

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARININ ELDE
EDİLMESİNDE, KADIN HAKLARI
ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Burcu Aybüke TAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi: FUNDA KEMAHLI GARİPOĞLU

Erzincan/2019

TEZ BİLDİRİMİ

"Türkiye’de Kadın Haklarının Elde Edilmesinde, Kadın Hakları Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi” isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Burcu Aybüke TAŞ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Burcu Aybüke TAŞ'a ait TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARININ ELDE EDİLMESİNDE, KADIN HAKLARI ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİSİ adlı çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalının **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

Jüri : Prof. Dr. Haydar EFE

Jüri :Doç. Dr. Sabit MENTEŞE

**TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARININ ELDE EDİLMESİNDE, KADIN
HAKLARI ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ ETKİSİ**

Burcu Aybüke TAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

ÖZET

Dünyada, insan haklarının gelişimi ve devletlerin demokratikleşme çabaları aynı süreçte ilerlemiş, bu gelişim sürecinde ‘birey’ anlayışının güçlenmesi, kadın haklarında da etkili olmuştur. Birey anlayışının güçlenmesiyle birlikte, kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik alanda tam anlamıyla kullanamadığı haklarının kullanılması gerektiği gündeme gelmiştir.

Devletlerin modernleşme çabaları toplumların yaşantısına yansımış, bu durumdan güç alan kadınlar, dünyada yaşanan gelişmelerin etkisiyle görünür olmayı başarmıştır. Kadınların hakları için verdiği mücadele Batı’da 18. yüzyılda başlarken, Osmanlı Dönemi’nde ise gecikmeli de olsa 19. yüzyılda başlamıştır. İlk olarak Tanzimat Dönemi’nde başlayan eşit haklar mücadelesi, bizzat kadınlar tarafından başlatılmış olup, kadın hakları konusu da ilk kez Osmanlı zamanında Tanzimat’la birlikte gündeme gelmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde düşünce özgürlüğünün sağlanması sonucunda kadın, dışlandığı ve yabancılaştığı toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda görülme imkânı yakalamıştır. Bu doğrultuda Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemi’nde kadın adına yaşanan gelişmeler Cumhuriyet Dönemi’ne olumlu olarak yansımış, kadınlar gündemde olmayı, kendilerinden bahsettirmeyi ve haklar bağlamında birçok kazanım elde etme başarısını da beraberinde getirmiştir. Tanzimat’la başlayan ve Cumhuriyet Dönemi’nde hız kesmeden devam eden gelişmelerle birlikte kadının eşitlik, özgürlük ve kişilik hakları için mücadele etmesi

anlamında kullanılan kadın hareketi, 1980'lerden sonra demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olan kadın sivil toplum kuruluşları (STK) ile daha kurumsal bir nitelik kazanmış ve bu kadın alanında faaliyet gösteren STK'lar (kadın STK'lar), günümüzde kadın haklarının savunuculuğunu yapmada önemli bir aktör haline gelmiştir.

Bu tez çalışması ile kadın haklarının gelişimi ve kadın STK'lar arasındaki bağ açıklanarak, Türkiye'de kadın haklarının elde edilmesinde ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın STK'ların, kadın hayatındaki önemi ve etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla tez, üç bölümde ele alınarak incelenmiştir:

Birinci bölümde, feminizm ideolojisinden bahsedilmiştir. Feminizmin Türkiye dâhil olmak üzere tüm dünyada, kadın hakları ve kadın hakları örgütlenmelerinin bir nevi alt yapısını oluşturduğu vurgusu yapılmış ve bu ideolojinin kadın haklarının elde edilmesi hususunda önemli bir katkısı olduğu sonucu ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, Türkiye'de kadın haklarının tarihsel gelişimine değinilmiştir. Feminizm ideolojisi, Türkiye'de kadın hakları mücadelesinin başlamasına katkıda bulunmuş, ancak daha sonra feministlerle sınırlı kalmayıp farklı düşüncelere sahip pek çok kadın, bu mücadelenin içinde yer alarak kendilerini görünür kılmıştır. Tanzimat'tan başlayıp günümüze kadar olan süreçte kadınların ve örgütlenmelerin, hakların kazanılması ve gelişimi konusunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Üçüncü bölümde ise kadın haklarının elde edilmesinde, ulusal düzeyde çalışan kadın STK'ların etkisinden bahsedilmiştir. Kadın hakları bağlamında birçok gelişme yaşansa da devam eden kadın sorunları üzerine, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kadınlar arasında daha sistemli, özgür ve ihtiyaçları çabuk giderme özelliğine sahip olan sivil kurumsallaşma fikri ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda feminist, sosyalist, muhafazakâr, Atatürkçü/Kemalist gibi farklı düşüncelere sahip birçok kadın, farklı düşünceler etrafında örgütlenerek geçmişte olduğu gibi bugün de kadın sorunlarını ortadan kaldırma ve iyileştirme görevi ile kadına birçok alanda yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, dünyada ve Türkiye’de kadın STK’ların, kadın haklarının elde edilmesinde etkili olduğu vurgusu yapılmıştır. Toplum ve kadın için hassas bir konu olan kadın hakları alanında çalışan bu STK’lar, daha çok kurumlar arası işbirliği yaparak, koordineli çalışarak, seminer, konferans, sempozyum, konferans gibi eğitici etkinliklerde bulunarak, bünyelerinde daha çok gönüllü çalıştırarak, çalışmalarının öneminden bahsederek ve projeler üreterek kadın ve toplum için var olan önemini daha çok ön plana çıkarma gayretinde bulunmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Hakları, Kadın Sivil Toplum Kuruluşları.

**IMPACT OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS ACTIVE IN THE
FIELD OF WOMEN’S RIGHTS IN OBTAINING WOMEN’S RIGHTS IN
TURKEY**

Burcu Aybüke TAŞ

Erzincan Binali Yildirim University, Institute of Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration

Master Thesis, August 2019

Thesis Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

ABSTRACT

In the world, the development of human rights and democratization efforts of the states have progressed in the same process, the strengthening of ‘individual’ understanding has been effective in women’s rights in this development process. Along with the strengthening of ‘individual’ understanding, it has come to the agenda that women’s rights that they cannot fully use in social, political and economic fields should be exercised.

The modernization efforts of the states have been reflected in the lives of societies, and the women who have gained power from this became visible together with the ideology of feminism. The struggle for women’s rights began in the 19th century during the period of Ottoman albeit with a delay, while it already began in the 18th century in the west. The struggle for equal rights, which first started in the Tanzimat reform era was initiated by women and the issue of women's rights also was brought to agenda for the first time during the Tanzimat reform era. As a result of ensuring freedom of thought in the second constitutional era, women had found the opportunity to be seen in the social, cultural and economic areas where they were excluded and alienated. In this direction, developments in the name of the women in the Tanzimat reform era and second constitutional era were reflected in the Republic Period in a positive way, women have been on the agenda, to talk about themselves and to gain many achievements in the context of rights. The women's movement

began with Tanzimat reform era and continued in the Republican period without slowing down as well as used in terms of women's struggle for equality, freedom and personality rights, has acquired an institutive qualification with women's non-governmental organizations (NGOs), and NGOs working in this woman field (woman NGOs), have become an important actor in advocating for women's rights.

The development of women's rights and the link between women's NGOs with the importance of women in the life and influence of women's NGOs at the national level in Turkey is explained with this study.

In this respect, the thesis has been examined in three chapters.

In the first chapter, the ideology of feminism is mentioned. It is emphasized that feminism constitutes a kind of infrastructure of women's rights and women's rights organizations all over the world, including Turkey and it has been concluded that this ideology has an important contribution in achieving women's rights.

In the second chapter, it is emphasizing the historical development of women's rights in Turkey. The ideology of feminism has contributed to the startup of women's rights in Turkey, but later many women who have different ideas, but not limited to feminists, have made themselves visible by taking part in this struggle. It was concluded that women and organizations are effective in the acquisition and development of rights in the process of Tanzimat reform era to the present.

In the third part, the effect of women's non-governmental organizations (NGOs) working at the national level is mentioned in achieving women's rights. Although there have been many developments in the context of women's rights, the idea of civilian institutionalization, which has been more systematic, free and quick to meet needs, has come to the forefront among the women's problems, especially since the 1990s. In this direction, it is concluded that many women with different ideas such as feminist, socialist, conservative, Kemalist organized around different ideas helped women in many areas with the task of eliminating and improving women's problems as in the past.

As a result, it is emphasized that the women's NGOs are truly effective in achieving women's rights in the world and in Turkey. These NGOs which focuses on working on a sensitive topic for society and women and highly important for women should endeavor to emphasize the importance of that exists for women and society by mostly cooperating between institutions, working in coordination, employing more volunteers, mentioning the importance of their work producing projects and organizing educational activities such as seminars, conferences, symposiums.

Keywords: Woman, Women's Rights, Women's Non-Governmental Organizations.

ÖN SÖZ

Kadın haklarının kazanılması ve bu doğrultuda verilen mücadele, hiçbir toplumda sıradan bir konu olmamıştır. Kadınlar, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde mevcut düzenin değiştirilmesi noktasında mücadelenin verildiği ilk yıllarda toplumdan sert bir şekilde dışlansa da bilinçlilik üzerine hareket ederek varlıklarını duyurabilmiştir.

Bu tez çalışmasının yapılmasının en önemli nedenleri arasında, kadın haklarının önemli savunucularından olan STK'ların öneminin tam anlamıyla bilinmemesi ve toplumda adlarını duyuramamasıdır. Bu bağlamda tez aracılığıyla kadın odaklı çalışan STK'ların önemine değinmek ve kadın çalışmalarına akademik anlamda katkı sağlamak temel hedeflerden birini oluşturmuştur.

Tez çalışmasında, toplum ve kadın için büyük önem arz eden kadın hakları konusu, kadın hakları alanında faaliyet gösteren STK'lar ile ilişkilendirerek STK'ların, kadın hakları üzerindeki etkisi ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ulusal düzeyde çalışan kadın STK'lar, kadın için temel sorunları teşkil eden eğitim, sağlık, şiddet, ekonomi, siyaset gibi alanlarda birçok çalışmada bulunup, kadın haklarının savunuculuğunu yaparak toplum ve kadın hayatında önemli işlevlere sahiptir.

Tez çalışmamın her aşamasında bilgi ve desteğiyle bana yol gösteren ve yardımcı olan çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Funda Kemahlı Garipoğlu başta olmak üzere, yüksek lisans ders dönemim boyunca engin bilgisiyle bölümüm adına birçok şeyi öğrenmeme katkıda bulunan Prof. Dr. Haydar Efe'ye ve zamanını ayırıp tez jürisi olarak tez savunmama katılan Doç. Dr. Sabit Menteşe'ye teşekkürü borç bilirim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda ve destekçim olan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Burcu Aybüke TAŞ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR CETVELİ.....	XIV
TABLO LİSTESİ	XVII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
I. FEMİNİZM İDEOLOJİSİNİN KADIN HAKLARININ GELİŞİMİNE KATKISI	6
A. Feminizm Nedir?	6
1. Birinci Dalga Feminizm	10
2. İkinci Dalga Feminizm	18
3. Üçüncü Dalga Feminizm.....	25
B. Feminizm Türleri	29
1. Liberal Feminizm	29
2. Sosyalist/Marksist Feminizm	31
3. Radikal Feminizm	33
4. Üçüncü Dünya Feminizmi.....	33
C. Feminizmde Temel Kavramlar	35
1. Ataerkillik/Erkek Egemenliği.....	35

2. Eşitlik ve Farklılık	37
3. Toplumsal Cinsiyet.....	37
4. Kamusal/Özel Alan	38
D. Birinci Bölüm Özeti	38
İKİNCİ BÖLÜM	40
II. TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	40
A. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadının Yeri	40
B. İslamiyet Sonrası Türk Toplumunda Kadının Yeri	41
1. Osmanlı Dönemi.....	42
a) Tanzimat Dönemi (1839-1876).....	44
b) II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1920).....	52
(1) II. Meşrutiyet Dönemi’nde Kurulan Kadın Dernekler	56
(a) Yardım Dernekleri	56
(b) Kadınların Eğitimine ve Çalışmalarına Olanak Tanıyan Dernekler	58
(c) Kültürel Amaçlı Kurulan Dernekler	59
(ç) Ülke Sorunlarına Çözüm Odaklı Kurulan Dernekler.....	60
(d) Partilerin Kadın Kollarına Bağlı Dernekler	60
(e) Feminist Dernekler.....	60
(f) Ülke Savunmasına Yönelik Kurulan Kadın Dernekler	61
(g) Siyasi Amaçlı Kurulan Dernekler.....	61
C. Cumhuriyet Dönemi: Devrim Niteliğinde İlerlemeler	70
1. 1923 – 1980 Yılları Arasında Kadın Haklarına İlişkin Yaşanan Gelişmeler	70
2. 1980 ve Sonrası Kadın Haklarına İlişkin Yaşanan Gelişmeler	77
3. Avrupa Birliği’ne Uyum Çabaları Kapsamında Yaşanan İlerlemeler.....	84

D. İkinci Bölüm Özeti	100
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	101
III. TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARI ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE KADIN HAKLARININ ELDE EDİLMESİNDEKİ ETKİLERİ	101
A. Sivil Toplum Nedir?	101
B. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Kısa Bir Tarihçesi.....	107
C. Kadın Hakları Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları	113
1. Kadının Güçlendirilmesi	143
a) Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	147
b) Anne-Çocuk Eğitim Vakfı	148
c) Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği	150
ç) Türkiye Yardım Sevenler Derneği	151
d) Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği	153
(1) Kadın Çalışmaları ve Kadın Buluşmaları	154
e) Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı.....	155
f) Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu	158
g) Kadın Araştırmaları Derneği.....	160
2. Kadına Yönelik Şiddet	162
a) Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı	165
(1) Danışma Merkezi Çalışmaları	166
(2) Sığınak Faaliyetleri.....	168
(3) Bilgi ve Deneyim Paylaşımları	169
b) Kadınlarla Dayanışma Vakfı.....	171
c) AMARGİ Kadın Kooperatifi	172

3. Kadının İnsan Hakları	174
a) Kadın Haklarını Koruma Derneği (Association Of Women's Rights Protection).....	176
b) Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği (Women For Women's Human Rights).....	178
c) Kadınlara Hukuki Destek Merkezi Derneği.....	181
ç) Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği	181
(1) Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar.....	182
(2) Hukuk Alanında Yapılan Çalışmalar.....	183
d) Kadın ve Demokrasi Derneği.....	183
4. Kadın Emegi ve Çalışma.....	189
a) Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı	192
b) Kadın Girişimciler Derneği.....	194
c) Türkiye İş Kadınları Derneği	199
5. Kadın ve Siyaset.....	201
a) Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği	203
D. Üçüncü Bölüm Özeti	206
SONUÇ	207
KAYNAKÇA	219
İNTERNET KAYNAKLARI.....	234

KISALTMALAR CETVELİ

A.Ş	: Anonim Şirket
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇEV	: Anne-Çocuk Eğitim Vakfı
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKDER	: Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği
AMARGİ	: Amargi Kadın Kooperatifi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW Sözleşmesi	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
ÇSGM	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Merkezi
ÇYDD	: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
EŞİTİZ	: Eşitlik İzleme Grubu
FEM	: Fırsat Eşitliği Modeli
HAZAR	: Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği
HEKVA	: Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı
HÜKSAM Merkezi	: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İKD	: İlerici Kadınlar Derneği
İKGV	: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

- İŞKUR** : Türkiye İş Kurumu
- KAD** : Kadın Araştırmaları Derneği
- KADAV** : Kadın Dayanışma Vakfı
- KADEM** : Kadın ve Demokrasi Derneği
- KADER** : Kadın Adayları Destekleme Derneği
- KADIN STK** : Kadın Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşu
- KAGİDER** : Kadın Girişimciler Derneği
- KAMER** : Kadın Merkezi
- KASAD** : Kadın Sağlıkçılar Eğitim ve Dayanışma Derneği
- KASAKOM** : Ulusal Kadın Sağlığı Komisyonu
- KEDV** : Kadının Emeğini Değerlendirme Vakfı
- KEFEK** : Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
- KİH-YÇ** : Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği
- KSGM** : Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- KSSD** : Kadın Sağlığı ve Spor Derneği
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşları
- ŞEFKAT-DER**: Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere De İnsan Hakları Derneği
- ŞÖNİM** : Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
- TAPV** : Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TCK** : Türk Ceza Kanunu
- TİKAD** : Türkiye İş Kadınları Derneği
- TKB** : Türk Kadınlar Birliği
- TÜBAKKOM**: Türkiye Barolar Birliği Kadın Komisyonu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TÜKD : Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği

UN WOMEN: Birleşmiş Milletler Kadın Birimi

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

VAKAD : Van Kadın Derneği

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	1475 İş Kanunu İle Yürürlükte Olan 4857 Sayılı İş Kanunu'nun Karşılaştırılması	94-95
Tablo 2	765 Sayılı (Eski) Türk Ceza Kanunu ve 5237 Sayılı (Yeni) Türk Ceza Kanunu'nun Karşılaştırılması	96-97
Tablo 3	657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu İle İlgili Olarak AK Parti Öncesi ve Sonrası Karşılaştırma	98-99
Tablo 4	Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+yaş) 2017 Türkiye	144
Tablo 5	Türkiye'de Kadın Milletvekilleri Oranları	202

GİRİŞ

Dünya üzerinde birçok kadın, erkekler tarafından haksızlığa maruz kalmış, belli bir zaman dilimine kadar kendilerine yapılan haksızlıklara tepki göstermeyerek baskı ve dayatmaları kabullenmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum, kesintisiz olarak 18. yüzyıla kadar devam etmiştir. Avrupa’da feodal sistemin yerini kapitalizm alması ve ardından yaşanan gelişmeler, kadınların kendi kimlik bilincine varma yönünde önemli adımlar atmalarına, farklı düşünceler bazında örgütlenmelerine, ev ve iş yaşamı dâhil hayatın her alanında seslerini yükseltmelerine yardımcı olmuştur. Feminizm, kadını kamusal ve özel alanda hak ettiği değere ulaştırmak, cinsiyet ayrımcılığına son vermek, kadın ve erkeğe ait kalıplaşmış yargıları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir ideolojidir¹. Ve bu feminizm ideolojisi çerçevesinde kadınlar, toplumda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle kitlesel bir hale gelerek sosyal, siyasal ve ekonomik haklar bağlamında hak mücadelesi vermeye başlamıştır.

Kadınların hak mücadelesi, kadın hareketinin zeminini oluşturarak kamusal alanda görünür olmalarını sağlamış, devletlerin demokratikleşme çabalarıyla birlikte haklar bağlamında birçok gelişmenin yaşanması da ardından gelmiştir.

Türkiye’de kadınların feminizm ideolojisiyle tanışması, etkilenmesi ve bu ideoloji doğrultusunda hareket etmesi Tanzimat Dönemi’nde başlamıştır. Kadınlar, bu dönemden itibaren maruz kaldığı hak ihlalleri ve sorunlar karşısında sorgulama sürecine girerek kadın hakları mücadelesini başlatmıştır. Ayrıca kadınların hak arama ve kadın cinsinin bedeni üzerinde söz ve karar sahibi olma yönünde ortaya çıkan düşünceler doğrultusunda örgütlenmeye gitmesi, kadın STK’ların doğmasına bu da kadını benliğine kavuşturma sürecine aktif katılımına önemli katkı sunmuştur. Yönetimin modernleşme çabalarının etkisiyle de kadın konusu daha çok gündeme gelmiş, ilk kez bu dönemde kadın haklarından bahsedilerek birçok gelişmenin temeli atılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi ise kadın için kadın devrimi olarak nitelendirilmiş, hürriyetlerin genişlemesi ve faydalanması konusunda bilinçlenen kadınlar, Tanzimat Dönemi’nde başlatılan sorgulama sürecinin kazandırdıklarıyla beraber daha duyarlı

---

¹Gün Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

hale gelerek sorunlar karşısında kararlılıkla tepki gösterme cesaretinde bulunmuştur. Bu doğrultuda kadın, dönemin vazgeçilmez iletişim araçlarından olan dergi ve gazetelerde yazılar yazarak kadın sorunlarının görünür olması ve eleştirmesi noktasında önemli bir rol üstlenmiş, dernekler aracılığıyla da kadın hareketi daha dinamik hale gelmiştir.

Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınların kendi güçlerini kanıtlama çabaları ve Milli Mücadele Dönemi'nde yaptığı fedakârlıklar, toplumda kadına olan bakış açısını değiştirerek Cumhuriyet Dönemi'ne geçişte olumlu olarak yansımıştır. Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, yeni “kadın kimliği” oluşturma çabaları doğrultusunda haklar bağlamında birçok gelişme yaşanmış, bu doğrultuda kadının geçmişte maruz kaldığı sorunların neden olduğu hak ihlallerini önleme girişimleri başlatılmıştır. Atatürk, her alanda hissedilebilecek toplumsal dönüşümleri bunun içinde de kadını unutmuyarak onları değerli kılan reformlara imza atmıştır. Örneğin 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun, temel alanlarda görülen kadın sorunlarını giderme noktasında hazırlanan hukuki reformların başında gelmiştir. Bu kanunla birlikte Cumhuriyet öncesi dönemde toplumda sık görülen çok eşlilik, boşanmaya istisnalar getirilmesi, eğitim, miras, erken yaşta evlilikler, çalışma hayatına katılma gibi alanlarda yaşanan sorunlar çözüme kavuşturularak kadın haklarında yeni bir döneme girilmiştir.

1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan Soğuk Savaş, dünya üzerinde kadın haklarının gelişimini sekteye uğratmış neredeyse 1970'li yıllara kadar hak talepleri tam anlamıyla yerine getirilememiştir. 1970'lerden sonra savaşların neden olduğu olumsuz sonuçların etkisiyle uluslararası alanda kadın ve erkeğin insan onuruna yakışır bir hayat sürmesinin hakları olduğu düşüncesinin hâkim olmaya başlamasıyla insan hakları ve bunun içerisinde yer alan kadın hakları da yeniden, daha nitelikli ve kapsamlı bir şekilde ele alınarak geliştirilmesi gerektiği yönünde faaliyetlere girişilmiştir. Örneğin bu doğrultuda 1948 yılında “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, 1979 yılında “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşmesi- CEDAW”, İstanbul Sözleşmesi imzalanmış, birçok devlet de (ki buna

Türkiye’de dâhil) bu sözleşmelere ortak olarak kadın haklarının uluslararası alanda da ele alınıp geliştirilmesi yönünde destek olmuştur.

Türkiye, uluslararası sözleşmelere taraf olup kadın haklarını geliştirecek sözleşmelere imza atmasının yanı sıra 2000’li yıllardan sonra AB müktesebatına uyum çerçevesinde anayasal değişikliklere gitmiştir. Böylece cinsiyet ayrımcılığına yol açan kanun maddeleri kaldırılmış, birçok kanun yeniden düzenlenmiş ve kadınların hukuki eksiklikleri dikkate alınarak hukuki yönden kadın-erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Tanzimat’tan başlayıp günümüze kadar olan süreçte kadın hakları konusunda birçok gelişme yaşanmış, gerek toplumda gerek aile içinde erkekle eşit konumda olmak için kadınların verdiği hak mücadelesi bir noktada etkili olmuştur. Bugün kadın, mücadele verdiği birçok hakka sahip olmasına rağmen yine de eğitim, şiddet, sağlık, istihdam, insan hakları gibi alanlarda sorun yaşamaya devam etmektedir. Bu sorunların devam etmesi üzerine, sorunların üstesinden gelebilmek ve daha sistemli hareket etmek adına kurumsallaşma fikri ön plana çıkmaya başlamıştır. Böylece 1990’larda başlayan kurumsallaşma fikri, gerek devlet tarafından gerek sivil alanda yaygınlaşarak kadın sorunlarına karşı çözüm üretme bağlamında yeni bir boyut kazanmıştır.

Kadın STK’lar, kadın hakları mücadelesinin gündeme gelmesiyle birlikte kurulan, köklü bir geçmişe sahip olan, sorunlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda hareket ederek çözüm üretmeyi amaçlayan kuruluşlardır. Kadın STK’lar, çok ve çeşitlidir. Bu STK’ların her biri tarihin belli bir döneminde ihtiyaçtan kaynaklı doğdukları görülmektedir. Söz gelimi feminist görüşler etrafında örgütlenecek 1908 yılında kurulan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti; kadınların evlilik, boşanma, çalışma gibi alanlarda yoğun hak ihlalleriyle karşılaşması sonucu kurulmuştur. 1923 yılında, oy hakkına sahip olmayan kadınların oy hakkına sahip olması ve siyasette aktif konuma gelmeleri amacıyla Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. 1965 yılında ise sosyalist bir yaklaşım üzerine, çalışan kadınların haklarını savunmak amacıyla İlerici Kadınlar Derneği kurulmuştur. Bu dernek, özellikle İş Kanunu’nda ‘eşit işe eşit ücret’ ilkesinin yer alması konusunda çaba sarf etmiş, Dünya Emekçi Kadınlar

Günü'nü kutlayan ilk dernek unvanını almıştır. 1990 yılında kurulan Mor Çatı da şiddet gören kadınları korumak, onların sığınma ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. 1997 yılında Atatürk ilke ve inkılâpları çerçevesinde kurulan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) ise devam eden eğitim sorunlarını gidermek ve kız çocuklarının okumasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Muhafazakâr düşünce ışığında kurulan Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AKDER) ise 1980'lerde Türkiye'nin gündeminde yer alan türban sorunu ve kadınların başörtüsünden dolayı çalışma yaşamından, eğitimden, siyasetten yani kamusal alandan yoksun bırakılmalarına tepki mahiyetinde 1999 yılında kurulmuştur.

Kısaca, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan kadın sorunlarının üstesinden gelebilmek ve kadın haklarını korumak için kurulan kadın STK'lar, bugün de gerek kanunlardan doğan eksiklikler gerek sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden kaynaklanan kadın sorunlarının devam etmesi üzerine çözüm amaçlı kurularak kadın ve toplum için önemi artan ve ön plana çıkmaya başlayan kuruluşlardan bir tanesi olmuştur.

Kadın hakları konusu gibi kadın kuruluşların da köklü bir geçmişi olmakla birlikte, özellikle 1990'lardan sonra kadın hareketinin kurumsallık kazanmasıyla daha etkin konuma gelen kadın STK'lar, günümüzde eğitim, çalışma hayatı, şiddet, siyaset, insan hakları, sağlık gibi kadının en çok hak ihlaline uğradığı alanlar üzerine yoğunlaşarak ihtiyaçları giderme noktasında kadın hayatında önemli bir yere gelmiştir.

Tezin birinci bölümünde, feminizm ideolojisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu ideolojiden güç alan kadınlar, dünyanın çeşitli yerlerinde kadın hakları mücadelesini başlatarak kendilerini görünür kılmıştır. Zamanla kitlesel bir hale gelen feministler, mücadele alanlarında geçmişten bu zamana kadar birçok başarı elde etmiştir. Bu başarılarından bir tanesi de kadın sorunları ve hak ihlalleri karşısında sessiz kalmayıp bu konu üzerine farkındalığın oluşması ve artmasında yatan rolü olmuştur. Böylece bu farkındalığı topluma kazandırmasıyla birlikte farklı görüşlere sahip pek çok kişi, kurum ve kuruluşu bir araya getirerek kendi görüşleri doğrultusunda kadın hakları

konusunda çalışmalar yapılmasının zeminini oluşturmaktan ötürü teori olarak feminizm ideolojisi anlatılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, Türkiye’de kadın haklarının tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. Türkiye’de kadınların feminizmle tanışması Tanzimat Dönemi’ne rastlamaktadır. Bu dönemden itibaren Osmanlı’nın Batı’yı örnek alma, batılılaşma ve modernleşme çabaları bir bakıma feminizme katkıda bulunarak kadınların, hak ihlalleri karşısında sorgulama sürecini başlatmasını ve ardından birçok yasal hakkı kazanmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle 2000’li yıllardan sonra geçmişte yaşadıkları birikimle birlikte daha etkili konuma gelen kadınlar, hükümeti etkileme konusunda başarılı hale gelerek anayasa, kanun ve hükümlerde kadın-erkek eşitliğini sağlayacak değişiklikler çerçevesinde kadın hakları daha gelişmiş konuma gelmiştir

Son tahlilde ise Türkiye’de ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın STK’ların eğitim, şiddet, istihdam, sağlık, siyaset gibi kadın hakları bağlamında etkisi ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kadın için hakların kazanılması daima önemli olmuş ve bu doğrultuda hareket edilmiştir. Kadınlar, birçok yasal hakka sahip olsalar da yine de temel alanlarda sorun yaşamaya devam etmektedir. Yaşanan sorunlar üzerine özellikle 1990’dan sonra kadınlar tarafından sivil alanda kurumsallaşma fikri ön plana çıkmaya başlamış, hak ihlalleri karşısında daha sistemli hareket etmek adına farklı görüşler etrafında örgütlenme ihtiyacı hissedilmiştir. İlk feminist bilinç, kadın hakları hareketi ve Mor Çatı, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), ÇYDD, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) başta olmak üzere diğer sivil kurumsallaşma hareketi İstanbul’da başladığı için (ulusal düzeyde faaliyet gösteren birçok kadın örgütlerin merkezi İstanbul’dur) İstanbul ili baz alınarak ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın STK’ların kadın hakları bağlamında sağladığı fayda ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. FEMİNİZM İDEOLOJİSİNİN KADIN HAKLARININ GELİŞİMİNE KATKISI

A. Feminizm Nedir?

Kadınların toplum içinde maruz kaldığı sorunlar, erkekler tarafından gördüğü kötü muameleler ve erkeklerin kadına olan bakış açısı incelendiğinde var olan sorunların ve düşüncelerin sadece günümüze özgü olmadığı ve uzun bir zaman dilimini kapsadığı görülmektedir. Kadınlar, geçmişten bu zamana kadar dünyanın hemen her yerinde erkekler tarafından haksızlığa uğramış, bu haksızlık kadın hayatında olumsuz bir etki bırakarak toplumun öznesi olma yolunda büyük bir engel oluşturmuştur. Kadına biçilen kalıplaşmış rol ve görevlere ‘karşı çıkış’ mücadelesi de kolay olmamıştır ki hâlâ daha mücadele verme girişimleri devam etmektedir.

Kadının mekân olarak ev ile sınırlanması, kendi iradesiyle hareket etmemesi, mülk sahibi olmaması, özgür hareket edememesi gibi olumsuzluklarla karşılaşması Antik Yunan’da başlamıştır². Bu dönemde kocanın, babanın, ağabeyinin veya erkek akrabanın koruması altında olan kadının evlenmemesi, geç evlenmesi veya çocuk sahibi olmayı reddetmesi de suç olarak görülmüştür. Muhafazakâr bir kadın imgesiyle karşımıza çıkan Antik Yunan’da, kadınların siyasal yaşama katılma hakkı ve erkeklerin yararlandığı gibi eğitim kurumlarından eğitim alma imkânı da olmamıştır³. İlk Çağ düşünürlerinden Platon, Aristoteles;Orta Çağ düşünürlerinden Aquina’lı Thomas gibi isimlerinde toplumun kadına olan bakış açısından farklı bir düşüncede olmadığı görülmektedir. Platon kadının tek fonksiyonunun ‘üremek’ olduğunu söylerken Aristo ‘doğanın hatası’, Thomas da ‘noksan erkek’ veya ‘hatalı’ olduğunu kavramsal olarak ifade etmiştir⁴. Bütün bu zor koşullara rağmen bazı kadınların, düşünmek ve bilmek gibi eylemlerin dahi erkeğe ait olduğu görüşünün yaygın kabul edildiği bu dönemde alışılmışın dışında hareket ederek felsefe

² Rukiye Akkaya Kia, “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIII, S. 1, 2015, s. 7-20.

³ Rukiye Akkaya Kia, “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIII, S. 1, 2015, s. 7-20.

⁴ Gisela Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, (çev. Zehra Aksu Yılmaz), 1. bs., İstanbul 2004, s. 7.

dünyasına farklı alanlarda girebilmeyi başarabilmiştir. “*Epikür okulundan Léontium, Stoacılarından Porcia, Kiniklerden Hpparchia, yeni Plâtonculardan Hypatia, ve Sokrat’a ilham veren Aspasia*”⁵ bunlardan birkaçıdır.

Orta Çağ’da kadının sosyal konumu incelendiğinde durumun farklı olmadığı söylenebilir. Antik Yunan’da olduğu gibi toplumdan sert bir şekilde dışlanmasa da Orta Çağ Avrupa’sında da kadın, toplum içinde dışlanmaya maruz kalmış ve ahlaki olarak kırılğan, fiziksel açıdan zayıf, erkeğe muhtaç ve daima günahlardan kaçınması gereken varlık olarak nitelendirilmiştir⁶. Kısaca hangi statüde, konumda ve özellikle olursa olsun kadın denilince akla bu özelliklerle donatılmış görünüm gelmekteydi. Kadın, toplumdan tam anlamıyla dışlanmasa da yine de ikincilleştirilmesi ve ezilmesi devam etmiştir. Bununla birlikte dönemin koşullarına rağmen kadın düşmanlığına karşı tepki gösteren ve bu hareketiyle feminizmin erken temsilcisi nitelemesi alan Christine de Pizan (1364-1430), 1405 yılında “Kadınlar Kentinin Kitabı”nı yazarak duruma tepki gösterme cesaretinde bulunmuştur⁷. Pizan, bu kitabında kadın haklarına değinmiş ve bunun içinde kadının eğitim hakkına kavuşması gerektiğini önemle savunmuştur. İlerleyen zamanlarda ise kadın bilincinin gelişmesinde yol göstericiliğe sahip kitap haline dönüşmüştür. Pizan, kamuoyunda erkek ve kadın imgesi hakkında tartışmalara girerek insanların bilinçlenmesinde rol oynamıştır. Örneğin bir tartışma halinde “*kadınlar nedir?*” diye sormuş ve devam etmiştir. “*Onlar yılan mı, kurt mu, aslan mı, ejderha mı?*” ya da *insan doğasının, “kandırılması ve üstesinden gelinmesi gereken düşmanları mı?”* gibi sorularıyla pek çok kişinin dikkatini çekmeyi başarmıştır⁸.

Her dönemde kadınların ezilmesine ve baskı altında olmasına karşı çıkma cesareti gösteren kadınlar olmuştur. Ancak bu kadınlar, feminizm ideolojisinin doğmasına yetecek sayıda ve ölçüde olmamıştır. Kadınların haksızlığa uğraması ve bunun için tam anlamıyla mücadeleye başlaması 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ve bu

---

⁵Rukiye Akkaya Kia, “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIII, S. 1, 2015, s. 7-20.

⁶Rukiye Akkaya Kia, “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIII, S. 1, 2015, s. 7-20.

⁷H. Birsen Örs, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, 7. bs., İstanbul 2014, s. 416.

⁸Bock, s. 13.

mücadelenin somut başarısı olan feminizm ise kadının dünyayı erkekle eşit paylaşmadığı bilincine varıp bu doğrultuda erkeğe karşı gösterdiği tepkiler bütünü olarak tanımlanır.

Latince kadın anlamına gelen ve ‘femine’ kelimesinden türeyen⁹ feminizmin doğuşuna zemin hazırlayan önemli olaylardan biri kapitalizmin ortaya çıkması ve bu süreçte yaşanan gelişmelerdir. Nitekim Juliet Mitchel de feminizmin, feodal sistemin çöküp kapitalizmin gelişmesiyle birlikte toplum hayatından dışlanmış orta sınıf kadınların hak talepleri doğrultusunda doğduğunu ileri sürmektedir¹⁰. Kapitalizmle birlikte toplum ve bireylerin yaşantısının değişmesi, üretimin aileden kamusal alana taşınması ve bu üretim sürecine burjuvazi erkeklerinin katılıp kadınların dışlanması şeklinde yaşanan olaylar hem feminizm ideolojisinin ortaya çıkmasına hem de kadınların toplumda görünür olmasına katkı sağlamıştır¹¹. Burjuva sınıfı, sınıfsal ve egemen olarak varlığını ilan ettikten sonra eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi kavramların kendi hareket alanı için önemli olduğunu duyurarak ilk zamanlarda hareket etse de bu durum kadın yaşantısına yansımamıştır. İlkelerin ve düşüncelerin soyut bir düzlemde kaldığı ve bu kavramların uygulanabilirliğinde yer almadığını düşünen kadınlar kapitalizm sürecinde yaşanan gelişmelerle birlikte 19. yüzyılda bir kadın hareketine dönüşmüştür. Kadın için dinamizmi ifade eden kadın hareketi, toplumsal hareketin bir parçası olarak kadın hakları mücadelesini ifade etmek için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür. Ve bu kadın hareketi, 17. ve 18. yüzyılda bilinçlilik üzerine inşa edilmiş bir başkaldırıya, ardından kitlesel bir niteliğe bürünerek dünyanın her yerinde dikkat çekmeyi başarmıştır. Böylece feminizm, ‘kadın hakları hareketi’ ve sonrasında ‘kadının kurtuluşu hareketi’ şeklinde iki kategoride değerlendirilme imkânına kavuşmuştur¹².

Feminizm ideolojisinin doğmasında, kadınlar tarafından benimsenmesinde ve ‘feminist’ olarak adlandırılmalarında kapitalizmle birlikte yaşanan gelişmeler sonucu oluşan ‘bilinçlilik’ kavramı büyük önem arz eder. Bu bilinç, kadın sorunlarının

---

⁹ Gün Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

¹⁰ Ömer Çaha, *Sivil Kadın*, 2. bs., İstanbul 2010, s. 57.

¹¹ Örs, s.417-418.

¹² Çaha, s. 56.

ortadan kalkmasında, hayat seviyelerini yükseltmede, ezilmişlik ve baskı altında olma durumlarındaki değişikliklerin sadece kadınlar tarafından, kadın dayanışması içinde ve bağımsız kadın örgütler aracılığıyla mümkün olacağı fikrini doğurdu¹³. Böylelikle kadınlar, ilerleyen zamanlarda dayanışma çerçevesinde hareket ederek çıkış noktası bulma yolunda önemli kazanımlar elde etmiştir.

Feminizm, toplumda kadının erkeğe göre eşitsiz, dezavantajlı, ikincil konumda olduğunu, bundan dolayı da sömürüldüğü ve ezildiği fikrinden hareketle, kadının sosyal konumunun iyileştirilmesi ve geliştirilmesini savunan bir ideolojidir¹⁴. Yani kadın-erkek ilişkisini siyasal hayat, eğitim, aile, kültür, iş dünyası ve tarihe kadar geniş bir çerçevede sorgulayarak çözüm üretmeyi hedefleyen bir ideolojidir¹⁵. Feminist Joan W. Scott's ise feminizmi, tarih boyunca kadının politik dışlanmalara karşı gösterdiği tepki ve protestolar bütünü olduğunu, amacının siyasal alandaki cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmak olduğunu belirtir¹⁶. Scott's göre feminizm, kadının toplum içinde sınıflandırılmasını konu eder; kadının sosyal öznenin dışında tutulan ya da muhtemel kadın-erkek eşitsizliği ile oluşan yerleşmiş sınıflandırma anlayışını değiştirme konusunda mücadele etmek anlamına geldiğini belirtir¹⁷.

Feminizmin tarihsel gelişim süreci açıklanırken genel anlamda üç dalgaya ayrılarak incelenmektedir¹⁸. Bu dönemler, kadın için bir süreci ve bu süreçte yaşanan gelişmeleri ifade etmektedir. Birinci dalga feminizm, kadının hak taleplerinin yer aldığı ve bu konuda verilen mücadelenin adıdır. İkinci dalga feminizm, kadınların eşit haklar mücadelesinin yanı sıra arka planda kalmalarının sebeplerini toplumların sosyal ve ekonomik boyutuyla da bağdaştırarak incelendiği bir dönemdir. 1990'lardan başlayıp günümüze kadar olan süreci kapsayan üçüncü dalga feminizm ise kadınların, kadın-erkek eşitliğini savunmasının yanı sıra kadın odaklı konularda

---

¹³ Örs, s. 417-418.

¹⁴ Şükrü Karatepe, *Siyasi İdeolojiler*, İstanbul 2011, s. 167.

¹⁵ Çaha, s. 55.

¹⁶ Joan W. Scott's, *The Question Of Gender: Joan W. Scott's Critical Feminism*, (Edt: Judith Butler and Elizabeth Weed), Indiana 2011, s. 12.

¹⁷ Scott's, s. 13.

¹⁸ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

değil farklı konularda da kendilerini ifade eden ve açıklamalarda bulunan çok yönlü bir boyut kazanmıştır.

1. Birinci Dalga Feminizm

İnsan hakları kavramı en basit ifadeyle, “*insanın insan olmaktan kaynaklanan hakları*” şeklinde tanımlanır¹⁹. İnsan hakları, dünyanın neresinde olursa olsun evrensel olup, doğuştan kazanılan, vazgeçilmez ve devredilemez bir nitelik taşır. Ancak hakların kazanılması ve kullanılmasında kadın-erkek arasında eşitsizlik söz konusu olmuştur. Özellikle bu durumun kadınlar için daha çok belirginlik taşıdığı görülür. İnsan haklarından kadın ve erkeğin eşit yararlanamamasında toplum yapısı, geleneksel yaşantı, kültürel olgu ve değerler temel faktörler arasında yer almaktadır. Zamanla bu faktörlerin toplum tarafından daha çok benimsenmesi hukuki alana da olumsuz yansiyarak kadınların hukuki yönden korunmasız kalmalarına sebebiyet vermiştir. Ancak daha sonra insan haklarının gelişmesiyle birlikte kadın hakları konusu da bundan olumlu etkilenmiş ve bu başlık altında özellikle 1945 sonrasında kadınlar, birçok hak elde etmiştir. Bunun öncesinde yaşanan süreç ise aşağıdaki gibi ilerlemiştir.

Kadınlar, geçmişten günümüze kadar olan süreçte haklar bağlamında birçok sorunla karşılaşmış, çoğu zaman hakların kullanılması konusunda erkeklerle eşit bir konuma gelememiştir. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık zamanla öyle bir hale bürünmüştür ki hiyerarşik anlamda erkek üstün olan zekâ, akıl, kültür ve uygarlığı temsil eden taraf olurken; kadın doğa, beden ve özellikle duygularıyla nitelendirilmiştir²⁰. Eşitsizliğin altında yatan temel faktör ise genel anlamda ataerkillik veya daha geniş anlamda kullanılan erkek üstünlüğü gelir ki bu durum sorgulanmamış, sorgulansa bile tam anlamıyla çözüm getirilmeden kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam etmiştir²¹.

---

¹⁹ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, 4. bs., Ankara 2015, s. 25.

²⁰ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

²¹ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

Birinci dalga feminizm ise yukarıda anlatılanlar doğrultusunda 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında çeşitli coğrafyalarda bulunan kadınların eşit haklar mücadelesini verdiği, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda da hemen hemen her ülkede kadının siyasal hakkını kazandığı sürecin adı olmuştur²². Kadınlar bu süreçte siyasal katılım ve temsil için oy hakkı kampanyaları düzenlemiş bunun yanı sıra eğitim hakkı, eşit işe eşit ücret hakkı, kişisel onur ve haysiyet, cinsel özerklik gibi konularda kolektif güç oluşturarak kendilerini görünür kılmıştır²³.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) eşit haklar mücadelesi kölelik karşıtlığını ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetleri de kapsayacak şekilde gelişmiş, kadınlara ve kölelere özgürlük verilmesi, kısıtlanmaması gerektiği dile getirilmiştir. Bunun için kadınlar, örgütlenerek dernekler kurmuş, toplantı ve mitingler düzenlemiştir. Ayrıca oy kullanma hakkı için mücadele eden kadınlar 'süfrajete' olarak adlandırılmış, oy kullanmanın erkekler kadar kadınlar için de doğal haklardan biri olduğu her fırsatta dile getirilmiştir²⁴. ABD'de kadınlara yönelik gerçekleştirilen daha etkileyici ve toplumda büyük yankı uyandıran eylem ise ABD Seneca Falls'ta toplanan kadınlardan Elisabeth Cady Stanton ve Susan Anthony tarafından kaleme alınan "Declaration of Sentiments (Duyguların Bildirisi)" adındaki belgenin 1848 yılında yayımlanması olmuştur²⁵. Kadınlar için büyük önem arz eden 'Duyguların Bildirisi', doğrudan kadınlar tarafından yazılmış, talepler ve duyulan rahatsızlıklar dile getirilmiştir. Bildiriden birkaç alıntı verilecek olursa;

*"İnsanlığın gelişim çizgisinde insanlık ailesinin bir bölümü dünya üzerindeki daha önce yaşamış hemcinslerinden farklı ama doğanın ve Tanrının yarasının ona bahşettiği yeri talep ettiğinde, bu talebin gerekçesini açıklamak, onun insanlığa saygısının bir gereği olmalıdır."*²⁶

---

²² Örs, s. 418.

²³ Joni Lovenduski(edt.), *State Feminism and Political Representation*, Newyork 2005, s. 1.

²⁴ Ülker Yükselbaba, "Feminist Perspektiften Hukuk", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIV, S. 1, 2016, s. 123-138.

²⁵ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

²⁶ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, (çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan), İstanbul 2015, s. 30.

“Bütün erkekler ve kadınlar eşit olarak yaratılmışlardır, yaratıcıları tarafından verilmiş ve vazgeçilmez haklara sahiptirler ki bunların arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma hakkı vardır, bu hakları korumak için güçlerini yönetilenlerin rızalarından alan hükümetler kurulmuştur – bu hakikatleri aşikâr sayıyoruz.”²⁷”

“Evlendiklerinde, erkek kadını yasanın gözünde ve kamusal hayatta öldürür. Kadının mülkü üzerindeki tüm hakları ve hatta kazandığı parayı bile alır... Evlilik anlaşmasında, kadın kocasına karşı itaatkâr olacağı üzerine söz vermeye zorlanır. Erkek, kadının... efendisi olmaktadır – kanun erkeğe kadının özgürlüğünü elinden alma ve onu cezalandırma hakkını vermektedir.”²⁸”

Bu bildirgenin önemli kazanımlarından biri de kadınların Versailles Antlaşması ve Milletler Cemiyeti’ne kendilerini kanıtlayarak ‘eşit işe eşit ücret’ ilkesini antlaşmaya eklemesi olmuştur²⁹. Antlaşmaya eklenen madde toplumun kadın-çalışma ilişkisine olan bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda kadın adına önemli bir kazanım olmuştur.

Oy kullanma konusunda direnen ABD’li kadınlar, bu durumu daha ciddiye alarak sistemli hareket etme adına 1869 yılında iki dernek kurmuştur. Bunlardan ilki Elisabeth Cady Stanton ve Susan Anthony tarafından kurulan “National Woman Suffrage Association (Kadınlara Oy Hakkı Ulusal Birliği)” ile Lucy Stone tarafından kurulan “American Woman Suffrage Association (Amerikan Kadın Oy Birliği)” şeklindedir³⁰. Dernek kurucuları, konuyla ilgili konferanslar düzenleyip kadınları örgütleyerek güç oluşturmak istemekteydi ki başarılı da oldular. Nitekim, bütün bu baskılar sonucunda ABD’de kadınlar gecikmeli de olsa 1920’de oy hakkını elde ederek siyasal süreçte yer almaya hak kazandı.

İngiltere’nin eşit hak mücadelesinde Marry Astell ve Mary Wollstonecrat bu konuda faaliyette bulunan kadınların başında yer alır. Örneğin Mary Astell, John

---

²⁷ Donovan, s. 30.

²⁸ Donovan, s. 31-32.

²⁹ Ülker Yükselbaba, “Feminist Perspektiften Hukuk”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIV, S. 1, 2016, s. 123-138.

³⁰ Örs, s. 420.

Locke'un toplumsal sözleşme kuramıyla ilgili düşüncelerini eleştirerek sözlerine başlar. Ve devam eder: “Eğer mutlak hükümlerlik devlet için gerekli değilse, nasıl oluyor da aile içinde gerekli sayılıyor? Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da kadınlar köle doğuyor?” diye isyan ederek soruyordu³¹. Feminizm ideolojisini savunmakla kalmayıp bu ideolojiyi sistemli bir şekilde pratiğe döken isimlerden diğeri de Mary Wollstonecraft'tır. Erkek egemenliğinin ve baskının yoğun olduğu dönemde dünyaya gelen Wollstonecraft, gözlemlediği olayları dikkate alarak özellikle ‘eğitim hakkı’ üzerinde durmuştur. Bu dönemde kadınlar eğitim hakkı istediklerinde erkeklerin desteğini alacak şekilde taleplerini beyan etmiştir. Kendilerine eğitim hakkının verilmesine gerekçe olarak ise ‘ulusun anaları’ olma sıfatıyla ulusuna, devletine iyi evlatlar yetiştirebilmek adına bu hakkı istemişlerdi³². Wollstonecraft, 1792’de ilk feminist metin olarak geçen “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” adlı kitabı yazarak kadınların yaşadığı sıkıntıları, evlilikleri ve toplumda nasıl algılandıklarını ayrıntılı şekilde açıklar. Liberal çizgide görüşlerini dile getirerek kadınların da rasyonel varlık olduğunu, kendilerini kamusal alandan soyutlamadan topluma yararlı bireyler olması ve her yönden geliştirmeleri gerektiği konusunda uyarmıştır³³. Toplumda net şekilde görülen cinsiyet ayrımlarının ve buna bağlı olarak meydana gelen olumsuzlukların erkeklerin keyfi iradeleri doğrultusunda geliştiğinin altını çizer³⁴. Wollstonecraft, sadece kadınlar değil erkekler üzerine de çalışmalar yaparak aslında bu iki cins arasında hiçbir fark olmadığını bunu özellikle akıl, bilgiye ulaşma, erdem, fazilet gibi konular üzerinde durarak belirtmiştir³⁵.

İngiltere’de kadınlar, velayet ve mülkiyet hakkını istemelerinin yanı sıra oy kullanma hakkı da istemiş, ancak olumsuzluklarla karşı karşıya gelmiştir. Kadınlar, 1832 yılında ‘oy kullanma hakkı’ konusunu resmiyete dökmüş, ancak talepleri reddedilmiş, bununla da yetinilmeyerek kadınların oy kullanamayacağı yasalarda

---

³¹ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

³² Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

³³ Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*, (çev. Deniz Hakyemez), 2. bs., İstanbul 2012, s. 280.

³⁴ Wollstonecraft, s. 281.

³⁵ Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 1, Haziran 2013, s. 53-72.

belirtmiştir³⁶. Nitekim 1834 yılında oy kullanmak için erkek olmanın şart olduğu Belediyeler Yasası ile sabitlenmiştir³⁷. Daha sonraki süreç kadınların 1867 yılında ‘imza kampanyası’ başlatması ve John Stuart Mill’in Avam Kamarası’na yasa önerisi sunmasıyla devam etmiştir³⁸. Kadınlar, parlamenti etkileyebilmek adına “National Union Women’s Suffrage Societies (Kadın Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Federasyonu)”nu kurarak kararlılıklarını gösterdikleri görülür. Bu federasyonun yanı sıra Emmeline Pankhurst, 1903 yılında “Women’s Social and Political Union (Kadınların Sosyal ve Politik Birliği)”ni kurmuş ve oy kullanma isteklerini tüm halka duyurmak için de “Votes for Women (Kadınlar İçin Oy)” dergisini yayımlamıştır³⁹. Ancak tüm bu yasal hareketler etkili olamayınca İngiliz kadınların tavrı değişerek militan bir boyut kazanmıştır. Duvarlara yazı yazma, açlık grevleri, polisle çatışma, kendilerini parlamentonun dinleyici sıralarına zincirleme gibi eylemlerin ardından gelmiştir. Taviz verme konusunda sert davranan siyasi iktidar, 1918 yılında 30 yaşını doldurmak, mülkiyet sahibi veya mülkü olan erkekle evli olmak, haftada beş paund ve üzeri geliri olmak ve üniversite mezunu olmak koşullarını getirerek seçme hakkını kadınlara vermiş oldu⁴⁰. 1928 yılında ise İngiliz Parlamentosu, Halk Kanunu Beyanı yasasında değişikliğe giderek, mülkiyet şartına bakılmaksızın 21 yaş ve üzeri tüm kadınlara oy hakkını tanımıştır⁴¹.

Fransa’da 1789 yılında Ulusal Meclis tarafından yayımlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” temelde iki nokta üzerinde durularak hazırlanmıştır: Eşitlik ve özgürlük. Her insanın haklarını kullanması bakımından ayırım yapılmaksızın eşit olduğu, başkalarına zarar vermeden her şeyi yapabilme konusunda özgür olduğu, yasaların toplum iradesiyle oluşturulacağı ve tüm yurttaşların yasaların hazırlanması konusunda aktif olacağı bildiride yayımlanan maddeler arasındaydı⁴². Ayrıca cinsiyet ayırımı yapılmaksızın tüm insanların akıl ve irade yönünden eşit olduğu dolayısıyla

---

³⁶ Fatmagül Bertkay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

³⁷ Bock, s. 155.

³⁸ Örs, s. 423.

³⁹ Örs, s. 424.

⁴⁰ Karatepe, s. 174.

⁴¹“Sınırların Ötesi: İngiltere’de Binlerce Kadın Oy Hakkı İçin Yürüdü”, <https://ekmekvegul.net/sinirlarin-otesi/ingilterede-binlerce-kadin-oy-hakki-icin-yurudu> (10.04.2019).

⁴² Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 13. bs., İstanbul 2011, s. 583.

hakların evrensel, dokunulmaz, vazgeçilmez ve bireyciliği de vurgulanan özellikler arasında yer almıştır⁴³. Ancak Fransa’da büyük iz bırakan bu bildirgenin ayırım yapılmaksızın hazırlanan maddelerine karşın kadınları memnun etmeyen durumlar söz konusu olmuştur. Kadınlar bildirgenin ‘insan ve yurttaşlık’ olarak oluşturulan isminin pratikte kendilerini kapsamadığını ve dışlandıklarını iddia ederek tepki göstermiştir. Ve bu tepki gösteren kadınlardan biri de bildirinin yayımlandığı dönemde yaşayan Olype de Gouges’tur. Bildirgenin eşitlik adı altında oluşturulan haklardan sadece erkeklerin yararlandığını, kadınların eşit konumda olmadığını iddia etmiş ve bu iddiasının ötesinde 1791 yılında Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni ilan ederek tepkisini göstermiştir. Bildirgenin başlangıç kısmında, “*Biz, anneler, kız çocukları, kız kardeşler, ulusun temsilcileri, Ulusal Meclis’e alınmayı talep ediyoruz. Toplumun sefaletinin ve siyasal iktidarların ahlaki bozulmuşluğunun başlıca nedenlerinin, kadınların haklarının tanınmaması, unutulması ya da göz ardı edilmesi olduğunu göz önüne alarak, kadınların doğal, devredilmez ve kutsal haklarını bir bildirgeyle ilan etmeye karar verdik*” şeklinde yazmaktadır⁴⁴. Yine kadına mademki giyotine çıkma hakkı veriliyor kürsüye çıkma hakkı da tanınsın diyerek sözlerini sürdürmüştür⁴⁵. Kadına değer verilmesi ve toplumda gerçek birer yurttaş olması konusunda mücadele eden De Gouges, gerek yayımladığı bildirgeden gerek yaptığı eylemlerden dolayı giyotin cezası olarak hayatına son verilmiştir. De Gouges ve diğer kadınların verdiği mücadeleler gecikmeli de olsa başarılı olmuş, 1946 Fransız Anayasası ile kadın ve erkeğin haklardan eşit şekilde yararlanacağı garanti altına alınmıştır⁴⁶.

Almanya’da kadın hareketi incelendiğinde işçi hareketi içinde sosyalist bir çizgide ilerlemiştir. Alman Sosyal Demokrat Parti’nin lideri August Bebel, Kadın ve Sosyalizm adında bir kitap yazarak, kadınlara eşit haklar verilmesini talep etmekle birlikte kadınların bu konuda duyarlı olması ve mücadele etmesi gerektiğini ifade

---

⁴³ Göze, s. 585.

⁴⁴ Ute Gerhard, “Kadının ve Kadın Yurttaşın Bildirisi Haklar Bildirgesi: Olympe de Gouges (7 Eylül 1791)”, (çev. Ece Göztepe), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 45, Yıl 1996, s. 185-193.

⁴⁵ Karatepe, s. 175.

⁴⁶ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

etmiştir⁴⁷. SSCB’de de kadın hareketi, sosyalist düşünce etrafında gelişmiştir. 1917 Bolşevik Devrimi’nden sonra kadınlara yönelik yasal düzenlemeler ile birlikte haklar bağlamında somut adımlar atılmıştır⁴⁸. Fredrick Engels, Bebel, Aleksandra Kollantai gibi dönemin düşünürleri de kadın mücadelesini ve hak kazanımlarını desteklemiş özgürleşmeleri için ise ‘ev işlerinin toplumsallaştırılması’ gerektiği düşüncesinden hareketle kolektif kreş, mutfak ve yuvalar açmıştır⁴⁹. Ancak Stalin döneminde ‘kutsal aile’ fikrine geri dönülerek, 1926 tarihli evlilik yasasıyla kürtaj hakkı kaldırılmış, boşanma hakkı kısıtlanmış, sadece kadınların 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında elde ettiği eğitim, yasal ve ekonomik haklarına dokunulmamıştır⁵⁰.

Türkiye’de ise kadın hareketi Tanzimat Dönemi’nde başlamış, çok eşliliğinin kaldırılması, boşanma hakkının istisna getirilmeden kadının kendisine de verilmesi, eğitim, çalışma hayatına katılma gibi alanlarda yer alma çerçevesinde ilerlemiştir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde hürriyetlerin genişlemesi doğrultusunda kadınlar, haklardan daha çok istifade ederek toplumda görünür olmayı başarmıştır. Dernekler kurarak, mitingler düzenleyerek, gazete ve dergilerde yazılar yazarak bilinçlenme noktasında aktif olmaya çalışmıştır. Kadın hareketinin kurumsal zeminini oluşturan kadın dernekler ise yayın organı ‘dergiler’ ve dinamik yapısıyla kadın hayatında büyük önem arz eder. Özellikle Halide Edip Adivar, Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin, Fatma Aliye Topuz gibi kadın hareketine yön veren kadınlar yardım amaçlı dernekler (-ki yardım dernekleri örgütlü kadın hareketinin ilk aşamasını oluşturur⁵¹.-) açmakla birlikte çeşitli görevleri de gerçekleştirmeyi amaçlayan dernekler de kurmuşlardır⁵². Milli Mücadele Dönemi’nde, özellikle yardım dernekleri kurulmuş ardından kadının sosyal hayatını iyileştirmek, sorun yaşanan alanlarda yol göstermek, kadın haklarını savunmak amacıyla birçok dernek açılmıştır. Yardım dernekleri çeşitli etkinlik ve faaliyetlerin sonunda aynı ve nakdi yardımları ihtiyaçlı ailelere ulaştırma görevi

---

⁴⁷ Karatepe, s. 175.

⁴⁸Serpil Çakır, “Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C. 2, S. 4, Eylül-Aralık 2008, s. 185-196.

⁴⁹ Örs, s. 430.

⁵⁰ Örs, s. 431.

⁵¹Hale Kolay, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları”, *Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni*, S. 3, Nisan 2015, s. 5-11.

⁵²Ahmet İlyas, “Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet’e Kadın Siyasal Hareketi”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 9, C. 9, Sonbahar 2017, s. 465-476.

görmekteydi. Eğitim alanında çalışan dernekler, kadınlara okuma-yazma kursları vermek, okul gereksinimlerini karşılamak veya yurdun çeşitli bölgelerinde okullar açma görevi üstlenerek kadınların eğitim seviyelerini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapmaktaydı. Mesleki eğitim kursları aracılığıyla kadınlara teknik dersler veren derneklerde kadınların, erkeklere maddi yönden bağlı kalmadan yaşayabileceği konusunda destekleyici faaliyetler içeren çalışmalar da yer almıştır. Bu derneklerin yanı sıra kadınlara musiki, edebiyat, resim, yabancı dersler öğretilerek kültürel yönden kendilerini geliştirmeyi amaç edinen dernekler de açılmıştır.

Osmanlı'da kadın hakları konusunda faaliyet gösteren ilk feminist dernek, "Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Osmanlı Kadının Hukukunu Savunma Derneği)" 1913 yılında kurulmuştur⁵³. Nezihe Muhittin önderliğinde 1923 yılında kurulan ilk siyasi örgüt ise Kadınlar Halk Fırkası'dır. Daha çok siyasal talepleri gerçekleştirmek adına kurulmakla birlikte diğer kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Kadınların Milli Mücadele yıllarında yaptığı fedakârlıklar da göz önünde bulundurularak 1930 yılında belediye seçimleri, 1932 yılında muhtarlık seçimleri, 1934 yılında ise genel seçimlere katılma hakkı verilmiştir⁵⁴.

Türkiye'de Tanzimat Dönemi'nde kamusal alanın oluşmasına katkı sağlayan gelişmelerle birlikte zemini oluşan kadın dernekler, 1970'lere kadar sayıları artarak kadın sorunlarına çözüm getirme amacıyla kurulmaya devam etmiştir. 1976 yılında "Türk Kadın Dernekleri Federasyonu" çatısı altında toplanan bu derneklerin temel özelliği Kemalist laik görüşe sahip olmasıydı⁵⁵. Kurulan dernekler, kadın haklarının geliştirmesinin yanı sıra eğitimi ve modern bir kadın kimliği oluşturma konusu üzerine de yoğunlaşarak işlevlerini sürdürmüştür.

1970'lerden itibaren kadın adına yapılan çalışmaların birikimiyle bürokrasi, basın ve akademi çevrelerinde eğitimi kadın sayısı da artmıştır. Örneğin Duygu

---

⁵³Hale Kolay, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları", Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni, S. 3, Nisan 2015, s. 5-11.

⁵⁴Cemile Burcu Kartal, "Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri", Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2, S. 3, Yıl 2016, s. 165-197.

⁵⁵ Karatepe, s. 180.

Asena, Şirin Tekeli, Serpil Çakır, Feride Acar, Fatmagül Berktaş gibi isimler, aydın kadınlar arasında yer alarak kadın hareketine yön vermiştir⁵⁶.

Kadınlar, oy kullanma hakkını elde etme konusunda uzun bir süre mücadele etmiş; ancak çok zaman sonra bu hakkı güvence altına alınmıştır. Kısaca hemen hemen her ülke, kadına oy hakkı tanınıp tanınmaması konusunda problem yaşamıştır. Hak mücadelesinin başladığı yıllarda ABD, İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkeler başta olmak üzere birçok ülke konuya ilgisiz kalmış, gerekçe olarak devlete, topluma ve aile yapısına zarar verebileceği gösterilerek konu geçiştirilmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın topyekûn oluşu yani kadınların savaş sırasında erkeklere yardım etmesi kadınlara oy hakkı verilmesi konusunda etkili olmuştur. Savaş bittiğinde ise içlerinde Almanya, ABD, Rusya, Yeni Zelanda, Avusturya, Fransa ve İngiltere'nin bulunduğu 21 ülke tarafından kadınlara oy hakkı verilmiştir⁵⁷.

2. İkinci Dalga Feminizm

Birinci dalga feminizm, kadının eşit haklar mücadelesinin anlatıldığı dönem olurken, ikinci dalga feminizm kadının sosyal ve kültürel alandaki mücadelesinin anlatıldığı sürecin adıdır. Kadın hareketi çerçevesinde feministler, 1960'lı yılların sonundan itibaren kapsamlı bir şekilde örgütlenerek toplumsal harekete dönüşmüş, kadın ve erkek için duyarlılığın artırılması ve bilinç yükseltmede sistematik ilerlemişlerdir. İkinci dalga feminizm, özellikle Simone de Beauvoir'ın "*kadın olunmaz, kadın doğulur*" cümlesiyle şekillenmiştir⁵⁸. Beauvoir aslında 'kadınlık' kimliğinin toplum içinde şekillenen ve toplumun kadına atfettiği roller bütünü olduğunu vurgular. Beauvoir, kadınlar eşit haklar mücadelesini kazansa bile baskı altında olmaya ve kısıtlanmaya devam edeceğini, bunu ataerkil sisteme bağlı yaşayış biçimlerinin devamlılığına bağlayarak açıklar. 1960'lı yıllardan itibaren Beauvoir'ın düşüncelerinden hareketle kadın ve erkeğin toplumsal rollerinde değişiklik olmadığı

---

⁵⁶ Karatepe, s. 180.

⁵⁷ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

⁵⁸ Çiğdem Aldemir, *Kadının Görünmeyen Emeğinin Görünür Kılınması: Ev İçi Emeğinin Ücretlendirilmesi*, (Danışman: Prof. Dr. Sami Taban), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

sürece kadınlar ikincil planda olmaya devam edeceği yönündeki kanı kadınlar tarafından ortak görüş olarak kabul edilmiştir.

De Beauvoir, varoluşçu vizyonu ile kadının politik ve kültürel statüsünü açıklayarak feminist kurama katkıda bulunmuştur⁵⁹. Örneğin Beauvoir'a göre ataerkil kültürde erkek olumluyken; kadın olumsuz, normal dışı, esas olmayan yani 'öteki' kabul edilir⁶⁰. Ötekileştirilen kadın zamanla topluma, hatta kendisine bile yabancılaşarak enerjisi düşük sadece ev işlerine odaklı varlığa dönüşür. De Beauvoir, kadının ötekileştirilmesi durumunu "The Second Sex (İkinci Cins)" kitabında ayrıntılı şekilde açıklamıştır.

1970'li yıllar ataerkillik kavramının kişisel, sosyal ve cinsel konulardaki yansımalarının ifade edildiği ve tepki gösterildiği yıllar olmuştur⁶¹. Ve ataerkillik kavramı bu yıllardan itibaren politik bir araca dönüşerek kadınların dillerinden düşürmediği bir kavram halini almıştır⁶². Kadınlar, kendilerinin erkekler tarafından cinsel obje (feministlere göre ataerkillik kavramının uzantısı) olarak görmesini ve bedenleri üzerinde egemenlik kurmalarını reddetmiş, bu konuda yaşanan sorunların özel alanın bir parçası olduğu kanaatine varmıştır⁶³. Bu düşünceler doğrultusunda kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olabilmek için feministler, kürtaj hakkına sahip olmak ve doğum kontrollerinin yasalaşması konularında mücadeleyi başlatmıştır. Kürtaj konusu, devletler tarafından 'bireysel özgürlük', 'sağlık' ve 'üreme hakkı' çerçevesinde incelenmemiş, çoğu zaman 'nüfus sorunu' başlığı altında ele alınıp, yasaklamalar getirilmiştir. Bu konuda birçok engelle karşılaşan kadın için hekimler, sağlık kuruluşları ve kadın örgütler özellikle 1970'li yıllarda bir araya gelerek tepkilerini dile getirmiştir. Doğum kontrol uygulamasına geçiş konusunda başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın her yerinde kadınlar faaliyetlere başlamış bilhassa İngiliz kadınlar önderliğinde aktif eylemler neticesinde 1967

---

⁵⁹ Donovan, s. 232.

⁶⁰ Donovan, s. 232.

⁶¹ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (çev. Ahmet Kemal Bayram, Buğra Kalkan, Hüsamettin İnanç, Özgür Tüfekçi ve Şeyma Akın), Ankara 2007, s. 310.

⁶² Fatime Güneş, "Feminist Kuramda Aaterki Tartışma Üzerine Eleştirel Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 27, S. 2, Yıl 2017, s. 245-256.

⁶³ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

yılında doğum kontrol uygulaması yasalara geçmiştir⁶⁴. Ve kadına kürtaj hakkı, 1973 yılında ABD ve Danimarka’da, 1974 yılında İsveç’te, 1975 yılında Fransa’da, 1978 yılında İtalya ve Lüksemburg’da, 1983 yılında Türkiye’de yasalaştı⁶⁵. Kürtaj hakkını tanıyan ilk ülke ise 1920 yılında Rusya Sovyetler Birliği olmuştur⁶⁶.

Bu dönemde yaşanan bir diğer gelişme de ABD’de Betty Friedan ve Kathryn Clarenbach tarafından 1966 tarihinde “National Organization for Women (Kadınların Ulusal Örgütü)”nün kadın haklarını daha ayrıntılı savunmak için kurulması olmuştur⁶⁷. “*Bu organizasyon kısa zamanda Amerika’nın en etkili kadın hakları grubu olmuştur. Bunlar eşit haklara geçişi düzenleyen Anayasa değişikliği taslağını hazırlamışlardır ki bu taslak cinsiyete dayanan ayrımcılığı yasaklamaktaydı.*”⁶⁸

Yine bu yıllarda ataerkil bir ailede kadın ve erkeğin rollerindeki eşitsizliğinin devam ettiği ve özel alan olarak nitelendirilen ‘ev’in aslında çok da özel olmadığı dile getirilmiştir. Bundan dolayı Carol Hanish’in “*kişisel olan politiktir*” sözü bu dönemde kadın hareketinin önemli sloganlarından biri haline dönüşmüştür⁶⁹. Bir diğer gelişme ise kadınlar dil, din, ırk ve statü ayırımına gitmeden birbirlerini ‘kız kardeş’ olarak görmesi olmuştur. Bu durum bir bakıma çok seslilik anlamına gelerek uluslararası alana da olumlu yansımış, uluslararası hukukta kadın sorunları ayrıntılı bir şekilde ele alınarak hüküm ve öneriler ile çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

Kadın haklarının korunması bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde Birleşmiş Milletlerin (BM) çalışmaları dikkat çekmektedir. İnsan hakları kavramının İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yaygınlaşmasını sağlayan ve BM’de görev yaptığı dönemde bazı ülkelerde insan hakları içerisinde kadın haklarının dâhil edilmediğini

---

⁶⁴ Gün Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

⁶⁵ Funda Çoban, “Bir İnsan Hakkı Olarak Kürtaj Hakkına Erişim”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, Yıl 2015, s. 79-112.

⁶⁶ Funda Çoban, “Bir İnsan Hakkı Olarak Kürtaj Hakkına Erişim”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, Yıl 2015, s. 79-112.

⁶⁷ Serdar Örnek, “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 29, Yıl 2015, s. 105-129.

⁶⁸ Serdar Örnek, “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 29, Yıl 2015, s. 105-129.

⁶⁹ Hale Kolay, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları”, *Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni*, S. 3, Nisan 2015, s. 5-11.

gören Eleanor Roosevelt olmuştur⁷⁰. Roosevelt ve Winston Churchill, 1941 yılında Atlantik Şartı ve 1942 yılında BM Deklarasyonu'nda insan haklarının önemine değinerek, hakların kapsamlıca ele alınmasında önemli görevler üstlenmiştir⁷¹. 1948 yılına gelindiğinde ise BM Genel Kurulu tarafından “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)” kabul edilerek insan haklarının kapsamlıca ele alınmasına ve bundan sonra insan hakları konusuna giren tüm sözleşmelerin temelini oluşturmasına da katkıda bulunmuştur⁷². Kadınları hukuki yönden korumaya yönelik eksiklikler göz önünde bulundurulduğunda İHEB, imzalanacak olan kadın konulu sözleşmelerin de bir bakıma çerçevesini oluşturmuştur.

BM, kadın hakları ve haklar bağlamında var olan sorunları ortadan kaldırmak amacıyla 4 konferans düzenlemiştir. Bu konferanslardan ilki 1975 yılında Mexico City'de 127 ülkenin katıldığı “**Birinci Dünya Kadın Konferansı**”dır. BM, 1975-1985 yılları arasında ‘kadın on yılı’ olarak anmış bu süre zarfında “Eşitlik, Kalkınma ve Barış” konusundaki hedeflere ulaşmanın ana temasının “İstihdam, Sağlık ve Eğitim” olduğunu ifade etmiştir⁷³. Ayrıca on yıllık süreç içinde 8 Mart'ın “Dünya Kadınlar Günü” olarak kutlanması da yaşanan gelişmeler arasında yer almıştır. Tarihçesi ise şu şekildedir:

ABD-Newyork'ta giyim endüstrisinde çalışan kadınlar, fazla mesai yapıp buna karşılık düşük ücret verilmesi, insan haklarından eşit olarak yararlanamadıklarından dolayı tepki mahiyetinde 8 Mart 1857 yılında yürüyüş yapmış ve bu yürüyüşün yasal olmadığı gerekçe sunularak polisler tarafından dağıtılmıştır. Bu tarihten 50 yıl sonra yürüyüşün anısına kadınlar, tekrar 8 Mart 1907 yılında yürüyüş yapmaya karar vermiştir. Bu birikimle 1909 yılında tekstil şirketlerinde çalışan 20.000-30.000 kadın, fazla mesai yapmak ve taşeron olarak çalışmak istememeleri, ücretsiz iznin kendilerine tanınması, daha iyi çalışma koşulları için iki gün içinde örgütlenerek

---

⁷⁰ Kalabalık, s. 26.

⁷¹ Kalabalık, s. 26.

⁷² Kalabalık, s. 80.

⁷³Rabia Öter Candan, “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu”, Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu, 8-20 Mart 2015, s. 1-29.

greve başlamıştır⁷⁴. Kasım 1909 yılında başlayan Şubat 1910 yılında biten bu grev, tarihe ilk uzun kadın grevi olarak geçmiştir⁷⁵. “*Bu grevden yaklaşık bir yıl sonra Triangle Waist Şirketinin atölyesinde binanın çıkışları kapatılarak çıkarılan yangında üst katlara sıkıştırılan 13-25 yaşları arasındaki çoğu yeni göçmen ve Yahudi, çoğu kadın 140’den fazla işçi ölmüştür.*”⁷⁶ Bu olay dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır. 1910 yılında Kopenhag’da Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin kadın önderlerinden biri olan Clara Zetkin, 2. Enternasyonal toplantısı sırasında 8 Mart’ın “Dünya Kadınlar Günü” olmasını istemiş ve bu isteği de kabul edilmiştir⁷⁷. İsveç, Avusturya, Danimarka, Almanya gibi ülkeler de bu tarihten itibaren kadınlar gününü kutlamaya başlamıştır. Rus takvimindeki 23 Şubat, Miladi takvime göre 8 Mart’a rastladığından 1918 yılından itibaren Rusya’da da bu tarih kadınlar günü olarak geçmiştir. BM ise 1970’lerde kadın hareketinin işlevsel nitelik taşıması ve toplumda daha çok hissedilmesinin de etkisiyle 1977 yılında 8 Mart’ın “Dünya Kadınlar Günü” olmasını kabul ederek bu tarih resmîyet kazanmıştır.

Birinci Dünya Kadın Konferansı ile birlikte ülkelerde eşitlik mekanizmaları kurulmuş, aynı zamanda kadının ilerlemesi ve ülkelerin kadın adına neler yaptığını gözlemlemek amacıyla “United Nations International Research ve Training Institute (BM Araştırma ve Eğitim Enstitüsü)” devreye girmiştir. Ayrıca kadını ekonomik yönden güçlendirmek adına “United Nations Development Fund for Women (BM Kadın Kalkınma Fonu)” oluşturulmuştur.

BM, ilk konferansın beş yılını değerlendirmek amacıyla 1980 yılında Kopenhag’da “**İkinci Dünya Kadın Konferansı**”nı düzenlemiştir. Konferansta kadın sorunlarını nasıl çözebilir ve iyileştirebiliriz soruları üzerine odaklanarak “Hareket Planı” oluşturulmasına karar verilmiştir⁷⁸. Bu hareket planının içinde “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi de

⁷⁴ Ayça Kurtoğlu, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü Hakkında Kısa Bir Tarihçe”, *Fe Dergi* 7, S. 1, Yıl 2015, s. 78-85.

⁷⁵ Ayça Kurtoğlu, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü Hakkında Kısa Bir Tarihçe”, *Fe Dergi* 7, S. 1, Yıl 2015, s. 78-85.

⁷⁶ Ayça Kurtoğlu, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü Hakkında Kısa Bir Tarihçe”, *Fe Dergi* 7, S. 1, Yıl 2015, s. 78-85.

⁷⁷ Örs, s. 429.

⁷⁸ Rabia Öter Candan, “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu”, *Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu*, 8-20 Mart 2015, s. 1-29.

(Convention on The Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW)” da yer alır⁷⁹. 1981 yılında yürürlüğe giren CEDAW, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 189 ülke ile geniş katılımlı uluslararası belgelerden biri olma özelliği taşımaktadır⁸⁰. CEDAW, kadınlara karşı ayrımcılığın ne olduğu konusunda ayrıntılı bir tanımlama yapar. Bu tanıma göre;

“ Kadına karşı ayrımcılık, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ya da diğer herhangi bir alanda, medeni hallerine bakılmaksızın ve kadın-erkek eşitliği temelinde, temel hak ve özgürlüklerin kadınlara tanınmasının ve bu hakların kadınlar tarafından kullanılmasının zayıflatılması ya da geçersiz kılınması amacı ile yapılan ya da bu etkiyi doğuran herhangi bir ayırım, yoksun bırakma ya da sınırlama anlamına gelmektedir.⁸¹”

Bu sözleşme geçmişten günümüze kadar olan süreçteki kadınlara karşı yapılan ayrımcılıkların ne olduğunu ayrıntılı olarak tanımlaması, kadın sorunlarının hukuki yollardan giderilmesini sağlaması ve toplumun kadınla bağdaştırdığı kalıplaşmış rolleri ortadan kaldırmasına ön ayak olması bakımından kadın için büyük önem arz eder⁸². Sözleşmede, kadınların siyasi haklarından bahsedilmesinin yanı sıra evlilik hakkı, vatandaşlık hakkı, çalışma, eğitim ve sağlık hakları alanında kadınlara karşı ayrımcılığın yapılmaması yönünde vurgu yapılmıştır⁸³. Sözleşmeden sonra ülkelerin kadın için belirlenen hedeflere ulaşmak ve ne kadar yol kat ettiklerini görmek amacı ile “CEDAW Komitesi” kurulmuş, taraf ülkelerden 4 yılda bir rapor vermeleri istenmiştir⁸⁴. CEDAW Komitesi, ülkeleri sözleşmenin hükümlerini yerine getirmeleri için sorumlu tutmasının yanı sıra sözleşmede yer alan hükümlerin bir an önce hayata geçirilmesine aracı olması bakımından önemli işlevlere sahiptir⁸⁵.

---

⁷⁹ Şafak Parlak Börü, “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017(Özel Sayı), s. 43-63.

⁸⁰ Şafak Parlak Börü, “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017(Özel Sayı), s. 43-63.

⁸¹ Gülay Arslan, “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXII, S. 1-2, Yıl 2004, s. 3-43.

⁸² Demet Özdamar, *CEDAW SÖZLEŞMESİ*, 1. bs., Ankara 2009, s. 51.

⁸³ Kalabalık, s. 93.

⁸⁴ Özdamar, s 51.

⁸⁵ Özdamar, s.51.

Bazı ülkeler CEDAW'a çekince koysa da çoğunluğun kararıyla imzalanmıştır. Çoğu ülke kadın hakları konusunda artık duyarsız değildir. Bu durum aynı zamanda ülkelerin demokratikleşmesinin de bir göstergesi olup ülkeler adına yaşanan olumlu gelişmeler arasında yer alır. Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımcılığına son vermek amacıyla yaşanan hukuki gelişmelerin yanı sıra toplumun zihniyet yapısının da önemli olduğu feminist söylemler arasındadır. Ülkelerin sözleşmelere çekince koymuş olması ya da örneğin Hollanda'da erkeklerin 'namus' adı altında eşlerini öldürmesi ve hâkimin de bunu haklı neden olarak görüp ona göre bir yaptırım uygulaması gibi birçok örnek vardır. Uluslararası alanda yapılan hukuki düzenlemeler, kadın için olumlu gelişmeler arasında yer alsada kadınlar, devletin hukuki alanda ve toplumsal düzende cinsiyet ayrımına sebep olacak her türlü durumdan kaçınması ve kötü koşulların bir an önce değişmesi için daha çok eylemsel faaliyetlerde bulunması gerektiği konusunda hemfikir olmuştur.

BM bünyesinde toplanan “**Üçüncü Dünya Kadın Konferansı**” 1985 yılında Nairobi'de düzenlendi. Bu konferans sonrasında kadın haklarının, insan haklarının bölünemez, ayrılmaz ve devredilemez bir parçası olduğu resmîyet kazanmıştır⁸⁶. Kadın sorunları konusunda alınacak önlemler ise “kurucu ve yasal adımlar”, “sosyal katılımı eşitlik” ve “siyasi katılım ve karar almada eşitlik” başlıklar üzerinde toplanmıştır⁸⁷.

“**Dördüncü Dünya Kadın Konferansı**” 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirildi. Bu konferansta “*kadına yönelik şiddetin, kadınların temel hak ve özgürlüklerini kullanmasının önünde engel oluşturduğu, erkek hâkimiyetine yol açtığı ve kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğu belirtilmiştir.*⁸⁸” Konferansa 189 ülke katılmış ve iki belge kabul edilmiştir: Bunlardan biri **Pekin Deklarasyonu** diğeri **Eylem Planı**'dır.

---

⁸⁶ Rabia Öter Candan, “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu”, Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu, 8-20 Mart 2015, s. 1-29.

⁸⁷ Rabia Öter Candan, “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu”, Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu, 8-20 Mart 2015, s. 1-29.

⁸⁸ Seher Kırbaş Canikoğlu, “Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)”, *Ankara Barosu Dergisi*, C. 3, s. 355-378.

Pekin Deklarasyonu, kadınların kalkınması ve ilerlemesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin ana politika olması konusunda hükümetleri sorumlu tutmuştur⁸⁹. Eylem Planı ise kadının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönden güçlendirilmesini konu eder. Bu iki belgede kadın için 12 kritik alan belirlenmiştir: “*Kadının eğitimi ve öğretimi, sağlık, şiddet, silahlı çatışmalar, ekonomi, yetki ve karar almada kadın, kadının ilerlemesi için kurumsal mekanizmalar, kadının insan hakları, medya, çevre, yoksulluk, kız çocuklarının ilerlemesi*”⁹⁰ şeklindedir. Bu kritik alanlarda kadın sorunlarını ortadan kaldırmak için başta hükümetler olmak üzere uluslararası kuruluşlar, bölgesel kuruluşlar, STK’lar, gönüllü kuruluşlar gibi aktörler de sorumlu tutulmuş bu konuda daha duyarlı olmaları ve çalışmalar yapmaları gerektiği belirtilmiştir.

3. Üçüncü Dalga Feminizm

Üçüncü dalga feminizm, 1980’li yıllardan başlayarak günümüze kadar olan süreçteki kadın konulu gelişmeleri kapsamaktadır. 1980’lerde Batı’da muhafazakâr kimliğe sahip siyasal iktidarların düşünceleri, feminizmin genel düşünce yapısı ile çatışmıştır. Örneğin, Amerika’da Ronald Reagan ve İngiltere’de Margaret Thatcher iktidar olduktan sonra kadının geleneksel rollerine yeniden vurgu yapılmış ve bunun için de aile değerlerinin korunması konusunda çağrıda bulunmuştur⁹¹. Feministler açısından, iktidarların bu tutumları ile kadınların geçmişten bu zamana kadar verdiği eşitlik mücadelesinin işe yaramadığı ve tekrar başa dönüldüğü ortak görüş arasında yer almış ve erkek düşmanlığı giderek artmıştır. 1980’lerden itibaren feministler postmodern düşünürlerin etkisinde kalarak postmodern kimliğe bürünmüştür. Batı kültürünün aile içindeki hiyerarşik yapısı kadının ikincilleşmesine sebep olduğu için postmodern feministler farklı bir söylem ve kültür geliştirmeyi amaçlamıştır⁹². Böylelikle, toplum tarafından genel kabul görülen düşüncelere ‘karşı çıkış’la beslenen postmodern düşünürler, feministleri etkilemeyi başarmıştır⁹³. Aynı

---

⁸⁹ Nilüfer Timisi, “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 47. Dönem Toplantısı”, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Yıl 2003, s. 145-150.

⁹⁰ Nilüfer Timisi, “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 47. Dönem Toplantısı”, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Yıl 2003, s. 145-150.

⁹¹ Karatepe, s. 177.

⁹² Çaha, s. 74-75.

⁹³ Çaha, s. 74.

zamanda, bu dönem etnik kimlik, cinsel yönelim, toplumsal gelenekler, kendilerini ait gördükleri sınıf gibi farklılıkların dile getirildiği yıllar olmuştur⁹⁴.

Birinci ve ikinci dalga feminizm konuları özellikle eşitlik başlığı altında toplanmasına karşın üçüncü dalga feminizm ile kadınlar, kadın ve kadın sorunlarına daha geniş açıdan bakma fırsatı yakalamıştır. Bununla birlikte kadınlar sadece eşitlik mücadelesiyle sınırlı kalmayıp toplumsal cinsiyet, ekonomi, adalet, savaş, ırk, ulusçuluk, istihdam gibi konularda görüşlerini feminist bakış açısıyla açıklamaya çalışmıştır⁹⁵. Feministler, kadınları değersizleştiren olaylar ne olursa olsun (ataerkil düzene göre oluşan aile yapısı, kapitalist sistem ve biyolojik farklılık) bunlardan öte kadının farklı olduğu, herkesin ona göre davranması gerektiği sıklıkla söylenen söylemler arasında yer almıştır⁹⁶.

1990'lı yıllardan itibaren üçüncü dalga feminizmin konularından olan 'kadına yönelik şiddet', feministlerin temel mücadele alanlarından biri olmuştur. Feministler, şiddeti otoriter sistemin bir parçası, aynı zamanda kusurun da bir ölçütü olarak görür⁹⁷. Gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun çoğu ülkede 'şiddet' kadın için en büyük hak ihlallerinden biri olarak güncelliğini korumaya devam edip, köklü bir geçmişinin olduğu karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, ABD'de erkeğin eşine şiddet uygulaması başka bir deyişle dövmesi 1884 yılına kadar yasal kabul edilirken; İngiltere'de şiddet, kadın üzerinde baskı kurma araçlarından biri olarak yasal mevzuatta yer almıştır⁹⁸. Kadına yönelik şiddet konusunda duyarlı davranan ilk eyalet ise Maryland olmuş, şiddeti suç sayarak 1883 yılında ilk yasasını çıkarmıştır⁹⁹. Kısaca, toplumda kadın ve erkeğin politik ve sosyal alanda eşit olmamasının

---

⁹⁴Hale Kolay, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları", Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni, S. 3, Nisan 2015, s. 5-11.

⁹⁵Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", Akademik Hassasiyetler Dergisi, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

⁹⁶Melek Kurt Ayyıldız, Kadın Dergilerinde Sunulan Kadın İmgesinin Feminist Yaklaşım Kavramlarıyla Değerlendirilmesi, (Danışman: Esra İlkay İşler), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

⁹⁷Carole R. McCann and Seung-kyung Kim (edt.), *Feminist Theory Reader: Local and Global Perspective*, 2nd Edition, New York 2010, s 241.

⁹⁸Melike Dişsiz; Nevin Hotun Şahin, "Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet", Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi, C. 1, S. 1, Ağustos 2008, s. 50-58.

⁹⁹Aygül Yanık; Zeynep Hanbaba; Sevinç Soygür; Büşra Ayaltı; Meral Doğan, "Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye'den Kanıt", Electronic Journal of Vocational Colleges, Aralık 2004, s. 104-111.

birsonucu olarak görülen şiddetin mağduru olan özne kadındır¹⁰⁰. Şiddet, ataerkil yapılanmanın sosyal sorunları arasında yer alan, erkeğin bir çeşit kadına karşı göstermiş olduğu olumsuz tepkiler bütünü olarak tanımlanır¹⁰¹. Kadına uygulanan şiddet konusu ataerkil düzenin bir parçası olarak kabul edilmekle birlikte, çözüm getirilmeden insanlar tarafından kuşaktan kuşağa aktararak kadına uygulanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2013'te 79 ülkede araştırma yapmış kadına şiddetin dünyada yaygınlığının %30 olduğunu belirtmiştir¹⁰². Yine örgütün yaptığı araştırmada şiddetin en fazla olduğu yerler % 37'lik oranla Doğu Akdeniz, Afrika ve Güneydoğu Asya olduğu tespit edilirken, % 30'luk bir oranla ikinci sırada ABD yer almıştır¹⁰³. Gelir düzeyinin diğer bölgelere kıyaslayüksek olduğu Avrupa'dakadının şiddet görme yüzdesi %25'tir¹⁰⁴. Türkiye'de ise kadının aile içinde şiddet görme sebepleri araştırıldığında %39 oranla yemeği yakma konusu gelirken, çocuğun bakımının tam olarak yapılmaması, kadının kocasına itaat etmemesi, sözünü dinlememesi, kocaya karşılık vermesi, gereksiz harcamalar yapması şiddet görme sebepleri arasında yer almıştır¹⁰⁵. Kadın, ekonomik güvencesi olmaması, çocukları için fedakârlık yaparak katlanması, toplumun baskısı ve kadın için boşanmaya karşı tutumu, tek başına hayat sürdürebilecek özgüvenin olmaması gibi sebeplerden ötürü yıllardır şiddete maruz kalmıştır¹⁰⁶. Bütün bunlardan yola çıkarak şiddet konusunda kadınları şiddetten korumak ve bu konudaki hukuki eksiklikleri gidermek amacıyla 1993 yılında BM tarafından 1993 yılında "Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan

---

¹⁰⁰ Tijen Harcar; Özlem Çakır; Olca Sürgevil; Gönül Budak, "Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu" *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C. 2, S. 4, Eylül-Aralık 2008, s. 51-70.

¹⁰¹ Tijen Harcar; Özlem Çakır; Olca Sürgevil; Gönül Budak, "Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu" *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C. 2, S. 4, Eylül-Aralık 2008, s. 51-70.

¹⁰² Duygu Kandemirci; Dilek Yelda Kağnıcı, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme", *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, C. 17, S. 33, Haziran 2014, s. 1-12.

¹⁰³ Duygu Kandemirci; Dilek Yelda Kağnıcı, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme", *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, C. 17, S. 33, Haziran 2014, s. 1-12.

¹⁰⁴ Duygu Kandemirci; Dilek Yelda Kağnıcı, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme", *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, C. 17, S. 33, Haziran 2014, s. 1-12.

¹⁰⁵ Melike Dişsiz; Nevin Hotun Şahin, "Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, C. 1, S. 1, Ağustos 2008, s. 50-58.

¹⁰⁶ Tijen Harcar; Özlem Çakır; Olca Sürgevil; Gönül Budak, "Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu" *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C.2, S. 4, Eylül-Aralık 2008, s. 51-70.

Kaldırılmasına Dair Bildirge” yayımlanarak hükümetleri bu konuda duyarlı olmaya davet etmiştir. Bildirgenin 1. maddesine göre kadına şiddet;

“İster kamusal, ister özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı ve ıstırap veren veya verebilecek olan, cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma” olarak tanımlanmıştır¹⁰⁷.

Bu bildirge kadına yönelik şiddet konusunda yayımlanan ilk uluslararası belge niteliği taşımakla birlikte şiddetle ilgili yapılacak çalışmalar için de yol göstericiliğe sahiptir¹⁰⁸. Ayrıca bildirmede şiddet konusunda bilinçlendirmenin kadına şiddete son vermede iyi bir görev olduğu belirtilmiş bu görevi en iyi yapacak olan kuruluşlardan birinin STK’lar olduğu ifade edilmiştir.

Kadına yönelik şiddet ve aile içinde şiddetin önlenmesi konusunda uluslararası alanda yapılan son hukuksal düzenleme olan “**Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)**”ise on ülke tarafından imzalanarak 2014 yılında yürürlüğe girmiştir¹⁰⁹. Sözleşmeyi imzalayan ilk ülke Türkiye olmuştur¹¹⁰. Devletlere, şiddet konusunda diğer kuruluşlarla koordineli çalışması, kadınlara uzman kişiler tarafından destek verilmesi, telefon yardım hattı oluşturulması, sığınma evlerinin kurulması, kadınların bilinçlendirilmesi gibi konularda çalışmalar yapılması ile ilgili görevler verilmiştir¹¹¹. Sözleşmedeki yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmemesi yönünden izleme ve denetleme yapmak için “(Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzmanlar Grubu – GREVIO)” kurulmuştur¹¹².

---

¹⁰⁷ Seher Kırbaş Canikoğlu, “Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)”, *Ankara Barosu Dergisi*, C. 3, s. 355-378.

¹⁰⁸ Seher Kırbaş Canikoğlu, “Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)”, *Ankara Barosu Dergisi*, C. 3, s. 355-378.

¹⁰⁹ Kalabalık, s. 94.

¹¹⁰ Seher Kırbaş Canikoğlu, “Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)”, *Ankara Barosu Dergisi*, C. 3, s. 355-378.

¹¹¹ Kalabalık, s. 95.

¹¹² Kalabalık, s. 96.

B. Feminizm Türleri

Feministler, görüşlerini tek bir teoriye indirgeyemediklerinden dolayı kendi aralarında gruplara ayrıldığı görülmektedir¹¹³. Kısaca feministler kadının baskı altında olmasını, ötekileştirilmesini veya ikincilleştirilmesinin nedenini farklı açılardan inceleyerek düşüncelerini beyan etmiştir. Feminizm arasında yer alan temel akımlar, liberal, sosyalist ve radikal feminizm olmak üzere anarşizm, kültürel, psikanalitik, varoluşçu ve postmodern akımlar da yer almaktadır¹¹⁴.

1. Liberal Feminizm

Liberalizm eşitlik, adalet, insan hakları, birey, serbest piyasa ekonomisi, demokrasi, özgürlük, hukukun üstünlüğü gibi kavramları bünyesinde barındıran bir ideolojidir. Bundan dolayı feministlerin ilgisini çeken ideolojilerin başında gelmiştir. Liberal feminizm Frances Wright, Harriet Taylor, Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill, Sarah Grimke, Elisabeth Cady Stanton gibi isimler tarafından geliştirilmiştir¹¹⁵. Liberal feministlerin düşünceleri ve üzerinde durduğu konular aynı zamanda birinci dalga feminizmin konu itibarıyla çerçevesini çizmiştir.

Liberal feministler, haklar bağlamında sağlanan adalet kavramının eşit fırsat ve düşünmeyi beraberinde getireceğine inanır¹¹⁶. Bu görüş, açıkça liberal kavramla ilişkilidir. Liberal feministler, günümüz toplumlarında kadınların farklı şekillerde erkekler tarafından ayrımcılıklara uğradığını belirtir¹¹⁷. Feministlere göre farklı alanlarda yapılan bu ayrımcılıkları ortadan kaldıran en önemli faktör, kadın ve erkek için sorumluluk, zorunluluk ve fırsat sağlayan yasalardır¹¹⁸. Feministlerce, kadının yasal haklara sahip olması gerektiği daima dile getirilmiş, kadına haklardan eşit faydalanma hakkı ve fırsatı verilirse, ancak o zaman hayatında ve statüsünde değişiklik olacağı yönünde fikir birliği oluşmuştur. Ayrıca liberalizm ideolojisiyle beslenen feministler, her duruma bireyci anlayışla yaklaşmış, bu sebeple cinsler arası

---

¹¹³ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.3, S. 5, Mayıs 2016, s. 163-175.

¹¹⁴ Karatepe, s. 181.

¹¹⁵ Örs, s. 438.

¹¹⁶ Alison M. Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, America 1983, s. 176.

¹¹⁷ Jaggar, s. 176.

¹¹⁸ Jaggar, s. 176.

ayrım yapmanın gereksiz olduğu belirtilmiş, eğer bir ayrım yapılacaksa cinsler arasında değil bireylerin yetenekleri, karakterleri veya kişilikleri doğrultusunda yapılması gerektiği ifade edilmiştir¹¹⁹.

Feministler, daha sonra liberalizmin kendi içinde tutarlı olmadığını anlarlar. Bu durum toplumsal sözleşme kuramcılarının düşüncelerinden yola çıkarak netlik kazanmıştır. Liberalizm ideolojisi savunucuları, mülkiyet ve yurttaşlık kavramlarını bir arada değerlendirerek kişinin yurttaş olabilmesi için mülkünün olması koşulunu getirmiştir¹²⁰. Aslında burada kastedilen şey, o dönemde sadece erkek mülkiyet sahibidir ve bunun dışında kimse değildir. Başta kadın olmak üzere tüm aile, mülk sahibi erkeğe karşı itaat etme zorunluluğu vardır¹²¹. Feministler, yurttaşlığın bedenle özdeşleştirilmesini de eleştirmiştir. Çünkü erkekler, yurttaşlığı askerlik ve fiziki kuvvetle birleştirir ki bu konuda kadını zayıf bulur¹²².

Jean-Jacques Rousseau, 1780 yılında yazdığı Emile kitabında şu cümleleri kurar: “İki cins birleştiğinde her iki cins de ortak hedefe, ama farklı şekillerde katkıda bulunurlar. Bu çeşitlilikten kadın ve erkek arasındaki ahlaki boyuttaki ilk farklılık ortaya çıkar. Erkek güçlü ve etken olmalıdır. Kadın zayıf ve edilgen olmalıdır; biri hem güçlü hem iradeli olmalıdır; diğeri ise ona azıcık karşı koymalıdır. Bu ilke kabul edildiğinde, kadının erkeğin gözüne hoş görünmek için yaratıldığı sonucuna varılır...¹²³”

John Locke ise “Karıyla koca bazen kaçınılmaz olarak farklı isteklere sahip olabilirler. Bunun için bir kuralın yerleşmesi gereklidir, bu da doğal olarak güçlü ve iktidar sahibi erkeğin görevidir” diyerek eş ve çocuk üzerindeki otoritenin aslında normal olduğunu vurgular¹²⁴.

Doğal haklar elde etme konusunda mücadele eden Mary Astell, John Locke’un toplumsal sözleşme kuramıyla ilgili düşüncelerini eleştirerek sözüne başlar. Ve

---

¹¹⁹Heywood, s. 304-305.

¹²⁰ Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 1, Ocak 2017, s. 12-24.

¹²¹ Anne Phillips, *Demokrasinin Cinsiyeti*, (çev. Alev Türker), 1. bs., İstanbul 1995, s. 39.

¹²² Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 1, Ocak 2017, s. 12-24.

¹²³ Örs, s. 440-441.

¹²⁴ Örs, s. 440.

devam eder: “Eğer mutlak hükümlerlik devlet için gerekli değilse nasıl oluyor da aile içinde gerekli sayılıyor? Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da kadınlar köle olarak doğuyor?” diye isyan ederek soruyordu¹²⁵. Dönemin sözleşme kuramcılarını inceleyen ve yorumlayan Carole Pateman ise toplumsal sözleşmeleri sadece erkeklerin imzaladığını kadınların sözleşme dışı kaldığını belirtir¹²⁶. Pateman bu durumu 1993’te yazdığı “Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme” kitabında ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Pateman, toplumsal sözleşme oluşturulurken kadının rızası alınmadığını dolayısıyla yurttaşlığın içine kadının dâhil edilmediğini bildirir¹²⁷.

Kısaca liberal feministler, liberalizmin eşitlik, bireycilik, insan hakları gibi kavramları bünyesinde barındırmasından ötürü bu akımdan etkilenmiş, ancak daha sonra kendi içerisinde çelişkiler olduğunu anlayarak eleştirel tarzda düşüncelerini beyan etmiştir.

2. Sosyalist/Marksist Feminizm

Sosyalist feminizm, 1970’lerden itibaren ikinci dalga feminist düşünce ışığında gelişen bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalizm ideolojisinin genel kabul gördüğü kanılardan etkilenen feministler, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesinde sadece hak kazanımlarının yeterli olmadığını aynı zamanda toplumun sosyal ve ekonomik özelliklerinin de incelenmesi gerektiği kanaatinde olmuştur¹²⁸. Sosyalist feministler, kadının yaşama alanını ve tek faaliyetinin ev ve ev içi uğraşlar olduğunu söyler. Bu durum özellikle kapitalist süreçle birlikte yani ev ile iş yerinin birbirinden ayrılmaya başlamasıyla belirginlik kazandığı belirtilir. Böylece erkek, zamanla kamusal alanın öznesi konumuna gelirken kadın pisliklerden uzak, temiz, masum ve özel olarak nitelendirilen ‘ev’le bağdaştırılmaları, içinde bulunduğumuz kültürün güçlü ve en belirleyici örüntüsünü oluşturmuştur¹²⁹. Ve bu kültürle beslenen

---

¹²⁵ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

¹²⁶ Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 1, Ocak 2017, s. 12-24.

¹²⁷ Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 1, Ocak 2017, s. 12-24.

¹²⁸ Heywood, s. 307.

¹²⁹ Aksu Bora, *Kadınların Sınıfı (Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası)*, 7. bs., İstanbul 2016, s. 59.

toplumlarda kadına eşit haklar sunulsa dahi kadının yaşamında önemli bir değişiklik olmayacağı ifade edilmiştir. Nitekim Beauvoir da, kadınlar sadece ev odaklı yaşadığı için ikinci cins haline geldiğini söyleyerek durumu özetlemiştir¹³⁰.

Marksist feministler düşüncelerini açıklarken Karl Marks, Friedrich Engels gibi sosyalist düşünürlerin etkisinde kalarak ataerkillik kavramını maddi/ekonomik yönden analiz etmiştir. Sosyalistler üretimin artması, ürünlerin satılması sonucu servetin çoğalması ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik güç, anaerkillikten ataerkilliğe geçişteki en önemli unsur olduğunu belirtir. Bu düzen içinde erkek, üreten, kazanan ve çalışan tarafı simgelerken; kadın ev işleriyle meşgul olan taraf olmuş bunun sonucunda iş bölümü kendiliğinden meydana gelmiştir. Kapitalist sürecin bu ortama zemin hazırlamasıyla kadının emeği artık gerçek emek olarak görülmemiş, kendisine layık işler olarak da düşük ücretli, hizmet odaklı veya tekdüze niteliğinde olan işler verilmiştir¹³¹. Max Horkheimer, ailede egemenliğin erkekle özdeşleşip buna bir de ekonomik baskı eklenince kadın ve çocuk için umutsuzluk, mutsuzluk ve maddi bağımlılık gibi birçok olumsuz faktörü peşinden sürüklediğini eleştirel bir tarzda bildirmiştir¹³². Horkheimer çocukların, babanın çalışma ve aile hayatındaki ekonomik üstünlüğünü görüp sınıflı toplum yapısını kabullendiklerini ve özgürlüklerin yok edildiği temel alanın ise aile olduğunu söylemiştir¹³³. Sosyalist düşünür Engels de 1844 yılında yazdığı *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* kitabında toplumların gelişmesi, üretim çeşitliliğinin artması, ürünlerin satılması sonucu olarak erkeklerin daha çok üretime ve ticarete ilgisinin artmasına sebebiyet verdiğini açıklamıştır. Bu durum kadını çalışma hayatından yavaş yavaş uzaklaştırmış, çalışma hayatına girse bile değeri düşük olan işlerde çalışmasına neden olmuştur. Yine Engels'e göre erkeklerin mülkiyet çıkarları, çok eşlilikten tek eşliliğe geçişi meydana getirmiş bunun sonucunda kadını, erkeğe maddi ve manevi anlamda daha çok bağımlı kılmıştır. Bütün bunlara sebep olan

---

¹³⁰Bora, s. 62.

¹³¹ Serpil Çakır, "Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C. 2, S. 4, Eylül-Aralık 2008, s. 185-196.

¹³² Gülay Arıkan, "Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

¹³³ Gülay Arıkan, "Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

faktörün kapitalizm olduğunu söyleyen Engels, kadının çalışma hayatına girmediği ve emeğinin maddi değeri olmadığı sürece erkekle eşit konumda olamayacağını, ikincil planda kalacağını hatta kadını erkeğe daha çok bağlı kılacağını vurgulamıştır¹³⁴.

3. Radikal Feminizm

Radikal feminizm, ataerkil bir toplum anlayışının sürdürülmesine sebep olan unsurlardan birinin ‘cinsel baskı’ olduğunu vurgulayan bir akımdır. Nasıl ki sosyalist feministler, kadınların maruz kaldığı ekonomik istismarın nedeni olarak kapitalizmi görüyorsa, radikal feministler de erkeklerin kadına uyguladığı cinsel baskının ataerkilliğin sürdürülmesindeki en önemli unsur olduğunu görür¹³⁵. “*cinsel olan politiktir*” der Kate Millet, çünkü kadın-erkek ilişkisinin aslında tüm iktidar ilişkilerinin temelinde yer aldığını vurgulamaya çalışır¹³⁶. Wilhelm Reich ise erkeğin kadın üzerindeki cinsel baskısı ve evliliğin tek eşli olmasında temel faktörün ‘aile’ olduğunu söylemiştir¹³⁷. Bunun için radikal feministler, kadınların daha fazla cinsel baskıya maruz kalmaması ve ataerkilliğin ortadan kaldırılması adına aile kurumunu reddetmiştir. Özellikle 1980 sonrası bu düşünce daha çok benimsenerek birçok kadın politik amaçlarla boşanma davası açarak tepkilerini göstermiştir.

4. Üçüncü Dünya Feminizmi

Bu kavram genel ifadeyle, Batı toplumları haricinde yaşayan, dünya üzerinde toplam kadın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan veya Batı’da yaşayan siyahi kadın hareketini açıklamak için kullanılmaktadır¹³⁸. İlk olarak kadın hakları mücadelesi, yaşanan toplumsal gelişmelere bağlı olarak Batı toplumlarında ortaya çıkmıştır. Bu toplumlarda yaşayan kadınlar, hak ettiği yere ve statüye gelmek için kitlesel bir hale bürünerek, -her ne kadar mücadelenin verildiği ilk zamanlarda devletler tarafından

---

¹³⁴ Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 1, Haziran 2013, s. 53-72.

¹³⁵ Karatepe, s. 183-184.

¹³⁶ Örs, s. 448.

¹³⁷ Mark Poster, *Eleştirel Aile Kuramı*, (çev. Hüseyin Tapınç), İstanbul 1989, s. 82.

¹³⁸ Aylin Akpınar; Filiz Göktuna Yaylacı; Hande Birkalan Gedik; Suna Gülfer İhlamur; Baran Alp Ucu; Semra Cerit Mazlum; Bülent Açma; Faruk Yaylacı, *Yeni Toplumsal Hareketler*, (edt: Bilhan Kartal ve Belkıs Kümbetoğlu), 2. bs., Eskişehir 2012, s. 111.

hoş karşılanmasa da- kendilerinden bahsettirmeyi ve birçok hakka sahip olma başarısını elde etmiştir.

1970’li yıllardan sonra ise “kadın hakları” kavramı uluslararası alanda özellikle BM koordinasyonunda önemle üzerinde durulan bir kavrama dönüşerek dünya üzerinde hiçbir kadının ayrımcılığa uğramamasına yönelik çözüm arayışlarına gidilmiştir. BM’nin yaptığı konferanslar arasında yer alan “Üçüncü Dünya Kadın Konferansı” Nairobi’de gerçekleşmiş ve bu konferans Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan kadınların seslerini duyurabilmesi ve hakları için mücadeleye başlaması noktasında önemli bir zemin oluşturmuştur ¹³⁹. Küreselleşmenin olumsuz yönlerinden etkilenen Üçüncü Dünya kadınları, diğer kadınlara kıyasla daha zor bir yaşamla karşılaşmaktadır. Yoksulluk, sağlık hizmetlerinin, alt yapının, doğal kaynakların ve beslenmenin yetersizliği, işgücünün niteliksiz olması kadınları etkileyen ve kaliteli bir yaşam sürdürmelerine engel olan faktörlerin başında gelmektedir.

Örneğin, Ortadoğu ülkeleri arasında yer alan Mısır’da, ulus-devletin kurulmaya başlamasıyla birlikte kadın hareketi ortaya çıkmış, sömürgeci güçlerden kurtulma çabasıyla birlikte ivme kazanmıştır. Huda Sha’arawi önderliğinde kurulan “Mısır Feminist Birliği” ise Ortadoğu’da kurulan ilk feminist örgütlenmeler arasında yer almıştır. Mısır başta olmak üzere Ortadoğu’da görülen kadın hareketi, sömürgeci güçlerin milliyetçi baskıları sonucunda ortaya çıkmış ve kadınlar, sokakta erkeklerin yanında yer alıp sömürüye karşı çıkarken kendileri için de hak ve özgürlük istemiştir. Libya, Cezayir, Tunus, Fas gibi Kuzey Afrika ülkelerinde kadın hareketi, sömürgecilikten kurtulma çabalarından ziyade toplumsal değişimin yaşanmasıyla birlikte eş zamanlı olarak ilerlemiştir. Arap Yarımadası’nda, şeriat ve fetvalar doğrultusunda kadın çalışmalarında bulunulmuş, 1980’lerden sonra kadın ve eğitim konusu üzerinde bizzat durularak kadının eğitim sorunu giderilmeye çalışılmıştır. İran’da kadın hareketi, yoksul ailelerin kadınları yüksek fiyatlara ve vergiye yani ekonomik sorunların giderilmesine tepki mahiyetinde sokaklara çıkmasıyla başlamıştır. Ardından kadınlar, ciddi bir yayıncılık faaliyetiyle yazın hayatına

¹³⁹ Duygu Alptekin, “Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20, Yıl 2008, s. 21-33.

girmiştir. Sovyet Orta Asya ve Azerbaycan'da ise Bolşevik Devrimi'nden sonra kadın hareketi başlamış, dönemin komünist partisi kadın hakları çalışmalarını yürütmek ve onları dönüştürmek için bir “kadın birimi” kurmuştur¹⁴⁰. Özbek kadınları ise giyim-kuşam konusunda baskıya uğramış, çarşafklarını çıkartmaları konusunda hükümet tarafından sert bir tavır sergilenmiştir ki nitekim 2000'e yakın kadın, “Hücum Hareketi” olarak bilinen olaylar neticesinde öldürülmüştür¹⁴¹.

C. Feminizmde Temel Kavramlar

Feministler, kadınların erkeklere göre ikincil planda kalmasının altında yatan sebeplerin ve feminizm denilince akla gelen temel özellik ve kavramların ne olduğu konusunda hemfikir olduğu kavram ve ilkeler aşağıdaki gibidir.

1. Ataerkillik/Erkek Egemenliği

Feministler, erkeğin her alandaki baskın ve üstün konumunu açıklamak için ‘ataerkillik’ ve ‘erkek egemenliği’ kavramlarına sıkça başvurmaktadır.

Ataerkillik kavramı, yerleşik hayatın başladığı ve uygarlıkların vuku bulduğu Mezopotamya'da kent devletlerinin kurulmasıyla eş zamanlı olarak gelişen bir olgu olarak ortaya çıkmıştır¹⁴². Daha sonra devletlerin kurulması ve zamanla gelişmesiyle birlikte erkeklerin egemenlik için mücadele etmesi, devletin diğer bir devlet üzerinde baskı kurması ve askeri alanda rekabetlerin başlaması gelişen olaylar arasında yer almıştır¹⁴³. Bu durum erkeği ön plana çıkarmakla birlikte toplumun sınıflı bir yapıya dönüşmesine de neden olmuştur¹⁴⁴.

Ataerkil bir aile, mülkiyetin babadan oğula geçişini garantileyen aynı zamanda kadını da erkeğin mülkiyeti altında tutan yapısıyla kurumsallaşarak dönemin hukuk

---

¹⁴⁰ Aylin Akpınar; Filiz Göktuna Yaylacı; Hande Birkalan Gedik; Suna Gülfer Ihlamur; Baran Alp Uncu; Semra Cerit Mazlum; Bülent Açma; Faruk Yaylacı, *Yeni Toplumsal Hareketler*, (edt: Bilhan Kartal ve Belkıs Kümbetoğlu), 2. bs., Eskişehir 2012, s. 111.

¹⁴¹ Aylin Akpınar; Filiz Göktuna Yaylacı; Hande Birkalan Gedik; Suna Gülfer Ihlamur; Baran Alp Uncu; Semra Cerit Mazlum; Bülent Açma; Faruk Yaylacı, *Yeni Toplumsal Hareketler*, (edt: Bilhan Kartal ve Belkıs Kümbetoğlu), 2. bs., Eskişehir 2012, s. 111.

¹⁴² Gülay Arıkan, “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

¹⁴³ Gülay Arıkan, “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

¹⁴⁴ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 1.bs., İstanbul 1996, s. 81.

düzeninde yerini almıştır¹⁴⁵. Dolayısıyla bu durum, kadınları erkeğin mülkiyeti altında tutarak erkeğin kadın üzerinde tasarruf yetkisine sahip olmasına sebebiyet vermiştir. Mezopotamya’da kurulmaya başlayan kent devletleri ve bu devletler için erkeğin verdiği egemenlik mücadelesi erkeği ön plana çıkarmakla birlikte kadın üzerindeki baskısı, kontrolü ve sınırlandırması da beraberinde gelmiştir¹⁴⁶. Ataerkill sistemin kurumsal nitelik alarak bu sistemde gelişen baba otoritesi Mezopotamya’da yaşanan gelişmeler doğrultusunda şekillenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Kate Millet, ataerkilliği erkek egemenliğinin bir parçası olarak görür. Millet’e göre yönetim hakkı erkeğin elinde olduğu müddetçe erkek egemenliğinin ve üstünlüğünün devam edeceğini belirtir¹⁴⁷. Max Weber, ataerkillik kavramının geleneksel düzende otoriteye karşılık gelen bir kavram olduğunu açıklar. Lawrence Stone ise ataerkilliği aile ile ilişkilendirerek babanın ailedeki üstünlüğü olarak tanımlamıştır¹⁴⁸.

Ataerkill ideoloji yönetim, iktidar, otorite, siyaset, üretim, ekonomik güç ve üstünlükle ilgili kavramları daha çok erkekle bağdaştıran bir ideolojidir. Bu sıralanan özelliklerin erkekle daha uyumlu ve bağlantılı olduğu görüşü oldukça yaygındır. Erkeklerin genel kanısı, kadını ev işleri ile bütünleştirip baskı yoluyla zihinlerine yerleştirmek ve onların ev dışında diğer faaliyetlerle uğraşmalarına engel olmaktır. Bu şekilde gelişen ataerkill kültür ise erkeğe ait unsurların, değerlerin ve yaşantılarını yüceltip kadının itaatini meşru kılarak bir döngü içine hapseder ve bu şekilde devam eder.

Ataerkillik kavramı, feministlerin ortak paydada bulunduğu konulardan biridir. Bu kavram, ilk olarak Sanayi Devrimi öncesinde ailede babanın hiyerarşik üstünlüğünü tanımlamak için kullanılmış, daha sonra aile ile sınırlı kalmayıp tüm alanlarda erkek üstünlüğü anlamına gelen erkek egemenliği kavramına geçiş yapılarak feministlerce daha çok kullanılmıştır¹⁴⁹.

---

¹⁴⁵ Gülay Arıkan, “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

¹⁴⁶ Gülay Arıkan, “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

¹⁴⁷ Michele Barrett, *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*, (çev. Şen Süer Kaya), İstanbul 1995, s. 17.

¹⁴⁸ Gülay Arıkan, “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, s. 1-24.

¹⁴⁹ Heywood, s. 296.

2. Eşitlik ve Farklılık

Feministlerin üzerinde durduğu bir başka konu ise eşitlik ve farklılık konuları üzerine olmuştur. Kadınlar, erkeklerle aynı haklara sahip olma konusunda hemfikir olmuş bu doğrultuda mücadele etmişlerdi. Ancak daha sonra kadınların eşitlik adı altında vermiş olduğu mücadeleler, bir bakıma erkek üstünlüğünü güçlendirecek bir hale sokacağı gerekçesiyle kadınlar tarafından, eğer bir mücadele verilecekse bu erkekler ile kıyaslama şeklinde olmaması yönünde fikir değişikliğine uğramıştır¹⁵⁰. Bu konuda artık, kadın ve erkek arasında kıyaslama yapmaktan ziyade kadın ve erkeğin yaratılış itibarıyla farklı olduğu kabul edilerek ona göre bir yöntem izlenmesi amaçlanmıştır¹⁵¹. Kadının erkek ile kıyaslanmaması gerektiği ikinci dalga feminizm olarak adlandırılan dönemin de esas konularından biri olmuştur.

3. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kez Ann Oakley, 'Sex, Gender and Society' kitabında kullanmıştır¹⁵². Feministler, toplumsal cinsiyet kavramını kadın ve erkeğin toplum ve tarih içindeki rollerini açıklamak için kullanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı aynı zamanda biyolojik açıklamaları da reddeder¹⁵³. Kadın biyolojik olarak anne olabilir ve doğurmakla yükümlüdür, ancak bunun sonrasında çocuğunu eğitmek, bakmak, beslemek gibi sorumlulukların sadece anneye yüklenen bir görev olmadığı feministler tarafından daima dile getirilir. Başka bir örnek ise kız ve erkek çocuğa mesleki alanda yapılan baskılardır. Genellikle kız çocuğuna uygun mesleğin öğretmenlik, terziilik veya gündelikçi; erkeklerin ise doktor, mühendis veya şoför gibi mesleklerle özdeşleştirilmesi toplumun kadın ve erkeğe biçilen rollerin parçası olduğunun göstergesidir. Feministler toplumsal cinsiyet kavramının geniş bir tabana yansıdığını, cinsiyete bağlı oluşan iş bölümlerinin ve düşüncelerin terk edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

---

¹⁵⁰ Gül Aktaş, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.30, S. 1, Haziran 2013, s. 53-72.

¹⁵¹ Gül Aktaş, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.30, S. 1, Haziran 2013, s. 53-72.

¹⁵² Karatepe, s. 172.

¹⁵³ Joan W. Scott, *Feminist Tarihin Peşinde*, (Derleyen: Fahriye Dinçer ve Özlem Aslan), 1. bs., İstanbul 2013, s. 67.

4. Kamusal/Özel Alan

Feministler açısından kamusal/özel alan ayrımı Antik Yunan'a dayandırılmış, sanayileşmeyle birlikte ise netlik kazanmıştır. Feministler, kamusal alanı ev dışındaki 'alan' olarak betimlerler. Kamusal alan ekonomi, siyaset, siyasi parti, hükümet, iş yaşamı ve kültürü içine alır. Özellikle siyaset, erkek işi olarak görülerek kadının siyasal yaşama katılmamasının gerekçesi gösterilmiştir. Özel alan ise ev ve ev içi uğraşlar olarak görülerek kadının kurucu mekânı ve esas sorumlu tutulduğu alan olarak nitelendirilir.

Kadını "özel alan", erkeği "kamusal alan" ile özdeşleştirme anlayışı zamanla toplumda yaygın görüş kabul edilerek kadınların kamusal alanda dışlanmasına neden olmuştur¹⁵⁴. Kamusal alandaki dışlanmayı ve kadın üzerindeki bu keskin ayrımı ortadan kaldırmak amacıyla kadınlar, kadın hakları mücadelesiyle birlikte "ev" dışına çıkmış ve böylece kamusal alanda görünmelerine katkıda bulunmuştur. 1970'lerden sonra ise "özel alan politiktir" düşüncesi benimsenmiş, bu doğrultuda ev dışında hareket edebilecekleri kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstererek bu yaygın görüşü kırma çabalarını sürdürmüşlerdir¹⁵⁵.

D. Birinci Bölüm Özeti

Feminizm ideolojisi, kadın için önemli anlamlar taşıyan bir ideoloji olmuştur. Kadını gerek kamusal alanda gerek özel alanda hak ettiği değere ulaştırmayı kendine amaç edinen bu ideoloji, dünya üzerinde birçok kadın tarafından benimsenmiş ve bu ideolojiyi savunan feministler, zamanla bütün kadınların ortak sesi olmuştur. Kadın için işin özünü oluşturan, yani her zaman ve her alanda kadın-erkek eşitliğini bünyesinde barındırıp, kadın hakları mücadelesinin başlatılmasına ve bu doğrultuda kadına birçok hak verilmesine yardımcı olması, feminizm ideolojisinin kadın haklarına olan katkısını oluşturmaktadır. Ayrıca kitlesel hale gelerek seslerini duyuran feministlerin kadın hakları konusunda bilinç yükseltme ve farkındalık

---

¹⁵⁴ Ayşem Sezer Şanlı; Duygu Yıldız Karakoç, "Türkiye'de Özel ve Kamusal Alan İkiliğinden Hareketle Feminist Hareketlere Bakmak", TMMOB Şehir Plancıları Odası Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumu, Mart 11-12, 2017, Ankara, Türkiye.

¹⁵⁵ Ayşem Sezer Şanlı; Duygu Yıldız Karakoç, "Türkiye'de Özel ve Kamusal Alan İkiliğinden Hareketle Feminist Hareketlere Bakmak", TMMOB Şehir Plancıları Odası Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumu, Mart 11-12, 2017, Ankara, Türkiye.

abaları, bu ideoloji dışında kalan diğer kadınları da etkileyerek kadın hakları mücadelesi farklı görüşler etrafında şekillenen çok boyutlu bir hal almıştır. Türkiye’de de Halide Edip Adıvar, Nezihe Muhittin, Ulviye Mevlan gibi önemli feministler kadın hakları mücadelesini başlatarak birçok yasal gelişmenin zeminini oluşturmuştur. Türkiye’de feminist görüşe sahip kadınlara, kadın haklarının elde edilmesinde önemli bir katkısı olduğu gibi sosyalist, Kemalist, muhafazakâr görüşlere sahip kadınlara da katkısı büyüktür. Tezin ikinci bölümünde, farklı görüşlere sahip kadınlara talepleri doğrultusunda kazanılan haklar, Türkiye genelinde açıklanarak ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde, kadın hakları alanında çalışan STK’ların (kadın STK’lar), kadın haklarının elde edilmesindeki önemi ve yeri, Türk tarihi açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda, Türk toplumunda kadının yeri, İslamiyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana dönemde ele alınmış, ayrıca cumhuriyet dönemi gelişmelerine yer verilmiştir.

A. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadının Yeri

İslamiyet öncesinde Türk toplumu ve bunun içinde kadının durumu ve konumu incelendiğinde ileride değinilecek olan kadınların verdiği hak mücadelesi göz önünde bulundurulduğunda çok daha iyi şartlar altında olduğu hemen her toplum bilimcinin ortak noktasıdır¹⁵⁶. Türk kadını, dönemin diğer uygarlıklarıyla kıyaslandığında gerek kadına bakış açısı gerek verilen değer ve haklar bağlamında toplumda önemli bir yer edindiği yadsınamaz. Mitolojide, destanlarda ve diğer tüm alanlarda kadının önemli ve saygın bir varlık olduğu belirtilmiştir. Öyle ki İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadın; siyasette, orduda, idarede yer almış fikrini özgür bir şekilde beyan etmiştir. Bu konuyla ilgili Ziya Gökalp: “*Eski kavimler arasında hiçbir kavim, Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir.*”¹⁵⁷ diyerek durumu özetlemiştir. Gerçekten de kadın, birçok yerde erkeğin yanında ve yardımcısı olmuş aynı zamanda kendisine saygı gösterilmiştir

Türk toplumunda genel anlamda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışıldığı, kadının baskı ve kısıtlamalara maruz kalmadığı görülür. Bu dönemde aile yapısı incelendiğinde ise çok eşliliğin olmaması belki de kadına saygı bağlamında en dikkat çeken durum olmakla birlikte evlenirken kadının görüşünün alınması, aile içinde baskının olmaması, mal paylaşımında karı-kocanın eşit pay alması, çocukların velisinin hem anne hem baba olması, mülkiyetin eşler arasında ortak sayılması aile

---

¹⁵⁶ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

¹⁵⁷ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), İstanbul 1970, s. 166.

düzeninin genel özellikleri arasında yer alır¹⁵⁸. Kadın göçebe-yerleşik dinlemeden ata binmek, kılıç kullanmak, tarım ve hayvancılıkla uğraşmak gibi faaliyetlerde de bulunmuş, giyim-kuşam konusunda herhangi bir zorunlulukla karşılaşmamıştır¹⁵⁹. Bu özelliklerle birlikte kadın hükümdar, kale muhafızı, elçi olabilme imkânına da sahip olmuştur¹⁶⁰.

Hunlardan itibaren kadın ve erkek arasında cinsiyet ayrımı yapılmamış, eşitlik daima gözetilmiştir¹⁶¹. Örneğin kağanın emirnameleri “*Hakan buyuruyor ki*” olarak başladığında geçerli kabul edilmez, “*Hakan ve Hatun emrediyor ki*” diye başladığında daha kabul görürmüş¹⁶². Bu durum yönetim alanında kadının da payı olduğunu kanıtlar nitelik taşır. Elçi kabulünde hakanın yanında hatun da olurken bazen tek başına hatunun kendisi de elçiyi ağırlayabilme imkânına sahip olmuştur¹⁶³. Kısaca kadın; hukuk, ekonomi ve siyasal alanda kısıtlama olmaksızın haklarını kullanabileceği özgür bir ortamda yer alarak toplumdan soyutlanmış bir varlık konumunda değil toplumla bütünleşmiştir.

B. İslamiyet Sonrası Türk Toplumunda Kadının Yeri

Erkeklerle eşit olduğu kabul görülen kadın, en azından hakların kazanılması açısından mücadelenin olmadığı konumdayken İslamiyet’in kabulünden sonra toplum ve aile hayatında geri planda kalmaya başlamıştır. Türkler, İslamiyet’i 10. yüzyılda kabul etmiş, ancak İslamiyet öncesi gelenek, örf ve kurallarını bir anda değiştirmemiştir. Arap, Bizans ve İran geleneklerinin yaygınlaşıp benimseninceye kadar en azından böyle olmuştur. Zamanla dini kuralların, gelenek ve göreneklerin

¹⁵⁸ Ali Arslan; Gülten Arslan; Aysun Özer; Sadettin Baştürk, “Türk Toplumunda Aile Kurumunun Dünü, Bugünü Ve Yarını”, *Uluslararası Aile Çocuk Ve Eğitim Dergisi*, İlkbahar-Yaz Dönemi 2015, S. 6, s. 149-174.

¹⁵⁹ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

¹⁶⁰ Ali Arslan; Gülten Arslan; Aysun Özer; Sadettin Baştürk, “Türk Toplumunda Aile Kurumunun Dünü, Bugünü Ve Yarını”, *Uluslararası Aile Çocuk Ve Eğitim Dergisi*, İlkbahar-Yaz Dönemi 2015, S. 6, s. 149-174.

¹⁶¹ İbrahim Telliöglü, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 209-214.

¹⁶² İbrahim Telliöglü, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 209-214.

¹⁶³ İbrahim Sarı, *Türk Tarihinde Kadın*, 1. bs., Antalya 2017, s.4.

etkisiyle kadın, özel alan olarak nitelendirilen 'ev'e daha da hapsolarak iyi şartlar altında yaşadığı durumunu kaybetmiştir.

1. Osmanlı Dönemi

Kadının haklarından feragat etmesi durumu, Osmanlı zamanında daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Aslında kadının yaşantı veya yaşayış şeklinin değişmesi tek bir faktöre bağlı değildir. Daha öncede bahsedildiği gibi İslami kuralların gerektirdiği yaşam biçimine yönelmenin yanı sıra Arap, İran ve Bizans kültürleri de kadına bakış açısını etkilediği gibi dönemsel olarak yaşanan olumsuzluklar örneğin Osmanlı'nın Gerileme Dönemi'ne girmesi de kadının haklarını kullanamamasında etkili olmuştur¹⁶⁴.

Batı'da kadınların hakları için verdiği mücadele Osmanlı zamanında gecikmeli de olsa 19. yüzyıldan itibaren verilmeye başlandı. Osmanlı kadınları, talepleri yerine getirilsin veya getirilmesin bir şekilde kendilerinin de toplumda başlı başına birer varlık olduğunu gösterme fırsatı yakalamıştır. İlk olarak Batı'da verilen eşit haklar mücadelesini gazete ve dergiler aracılığıyla duyan Osmanlı kadınları kendileri ve hemcinsleri adına hakların kullanılıp kullanılmaması konusundaki kötü gidişatın değişmesi yönünde harekete geçmiştir.

Osmanlı Devleti, İslam hukukunu benimsemiş, şeriat hükümlerini uygulamıştır. “Şeriat, kadınların erkeklere göre ‘doğal’ olarak ikincil, aşağı konumda olduklarını varsayıyordu.”¹⁶⁵ Bu varsayım zamanla daha çok benimsenerek kadınlar açısından haklarını kullanamaz hale getirmiştir. Osmanlı'nın benimsediği İslam hukuku (her ne kadar ekonomik nedenlerden dolayı tüm erkekler tarafından uygulanmasa da) çok eşliliği yasal kabul etmekteydi¹⁶⁶. Bunun yanında erkeklerin, cariyelik sisteminde yer alan köle kadınlarla evlenmesi de görülen bir durumdu. Başka bir konu ise kadınların istisnalar haricinde boşanma hakkının olmaması ve

---

¹⁶⁴Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

¹⁶⁵Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

¹⁶⁶Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

velayet konusunda devletin babadan yana bir tavır sergilemesi dönemin hukuki düzenlemeleri arasında yer almaktaydı¹⁶⁷. Kadınlar açısından hukuki anlamda olumlu sayılabilecek özellik miras ve mülkiyet hakkı çerçevesinde olup, ancak miras hakkı da erkeğin aldığı payın yarısını alacak şekilde verileceği belirlenmişti¹⁶⁸. Temel hak kısıtlamalarına ilaveten padişahların, kadınlara getirdiği diğer sınırlamalar ise şu şekildedir: Giyim (açık- saçık giyilmeyecek), gezinti yerleri(mesire alanlarına gitmek yasaklanmış), erkekle birlikte kayığa binmek, gece sokağa çıkmak, alışveriş sırasında özgür hareket edememek, mümkün olduğunca konuşmamak...¹⁶⁹Şeklinde sınırlamalar da getirilmiştir. Bunlara birkaç örnek verilecek olursa;

Arabacılara Ferman 1752. “ *Nisvan taifesinden bazıları tenezzüh ve teferrüç bahanesiyle Üsküdar, Çamlıca ve Merdiven köyüne, bazıları dahi Boğazdan Uşak’a arabalarla gidip edep ve ayayı atıp envai şenaati irtikâp ettikleri ihbar olundu. Bundan böyle kadınların arabalarla bu uzak mesirelere gitmeleri yasak edilmiştir. Yasağa rağmen onları arabasına alıp götürülenler, yakalanıp, İstanbul’dan taşraya sürüleceklerdir.*¹⁷⁰”

İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılarıyla Yeniçeri Ağasına ve Terzicibaşıya Ferman 1791. “*Kadın taifesinin sokaklarda ve pazarda iştah çekici tavırlarla dolaşmaları öteden beri yasaktır. Kadınların İngiliz şalisinden ferace kestirmeleri evvelce şiddetle men edilmişti. Kadınlar Engücü (Ankara) şalisinden ferace kestirmeye başladılar, fakat bu kumaşta ince ve kadınlar adeta sokağa feracesiz gibi çıkmış olduğundan o da yasak edilmişti. Aralık da bazı hayâsızların yine Engürü şalisinden ferace kestirdikleri ve giydiklerini işittik ve gördük... Bu*

---

¹⁶⁷ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

¹⁶⁸ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

¹⁶⁹ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

¹⁷⁰ Figen Aydınğör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Danışman: Cahit Yalçın Bilim), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

*yasağımızı dinlemeyen terzi tutulup aman verilmeyip dükkânın kapısına asılacaktır.*¹⁷¹”

Kısaca Osmanlı toplumunda kadına, kısıtlamalara ilaveten en azından Tanzimat Dönemi’ne kadar ‘iyi bir anne’ ve ‘sadık bir eş’ olma amacı dışında başka bir görev verilmemiş böylece kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik kurumsallaşarak devam etmiştir¹⁷². Bu bilgiler ışığında Osmanlı’da başlayan kadın hakları hareketleri ve mücadelesinin hangi konular üzerinde olacağı da anlaşılmıştır.

a) Tanzimat Dönemi (1839-1876)

Öncelikle Tanzimat Dönemi, ülkede yenileşme, modernleşme ve toplumsal alanda dönüşümlerin yaşandığı dönem olma özelliği taşır. Toplum içinde ve kadının sorunları da dâhil olumlu sonuçların alındığı en azından kadının geçmiş zamandaki kısıtlamaları göz önünde bulundurulduğunda kanunlar doğrultusunda yeniliklerin yaşandığı bir gerçek. Bu yenilikler tam anlamıyla var olan kadın sorunlarını çözme de yine de çağdaşlaşma sürecinin başlangıcı kabul edilen Tanzimat Dönemi’nde, kadınlar kendilerini en azından ifade edebilme olanağına sahip olmuştur. Tanzimat’la birlikte kadın; siyaset, ekonomi, din, hukuk, fen gibi alanlarda neden arka planda kaldığını, haklarını kullanamadığını ve buna sebep olan faktörlerin ne olduğunu araştırmaya ve irdelemeye başlamıştır. Bu sorgulama Türk kadınının, kadın hareketi adı altında başlattığı ilk kazanımı olmuştur. Yani Tanzimat Dönemi, kadın için sorgulamaya imkân vermekle birlikte birçok yeniliğin, değişimin ve toplumun kadına olan bakış açısının farklılaşmaya başlamasının da dönemsel adı olmuştur. Aşağıda kadınların bu süreçteki düşünceleri dile getirilmiştir.

“El ayak, göz akıl gibi vasıtalarda bizim erkeklerden ne farkımız var? Biz de insan değil miyiz? Yalnız cinsimizin ayrı oluşumu bu halde kalışımıza sebep

---

¹⁷¹Figen Aydıngör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Danışman: Cahit Yalçın Bilim), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹⁷²Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

olmuştur? (1868'de yayına başlayan Terakki gazetesinde yazan Rabia Hanım.)¹⁷³” diye sorarak tepkisini göstermiştir.

Osmanlı zamanında öyle ki bazı kadınlar, eşit haklar mücadelesine sıkı sıkıya sarılmış ve mücadeleden yana olmayan veya gevşek davrananlara da karşı çıkmıştır. Bu duruma bir örnek verilecek olursa: “*Hakkı insaniyelerinden vazgeçen veyahut ‘haklarımızın, ihtiyaçlarımızın bir kısmı verilmiyor diye’ hiçbir şey istemeyen hemşirelerimiz varmış! Zararı yok, ben yine vazife-i vataniye-i insaniyemi kemal-i ifa edeceğim. Hiç kimse istemesin, yalnız başıma isteyeceğim. Onu istememek insanlığımıza bence bir hıyanettir.* (Mükerrem Belkıs Hanım)¹⁷⁴”

Kadınların yaşadığı sorunlar üzerine başlatılan sorgulama sürecine erkekler de (özellikle Tanzimat Dönemi aydınları) dâhil olmuştur. Tanzimat Dönemi’nde yaşayan aydın kesim, Batı’ya eğitim almaya gittiklerinde oranın yaşamı ve modernliği karşısında (en azından Osmanlı’ya göre Batı’daki yaşantının daha iyi konumda olduğu söylenebilir) kayıtsız kalamamıştır. Aydın kesim, ülkelerine döndüklerinde kadınların eğitim konusunda eksik olduğunu, iyi bir eğitim almaları gerektiğini belirtmekle beraber giyim-kuşamlarının değiştirilmesi ve kamusal alanda yer alması gerektiği de söylenenler arasında yer almıştır.

Kısaca bu dönemde kadın sorunları ve bu sorunlar için başlatılan kadının hak arayışı erkeğin de içinde bulunduğu bir süreçte ilerlemiştir. Ayrıca toplumun yaşadığı bunalımlar, aile ve kadının durumu edebiyat alanına da yansımış Şinasi, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem gibi dönemin önemli yazarları görücü usulü evlilikleri, çok eşliliği, kadın-erkek arasındaki ayrımcılıkları eleştirerek yazın hayatına konu olarak sokmuştur¹⁷⁵. Örneğin yazar Şinasi, Türk edebiyatının ilk tiyatro eseri olan Şair Evlenmesi’nde, görücü usulü evlilikleri konu olarak işlemiş,

---

¹⁷³ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

¹⁷⁴ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

¹⁷⁵ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

eleştirmiş ve kadın ve erkeğin kendi kararları doğrultusunda evlenmeleri gerektiği mesajını vermiştir¹⁷⁶.

Böylelikle kadınların haklar konusunda sorgulama sürecine girmesi, aydın kesimin bu konudaki düşünceleri ve yönetimin modernleşmenin gerektirdiği yaşam biçimine yönelmesinin etkisiyle kadın hakları kavramının dile getirilmesi ve konu olarak ele alınması ilk kez Tanzimat Dönemi'nde görülmüştür¹⁷⁷. Bu dönemde yaşanan gelişmeler ve kazanılan haklar ise şu şekildedir:

Öncelikle kadın-erkek eşitliğini konu eden ilk yasal düzenlemelerden biri “Arazi Kanunnamesi”dir. İslam Hukuku, miras konusunu düzenlerken çocukların 1/3 esasına göre pay alacağını belirtmiş, arazi mirasında ise toprakların parçalanma riski göz önünde bulundurularak kadının araziden miras alma hakkı engellenmiştir¹⁷⁸. Miras Hukuku’nda 1567 yılına kadar ‘miri arazi tasarruf yetkisinin arazisi’ erkek çocuğa geçerken, bu tarihte yapılan bir değişiklik ile tapu bedeli vermek koşulu ile kız çocuğa da bundan sonra geçeceği kabul edilmiştir¹⁷⁹. 1847 yılında padişah emir vererek babanın daha sonra annenin arazisi üzerinde kız ve erkek çocuğa eşit intikal hakkı tanınmıştır¹⁸⁰. Bundan böyle kız çocuğu, herhangi bir bedel ödemediği arazi üzerinde tasarruf yetkisine sahip olabilmıştır. “1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile babadan sonra anneye de intikal hakkının tanınması, 1867 tarihli Tevsi-i İntikal Nizamnamesi ile de miri arazinin intikalinde erkek ve kız çocuklarının yanı sıra erkek ve kız torunlarla birlikte ana-babaya da eşit intikal hakkı verilmesi cinsiyetler arasında eşitlik konusunda atılmış olan önemli adımlardır.¹⁸¹” Son olarak 1913 tarihli “Emval-i Gayr-ı Menkulenin İntikalatı Hakkında Kanun” ile kadın-erkek

---

¹⁷⁶ Meral Balcı; Mervenur Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi I*, Yıl 2017, s. 43-51.

¹⁷⁷ Aytunç Altındal, *Türkiye’de Kadın*, 8.bs., İstanbul 2004, s. 95.

¹⁷⁸ Ömer Lütfi Barkan, *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*, 1. bs., Ankara 1940, s. 396.

¹⁷⁹ Figen Aydıngör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Danışman: Cahit Yalçın Bilim), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹⁸⁰ S.Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, Yıl 2007, s. 471-502.

¹⁸¹ S.Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, Yıl 2007, s. 471-502.

arasında cinsiyet farkı gözetilmeksizin murisin yakınlığına göre her kademe için hukuki eşitlik sağlanmıştır¹⁸².

Kölelik ve cariyeliğin kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler de yine bu dönemde yer almıştır. Bu konuda Osmanlı Devleti, Batılı devletlerin baskılarına uğramamak adına hassas davranmış, köle ticaretine son vermek amacıyla yasaklar getirmiştir. Cariyeliğin ve köle ticaretinin kaldırılmasına ilişkin ilk yasağın 1847 tarihinde çıktığı görülmektedir¹⁸³. Yine Abdülmecid, 1857 yılında köle ticareti yasağına uyulması konusunda ferman yayımlayarak tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur¹⁸⁴. Bu dönemde cariyeliğin ve esir ticaretinin yasaklanmasına ilişkin yasaklar getirilse de bazı yerlerde uygulanmaya devam etmiş, konuyla ilgili kesin düzenleme Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde kadınların giyim-kuşamıyla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir. Örneğin II. Abdülhamid, siyah çarşaf giymiş Müslüman kadınları, matem tutan Hristiyan kadınlara benzettiği için çarşaf giymelerini yasaklamıştır¹⁸⁵. Ayrıca Tanzimat Dönemi öncesinde evlenecek olan kadınlardan alınan “Gelinlik Vergisi” de kaldırılarak kadınları bu zorunluluktan kurtarmıştır¹⁸⁶.

Bu dönemde eğitimle ilgili çalışmalara da yer verilmiş, kadınların kültürel yönden gelişmelerinin zeminini oluşturacak birçok çalışma yapılmıştır. Sıbyan mekteplerinin, rüştiyelerin ve mesleki eğitim veren kurumların (Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektepleri ve Dârül-muallimât) açılması, kadınların kendilerini kültürel yönden geliştirmesini sağlayacak örneklerini teşkil etmektedir¹⁸⁷. Osmanlı kadınları sağlık bilgilerini çevrelerinden öğrenmekteydi. Bunun önüne geçebilmek ve daha

---

¹⁸² S.Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, Yıl 2007, s. 471-502.

¹⁸³ Kurnaz, s.40.

¹⁸⁴ Figen Aydıngör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Danışman: Cahit Yalçın Bilim), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹⁸⁵ Kurnaz, s. 43

¹⁸⁶ Sibel Dulum, *Osmanlı Dönemi'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, (Danışman: Cezmi Karasu), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹⁸⁷ Figen Aydıngör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Danışman: Cahit Yalçın Bilim), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

donanımlı olmak adına kadınlar, Tıbbiye Mektebi'nde ilk kez 1843 yılında ebelik eğitimi almaya hak kazanmıştır¹⁸⁸. İlk mezunlarını 1845 yılında veren okul, verdiği eğitimin sonunda 26'sı Hristiyan, 10'u Müslüman olan toplam 36 kadın bu haktan yararlanmayı bilmiştir¹⁸⁹. Aynı zamanda mezun olan 36 kadın, Osmanlı Dönemi'nde mesleki eğitim alan ilk kadınlar olarak tarihte yer alır¹⁹⁰. Kadınların el becerilerini geliştirmek ve yapılan ürünlerden ekonomik fayda sağlamak amacıyla 'Kız Sanayi Mektepleri' bir diğer adıyla 'İslahhaneler' açılarak kadının hayatında mesleki eğitim açısından önemli bir kuruma dönüşmüştür¹⁹¹.

Kız çocuklarının sıbyan mekteplerine gönderilmesi teşvik edilmiş, ortaokul dengi kabul edilen ilk kız rüştiyesi de 1858 yılında İstanbul'da açılmıştır¹⁹². Eğitimle ilgili birçok düzenleme yapılarak toplumun ve kadının sosyal ve kültürel gelişimi için eğitimin gerekli olduğu vurgusu sık sık dile getirilmiştir. Bu bakımdan eğitimle ilgili kadını da kapsayacak çalışmaların başında yer alan, ayrıca Batılı tarzda modern eğitim kurumlarının kurulmasına da zemin hazırlayan belge, 1869 yılında çıkarılan Maarifi-i Umumiye Nizamnamesi'dir¹⁹³. Bu nizamname, okulların derecelere ayrılması, ilköğretimin zorunlu hale gelmesi, sıbyan okullarının her köyde ve mahallede açılması, İstanbul'da bir Darülfünun açılması, eğitim-öğretimin düzene konulması, öğretmenlerin iyi yetiştirilmesi için çareler aranması gibi yenilikleri düzenlemiştir¹⁹⁴. Dönemin eğitimle ilgili eksikleri göz önünde bulundurulduğunda her anlamda bütünsellik gözetilerek hazırlanması ve hedeflere ulaşması bağlamında bu nizamname, Türk eğitim sisteminde önemli ıslahatların başında yer almıştır. Nitekim bu nizamnamenin ardından 1876 Kanun-i Esasiye ile kız ve erkek çocuklar

---

¹⁸⁸ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ankara 1990, s. 28.

¹⁸⁹ Kurnaz, s. 28.

¹⁹⁰ Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara 1982, s. 105.

¹⁹¹ Sibel Dulum, *Osmanlı Dönemi'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, (Danışman: Cezmi Karasu), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹⁹² Altındal, s. 96.

¹⁹³ Hamza Altın, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, Yıl 2008, s. 271-283.

¹⁹⁴ Hamza Altın, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, Yıl 2008, s. 271-283.

için ilköğretim zorunlu hale gelmiştir¹⁹⁵. Kadınlar için eğitim alanındaki gelişmelerin zeminini oluşturan Dârül-muallimât ise 1870 yılında açılmıştır. Kız öğretmen okulu olarak geçen Dârül-muallimât,¹⁹⁶sıbyan okullarına ve rüştiyelere kadın öğretmen yetiştirebilmek, bu okullarda okuyan kız öğrenci sayısını arttırmak, iyi eğitim alarak yetiştirebilmek adına dönemin koşulları doğrultunda önemli yeniliklerden biri olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda Dârül-muallimât, Müslüman kadınlara çalışma ve meslek edinme imkânı sunarak¹⁹⁷ kadın sorunları konusunda mücadele edecek, yol gösterecek bilgili, aydın kadın kitlesinin yetişmesine de katkıda bulunmuştur¹⁹⁸.

Osmanlı Devleti'nde, evlilik kurumuna ilişkin kanunlarda kadının istisnalar haricinde boşanma hakkının olmaması ve çok eşliliğin yasal kabul edilmesi aile hayatını olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktaydı. Özellikle Tanzimat Dönemi'ne girildiğinde İslam Hukuku'nun, evlilik ile ilgili hükümlerinin artık yetersiz olduğu ve yeni arayışlar içine girilmesi gereği ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun için 1871 yılında "Hukuk-i Aile Kararnamesi" çıkarılarak, evlilik kurumuna yeni düzenlemelerin getirildiği görülmektedir¹⁹⁹. Kararnameye göre evlenme yaşı kadın için 17, erkek için 18 olacak şekilde sınır getirilmesine ilaveten resmi memur olmadan evliliğin gerçekleşmeyeceği ve zorla evlilik gibi durumların da geçersiz kabul edileceği belirtilmiştir²⁰⁰. 1897 yılında ise kadınlar ilk kez "ücretli işçi" olarak çalışma hayatına katılmıştır.

Dönemin kadınlara getirdiği yeniliklerden bir tanesi de dergi ve gazetelerin yayımlanmasına olanak sağlayan basınla tanışmaları olmuştur. Basın özgürlüğü, kadının bireysel olarak kendini ifade edebilmesi, bilinçlenmesi ve toplumda varlığını duyurabilmesi adına önemli bir araç olmuştur. Örneğin kadın hakları kavramı ilk kez

---

¹⁹⁵ Fethi Turan, "Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Politikaları-Tarihsel Perspektif", *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, S. 1, Mart 2016, s. 1-10.

¹⁹⁶ Aslı Yapar Gönenç, "Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

¹⁹⁷ Tiğınçe Oktar, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Hayatı*, 1. bs., İstanbul 1998, s. 38.

¹⁹⁸ Mustafa Şanal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Dârümuallimât) Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 26, Yıl 2011, s. 221-244.

¹⁹⁹ Bekir Bakan, *Türkiye'deki Kadın Hak İhlalleri*, 1. bs., İstanbul 2012, s. 146.

²⁰⁰ Bakan, s. 146.

1868 yılında çıkarılan ‘Terakki’ gazetesinde kullanılmıştır²⁰¹. Basın hayatıyla birlikte kadınlar ilk kez dergi ve gazete yayımlamaya başlamıştır. Gazete ve dergiler, kadın sorunlarının irdelenmesi ve kadın hakları için verilen mücadelenin önemli bir parçası haline dönüşmüştür. Tanzimat Dönemi’nde kadınların talep ve şikâyetlerini dile getirmenin bir aracı olan gazete ve dergiler ise şu şekildedir: **Terakki-i Muhadderat**(1869), **Vakit yahud Mürebbi-i Muhadderât**(1875), **Ayine**(1875), **Aile**(1880), **İnsaniyet**(1883), **Hanımlar**(1883), **Şükûfezar**(1886), **Mürüvvet**(1888), **Parça Bohçası**(1889), **Hanımlara Mahsus Gazete**(1895), **Tercüman**(1906) şeklindedir²⁰². Bu gazete ve dergilerin birkaçı açıklanacak olursa:

Terakki-i Muhadderat, ‘İffetli kadınların ilerlemesi’ anlamına gelen dergi, kadınlar için oluşturulan ilk süreli yayın olarak nitelendirilir²⁰³. Terakki gazetesinin ilavesi olarak Ali Raşit Bey tarafından çıkarılan **Terakki-i Muhadderat** dergisinde geleneksel kurallar çerçevesinde kadınların eğitimi ile ilgili yazılar yazılmış, bu konudaki eksiklerin giderilmesi hedeflenmiştir²⁰⁴. Ayrıca dergide, kadınların yazdığı mektuplara da yer verilmiştir. Mektuplar incelendiğinde kadınların en çok eğitim konusunda eksik olduğu ve eğitim almak istedikleri yazılmış, erkeklerin kendilerine edep ve adab konusunda hakaret ettiğini ve durumdan rahatsız olduklarını, geri kalmışlıklarının sebebini erkekler olarak gördükleri dile getirilmiştir²⁰⁵.

Ayine, hedef kitlesi kadın ve çocuk olan dergide, eşlerin birbirine olan görevleri, çocuk eğitimi ve evlilik ilişkileri üzerine odaklanarak yazılmıştır²⁰⁶.

---

²⁰¹ Figen Aydınğör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Danışman: Cahit Yalçın Bilim), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

²⁰² Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul 1994, s. 22-32.

²⁰³ Fatma Tunç Yaşar, “Osmanlı Kadının Eğitimine Yönelik İlk Süreli Yayın: Terakki-i Muhadderat”, *DEM Dergi*, Yıl 1, S. 3, s. 98-105.

²⁰⁴ Ebru Davulcu; Mustafa Temel, “Osmanlı Devleti’nde Yayınlanan İlk Kadın İlavesi Terakki-i Muhadderat’taki Kadın Mektuplarının Tahlili”, *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 44, Bahar 2017, s. 227-242.

²⁰⁵ Ebru Davulcu; Mustafa Temel, “Osmanlı Devleti’nde Yayınlanan İlk Kadın İlavesi Terakki-i Muhadderat’taki Kadın Mektuplarının Tahlili”, *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 44, Bahar 2017, s.227-242.

²⁰⁶ Semra Kahraman, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydınla Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları*, (Danışman: Ayten Can Tunalı), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

İnsanîyet, temel ilkesi kadınları bilgilendirmek ve aydınlatmak olan dergi takvim, yıldız sistemleri ve ansiklopedik bilgilere de yer vermiştir²⁰⁷.

Şükûfezar, 1886'da Arife Hanım tarafından yayımlanan dergi, herhangi bir gazetenin eki olarak değil başlı başına kadınların bizzat kendilerinin yazması ve çıkarması açısından -bazı kadın dergiler erkekler tarafından yazılmıştır- ilk kadın dergisi olma özelliği taşır²⁰⁸. Arife Hanım, bu derginin ilk sayısında şu cümleleri kullanmıştır: “*Biz saçı uzun, akli kısa denilerek erkeklerin alaycı gülüşlerine hedef olan bir tayfayız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkeklığe tercih etmeyerek bunun aksini ispat etmeye çalışacağız.*”²⁰⁹”diyerek mücadeledeki kararlılığını belirtmiştir. Dergi, cinsiyet eşitliğine değinmiş, kadın- erkek kıyaslaması yapılmaması ve kadının aile ve toplumdaki rolünün sadece ev ile sınırlı kalmaması gerektiği ile ilgili düşünceler doğrultusunda yazılmıştır.

Hanımlara Mahsus Gazete, bu gazete öncelikle kadınların çalışma hayatına katılmasını teşvik etmiş, eğitim, sağlık, moda konularına değinmiş, ayrıca kadınların her işi başarabileceği vurgusu yapılmıştır²¹⁰. Halıcılık, kuaförlük, terzilik gibi mesleklerin kadının çalışabileceği alanlar olarak önerilmiştir. Nesil yetiştiriciliğinde annelerin kendilerini geliştirmesi gerektiği konusunda tavsiyeler de verilmiştir.

Yukarıda sayılan gelişmelerden yararlanma ve hemen uygulamaya geçme konusunda kadınların tamamının edilgenlikten etken duruma geçtiği söylenemez. Dönemin düzeni, sosyal yapısı ve toplumun kadın ve erkeğe olan bakış açısı bir anda değişmemiştir. Ancak yine de modernleşme serüveninde başlatılan hak kazanımları geçmişle kıyaslandığında kadın hayatında önemli olmuştur ki ileride birçok yeniliğin ve gelişmenin önünü açmıştır. Kadının kazandığı haklar ve modernleşmenin gerekli olduğunu belirten aydınların düşünceleri ile kadın kimliği yeni bir boyut kazanarak, kadın hareketinin sağlam ve bilinçli bir hal almasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Böylelikle kadın haklarıyla ilgili çalışmaların daha da ilerlemesi için kadınlar bir dizi faaliyetlerde bulunarak amaçları doğrultusunda çalışma fırsatı yakalamıştır.

---

²⁰⁷ Çakır, s. 25.

²⁰⁸ Çakır, s. 26.

²⁰⁹ Çakır, s. 26.

²¹⁰ Çakır, s. 31.

Kısaca kadınlar, Tanzimat Dönemi'nde dernekler kurarak, kadın konulu toplantılar düzenleyerek, gazete ve dergi çıkararak kamusal alanın oluşmasına katkıda bulunmuşur²¹¹. “*Bu olgu, kadın hareketi ile sivil toplumun oluşumu ve gelişimi arasındaki bağı vurgulamak adına önemlidir*”²¹².

Tüm dünyada din, ekonomik koşullar, sosyal ortamın özellikleri, gelenek ve görenekler gibi birçok faktörün mahal verdiği erkeği üstün görme anlayışı ilk çağlardan itibaren vardır. Kadının bu anlayışı değiştirmek, gücünü göstermek ve hakları konusunda mücadele etmek anlamına gelen feminizm ideolojisinin yani eşit haklar mücadelesinin tohumları da böylece Tanzimat Dönemi'nde atılmıştır.

b) II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1920)

Tanzimat'la başlayan kadın hareketi II. Meşrutiyet'le birlikte hız kesmeden devam etmiştir. Tanzimat Dönemi elbette ki kadın adına önemli bir dönem olmuştur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu tarihinde kadın devrimi olarak nitelendirilecek dönem II. Meşrutiyet Dönemi'dir²¹³. Ancak burada altını çiziceğimiz bir husus var ki hak talebinde bulunan ve eşit hak mücadelesini eksik etmeyenlerin daha çok üst sınıf kesim veya kentlerde yaşayan kadınlardan oluştuğudur. Çünkü bu dönemdeki eşit haklar mücadelesi incelendiğinde kadına ve kadın kişiliğine ilham veren kadın portresinin eğitilmiş, kentlerde yaşayan, yurt dışında eğitim gören, çok yönlü olduğu görülür.

Dönemin kadınlarına ilham veren Halide Edip, Fatma Aliye, Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin, Sabiha Sertel, Emine Seniye, Müfide Ferit, Nakiye Elgün gibi feministler toplumda ikincil konuma düşmemek adına birçok çalışmada bulunmuştur. Kadına biçilen toplumsal geleneksel rollerin ötesinde birçok şeyi yapabilecekleri konusunda kadınlara destek veren, yol göstericilik yapan ve kadın haklarını savunan bu kadınlar gelecek yıllarda kadın hareketleri için de rol model olmuşlardır. Türk tarihinde önemli yeri olan kadınların birkaçıyla ilgili bilgi verilecek olursa:

²¹¹ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

²¹² Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

²¹³ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

Fatma Aliye, II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadına verilen haklar doğrultusunda birçok faaliyette bulunarak kadın hareketine katkıda bulunmuş bir kadındır. Birçok Fransız eseri Türkçeye çevirip beğeni toplayarak ilk Türk kadın yazar unvanına sahip olmuştur. Muhadarat, Refet, Udi, Levayih-i Hayat, Enin kitaplarının yazarı olmakla birlikte, Osmanlı'da kadının durumunu Nisvân-ı İslam adlı eserinde anlattığı dikkat çeker²¹⁴. Fatma Aliyebu kitapta, kadınlara çalışma hakkı, eğitim hakkı gibi kamusal hayata katılımı ile ilgili tüm hakların tanınmasını istemiş, aynı zamanda kadınların tek amacının iyi bir anne ve eş olmanın yanında birçok şeyi yapabileceğini belirtmiştir²¹⁵. Kadınların eğitim meselesini, çok eşliliği, kadının eşine ekonomik yönden bağımlı olmadan çalışma hayatına katılması gerektiği, boşanma konusundaki düşüncelerini çekinmeden makale, konferans ve yazdığı romanlarda değinerek toplumu etkilemeyi başarmıştır. Fatma Aliye; Kadınlık, Hanımlara Mahsus Gazete gibi yayın organlarında da çalışmıştır. Aynı isimle iki dernek kurmuş, bunlarda ilki 1897 yılında kurulan “Cemiyet-i İmdadiye” olup, dernek aracılığıyla birçok yardım malzemeleri muhtaç ailelere ulaştırmıştır. Bunun üzerine II. Abdülhamid, “ikinci rütbeden şefkat nişanı” ile Fatma Aliye’yi ödüllendirmiştir²¹⁶.

Batı'da eğitim gören ilk Türk kadınları arasında yer alan Emine Semiye, dernek kurmuş, kadınlarla ilgili (başta eğitim konusunda) yazılar yazmıştır. Eğitim konusunda hassas olan Emine Semiye, eğitimin kadınların bilinçlenmesinde, farkındalıklarının artmasında ve haklarını savunmasında önemli bir araç olduğunu belirtir²¹⁷. Kadının modernleşmesini devletin modernleşmesinin ölçütü kabul eden Semiye, kadınlarla ilgili görüşlerini ‘İslamiyet’te Feminizm’ adındaki makalesiyle dile getirmiştir. Kadın ve erkeğin zekâ bakımından farklı olmadığını hatta kadınların maneviyat ve şefkat bakımından daha yüksek derecede olduğunu, eğitimle birlikte zihniyet dönüşümünün yaşanması gerektiğini, kadınların ekonomik özgürlüklerine

---

²¹⁴ Şahika Karaca, “Fatma Aliye Hanım’ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 31, Güz 2011, s. 93-110.

²¹⁵ Şahika Karaca, “Fatma Aliye Hanım’ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 31, Güz 2011, s. 93-110.

²¹⁶ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

²¹⁷ Şahika Karaca, “Öncü Bir Kadın Yazar Emine Semiye’nin Kaleminden ‘İslamiyette Feminizm’”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21, S. 2, Yıl 2012, s. 269-280.

kavuşma isteğini dile getirir. Ayrıca toplumda kadın sorunlarının yaşanması ve kadınların haklarını kullanamamasını İslamiyet'e bağlamamış ve kadınla ilgili İslami kuralların toplum tarafından yanlış anlaşıldığını vurgulamış, sorunların toplumsal koşullardan kaynaklandığını dile getirmiştir²¹⁸. Emine Semiye, birçok yerde öğretmenlik yapmış kadının, erkeğin boyunduruğu altında olmaması gerektiğini meydan okurcasına dile getirmiştir. Ablası Fatma Aliye'den düşünce yönünden farklılığının yanı sıra erkek üstünlüğüne mahal veren ataerkil sisteme keskin bir şekilde karşı çıkarak modern kadın kimliği oluşturmak istemiştir.

II. Abdülhamid, o dönemde kendi uyruklarının Hristiyan okullarına gitmesini yasaklamasına rağmen bu yasağa uymayan Halide Edip Adıvar, Amerikan Kız Koleji'nden mezun olan ilk kadındır²¹⁹. Türk kadınına başarıları ve verdiği mücadeleyle örnek olan Halide Edip, ilk kadın hatip, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın romancısı ve ilk kadın profesörüdür²²⁰. 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde profesör unvanıyla görev yapmış, 1950 yılında yapılan genel seçimle İzmir milletvekili olmuştur²²¹. Arapça, İngilizce, Fransızca, Kur'an, matematik, musiki gibi birçok alanda dersler almıştır. Ziya Gökalp'ın büyük hayranı olan Halide Edip, Türk Yurdu dergisinde yazılar yazmış, Balkan Savaşı sırasında asker ve yardıma muhtaç ailelere yardım etmek amacıyla Teali-i Nisvan Cemiyeti'ni kurmuştur²²². Beyrut, Şam, Suriye, Lübnan gibi yerlerde öğretmenlik yaparak yurdun işgali sırasında vatani için çalışmıştır. Milli Mücadele zamanında Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı konuşma herkesi etkilemiş, dönemin gazetelerinden biri olan İkdam Gazetesi: "*Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı konuşmasıyla ihtiyar subayları ve*

---

²¹⁸ Şahika Karaca, "Öncü Bir Kadın Yazar Emine Semiye'nin Kaleminden 'İslamiyette Feminizm'", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21, S. 2, Yıl 2012, s. 269-280.

²¹⁹ Ayfer Yılmaz, "Halide Edip'te Kadın Hakları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 20, S. 1, Yıl 2013, s. 119-134.

²²⁰ Ayfer Yılmaz, "Halide Edip'te Kadın Hakları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 20, S. 1, Yıl 2013, s. 119-134.

²²¹ Şerif Aktaş, "Halide Edip Adıvar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 20, S. 1, Yıl 2013, s. 1-12.

²²² Şerif Aktaş, "Halide Edip Adıvar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 20, S. 1, Yıl 2013, s. 1-12.

çok genç efendileri hıçkırıklarla ağlatan bu kadındır.” diye başlık atmıştır²²³. Ayrıca Halide Edip, askeri üniforma giyen tek kadındır. Ve savaş zamanlarını anlatan (Türkün Ateşle İmtihanı, Ateşten Gömlek, Yeni Turan, Handan...) birçok kitap yazmıştır.

Varlıklı bir ailenin kızı olan Nezihe Muhittin de kadın hareketi içinde yer almış, 1913'te “Türk Hanımları Esirgeme Derneği”ni kurmuş ve 1924'te “Türk Kadın Yolu” dergisini yayımlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın siyasal partisi olarak geçen Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma çabasında olmuş, ancak kadınlara henüz oy hakkı tanınmadığı gerekçesiyle bu fırkanın kurulmasına izin verilmemiştir. Bunun ardından Nezihe Muhittin, Türk Kadınlar Birliği'ni (TKB)kurarak, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının siyasi haklarını elde edebilmesi için baskı aracı haline dönmesi düşüncesiyle hareket etmiştir²²⁴. “*TKB grubu kadınların temsil edilme haklarının peşini bırakmadı, Büyük Millet Meclisi'ne başvurarak Belediye Kanunu'nda kadınların seçilebilmesi ve belediye meclisine üye olunabilmesi için değişiklik yapılmasını istedi. TKB, 1927'de kadınların her mesleğe girmesi için propaganda faaliyetleri yürüttü. Önceleri kısık olarak dile getirilen feminist tanımı 1927'de daha açık ve sık kullanılmaya başlandı.*”²²⁵ Böylece siyasal haklar için özellikle oy hakkı için mücadele eden ilk isimlerden biri Nezihe Muhittin olmuştur.

Feminist bir kişi olan Ulviye Mevlan, her alanda ve sorunda kadınlardan yana olmuş ve onların ilerlemesi için çalışmıştır. 1913 yılında yayımlanan ‘Kadınlar Dünyası’ adındaki dergi, kadınlar tarafından büyük ilgi görmüş, ayrıca Berlin’de yayımlanan ‘Berliner Tageblatt’ dergisine Paris’te yayımlanan

---

²²³ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

²²⁴ Meral Balcı; Mervenur Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi I*, Yıl 2017, s. 43-51.

²²⁵ Meral Balcı; Mervenur Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi I*, Yıl 2017, s. 43-51.

‘Maten’ dergisimuhabirleri dergiyi ziyaret ederek tebriklerini bildirmiştir²²⁶. Bu dergide, kadınların erkeklerden akıl, zekâ ve yetenek gibi unsurlar doğrultusunda hiçbir fark olmadığını belirtmiştir. Hiçbir gerekçeyi kabul etmeyerek kadın haklarının sınırlanmaması gerektiğini belirtmiş ve bu söylediklerinin daha kurumsal bir nitelik taşıması için Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti’ni kurmuştur. Bu cemiyet sayesinde birçok kadına iş imkânı sunulmuştur.

Sanatın sadece erkeklere ait bir uğraş alanı olmadığını kanıtlayanlardan biri muhakkak ki Afife Jale’dir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Müslüman kadınların sahneye çıkmasını cesaretlendiren Afife Jale, ilk Türk kadın tiyatro oyuncusu olarak tarihte yerini almıştır²²⁷.

(1) II. Meşrutiyet Dönemi’nde Kurulan Kadın Dernekler

II. Meşrutiyet Dönemi’nde çıkarılan dergilerde olduğu gibi dernek sayısında da artış olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi, ‘Cemiyetler Dönemi’ olarak da adlandırılmış birçok alanda ihtiyaçları gidermek amacıyla cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetlerin sayıca fazlalaşmasında 1909 yılında çıkarılan ‘Dernekler Kanunu’ doğrultusunda verilen dernek kurma hakkının elde edilmesi etkili olmuştur. Dernekler içerisinde yer alan kadın dernekler ise kadınların bireysel taleplerini örgütlü hale getirmede, haklar bağlamında yaşanan sorunların çözümünde ve kadın hakları konusundaki önerileri pratiğe dökmede etkili olmuştur. Bu dönemde kurulan kadın dernekler aşağıdaki gibidir:

(a) Yardım Dernekleri

Kadınların örgütlenme hikâyelerine bakıldığında kadın dernekler ilk olarak kadın ve çocuklara yardım etmek amacıyla kurulmuş, savaş zamanında ise sayı bakımından artmıştır²²⁸.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, yardım derneği olarak kurulmuş, toplumda dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamayı amaçlamıştır. Balkan Savaşı’nda savaştan

²²⁶ Erdinç Gülcü; Samiye Tunç, “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S. 2, Yıl 2012, s 155-176.

²²⁷ Olcay Özkaya Duman, “Darülbeyaz’dan Tiyatro’ya Atipik Modernist Bir Kadın: Afife Jale ve Dönemi”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 8, S. 23, Eylül 2015, s. 63-83.

²²⁸ Çakır, s. 43.

askerlere ve onların ailelerine yardım etmek ve bağış kampanyaları düzenlemekle sorumlu bir cemiyet olmuştur.

1908 yılında Fatma Aliye Topuz tarafından kurulan **Cemiyet-i İmdadiye, II. Meşrutiyet Dönemi**'nde kurulan ilk kadın birliği olarak geçer²²⁹. Rumeli'de görev yapan askerlere yardım etmek, onlara kışlık elbiseler hazırlamak ve yiyecek yardımında bulunarak toplumun zor zamanlarında duyarlılığı artırmak hedefleri arasında yer almıştır.

Türk Hanımları Esirgeme Derneği, savaşlardan dolayı kimsesiz kalan kadın ve çocuklara yardım etmek için kurulmuş, bu yardımlar arasında kadınlar için iş imkânlarının oluşturulması ve çocuklar için ise mesleki eğitim kursları oluşturularak toplumdan kopmaları engellenmek istenmiştir²³⁰.

Bu dönemde kurulan diğer yardım dernekleri de aşağıdaki gibidir:

- **Şefkat-i Nisvan**
- **Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi**
- **Hizmet-i Nisvan,**
- **Topkapı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi**
- **Kadıköy Fukarasever Hanımlar Cemiyeti**
- **Himaye-i Etfal Cemiyeti**
- **Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti**
- **Müslüman Kadın Birliği**
- **Şehit Ailelerine Yardım Birliği**
- **Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi**

Yine II. Meşrutiyet Dönemi'nde farklı dinlere mensup birçok kadın da bir araya gelerek yardım amaçlı dernekler kurmuştur.

---

²²⁹ Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

²³⁰ Çiğdem Yalçın Pamukçu, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Derneklerinin İktisadi ve Beşeri Faaliyetleri", *Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Dersi Bitirme Ödevi*, Ankara, Aralık 2012.

Beyoğlu Rum Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi: Cemiyet aracılığıyla İstanbul'da bir yangın sonucunda 360 takım elbise ihtiyaç sahiplerine verilmiştir²³¹.

Kadınlar İttihat Cemiyet-i Hayriyesi: Türk ve Ermeni kadınların işbirliği ile kurulan bir cemiyettir²³².

(b) Kadınların Eğitimine ve Çalışmalarına Olanak Tanıyan Dernekler

Dönemin kadın sorunlarından biri olan eğitim sorununun üstesinden gelmek, okuma-yazmayı öğrenmelerine katkıda bulunmak, bilinçlendirmek, çalışma hayatına katılmalarında aracı olarak kamusal hayata katılmalarını sağlamak amacıyla kurulan dernekler bu başlık altında toplanmaktadır.

Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye: Dernek; okul sayısını arttırmak özellikle kız okullarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yardım programları düzenlemiştir²³³.

Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği: Kız çocuklarına ve kadınlara mesleki eğitim vererek iş bulmalarını kolaylaştırmak ve çalışma hayatına girmelerini sağlamak amacıyla kurulan dernektir²³⁴. Dernek biçki-dikiş ve sanat evi ile “Şefkat Pazarı” açmış, pazarda kadınlar el emeği ürünlerini sergileyerek gelir elde etmiştir.

Bilgi Yurdu: Ahmet Edip Bey tarafından kurulan dernek Fransızca, İngilizce, Almanca, dikiş, piyano, ud, terbiye ilmi, çocuk yetiştirme, resim gibi birçok farklı alanda kadınların ders almalarını sağlamıştır. Eğitim odaklı çalışan bir dernektir²³⁵.

Türk Kadını Dershanesi: Türk Kadını dergisi aracılığıyla kurularak kadınlara eğitim verilmesi hedeflenmiştir.

Azkaniver Hayuhaç İngerutyan: Anadolu'da yaşayan Ermeni kadınları eğitmek amacıyla kurulmuştur.

Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi: Tüzükte derneğin amacı şu şekilde belirtilmiştir:

---

²³¹ Çakır, s. 45.

²³² Çakır, s. 45.

²³³ Çakır, s. 46.

²³⁴ Çakır, s. 48.

²³⁵ Kurnaz, s.101.

“Kadınları yapabilecekleri işlere yönelterek, namuslarıyla yaşamlarını sürdürebilecek şekilde gelir elde etmeye alıştırmak ve himaye etmek olmuştur.”²³⁶”

Biçki Yurdu: Bu dernekte fakir Türk kızlarına biçki-dikiş kursu verilmekteydi.

(c) Kültürel Amaçlı Kurulan Dernekler

Kadınları her alanda bilgilendirerek onların kültürel yönden gelişmesine katkı sağlamak amacıyla kurulan derneklerdir.

Teali-i Nisvan, kadınları yükseltme anlamına gelen bu cemiyet, Halide Edip tarafından kurulmuştur. “Teali-i Nisvan Cemiyeti”, ilk feminist örgüt olarak geçer²³⁷. Feminizmin temel ilkelerinden olan kadın-erkek eşitliğini savunmakla birlikte, kadını toplum hayatına uyumlu olmasını sağlayacak faaliyetlerde bulunmasının yanı sıra çok eşliliğe karşı çıktıkları da her fırsatta dile getirilmiştir. Bu derneğe üye olabilmek için İngilizce bilme şartı getirilmiş aynı zamanda ilk defa kadın-erkek bir araya gelerek konferans ve sempozyum düzenlenmiştir²³⁸.

Kadınların kültürel yönden gelişmesi için kurulan diğer dernekler şu şekildedir:

- **Asri Kadın Cemiyeti**
- **Tefeyyüz Cemiyeti,**
- **Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti**
- **Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti**
- **Osmanlı Kadınlar Cemiyeti**
- **Nisvan-ı Hey’et-i Edebiyesi,**
- **Osmanlı İttihad-ı Nisvan Cemiyeti,**
- **Çerkez İttihat ve Teavün Cemiyeti**
- **Kırmızı-Beyaz Kulübü**

²³⁶ Oktar, s.104.

²³⁷ Ayfer Yılmaz, “Halide Edip’te Kadın Hakları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 20, S. 1, Yıl 2013, s. 119-134

²³⁸ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

Bu dernekler, kütüphane, laboratuvar, atölyeler tesis ederek musiki toplantıları, konferanslar düzenleyerek, edebi dersler, yabancı dil dersleri vererek modern ve kültürlü bir kadın profili için çalışmalar yapmıştır.

(ç) Ülke Sorunlarına Çözüm Odaklı Kurulan Dernekler

Yerli üretimi yaymak amaçlı kurulan derneklerdir.

Ma'mûlât-ı Dahiliyye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi: Osmanlı ekonomisini canlandırmak, halkın yerli malına rağbet etmesi ve kullanmasını teşvik etmek için kurulan bir dernektir²³⁹. Dernek bunun için sergi ve terzihane açmıştır.

(d) Partilerin Kadın Kollarına Bağlı Dernekler

Osmanlı İttihat Terakki Cemiyeti Kadınlar Şubesi: İttihat ve Terakki yönetiminin ideolojilerini savunmak amacıyla kurularak birçok yerde konferanslar düzenlemiştir. Bu cemiyetin başkan yardımcısı olan Emine Semiye, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle “yaşasın vatan, yaşasın millet, yaşasın hürriyet” diye seslenerek nutuk vermişti²⁴⁰.

(e) Feminist Dernekler

Kadın haklarının savunuculuğunu yapmak, cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadınlara her alanda yardım ederek hayat seviyelerini yükseltmek amacıyla kurulan derneklerdir. Bu dönemde kurulan feminist derneklerden en önemlisi “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Kadın Haklarını Koruma Cemiyeti)”dir.

Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, dönemin önemli kadınlarından olan Nezihe Muhittin ve Ulviye Mevlan tarafından 1908 yılında kurulmuştur. Tam anlamı ile kadın hakları için çalışan dernek, kadınların topluma tutunmaları açısından yol göstericilik yapan, kadını bilinçlendirmek ve geleneksel rollerin değişmesi için çaba sarf eden önemli bir dernek haline gelmiştir. Kadınlar, cemiyetin yayın organı ‘Kadınlar Dünyası’ dergisi aracılığıyla seslerini duyurmayı başarabilmişlerdir. Bu cemiyet aracılığıyla bir kadının memur olması, Belkıs Şevket adında bir kadının da

---

²³⁹ Kurnaz, s. 97-98.

²⁴⁰ Çakır, s. 55.

uçuğa binmesi (Kadın olduğu için bu isteği reddedilmişti²⁴¹.) sağlanmıştır. Ayrıca derneğin üyeleri, kadınların çalışması için terzihane ve atölyeler açmıştır.

(f) Ülke Savunmasına Yönelik Kurulan Kadın Dernekler

Milli Mücadele yıllarında kadınlar, milli birlik için bir araya gelerek dernekler kurmuştur. Dernek üyeleri giysi, yiyecek, para yardımları toplamış, konferans ve mitingler düzenleyerek vatan sevgisi daima dile getirilmiştir. Bu dernekler aşağıdaki gibidir:

- Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti
- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti
- Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti
- Müdâfaa-i Milliye Hanımlar Heyeti

(g) Siyasi Amaçlı Kurulan Dernekler

Kadınları siyasal yaşamın içerisinde görmek, bütünleştirmek, siyasi haklarını istemesine ve tanınmasına yardım etmek amaçlı kurulan derneklerdir. Bunun tek örneği Nezihe Muhittin tarafından 1923 yılında kurulan Kadınlar Halk Fırkası'dır. Kadınlar Halk Fırkası, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın partisi olarak geçer.

1908-1920 yılları arasında kurulan toplam kadın dernek sayısı 103'e yükselmiştir²⁴². Kısaca kadının vakıf ya da dernek şeklinde örgütlenmeleri, kurucu ve yönetici olmasının kuruluş öyküsü aile dinamikleri, nüfus ve kadın haklarından kaynaklı olmuştur²⁴³.

Daha önce de bahsedildiği gibi II. Meşrutiyet Dönemi'nin kadın devrimi olarak adlandırılmasında söz, yazı ve basın hürriyeti hakkının genişletilerek topluma sunulması aynı zamanda kadınların da bu hürriyetlerden faydalanması önemli bir yer

---

²⁴¹ Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

²⁴² Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

²⁴³ Madeline C. Zilfi (edt.), *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, (çev. Necmiye Alpay), İstanbul 2000, s. 143.

teşkil eder²⁴⁴. Aslında hürriyetlerin kadınlara sunulmasında ve fikir ve düşüncelerini eyleme dökmelerinde önemli bir konu da yönetim yapılanmasının daha hoşgörülü olmasından kaynaklanmıştır. II. Meşrutiyet’le birlikte yönetim şeklinin değişmesi, yönetimin meclis tarafından sınırlanması, toplumda meydana gelebilecek eylemlerin, yeni akımların ve halkın yapabileceklerinin önünü açmıştır. İktidar tarafından daha özgür bir ortam sunulmasıyla birlikte kadının gerçekleştirebileceği faaliyetler de bir o kadar genişlemiştir. Kısaca II. Meşrutiyet’in kadın hareketi açısından önemi bu noktada görülür.

Kadınlar, bu dönemde de kadın-erkek eşitliği mücadelesi vermiş, daha çok hak ve toplumda yer almak istemişlerdir. Tanzimat’la başlayan kadının sorgulama ve hak arama mücadelesi, II. Meşrutiyet’le birlikte daha geniş bir çerçevede ilerlemiştir. Toplumsal dönüşümlerin yaşandığı dönemde kadın, başta eğitim konusu olmak üzere birçok hakka sahip olmak istemiştir. Ve yine dergi ve gazeteler kadının haklarını savunmasında önemli bir araç olmuştur. Örneğin yayımlanan ‘Kadınlar Dünyası’ dergisi bir kampanya başlatarak 1914 yılında ilk kadın üniversitesi olarak geçen **İnas Darülfununu** adındaki üniversitenin kurulmasına öncülük etmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nde kadın dergilerin sayısında artış olmuş ve dönemin dünya görüşleri etrafında dergiler yayımlanmıştır.

*“Batıcı kadın dergileri arasında: **Mefharet, İnci, Demet, Mehasin, Kadınlar Dünyası, Hanımlar Alemi, Kadınlar Alemi, Osmanlı Kadınlar Alemi, Kadın, Genç Kadın, Hanımlara Mahsus Gazete, Musavver Kadın; Türkçü kadın dergileri arasında; Kadınlık Hayatı, Kadınlık, Kadın Duygusu, Seyyale, Türk Kadını, Siyanet, Bilgi Yurdu Işığı, Bilgi Yurdu, Bilgi Mecmuası, Genç Kadın gibi dergiler yer almaktadır.***²⁴⁵” Bu dergilerden birkaçını açıklayacak olursak:

Demet (1908), öncelikle bu dergi sayesinde kadın, siyasi yazılarla tanışmış olup kadın haklarını ve çıkarlarını korumak, her alanda ilerlemelerini sağlamak,

²⁴⁴ Ayten Sezer, “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 14, S. 42, Kasım 1998, s. 889-905.

²⁴⁵ Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

edebi konularda bilgi vermek gibi konular üzerine de yazılar yazılmıştır²⁴⁶. Dergide, Osmanlı medeniyetinin, ulusun ve insanlığın ilerlemesi kadınlara verilen değerler doğrultusunda olacağı belirtilmiştir²⁴⁷. Kadın cehaletinin önlenmesi hususunda belli bir kesimi değil toplumun tamamını duyarlı olmaya çağırmıştır.

1908 yılında Mehmet Rauf Bey tarafından çıkarılan **Mehasin** dergisinde Batı toplumu, yaşantısı, moda ve edebiyat anlatılmıştır.

1908 yılında Selanik'te yayımlanan ilk kadın dergi olma niteliği taşıyan **Kadın** dergisi, öncelikle belirli bir sınıfa değil tüm kesime hitap ettiğini duyurmuş, kadın haklarına değinmiş, kadına ait geleneksel roller eleştirilerek toplumun gelişmesi için kadının eğitim almasının şart olduğu belirtilmiştir²⁴⁸.

Kadınlar Dünyası dergisi, Ulviye Mevlan tarafından kurulan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır. Kadınların kendine özgü dünyasının olduğu düşüncesiyle dergiye bu isim verilmiştir. Derginin yönetici ve kadrosuyla kadın olması ve kadınların örgütlenmesini teşvik etmesi noktasında dönemin önemli dergiler arasında yer almıştır²⁴⁹. Dergide toplumsal sorunlar, görücü usulü evlilikler, kamusal alanda yer alma, kadın meseleleri ve hakları için mücadele konularına yer verilmiştir. Dergide kadınların haklarını kullanamadığına dair yakındığı ve mahrum olduğu yazılarak toplumun dikkatini çekmek ve sorunları görünür kılmak hedef kılınmıştır. Ayrıca dernek, kadını kamusal alana girme konusunda desteklediğini de belirtmiştir. Aşağıda dergide yazılan yazılardan birkaç alıntı yapılacak olursa:

“Bizim hakkımız gasb edilmiş. Her yerde her şeyde makhuruz [kahrolmuş]. Dünyada hayvanlar kadar mevkiimiz yok. Hatta bütün felaketlerin müsebbibi olarak telakki ediliyoruz. İnsanlık saadetinden hiç nasibimiz yok. İnsanlara bahş edilen bütün nimetlerden mahrumuz. İşte bizim bedbahtlığımız... Hepsini yazarsak cildler

---

²⁴⁶ Tülay Keskin, “Demet Dergisi’nde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 37, Mart 2005, s. 289-312.

²⁴⁷ Tülay Keskin, “Demet Dergisi’nde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 37, Mart 2005, s. 289-312.

²⁴⁸ Hakan Aydın, “Kadın (1908-1909): Selanik’te Yayımlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Yıl 2009, s. 147-156.

²⁴⁹ Erdiñç Gülcü; Samiye Tunç, “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S. 2. Yıl 2012, s 155-176.

dolar. Kahır işkence altında inliyoruz. Bizim halimiz bir fakirin hayatından daha müdhıştır. Çünkü hiç olmazsa o esir baziçe [oyuncak] değildir.²⁵⁰”

“Tedennimizin [gerileme]en büyük sebeplerinden biri de erkeklerimizin bize karşı olan cehl ve taassubudur. Şimdiye kadar çalışmamıza erkeklerimiz mani olmuştur.²⁵¹”

“... Bugün memleketimizde hayatı mesainin her bir şubesinde mühim yekünler teşkil eden kadınlarımızı iftihar ile görmekteyiz. Bakınız yalnız İstanbul Postahanesi'nde seksen beşi İslam olmak üzere doksan kadın hizmet ediyor. Bu memure hanımlardan yetmiş altı adedi posta havalenameleri kontrol muamelat-ı, on adedi muhasebenin merkez hesabı ve harici havalename muamelatıyla, iki adedi dahi telgraf gişesinde ve iki adedi telgraf transit muamelatına hüsnü idare edip amirlerinin tahsin ve takdirini celp etmektedir.²⁵²”

1913 yılında çıkarılan **Erkekler Dünyası** dergisi, Ulviye Mevlan'ın eşi Rıfat Mevlan tarafından yayımlanmıştır. Kadın-erkek eşitliğini sadece kadınların değil erkeklerin de istediğini belirten düşünceler doğrultusunda yazılan yazılardan oluşan dergi olma özelliği taşır. Rıfat Mevlan bu konuyla ilgili şu sözleri ifade etmiştir:

“Biz dünyada yalnız bir ‘İnsanlık Dünyası’ görmek isteriz. Bunun için de kadın, erkek bir seviyede olması, her bir umur ve hususta müşterek bulunması, iktiza eder. İşte bu maksadın temini için bütün kuvvetimizle çalışacağız. Ümit ederiz ki tabaka-i münevvere; gençlik bize daima müzahir bulunacaktır” Öte yandan Mevalânzâde Rıfat, **Erkekler Dünyası**'nın amacını ise, “kadınlar dünyası ili **Erkekler Dünyası**'nı tedrici [yavaş yavaş] olmakla beraber seri adımlarla birbirini takip ederek [yaklaştırma] ‘İnsanlar Dünyası’nı vücuda getirmek” olduğunu ifade etmektedir.²⁵³.

1914 yılında yayımlanan **Seyyale** ve **Siyânet**, kadın ve genç kızlara yönelik edebi, ilmi, iktisadi, ahlaki bilgiler veren dergilerdir.²⁵⁴.

1918'de yayımlanan **Türk Kadını** dergisi ise Türkçülük akımına hizmet eden bir dergidir. Bu dergiye bağlı olarak ‘Türk Kadını Dershanesi’ açılmış, okuma-yazma kursları, yabancı dil eğitimleri, musiki ve fen dersleri verilmiştir.²⁵⁵.

---

²⁵⁰ Çakır, s. 105-106.

²⁵¹ Çakır, s. 106.

²⁵² Oktar, s. 44.

²⁵³ Mithat Kutlar, “Osmanlı Kadın Dergileri içinde Erkekler Dünyası Dergisi”, *Fe Dergi* 2, S. 2, Yıl 2010, s. 1-15.

²⁵⁴ Kurnaz, s. 110.

²⁵⁵ Kurnaz, s. 113.

Bir taraftan toplumsal dönüşümler yaşanırken ve bu dönüşüm içinde kadın ve aile kurumu da payını almışken diğer taraftan kadına olan bakış açısı tek yönlü değil Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık akımlarının görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir.

Türkçülük ideolojisini savunanlar (bu akımın önderi Ziya Gökalp), Türk kavimlerinde kadına verilen hak, değer ve saygının aynı şekilde II. Meşrutiyet’le birlikte devam ettirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, reformların çoğalması ve kadın politikalarına daha çok yer verilmesi gerektiğini savunmuştur²⁵⁶. Batıcılara göre kadının arka planda kalmasının sebebi dinsel kurumlar olup, bu kurumların baskı ve dayatmalarından bir an önce kurtulmaları gerektiği ifade edilmiştir²⁵⁷. İslamcılara göre ise feminizm ideolojisi adı altında kadınların başlattığı kadın mücadelesi, aile ve aile değerlerine zarar vermekte olup eğer kadın için bir yenilik yapılacaksa bu İslami kurallar çevresinde olmalı ve dindar nesiller yetiştirebilmek adına yapılmalı diyerek görüşlerini beyan etmişlerdir²⁵⁸. Aslında toplumda dile getirilen bu bakış açıları kadın konusunun daha çok gündemde kalmasına ve sorunlar üzerine tartışılarak çözüm getirilmesine yardımcı olmuş diyebiliriz. Bu durum kadın mücadelesinin gözle görülür bir hal alması bağlamında önemli olmuş, güncelliğini korumasına katkıda bulunmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi, kadın mücadelesinin toplumda daha çok hissedildiği dönemdir. Bu durum aslında verilen hakların genişletilmesinden kaynaklanmıştır. Tanzimat’la başlayan ‘kadın hakları’ konusu II. Meşrutiyet’le birlikte kapsamlıca ele alınmıştır. Aslında kadın haklarının genişletilmesi fikri İttihat ve Terakki yönetiminin politikalarının birer parçasıdır. Kadın-erkek eşitliğini savunan İttihat ve Terakki yönetimi, kadını ve yaşadığı sorunları toplumsal sorun olarak ele alarak gündemde tutmayı başarmış ve kadın sorunlarını giderme noktasında girişimlerde bulunmuştur. Bu yönetim öncelikle yeni kadın kimliği ve milli aile fikri oluşturmak istemiştir. “Çünkü ittihatçılar için devrimin başarılı olmasının yolu, sosyal

---

²⁵⁶ Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

²⁵⁷ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

²⁵⁸ Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

*devrimlerle beraber aileden geçmektedir.*²⁵⁹ Kadının konumu da Ziya Gökalp'ın önderliğini yaptığı 'milli aile fikri' etrafında şekillenmiştir. Aynı zamanda Genç Türklerin yaymış olduğu ulusalcı düşünce Türk feminizminin farklı bir boyuta taşınmasında etkili olmuş ve Türkiye'de feminizm özgül bir nitelik kazanmıştır²⁶⁰. Özgül nitelik ise kadınların savaş zamanında kendini hissettirmesi, ulusun menfaatini kendi menfaatinden önde tutmasıyla birlikte kendini göstermiştir. Bu durum Türk feminizmini Batı feminizminden ayırır bir nitelik taşır. Böylece Kurtuluş Savaşı zamanında feminizm, ulusçuluk fikirleriyle şekillenmiştir. Örneğin Halide Edip, 1919 yılında İstanbul'da bir miting sırasında şu sözleri söylemiştir:

*“Davamızı ilan ediyorum. Bu davamız da Türkiye'nin hak ve istiklalidir. Türkler, Türkiye'nin ebedi hakkına asla dokundurmuyacaklar, yarın hakkın mahkeme-i kübrası önünde zalimlerin hepsi mahkemeye çekilecek, onlara bizim kanlarımızı döktürdünüz diyecekler... İşte kardeşlerim, işte evlatlarım, davanızdan kaçmayınız. ...”*²⁶¹

Milli Mücadele yıllarında, Sultanahmet Mitingi'nde Muallimeler Cemiyeti'nin başkanı olan Nakiye Hanımın konuşması ise şu şekildedir:

“Efendiler, size memleketin bir kadını sıfatıyla hitap ediyorum. Fatih'in, Selim'in, Süleyman'ın mezarını, ecdadının ebedi abideleri olan camileri, türbeleri bırakıp çıkacak içinizde bir erkek var mıdır? Ben tasavvur etmiyorum, çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız. Biz de daima sizinle beraber olacağız. Hayatından ziyade sevdiği evladını vatan sevgisine feda eden kadınlarımızın can ile sevdiği İstanbul için canını feda edeceğine elbette inanırsınız.” diyerek erkekler kadar kadınların da duruma ilgili olduğu belirtilmiştir²⁶².

İttihat ve Terakki yönetiminin politikaları doğrultusunda kadın adına yapılan çalışmalar incelendiğinde eğitimin geniş yer kapladığı görülür. Tanzimat'la başlayan eğitim düzenlemeleri daha da genişleyerek kadınların imkânına sunulmuştur. Öncelik olarak eğitim yaygınlaştırılmak istenmiş bunu ilköğretimi parasız ve zorunlu yaparak halletmeye çalışmışlardır²⁶³. Ardından 1911 yılında “İstanbul İnas

²⁵⁹ Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

²⁶⁰ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

²⁶¹ Kurnaz, s. 133.

²⁶² Kurnaz, s. 135.

²⁶³ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, S. 1, Yıl 2016, s. 225-254.

İdadisi”,1913’te “İnas Sultanisi” son olarak 1915’te “Bezmi Âlem Sultanisi” adını alan okul, Osmanlı Devleti’nin ilk kız lisesi olma özelliği taşıyarak tarihte yerini almıştır²⁶⁴. Daha önce bahsedildiği gibi kadınlar 1914 yılında yüksek öğrenim hakkına sahip olmuştur. 1915 yılında “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi”nde ilk kez kızlar ve erkekler birlikte eğitim görmeye başlamıştır²⁶⁵. “1917 yılında kızlar için Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, terzilik eğitimi veren okullar ile hemşirelik ve ticari derslerin verildiği okullar açılmıştır.”²⁶⁶ İlk kez bu dönemde kadınlar yurt dışına eğitim almaya gitmiş, birçok kız idadileri ve kız öğretmen okulları açılmıştır. Osmanlı’da modern tıp eğitimini 1827 yılından itibaren sadece erkekler alabilmiştir²⁶⁷. Uzun uğraşlar sonucunda 7 kadın, 1922 yılında Haydarpaşa Tıp Fakültesi’ne kabul edilmiş, 1927 yılında ise mezun olarak doktor unvanını kazanmıştır²⁶⁸. Kadına verilen eğitim hakkının genişletilmesi kadının bilgi sahibi olmasına katkı sağlayıp bilinçlendikçe yapabilecekleri ve hakkı olan şeylere ulaşmada daha hızlı dönüt almıştır. Bu yüzden Tanzimat’la başlayan ve II. Meşrutiyet’le devam eden eğitim hakkının genişleme süreci dönemin koşullarına göre kadın hareketinin önünü açar nitelik taşımıştır.

Kadının istediği haklardan biri de çalışma hayatına katılmaktır. Ve bu dönemde kadının bu haktan faydalandığı görülmektedir. Kadının çalışmasının önünü açan faktör ise bir nevi savaşlar (Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı) olmuştur diyebiliriz. Fabrikalarda, sanayide çalışan erkeklerin savaşlara katılmasından ötürü çalışma alanları boşalmış, bu alanları kadınlar doldurmaya başlamıştır. Savaşlardan sonra devletin ekonomik koşulları kötüleşmiş erkek nüfus azalmıştır. Bu durum kadının kamusal alana girmesinde önemli bir etken olmuştur. Böylelikle kadın, yıllardır giremediği ve nerdeyse çoğu zaman dışlandığı alana girme hakkına sahip olmuştur.

---

²⁶⁴ Müjgan Cunbur, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 23, Yıl 1992, s. 1-14.

²⁶⁵ Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

²⁶⁶ Ahmet Özkiraz; M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, Yıl 2011, s. 1-10.

²⁶⁷ Oktar, s. 47.

²⁶⁸ Oktar, s. 48.

Kadınlar, II. Meşrutiyet Dönemi'nde kamu ve özel kuruluşlarda çalışma fırsatı yakalayıp farklı alanlarda istihdam edilmişlerdir. Kırsal kesimde yaşayan kadınlar zaten tarım işçisi olarak işgücüne katılıyordu. Kentlerde yaşayan kadınların çalışma hayatına katılması ise daha sonra yani II. Meşrutiyet Dönemi'nde gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde, fabrikaların dokuma ve gıda alanında çalışan kadınların oransal olarak payı giderek artmıştır. İlk kez kadınlar, 1860'lı yıllardan sonra Bursa İpek Fabrikası'nda çalışıp istihdam olanağına kavuşmuştur²⁶⁹. 1890'larda Adana'da Mavrumati Fabrikası'nda, 1902 yılında İstanbul İplik Fabrikası'nda 300 kadın ve çocuk çalışma fırsatı yakalamıştır²⁷⁰. Yine birçok kadın İzmit Aba Fabrikası, Beykoz Deri Fabrikası, Çorap Fabrikası ve İstanbul Kibrit Fabrikası'nda çalışarak ev geçimlerine katkıda bulunmuştur²⁷¹. Kadın emeğinin çok olduğu ve istihdam edildiği alanlardan bir diğeri ise nakış işi olup, birçok kadın ticari amaçla dantel örmüştür. Özellikle İstanbullu tüccarlar kadınlara ithal iplik sağlayarak Fransa, Almanya ve diğer ülkelere danteller satmıştır²⁷². Bunlarla birlikte kadınlar, şekercilik, tahin ve bisküvi imalatı, konserve imalatı, tütün imalatı, kereste imalatı, sabun imalatı, sigara kâğıdı imalatı, matbaacılık, kimya ürünleri imalatı, halı sanayisinde çalışma fırsatı yakalamıştır²⁷³. Ayrıca iş bulma konusunda 'İslam Kadınlarını Çalıştırma Cemiyeti', birçok kadına yardımcı olmuş, iş başvurusu ilanlarıyla 1,5 ay içerisinde 14.000 kadın derneğe müracaat etmiştir²⁷⁴. Dersaadet Telefon Şirketi, 1913 tarihinde şirketine kadın görevliler almak istemiş, dönemin gazetelerine ilan vermiştir. Feminist dergilerden biri olan 'Kadınlar Dünyası' dergisi, bu ilanı yayımlamış ve ilk kez bir kadının (Bedrâ Osman Hanım) memur olmasına olanak tanımıştır²⁷⁵.

Yine bu dönemde de aile hayatı ile ilgili hukuki düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. 1917 yılında çıkarılan Hukuk-i Aile Kararnamesi bunlardan bir tanesi

---

²⁶⁹ Oktar, s. 90.

²⁷⁰ Ahmet Makal, "Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S. 2, Yıl 2010, s. 13-40.

²⁷¹ Nilüfer Özcan Demir, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, Aralık 1999, s. 107-115.

²⁷² Oktar, s. 91.

²⁷³ Kurnaz, s. 118-122.

²⁷⁴ Kurnaz, s. 122.

²⁷⁵ Onur Ender Aslan, "Cumhuriyet ve Kadın Memurlar", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 39, S. 4, Aralık 2006, s. 117-149.

olup, Arazi Kanunu ve Mecelle'den sonra düzenlenen en önemli kanunlaştırma hareketi olarak görülmüştür²⁷⁶. Bu özelliğinin yanı sıra 'Hukuk-i Aile Kararnamesi', Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi içerisinde gerçekleştirilmiş "ilk aile kanunu" olma özelliği taşımaktadır²⁷⁷. Osmanlı'nın aile hukuku, İslam hukukunun asli kaynakları arasında yer alan "Kur'an", "Sünnet" ve "İcma" ile düzenlenmiştir. 1917 yılına kadar neredeyse "dokunulmaz" olarak addedilen aile hukukunda yapılan düzenlemeler, gerek Osmanlı hukukunun gerek Türk Hukuku'nun modernleşmesine de böylelikle ön ayak olmuştur²⁷⁸. 1917 yılında Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin düzenlenerek yeniden yürürlüğe girmesiyle birlikte kadın, evlilik yönünden birçok hukuki hak elde etmiştir. Bu kararnameye göre nişanlılık, evlenmenin bir ön aşaması kabul edilmiş, kadın ve erkeğin evlenebilmesi için erkekte 18, kadında 17 olacak şekilde yaş sınırlaması getirilmiş, boşanma ve evlenmede devlet kontrolü artırılmış yani hâkim veya vekilin huzurunda gerçekleşme şartı getirilmiş, nikâhın iki şahit huzurunda kıyılması gibi düzenlemeler yapılmakla birlikte çok eşliliği ortadan kaldıran kesin bir şart getirilmemiştir²⁷⁹.

Kadınlar başta eğitim olmak üzere boşanma, çok eşlilik, çalışma hayatına katılmayla ilgili konulardaki taleplerini bildirmeye devam etmiş, taleplerinin tamamı kanunlaşmasa da yapılan düzenlemeler ve getirilen yeniliklerle birlikte Tanzimat'a kıyasla birçok alanda daha çok görünür duruma gelmiştir. Bunun yanında hukuki açıdan da erkeğe birtakım sınırlamalar getirilerek evlilik ve aile konuları hukuksal anlamda düzene girmeye başlamıştır. Kadınlar, siyasal alanda da varlık göstermekle birlikte Batı'da kadınların eşit haklar mücadelesi kapsamında ön planda tuttıkları oy kullanma hakkı konusu, Türk kadınının öncelik verdiği mücadele alanlarından biri olmamıştır. Bu konu ilerleyen yıllarda Cumhuriyet Dönemi'nde gündeme gelecek ve kadınlar oy hakkına sahip olacaktı.

---

²⁷⁶ Yılmaz Yurtseven, "1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, Yıl 2003, s. 199-250.

²⁷⁷ Yılmaz Yurtseven, "1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, Yıl 2003, s. 199-250.

²⁷⁸ Yılmaz Yurtseven, "1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, Yıl 2003, s. 199-250.

²⁷⁹ Abdurrahman Yazıcı, "Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi (1917) ve Sadreddin Efendi'nin Eleştirileri", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 19, S. 62, Bahar 2015, s. 567-584.

C. Cumhuriyet Dönemi: Devrim Niteliğinde İlerlemeler

1. 1923 – 1980 Yılları Arasında Kadın Haklarına İlişkin Yaşanan Gelişmeler

Öncelikle kadınların Kurtuluş Savaşı'nda verdiği mücadeleler doğrultusunda kadının konumu ve ona bakış açısında pek çok değişimin yaşandığı yadsınamaz. Kadınlar, milli mücadele ruhuyla mitingler yaparak sessiz kalmamış, kadın-erkek kısaca tüm toplumu bilinçlendirme noktasında mücadele etmiştir. *“Türk kadınları bu savaşa tüm benlikleriyle katıldılar. Onlar, ordunun yardımcı hizmetlerine katkıda bulunmakla yetinmediler, bununla sınırlı kalamazlardı, kalmamalıydılar. Sık sık kavganın tam ortasında ve içinde yer aldılar.”*²⁸⁰ Bu yüzden birçok kadın, bu fedakârlıklarından dolayı daha çok saygı görmek, statüsü ve konumu bağlamında toplumda iyi bir yer edinmenin hakları olduğunu savunuyorlardı. Nezihe Muhittin: *“Türk kadını, ülkesinin yeniden doğuşunu paylaşmalıdır. Biz, Türk kadınları, toplumsal ve siyasal yaşamda hak ettiğimiz yeri almalıyız; kurtuluş savaşındaki özveri ve hizmetlerimiz bize bu hakkı veriyor.”* diyerek durumu özetlemiştir²⁸¹.

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Mustafa Kemal Atatürk, her alanda görülebilecek toplumsal devrimlere yer vermiştir. Toplumsal dönüşümlerin yer aldığı bu dönemde kadınların yaptığı fedakârlıklar da göz önünde bulundurularak elbette ki payını almıştır. Atatürk, toplumda cinsiyet eşitliğine önem vermiş kadını, gerek özel gerek kamusal alanda ayırt etmeyerek hak ettiği konuma ulaştırmak için çabalamıştır. Nitekim kadınla ilgili sözleri de duygu ve düşüncelerini destekler nitelik taşımaktadır. Örneğin birkaç cümlesi ifade edilecek olursa²⁸²:

“Kahraman Türk kadını! Sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde yükselmeye layıksın.”

“Dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir.”

---

²⁸⁰ Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I*, (Çev: Ercan Eyüboğlu), İstanbul 1999, s. 21.

²⁸¹ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

²⁸² Ali Rıza Erdem, “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, *BELGİ Dergisi*, S. 9, Kış 2015/I, s. 1266-1277.

“Bizim toplumumuz için ilim ve fen lazım ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın iktisap etmesi lazımdır.”

Yukarıda da görüldüğü gibi Atatürk, kadını daima övmüş, eşitlikten yana bir tavır sergilemiştir. Kadın hakları konusunu ise toplumun çağdaşlaşmasının bir unsuru olarak görerek kadın haklarını geliştirmek için birçok reformist hareketlere imza atmıştır²⁸³. İlk olarak Atatürk aile içinde, devlet kurumlarında ve toplum içinde erkekle eşit konumda olan kadın kimliği oluşturmak düşüncesinden hareketle işe başlamıştır²⁸⁴. Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren kadın, mekâna göre sınırlandırılmış, giyim-kuşamına dahi karışılmıştı. Örneğin kadınlara ilk Osmanlı zamanında başını kapatma zorunluluğu getirilmişti²⁸⁵. Atatürk, kadını bu tip sınırlamalardan kurtarmak amacıyla eşi Latife Hanım'ın peçesini yüzünden atarak ilk girişimlerden birini başlatmış oldu. Daha sonra dinin, toplum ve yönetim alanında daha çok hissedilmesine etki eden Halifelik Makamı'nı 3 Mart 1924 yılında kaldırarak İslami kimlikten ulusal kimliğe geçişi mümkün kıldı²⁸⁶. Böylelikle aile yapısının laikleşmesi de görünür duruma getirildi.

Yine aynı yıl Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun da çıkarıldığı görülmektedir. Osmanlı'da medreselerle birlikte yabancı okullar, azınlık okulları ve batılı tarzda açılmış okullar bulunmaktaydı. Bunların her birinde öğrenciler farklı görüşlere göre yetiştirilmesinden dolayı zaman zaman kültür çatışmalarına neden olmaktaydı. Bu çatışmalara son vermek, öğretimde birlik-bütünlük sağlamak, kız ve erkek çocuklar için eğitim sisteminin daha nitelikli bir hal alması için bu kanunun çıkarılması uygun görülmüştür. Bu kanun ile birlikte;

- Tüm okulları içine alacak şekilde öğretimde birlik sağlanmıştır,
- Okulların tamamı Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır,

²⁸³ Ali Rıza Erdem, “ Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, *BELGİ Dergisi*, S. 9, Kış 2015/I, s. 1266-1277.

²⁸⁴ Ayşe Gelgeç Bakacak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 44, Güz 2009, s. 627-638.

²⁸⁵ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

²⁸⁶ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

▪ Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun çıkarılarak medreseler kapatılmış, günümüz eğitim sisteminin temelleri atılmıştır,

▪ Karma eğitim ile birlikte kız ve erkek çocuklar için eğitim-öğretim zorunlu hale gelmiştir²⁸⁷.

Kısaca kız ve erkek çocuklar için eğitim ve öğretim birleştirilerek laik eğitimin temelleri 1924 yılında Tevhidi Tedrisat Kanunu ile birlikte atılmıştır²⁸⁸. Bu kanun, kız çocuklarının erkeklerle aynı eğitim kurumlarında eşit şartlarda eğitim almasına olanak sağlamış, okullaşma oranı artmıştır²⁸⁹.

Yine bu dönemde modern toplum olma hedefinin yanı sıra giyim- kuşamda birliğin sağlanması ve bütünselliğin temsili için 1925 yılında Şapka Kanunu, 1934 yılında ise Kılık Kıyafet Kanunu çıkarıldı. Böylelikle bu kanun ile kadının peçe ve çarşaf giyme zorunluluğu ortadan kalkmış oldu.

Daha öncede bahsedildiği gibi Atatürk, Cumhuriyeti kurar kurmaz her alanda görülebilecek, modernleşmenin önünü açacak sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda köklü değişimlerle toplum karşısına çıkmıştır. Bu köklü değişimlerin içinde kadınları da unutmuyarak kanunlar doğrultusunda bir dizi yenilikler getirmiştir. Bu yeniliklerin içerisinde belki de kadın için en önemlisi 17 Şubat 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'dur. Bu Medeni Kanun, kadınların yıllardır mücadelesi ettiği ve sorun yaşadığı alanlarda ihtiyaçları giderme görevi gören kanunlardan biri olarak tarihte yerini almıştır. Bir nevi bu kanun, kadın hakları mücadelesinin başarılı ve somut örneklerinden birini teşkil etmektedir. Kadınların bu kanun ile birlikte kazandıkları haklar aşağıdaki gibidir:

- Kadının aile içindeki konumunu değersizleştiren çok eşlilik ortadan kaldırıldı,
- Boşanma hakkının sadece erkeğe tanınması yerine kadının da bu haktan yararlanması sağlandı,
- Resmi nikâh zorunlu hale getirildi,

²⁸⁷“Tevhidi Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu ve Önemi”, <https://www.sosyalbilgiler.gen.tr/tevhidi-tedrisat-ogretim-birligi-kanunu-ve-onemi> (19.04.2018).

²⁸⁸ Asım Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, 2002, s. 181-192.

²⁸⁹ Asım Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, 2002, s. 181-192.

- Sadece babaya ait olan velilik sıfatı bu kanun ile birlikte anne-babaya verildi,
- Kız ve erkek çocuklar arasında eşit miras hakkı sağlandı,
- Önceden kız çocukları küçük yaşlarda evlendiriliyordu. Bu kanunla birlikte evlenmeye yaş sınırı getirildi,

▪“Eski hukuka göre, evlenme, nikâhı imamın kıymasıyla yapılırdı. Kadın örtündüğü için, evlenme rızası vekili sıfatıyla bir erkek tarafından açıklanırdı. Medeni Kanun, evlenmede temsil yolunu kapatmış ve eşlerin karşılıklı rızası prensibini koymuştur”,

- Kadınlara istediği alanda çalışma hakkı verilerek kadın-erkek arasında sosyal ve ekonomik yönden eşitlik sağlandı,

- Mahkeme önünde tanıklıkta 2 kadının 1 erkeğe eşit sayılması durumu vardı. Bu kanunla tanıklık durumunda cinsiyet farkı kaldırılarak eşitlik sağlanmıştır²⁹⁰.

743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun en önemli özelliği etraflıca hazırlanarak modern olması ve kadınların hukuki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlemeler getirmesi noktasında görülür²⁹¹. Böylece Cumhuriyetin kurulmasının ardından çıkarılan bu kanunla birlikte kadın hakları konusunda yeni bir döneme girilmiştir²⁹².

Kadınların ilk kez çeşitli fabrikalarda işçi olarak çalışma hayatına katılması II. Meşrutiyet Dönemi'nde görülmüştür. Ancak bu zamana kadar gebe ve emziren anne işçilerle ilgili herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bu konudaki eksiklikleri gidermek ve kadınları korumak için 1930 yılında Umum-i Hıfzısıhha Kanunu, 1936 yılında ise İş Kanunu yürürlüğe girmiştir²⁹³. Bu kanunlar, anne işçinin izin süresi boyunca sözleşmesinin askıda kalacağı, süt ve doğum izinlerinin verileceği kanunlar

---

²⁹⁰ Semra Kahraman, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydınla Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları*, (Danışman: Ayten Can Tunalı), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

²⁹¹ Aytekin Ataay, “Bir ‘İnkılâp’ Yapıtı Olarak Medeni Kanun”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 45, S. 1-4, Yıl 2011, s. 49-58.

²⁹² Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

²⁹³ Yusuf Yiğit; Selda Topkaya, “Türk İş Hukuku’nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl 6, C. 6, S. 14, 2017, s. 48-67.

doğrultusunda hükme bağlanmıştır²⁹⁴.Umum-i Hıfzısıhha Kanunu'nun 155. maddesinde “ *kadın işçinin kendisinin ve doğacak çocuğunun sağlığına zarar vermeyeceği doktor raporu ile belirlenmedikçe, kadın işçilerin doğumdan önce üç hafta ve doğumdan sonra 3 hafta içinde ‘fabrika, imalathane, umumi ve hususi müesseselerde çalışması ve çalıştırılması yasaktır’ ifadesi gebelik halinde kadın işçinin korunmasına yönelik düzenlemelerin temelini atmıştır.*²⁹⁵”1967 tarihli 931 Sayılı İş Kanunu sadece 3 yıl yürürlükte kalmış, yerini ise aynı hükümleri içeren 1475 Sayılı İş Kanunu almıştır. Bu kanun kadına iki önemli yenilik getirmiştir:

Bunlardan ilki kanunun 70. maddesinin 1. fıkrası, “*Analık halinde, doğum izninin süresi doğumdan önce altı ve doğumdan sonra altı ay olarak 12 haftaya çıkarılmıştır.*²⁹⁶” Aynı maddenin 2. fıkrasında ise “*doğum izninin doktor raporu ile arttırılabileceği de hükme bağlanmış, doğum izni süresi ile ilgili belirli bir üst sınır konulmamıştır.*” Diğeri ise “*işçinin; iş sözleşmesinin sona erdirilmesinde, işverenin bildirimsiz fesih hakkı, doğum izinleri süresinin bitiminde başlar şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Böylece gebe ve emziren anne işçilerin; iş sözleşmesinin feshine karşı korunmaları sağlanmıştır*²⁹⁷.”

Cumhuriyetin kurulmasının ardından gündeme gelen başka bir konu da kadınlara “seçme ve seçilme hakkı”nın verilmesi olmuştur. Atatürk, kadınların siyasal yaşama katılması için destek vermiş, bu alanda görülen cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik kanunlar doğrultusunda bir dizi yenilikler getirmiştir. Kadının siyasal yaşama katılmasının ilk aşamasını belediye seçimleri oluşturmaktadır. Kadınlara 1930 yılında belediye alanında seçme ve seçilme hakkı tanınmış, 1933 yılında köylerde muhtarlık yapmaya hak kazanmış -1924 tarihli Köy

---

²⁹⁴Yusuf Yiğit; Selda Topkaya, “Türk İş Hukuku’nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl 6, C. 6, S. 14, 2017, s. 48-67.

²⁹⁵Yusuf Yiğit; Selda Topkaya, “Türk İş Hukuku’nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl 6, C. 6, S. 14, 2017, s. 48-67.

²⁹⁶Yusuf Yiğit; Selda Topkaya, “Türk İş Hukuku’nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl 6, C. 6, S. 14, 2017, s. 48-67.

²⁹⁷Yusuf Yiğit; Selda Topkaya, “Türk İş Hukuku’nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl 6, C. 6, S. 14, 2017, s. 48-67.

Kanunu ile²⁹⁸ - son olarak 5 Aralık 1934 yılında Anayasa ve Seçim Kanunu'nda yapılan yasa değişikliği ile oy kullanma ve aday olabilme imkânı elde etmiştir²⁹⁹. Böylelikle Atatürk, 1934 yılında kadına verdiği seçme ve seçilme hakkı ile siyasal anlamda çoğu ülkeden önce davranıp oy hakkını kadınların imkânına sunarak liderler arasındaki farkını ortaya koymuştur. Bu duruma örnek verilecek olursa; Japonya ve Fransa (1945), Galya ve Belçika (1948), Yunanistan (1952), İsviçre (1971) yılında kadınlar oy kullanma hakkına sahip olmuşlardı³⁰⁰.

Kadınlar seçme ve seçilme hakkını kazandıktan sonra 1935 yılında yapılan genel seçimlere katılım oranı özellikle büyük şehirlerde bir hayli fazlaydı. İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir gibi şehirlerde katılım oranı %80'e kadar çıkmış, bu yüzdenin %48'ini kadınlar oluşturmuştu³⁰¹. Ve 1935 genel seçimlerinde 399 milletvekili arasından 17 kadın, meclise girmeyi başarmıştır. Seçilen kadın milletvekillerinin çalışmaları incelendiğinde, kadın ve genç kızların eğitim seviyesinin yükseltilmesine bir kez daha vurgu yapılmış, sağlık, eğitim ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi konusunda çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Dönemin şartlarına göre 17 kadının meclise girmesi büyük başarıydı; ancak ilerleyen yıllar incelendiğinde ne yazık ki bu sayıya ulaşmak uzun süre mümkün olmamıştır.

Yine Cumhuriyetin kurulmasının ardından kadınların sosyal güvenliklerini sağlayacak önlemlerin de alındığı görülmektedir. Örneğin 1945 yılında “4772 Sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu” ile kadınlara doğum yardımı yapılmış, 1949 yılında çıkarılan “5417 Sayılı Yaşlılık Sigortası Kanun” ise kadın ve erkek için eşit esaslara göre düzenlenmiştir³⁰².

Anne ve çocuğun korunması bağlamında, doğum öncesi ve sonrası annelerde ve çocuklarda oluşabilecek hastalık ve ölümleri önlemek amacıyla Ankara, Konya,

---

²⁹⁸ Ayten Sezer, “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 14, S. 42, Kasım 1998, s. 889-905.

²⁹⁹ “Türkiye’de Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi”, <https://kazete.com.tr/haber/ataturkun-kadinlar-icin-soyledigi-sozler-unutulmaz-54864> (19.04.2018).

³⁰⁰ Ayten Sezer, “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 14, S. 42, Kasım 1998, s. 889-905.

³⁰¹ Ayten Sezer, “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 14, S. 42, Kasım 1998, s. 889-905.

³⁰² “Yıllara Göre Yasal Düzenlemeler”, <http://kadem.org.tr/kadnlara-yonelik-yasal-duzenlemeler> (28.04.2019).

Adana, Çorum, Erzurum, Kars, Malatya, Balıkesir, Van, Bursa, Aydın, Gaziantep, Eskişehir ve Kahramanmaraş'ta 'Doğum ve Çocuk Bakımevleri' açılmıştır³⁰³. Ayrıca 1952 yılında anne ve çocuğun sağlık problemlerinin üstesinden gelebilmek adına Sağlık Bakanlığı bünyesinde 'Ana ve Çocuk Sağlığı Teşkilatı' kurulmuştur³⁰⁴.

Türkiye'de kadınlar için önemli bir mesele de kürtaj meselesi olup, bu konunun bir an önce kanunlar doğrultusunda açığa kavuşturulması gerektiği kadınların dillerinden düşürmediği konulardan biri haline dönüşmüştür. Bu konuyla ilgili ilk yasal çalışma, 1965 yılında "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun"un çıkarılmasıdır³⁰⁵. Kanunun 1. maddesi "*Nüfus planlaması, fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları demektir. Bu husus, gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanır. Tıbbi zaruretlar dışında gebelik sona erdirilemez veya sterilizasyon veya kastrasyon ameliyesi yapılamaz.*"³⁰⁶ Bu kanun ile birlikte nüfusu arttırmaya yönelik politikalar terk edilmekle birlikte gebeliği önlemek için kullanılan alet ve ilaç kullanımı da yasak olmaktan çıkarılmıştır. Ancak bu olumlu gelişmelerle birlikte 'kürtaj yasağı' devam etmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise kadınlar, kürtajın serbestleştirilmesi ve doğum kontrolünün bedenleri için gerekliliği üzerinde daha çok yoğunlaşarak baskı aracı haline dönüşmüşlerdir. Nitekim bütün bu baskılar sonucu 1983 tarihli "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun" ile kadının, gebeliği istek üzerine sona erdirme durumunun onuncu haftaya kadar geçerli olacağı, onuncu haftadan sonra zaruri haller dışında gebeliği sona erdirmenin yasak olduğu düzenlemesi yapılmıştır³⁰⁷.

Sanayi Devrimi ile birlikte işgücü piyasasının kuralsız hale gelmesi yani kötü çalışma koşullarına rağmen çalışanlara düşük ücret verilmesi, kadın ve çocukların emeğinin istismar edilmesi toplumların tepkisine yol açmıştır. Bu sorunların üstesinden gelebilmek, sosyal ve ekonomik alanda oluşan olumsuzlukları gidermek

---

³⁰³ M. Sait Doğan, "Sağlık Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Sağlık Planlaması", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 86-100.

³⁰⁴ M. Sait Doğan, "Sağlık Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Sağlık Planlaması", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 86-100.

³⁰⁵ Hazal Atay, "Kürtaj Yasasının Arkeolojisi: Türkiye'de Kürtaj Düzenlemeleri, Edimleri, Kısıtları ve Mücadele Alanları", *Fe Dergi* 9, S. 2, Yıl 2017, s. 1-16.

³⁰⁶ 01.04.1965 tarih ve 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (RG. 10.04.1965/11976).

³⁰⁷ Kalabalık, s. 391.

maksadıyla “Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)” kurulmuştur. Türkiye ise bu örgüte 1932 yılında üye olmuştur³⁰⁸. Türkiye üye olduğu günden bu yana ILO’nun 59 sözleşmesini onaylamakla birlikte bunlardan 55 tanesi yürürlüktedir³⁰⁹. Yürürlükte olan ve kadınları da ilgilendiren bu sözleşme ise “Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında Sözleşme”dir. 1966 yılında imzalanan bu sözleşme ile birlikte aynı değerde iş yapan kadın ve erkek işçiler için ücret eşitliği sağlanmıştır³¹⁰.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra kazanılan kadın hakları ve yeni kadın kimliği oluşturma çabaları toplumsal dönüşümün ve gelişimin önemli bir parçası olmasına rağmen 1923-1946 yılları arası Cumhuriyet Halk Partisi’nin tek parti olarak yönetimi mevcuttu. İlerleyen yıllarda bu yönetim ister istemez otoriter bir nitelik kazanmış, bu otoriterlik kadına ve kadın hareketlerine olumsuz olarak yansımıştır³¹¹. Bu bakımdan kadınların Tanzimat’la başladığı II. Meşrutiyet’le devam ettirdikleri hak arama mücadelesi ve ardından yaşanan olumlu gelişmeler kadın konusundaki genel kanıyı değiştirmede önemli olmakla birlikte bağımsız, köktenci sorgulama 1980 sonrasında daha da belirgin bir nitelik kazanmıştır³¹².

2. 1980 ve Sonrası Kadın Haklarına İlişkin Yaşanan Gelişmeler

Türkiye’de ikinci dalga feminizm 1980’li yıllarda başlamıştır³¹³. 1980’lerden sonra kadınlar geçmiş yıllarda gösterdikleri faaliyetler ve kazanılan hakların verdiği birikimle daha görünür duruma geldiği söylenebilir. İkinci dalga feminizmde, birinci dalga feminizmin konusu olan ‘eşit haklar mücadelesi’ gibi tek bir konu bütünlüğü

³⁰⁸ Ali Kemal Nurdoğan, “Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, C. 3, S. 4, Aralık 2018, s. 78-95.

³⁰⁹ Ali Kemal Nurdoğan, “Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, C. 3, S. 4, Aralık 2018, s. 78-95.

³¹⁰ Aslı Yapar Gönenç, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 27, Yıl 2006, s. 63-84.

³¹¹ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

³¹² Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*, Yıl 2004, s. 1-30.

³¹³ Ayten Davutoğlu, “Türkiye’de İkinci Dalga Feminizmin Etkisi ve Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi’nde Gülten Kutsal’ın İlk Kadın İstihdamı Makalesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 69, 2015, s. 159-174.

olmayıp din, kültürel kimlik, sınıf, etnik aidiyet gibi konuları da içine alarak çok boyutlu bir hal almıştır³¹⁴. 1980’li yılların başka bir özelliği ise kadın için eylem yıllarını ifade etmesidir. Kadınlar, BM’nin 1975 yılında ilan ettiği ‘kadın on yılı’ etkisiyle kadın sorunlarını kamusal alana taşıyarak feminist hareketin eylem yönündeki kıvılcımlarını başlatmış oldu³¹⁵. Örneğin boşanma davası açan bir kadın hâkim karşına çıktığında “...ara sıra kavganın evliliğin tadı tuzu olduğu... Anadolu’da çok dikkatimi çeken bir söz var ‘karının sırtını sopasız karnını sipasız bırakmamak gerek derler...’ diyerek kadınların tepkisine yol açmıştır³¹⁶. Bunun üzerine kadınlar, 1987 yılında ‘Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü’ düzenlemiş, bu dayanışma yürüyüşü, 1980 askeri darbeden sonra gerçekleşen ilk kitlesel miting olmuştur³¹⁷. Daha sonra bu yürüyüşü gerçekleştiren kadınlar, 1988 yılında ‘Bağır Herkes Duysun’ kitabını çıkarmış, Geçici Modern Kadın Müzesi’ni açmıştır. “Kadınların karşılıksız emeklerini, bedenlerine yönelik şiddeti, suistimali simgeleyen bir takım nesnelere – tencere tavadan gelinliğe- sergilendiği bir müzeydi. Erkek dayağı ile ilgili ilk kitap da bu müzede tanıtıldı.³¹⁸” Öyle ki bazı kadınlar, kahvehaneleri basarak erkeklerin karşısına çıkmış, bu durum basında tepkiye sebep olmuştur. Bu dönem kadınların başlattığı bir dizi kampanyalar arasında en çok dikkat çeken faaliyet ise Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 438. maddesi uyarınca “İffetli Kadın Olmak İstemiyoruz” kampanyasıydı. 1926 tarihli TCK’nın 438. maddesi “*Irza geçmek ve kaçırmak fiilleri fuhşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikap olunmuş ise ait olduğu maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadarı indirilir.*³¹⁹” şeklindedir. Çünkü feministlere göre bu madde ile kadının da kendi içerisinde kategorileştirilmesi söz konusuydu. Ardından başlatılan ‘Bedenimiz Bizimdir’, ‘Boşanma Eylemleri’, ‘Mor İğne Kampanyası’, ‘Dayağa Karşı Kadın

³¹⁴ Ayten Davutoğlu, “Türkiye’de İkinci Dalga Feminizmin Etkisi ve Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi’nde Gülten Kutal’ın İlk Kadın İstihdamı Makalesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 69, 2015, s. 159-174.

³¹⁵ “1980’ler: Feminist Hareket Yeniden...”, <https://tr.boell.org/tr/2017/09/18/1980ler-feminist-hareket-yeniden> (08.12.2018).

³¹⁶ Aylin Moraloğlu, “80’li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 99, 2012, s. 291-296.

³¹⁷ Aylin Moraloğlu, “80’li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 99, 2012, s. 291-296.

³¹⁸ Aylin Moraloğlu, “80’li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 99, 2012, s. 291-296.

³¹⁹ 01.03.1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (RG. 13.03.1926/320).

Dayanışması' kampanyaları 1980'li yıllardaki kadın mücadelesinin eyleme dökme girişimlerinin temelini oluşturmuştur.

Sadece hak kazanımlarının yeterli olmadığı ve kadına verilen haklara ilaveten pratiğe dökmenin de önemli olduğu unutulmamalıdır ki 1980'lerde kadınlar bunu başarmıştır. Kadınlar, kadın sorunlarını yapılan gösteri, kampanya ve eylemlerle görünür kılarak gündemde olmayı başarmış, kadın konulu birçok kitabın çıkması da ardından gelmiştir. Örneğin 1987'de çıkardığı 'Kadının Adı Yok' kitabıyla kadınların sesi olan Duygu Asena, toplumun kadına olan geleneksel bakış açısını ve yaşadıklarını isimsiz bir kadın üzerinden hikâyeleştirerek toplumda ve ailede kadının gördüğü muameleleri anlatmıştır. Ayrıca Asena, 1990'larda popüler olan 'Kim' ve 'Kadınca' dergilerinin editörlüğünü de yapmış olup, dergilerde kadın kuruluşlarının aktiviteleri, kadın hareketlerinin politikaları, aile içi şiddet, kadın sığınakları, cinsel taciz, kadın politikalarının yetersizliği konularına yer vermiştir³²⁰. Örneğin 'KİM' dergisi, ciddiye almayan bir üslupla yazılarak erkeklerin cinselliği, fiziki görünümü ve zekâsını konu ederek dalga geçen bir üslupla kalıplaşmış kadın-erkek ilişkilerini alt-üst etmeyi hedeflediği görülür³²¹. 1990'lardan 2000'lere kadar yayımlanan diğer dergiler ise; 'Yeter', 'Dolaşan Mavi Çorap', 'Cımbız', 'Eksik Etek', 'Kadınlara Mahsus Gazete', 'Pazartesi', 'Amargi', 'Feminist Politika' şeklindedir.

1990'lara gelindiğinde devam eden kadın sorunları üzerine gerek devlet eliyle gerek sivil alanda kurumsallaşmaya gidildiği görülmektedir. Kadınların ilerlemesi, kendilerini geliştirmesi ve sorunların üstesinden gelebilmek adına açılan kurum ve kuruluşlar aşağıdaki gibidir³²²:

- 1989 yılında "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği" kuruldu.
- 1990 yılında "Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı" kurulmuş, 2004 yılında "5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile "Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)" olacak

³²⁰ Süheyla Kırcı, "Kadın Dergileri: Popüler ve Politik Söylemin Buluştuğu Yer", *Kurgu Dergisi*, S. 17, Yıl 2000, s. 143-155.

³²¹ Süheyla Kırcı, "Kadın Dergileri: Popüler ve Politik Söylemin Buluştuğu Yer", *Kurgu Dergisi*, S. 17, Yıl 2000, s. 143-155.

³²² "Türkiye'de Kadınların İlerlemesini Destekleyen Kurumsal Mekanizmalar", <http://www.kadinhareketidernegi.org.tr/icerik.php?sayfa=25> (20.08.2018).

şekildeyeniden yapılandırılmıştır. KSGM, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek ve bunun için stratejiler hazırlayarak kadının toplumdaki konumunu yükseltmek amacını taşıyan bir dizi işlevler üstlenir.

- 1990 yılında ilk “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi” İstanbul’da kuruldu.

- 1991 yılında Başbakanlığa bağlı “ilk kadın sığınma evi” kurulmuştur.

- 1993 yılında tüm işçi ve memur sendikalarında “kadın büroları” kurulmuştur.

- 1995 Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından bölgedeki kadınların durumunu iyileştirmek amacıyla “Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin (ÇATOM)” ilki Şanlıurfa’ya açıldı.

- 1996 yılında “Uçan Süpürge” kuruldu.

- 1996 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı’nda verilen taahhütler gereğince KSGM koordinasyonunda gönüllü kadın kuruluşların katılımıyla kadın sorunlarının yoğunlaştığı dört alanda; eğitim, sağlık, hukuk ve istihdam komisyonları oluşturuldu.

- 1997 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde “Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı” kuruldu.

- 1997 yılında “Kadın Adayları Eğitime ve Destekleme Derneği (KA-DER)” kuruldu.

- 1998 yılında Ankara Barosu Kadın Hukuku Komisyonu tarafından Ankara Adliyesi içinde şiddet görmüş kadınlara hukuki ve psikolojik yardım için “Kadın Danışma Merkezi” kurulmuştur.

- 1999 yılında İstanbul Barosu Kadın Hukuku Komisyonu tarafından “Kadın Hakları Uygulama Merkezi” açılmıştır.

- 1999 yılında Barolar Birliği bünyesinde kurulan Kadın Komisyonlarının aralarında koordinasyon sağlamak amacıyla “Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı (TÜBAKKOM)” kuruldu.

- 2001 yılında üniversite bünyesinde açılan kadın merkezlerinin 14.sü olan “Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM)” kurulmuştur.

1990’ların başka bir özelliği başörtü yasağından dolayı muhafazakâr kadınların eylemlerde bulunduğu yıllar olmuş, feminist kadınlarlamuhafazakâr kadınların bir

araya gelmesi bu sayede gerçekleşmiştir. Ayrıca 1990'lar Kürt kadınlar için de mücadele yılları olmuştur. Öncelikle 1980 askeri darbeden sonra Kürt kadınların maruz kaldığı hak ihlalleri ve gördüğü şiddet kamusal alanda görünür olmalarının zeminini oluşturmuştur. Kürt kadınlar, anne kimliği ile kamusal alana çıkmış, bununla birlikte 1999-2004 yılları arasında genel ve yerel seçimlerde Kürt partilerinden aday gösterilmeleri ile de siyasetin öznesi durumuna gelmeleri hedeflenmiştir³²³. Ayrıca 'Roza', 'Rojin', 'Jujin', 'Jin û Jiyan', 'Hêviya Jinê', 'Yaşamda Özgür Kadın' dergileri de Kürt kadınlarının yayımladığı dergiler arasında yer alır. İlk Kürt feminist dergi olan 'Roza', kadınların bu zamana kadar yaşadığı tecrübeleri, ezilmişlikleri, cinsellik, namus, güncel politik konuları ele almakla birlikte erkeklerin yaptığı haksızlıkları da çekinmeden dile getirmiştir³²⁴. Dergiler, kadınların etnik kimliklerinin kamusal alanda tanınmasında, düşüncelerin pratiğe dökülmesinde, sorunların tartışılmasında geçmişte olduğu gibi bugün de önemli işlevlere sahiptir.

Yine kadın için önemli bir konu da Antalya Serbest Bölgesi'nde yabancı bir firmaya bağlı olan NOVAMED'de çalışan 83 kadının işçinin düşük ücret, tuvalete gitmenin bile yasak olması, hamileliğin izne bağlanması, regl dönemlerinin problem olarak görülmesi veya bazı kadınların fabrikada sigortasız çalışması gibi hak ihlalleri karşısında sessiz kalmayarak 2006 yılında 448 gün sürecek olan bir greve başlaması olmuştur³²⁵. Bu grev kadın direnişinin büyük bir parçası olmuş bir de grev sürecini anlatan "Bir Kadın Grevi: Serbest Bölge'de Kadın Olmak" adında kitap yazılmıştır.

2009 yerel seçimlerinde Mor Çatı üyelerinden Ülfet Taylı İstanbul/Beyoğlu belediye başkanlığına aday olmuş, bunun için destek amaçlı kampanyalar düzenlenmiştir. Böylelikle İlk kez feminist bir kadın, yerel seçimler için aday gösterilmiştir³²⁶. Kadınların siyasette eşit temsil için mücadele etmesi için "Kadın Koalisyonu" kurulmuştur.

---

³²³ Nagehan Tokdoğan, "Kürt Kadınların Sesi: Bir Karşıt Kamusal Pratiği Olarak Hêviya Jinê Dergisi", *Fe Dergi* 5, S. 2, Yıl 2013, s. 38-52.

³²⁴ Nagehan Tokdoğan, "Kürt Kadınların Sesi: Bir Karşıt Kamusal Pratiği Olarak Hêviya Jinê Dergisi", *Fe Dergi* 5, S. 2, Yıl 2013, s. 38-52.

³²⁵ "83 kadın, 448 gün direndi ve kazandı: O direniş kitap oldu", <https://ozgurmanset.net/novamedli-kadin-iscilerin-direnisi-kitaplastirildi/> (08.12.2018).

³²⁶ "Beyoğlu'na feminist aday", <https://t24.com.tr/haber/beyogluna-feminist-aday,28159> (08.12.2018).

Bu yıllarda feministlerin tepkisine yol açan bir durum da dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sözleri olmuştur. Erdoğan'ın genç nüfus için 'en az üç çocuk' talebinde bulunması ve bunu devamlı vurgulaması, kürtaja karşı olan tavrı, doğumun sezaryen yerine normal yollarla olması gerektiği ile ilgili düşünceleri kadın hareketi açısından zihinleri meşgul eden konular arasında yer almıştır. Bunun üzerine Erdoğan'ın düşüncelerinin kadın bedenine müdahale algısı yarattığı gerekçesiyle feministler, 2012 yılında 'Benim Bedenim, Benim Kararım' ve 'Bedenimiz Bizimdir' kampanyalarıyla tepkilerini birçok yerde ve ilde göstererek duruma sessiz kalmamıştır³²⁷. Bununla birlikte aralarında Eşitlik İzleme Grubu (EŞİTİZ), Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği'nin bulunduğu birçok kadın örgüt, 'Kürtaj Yasaklanamaz' kampanyası başlatmış, ortak görüş ile imza metni oluşturulmuştur. 'Kürtaj Yasaklanamaz' kampanyası için internet sitesi üzerinden 900 kurumsal, 55.000 bireysel imza ile destek imzaları toplanmıştır³²⁸. Böylece kadın sağlığını tehlikeye atacak uygulamalar ve görüşler karşısında birçok kadın, eylemler, basın açıklamaları ve kampanyalarla tepkisini göstermiştir.

Yaşanan başka bir olay 2004 yılında tecavüze uğrayan bunun üzerine ağabeyleri tarafından sokak ortasında dövülen, kaldırıldığı hastanede ise tekrar ağabeyleri tarafından öldürülen 'Güldünya Tören' olayından etkilenen feministler, 2014 yılında 'Güldünya' adında bir yayınevi kurmaya karar vermiştir³²⁹. Bu yıllarda 'Ayizi' yayınevi de feminist yayınevlerinden biri olarak kurularak hizmet etmeye devam etmektedir. İnternet üzerinden kadın gündemini konu ederek 2012 yılından beri faaliyet gösteren '5Harfliler'³³⁰ ve 2014 yılında kurulan kadın meselelerini, mücadelelerini, evlilik, boşanma, günlük hayattaki zorluklar, kadın-erkek eşitliği gibi yazıların paylaşıldığı 'Reçel Blog', kendi gündemlerini oluşturarak kadınların ilgisini çekmeyi başaran yazı topluluklarından biri olmuştur³³¹.

---

³²⁷ "Benim Bedenim Benim Kararım ve Kürtaj Yasaklanamaz Vaka Analizi", <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/BenimBedenimVakaAnaliziTR.06.11.13.pdf> (08.12.2018)

³²⁸ "Benim Bedenim Benim Kararım ve Kürtaj Yasaklanamaz Vaka Analizi", <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/BenimBedenimVakaAnaliziTR.06.11.13.pdf> (08.12.2018)

³²⁹ "Güldünya Yayınları", <http://guldunyayayinlari.com> (08.12.2018).

³³⁰ "5Harfliler Hakkımızda", <http://www.5harfliler.com/hakkimizda> (08.12.2018).

³³¹ "Reçel Nedir?", <http://recel-blog.com/recel> (08.12.2018).

Kısaca 2000’li yılların kadın hareketi incelendiğinde kadınların geçmişte verdiği mücadele ve tecrübeler doğrultusunda farklı alanlarda birçok gelişmenin yaşandığı bir gerçektir. Cinsiyet ayrımcılığına sebep olan kanun maddelerinin kaldırılması, değiştirilmesi ve cinsiyet ayrımcılığını önleyecek yasal düzenlemeler dönemin dikkat çeken gelişmeleri arasında yer alır. Feministlerin baskı aracı haline gelip kendilerini hissettirmelerinin yanı sıra uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler de yasal değişikliklerin yapılmasında etkili olan faktörlerdir. 2000’li yılların başka bir özelliği ‘proje feminizm’ başlığı altında kadın başlıklı projelerin hazırlanması olmuştur. Fon kaynakları sayesinde özellikle kadın kuruluşlar; eğitim, şiddet, insan hakları, sağlık, istihdam gibi alanlarda sorun yaşayan kadınlar için farklı kuruluşlarla işbirliği yaparak projeler kapsamında sorunları iyileştirme doğrultusunda çalışmalar yapmaya devam etmektedir. Projeler, kadın kuruluşların kadın sorunlarını çözme noktasında önemli çalışmalarından biri olmakla birlikte sorunların çözümünde farklı kuruluşların işbirliğini geliştirmesini de olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi 2000’li yılların kadın için önemi, her alanda cinsiyet eşitliğini sağlayacak bir dizi yasal düzenlemelere gidilmesi noktasında görülür. Bu yasal düzenlemeler ise aşağıdaki gibidir:

İlk anayasamız olan Kanuni Esasi’de, “*Bütün Osmanlılar kanun önünde din ve mezhepten doğan konular dışında hak ve ödevler bakımından eşittirler.*” ifadesiyle kadın-erkek haklar bağlamında eşit gibi olduğu söylenebilir³³². Ancak Osmanlı zamanında kadın, şer’i hukuka tabi olduğu için kadın ve erkek arasında eşitsizlik devam etmiştir³³³. Kanuni Esasi’nin kadın açısından önemi 114. madde yani “*Bütün Osmanlılar için ilköğretim mecburiyeti*” ile kız çocuklarının eğitimini sağlamaya yönelik lise, yüksek öğrenim ve üniversitenin açılması noktasında görülür³³⁴. Bunun yanında 1917 Aile Kararnamesi’yle evlilik kurumu, kontrol altına alınmış olsa da çok eşlilik ile ilgili kesin bir düzenleme yapılmamıştır. Siyasi haklar ilk kez Kanuni Esasi’de düzenlenmiş olmasına rağmen kadınlara seçme ve seçilme hakkı

---

³³²Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

³³³Zehra Odyakmaz, “Anayasalarımızda Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 5, S. 14, 1989, s. 455-466.

³³⁴Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

verilmemiş, nitekim 1931 yılına kadar seçimlerde kadın, oy kullanmamıştır³³⁵. 4 maddeden oluşan 1921 Anayasası ise insan hakları yönünden hiçbir hükme yer vermemiş olup, 1924 Anayasası da bu bağlamda eksik olarak değerlendirilebilir. Kadına seçme ve seçilme hakkı 1924 Anayasası'nda da verilmemiş, sadece 18 yaşını dolduran erkeklere seçme hakkı, 30 yaşını dolduran erkeklere ise milletvekili seçilme hakkı tanınmıştır. 1926 yılına kadar Mecelle yürürlükte kaldığı için yasal bağlamda eşitsizlik devam etmiştir. 1926 çıkarılan Medeni Kanun ise bütün bu ikililikleri ortadan kaldırarak kadın hakları için yeni bir başlangıç oluşturmuş evlilik, miras, çalışma ve boşanma konuları düzene girmeye başlamıştır.

3. Avrupa Birliği'ne Uyum Çabaları Kapsamında Yaşanan İlerlemeler

Kadın hakları ve kadın-erkek ilişkilerini ilgilendiren konular, Türkiye'nin AB'ye üye olma ve Türkiye-AB ilişkilerini güçlendirme bağlamında gündemde olan konuların başında gelmiştir. Türkiye'de, kadın hakları alanında yaşanan gelişmeler ve kadına verilen haklar Osmanlı Dönemi'nde başlasa da yine de kadın-erkek eşitsizliğine yol açan kanun maddelerini mevcuttu. Bu ise Türkiye'nin AB'ye girmesini olumsuz yönde etkileyen bir durum olmuştur. Bunun üzerine kadınların bilinçlenmesi ve kanunları daha ayrıntılı inceleyip eleştirel tarzda dile getirmesi, AB'ye girme ve uyum yasaları kapsamında anayasal değişikliğe gidilerek hem kadınların hukuki eksiklerini gidermek hem de Türkiye-AB ilişkilerini güçlendirmek adına birçok yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler aşağıda belirtilen şekildedir.

1961 Anayasası, insan hakları konusunda diğer anayasalara kıyasla daha kapsamlı hazırlanmış, özellikle 12. ve 35. maddeleri ile kadın hakları açısından önemli olmuştur. 12. maddeye göre, "*Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir.*"³³⁶ Bu madde ile erkeklerin sahip olduğu tüm haklara kadınların da sahip olduğu anlaşılmaktadır. 35. madde ise "*Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri,*

³³⁵Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, "Türkiye'de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

³³⁶Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, "Türkiye'de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” denilmektedir³³⁷. 1982 Anayasası ise insan haklarını 1961 Anayasası’na göre daha ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Bununla birlikte 1982 Anayasası’nda, Avrupa Birliği’ne (AB) girebilme çabalarının etkisiyle de ‘kadın-erkek eşitliği’ temel ilkesini güçlendirmek adına uyum yasaları çıkarılmış, Anayasa değişikliğine gidilmiştir. Yapılan değişiklikler aşağıdaki gibidir:

▪ 2004 yılında yapılan bir değişiklikle “*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.*” ilavesiyle kadın-erkek eşitliği ilk kez “Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)” zamanında devletin sorumluluğu altına girmiştir³³⁸.

▪ 2010 yılında 1982 Anayasası’nın ‘Kanun Önünde Eşitlik’ başlığı altında yer alan 10. maddenin ikinci fıkrasına “*Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.*” ibaresi ilave edilmiştir³³⁹.

▪ ‘Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler’ başlığı altında yer alan 41. maddeye “*Aile Türk toplumunun temelidir.*” ifadesinden sonra “*Ve eşler arasında eşitliğe dayanır.*” hükmü ilave edilerek yasal bağlamda cinsiyet eşitliğini sağlamanın önü açılmıştır³⁴⁰. Yine bu maddenin devamında “*Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.*”³⁴¹ ibaresi eklenerek kadın ve çocuk haklarının korunmasında devlete daha çok sorumluluk yüklenmiştir.

▪ 2004 yılında 1982 Anayasası’nın 90. maddesine “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek*

³³⁷Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

³³⁸ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³³⁹ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-76.

³⁴⁰ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-76.

³⁴¹“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (27.04.2019).

uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır.” ilavesi yapılarak Türkiye'nin imzaladığı CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi kastedilerek bu sözleşmeler, ulusal düzenlemelerin üstünde tutulmuştur³⁴².

Bir kadın hakkı ihlali olarak geçen, kadın için eğitim ve işe alım sürecinde de engel olarak görülen başörtüsü sorunu için birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Her ne kadar kadın için bu konu anayasal ve yasal haklardan biri olarak belirtilmesi de 2013 yılında hazırlanan ‘Demokratikleşme Paketi’ kapsamında ‘Kılık-Kıyafet Yönetmeliği’ değiştirilerek kadına başörtüsünden dolayı ayırım yapılmayacağı ve hak ihlaliyle karşılaşmayacağı belirtilmiştir.

▪ Anayasanın 42. maddesinin 6. fıkrasından sonra gelmek üzere “*Kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple kimse yükseköğrenim hakkını kullanmaktan mahrum edilemez. Bu hakkın kullanımının sınırları kanunla belirlenir.*” fıkrası eklenmiştir³⁴³.

Cumhuriyet zamanında ilk kez 24 Mart 2009 yılında 5840 sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) kurulmuştur. KEFEK'in amacı “*kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi ile kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bilgilendirmektir.*”³⁴⁴

Daha öncede bahsedildiği gibi Cumhuriyetin kuruluşunun ardından Atatürk, kadın haklarını geliştirecek hukuki düzenlemelere yer vermiş, hukuki düzenlemeler arasında yer alan 1926 yılında yürürlüğe giren 743 Sayılı Medeni Kanun ile de devrimsel hareketlerinden birini gerçekleştirmiştir. Ancak kanun, zamanla günün ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalınca 2002 yılında düzenlemeye gidilerek 4721 Sayılı yeni Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni kanun ise düzenlenirken cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının özel ve kamusal alanda ayrımcılığa

³⁴²Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³⁴³Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³⁴⁴“Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Komisyon Hakkında Genel Bilgiler”, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm> (01.08.2018).

uğramaması konuları dikkate alınarak hazırlandığı görülmektedir. Getirilen yenilikler aşağıdaki gibidir³⁴⁵:

▪ “‘Aile reisi kocadır.’ hükmü değiştirilerek ‘evlilik birliğini eşler beraber yönetirler.’ hükmü getirilmiştir.”

▪ “Eski Kanunda evlilik birliğini temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait iken, Yeni Kanunda evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine verilmiştir.”

▪ “Evin seçimini kocanın yapacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin oturacakları evi birlikte seçecekleri hükmü getirilmiştir”.

▪ “Kadına önceki soyadını kocasının soyadından önce gelmek üzere kullanabilme hakkı veren ve 1997 yılında yapılan değişiklik yeni yasada aynen benimsenmiştir.”

▪ “Eski Kanunda yer alan eşlerin, çocukların velayetini birlikte kullanacağı, anlaşmazlık halinde ise babanın reyinin üstün olacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin velayeti birlikte kullanacakları hükmü getirilmiştir. Evlilik dışında doğan çocuğun velayeti anneye aittir.”

▪ “Yeni Kanunda eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir. Ayrıca maddenin devamında “eşlerin meslek seçiminde evlilik birliğinin huzur ve yararını göz önünde tutması” gerektiği yer almıştır. (Eski Kanunda yer alan kadının meslek seçiminde eşinden izin alacağı hükmü 1990 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.)”

▪ “Yeni Kanun, vesayeti kabul yükümlülüğünü sadece erkek ve koca için öngören maddeyi kadın-erkek eşitliğini zedelediği için tamamen kaldırmıştır.”

▪ “Yeni Kanun mirasın taksiminde, tereke malları arasında yer alan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya özgüleneceği konusunda erkek çocuklara kızlara nazaran öncelik tanıyan eski hükme yer vermemiştir.”

▪ “Eski Kanuna göre diğer rejimlerden biri seçilmemişse geçerli olan kanuni mal rejimi ‘mal ayrılığı’ iken, Yeni Kanunda ‘edinilmiş mallara katılma rejimi’ getirilmiştir. Her eşin kendi adına kayıtlı mallara sahip olması esasına dayanan mal

³⁴⁵T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-76.

ayrılığı rejimi yerine, yeni mal rejimine göre evlilik birliğinin kurulmasından sonra her eşin karşılığını vererek elde ettiği malvarlığı değerlerini (edinilmiş mallar) evliliğin sona ermesi ile eşler eşit olarak paylaşır. Kişisel mallar ve miras yoluyla intikal eden mallar ise paylaşımına girmez.”

▪ *“Eski Kanuna göre evin ve çocukların geçimi kocaya ait iken, Yeni Kanunda, ‘Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve mal varlıklarıyla birlikte katılırlar.’ şeklinde düzenleme yapılmıştır.”*

▪ *“Yeni Kanun ile evlenme yaşı kadın ve erkek için eşitlenerek yükseltilmiş ve 17 yaşını doldurma şartı getirilmiştir. Ancak hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir.”*

▪ *“Daha önce evlenme için müracaat yeri erkeğin oturduğu yerin evlendirme memurluğu iken Yeni Kanunda kadın veya erkeğin oturduğu yerdeki evlendirme memurluğu olarak düzenlenmiştir.”*

▪ *“Genel hükümlere göre boşanmadan sonra nafaka davalarının açılma yeri davalının ikametgâhı yeri mahkemesidir. Yeni Kanunda, boşanmadan sonra açılacak nafaka davalarında, nafaka alacaklısının yerleşim yeri mahkemesi yetkili kılınmıştır.”*

▪ *“Yeni Kanuna göre tarafların talepleriyle boşanma davaları gizli celse ile yapılabilecektir.”*

▪ *“Yeni Kanuna göre sağ kalan eş, ölen eşine ait olan, birlikte yaşadıkları konut üzerinde, kendisine katılma alacağı mahsup edilmesi, yetmez ise bedel eklenmek suretiyle intifa ya da oturma hakkının tanınmasını isteyebilmektedir.”*

▪ *“Mirasın paylaşımında haklı sebeplerin varlığı halinde, sağ kalan eşin veya miras bırakanın diğer yasal mirasçılarının birinin istemi üzerine mülkiyet yerine intifa veya oturma hakkı tanınması imkânı getirilmiştir.”*

▪ *“Aile konutu ile ilgili yapılan düzenlemede, eşlerden birinin diğerinin açık rızası olmadan aile konutu üzerindeki tasarruflarına sınırlandırma getirilmiştir. Kiralık bir konut bile olsa diğer eşin rızası olmadan kira akdi fesih edilemez.”*

▪ “Evlilik dışında doğmuş ve soy bağı tanıma veya hâkim hükmüyle kurulmuş olanlara, baba yönünden, tıpkı evlilik içindeki çocuklar gibi eşit mirasçı olabilme hakkı getirilmiştir.”

▪ “Yeni Kanuna göre 30 yaşını dolduranlar evlat edinebilirler. 18 yaşından küçükleri evlat edineceklerin çocuksuz olmaları koşulu kaldırılmıştır.” şeklindedir.

Başka bir yenilik ise 2003 yılında “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” ile Aile Mahkemeleri’nin kurulması olmuştur³⁴⁶. Aile hukukundan doğan dava ve işlere bakan Aile Mahkemeleri, öncelikle aile içerisinde oluşan sorunları tespit edip, daha sonra işin esasına geçer. Alanında uzman kişilerden oluşan bu mahkemeler, özellikle çocuk, kadına yönelik şiddet, çocuğun velayeti, boşanma, nafaka, mal paylaşımı gibi temel konularda daha hızlı ve etkili sonuçlar alabilmek için kurulmuştur³⁴⁷. Dava sonucunda yetişkinler hakkında;

▪ İlk olarak evlilik birliğinden doğan yükümlülükler hakkında eşler uyarılarak, mümkünse eşleri uzlaştırmaya davet etme,

▪ Evlilik birliğinden doğan mali sorumlulukların yerine getirilmesi için önlemler alma,

▪ Resmi veya özel olarak hizmet veren sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzer yerlere yerleştirme,

▪ Kişileri farklı alanlarda meslek kurslarına veya eğitim görebilecek farklı bir eğitim kurumuna yönlendirme kararlarını verir³⁴⁸.

Çocuklar hakkında ise;

▪ Nafaka konusunda gerekli önlemler alma,

▪ Zihinsel ve bedensel gelişmeleri güç olan ve terk edilmiş çocukları özel veya resmi sosyal ve sağlık hizmet kuruluşlarına yerleştirme,

▪ Çocuğun mallarının korunması ve yönetimi konusunda önlemler alma,

³⁴⁶ Erdal Tercan, “Türk Aile Mahkemeleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 3, 2003, s. 20-53.

³⁴⁷ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³⁴⁸ Orhan Filiz, “Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Yıl 12, C. 7, S. 25, 2011, s. 73-96.

▪ Kamu iktisadi teşebbüsleri, genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler veya bankalara bağlı işyerlerine veya meslek erbabı kişilerin yanına yerleştirme gibi kararlar alınır³⁴⁹.

Kadına yönelik şiddetin sebepleri araştırılarak, bu soruna çözüm bulmak ve ortadan kaldırmak amacıyla Ocak 2015'te TBMM'ye bağlı "Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerini Araştırma Komisyonu" kurulmuştur³⁵⁰. Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerini Araştırma Komisyonu'nun Mayıs 2015 yılında yayımladığı raporda şu sonuçlar ortaya çıkmıştır³⁵¹:

▪ Kadına yönelik şiddet, toplumun en büyük toplumsal sorunlarından biridir. Her kesimden kadının gördüğü şiddet konusu acil olarak çözüm getirilmesi gereken konuların başında gelmektedir.

▪ Şiddet ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmakla birlikte yine de alınan karar ve uygulanan politikalar yetersizdir.

▪ Ataerkil ideolojinin uzantılarından biri olan kadına şiddet uygulanmasında çoğu kimse rahatsızlık duymamaktadır

▪ Kadın hakları ve ayrımcılığa uğraması konusunda bilinçlendirme yapacak mekanizmalar yetersizdir.

▪ Kadınlar, haklarını kullanma konusunda duyarsızdır.

▪ Kadınlar, şiddet ve ayrımcılıklardan dolayı ilgili mercilere başvurursa bile yetkililer tarafından aile içindeki rolleri hatırlatılarak şikâyetlerinden vazgeçme durumları söz konusudur.

▪ Koruma tedbirleri etkin bir şekilde işlememektedir.

İlk kez 1998 yılında aile içi şiddetin hukuksal bir metinde tanımlanmasına imkân veren kanun, Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dur³⁵². 2007 yılında bu

³⁴⁹ Orhan Filiz, "Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma", *Aile ve Toplum Dergisi*, Yıl 12, C. 7, S. 25, 2011, s. 73-96.

³⁵⁰ T.C.AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele/ Ulusal Eylem Planı (2016-2020)" Ankara 2016, s. 1-90.

³⁵¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, C.1, Sıra Sayısı 717, 8 Mayıs 2015, s. 1-385.

³⁵² Fatmagül Berktaş, "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye", Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

kanunun kapsamı genişletilmiş, ancak düzenlemelere rağmen uygulamada sorunlar çıkınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) koordinasyonunda; STK temsilcileri, aile içi şiddet konusunda görev yapan Cumhuriyet savcılarını, baro başkanları ve ilgili tüm sivil kuruluşların yazılı görüşleri doğrultusunda 2012 yılında “6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” en son düzenleme ile yürürlüğe girmiştir³⁵³. 6284 Sayılı Kanun, İstanbul Sözleşmesi’ne paralel olarak hazırlanmıştır. Bu kanun ile birlikte;

“Korunan kişi ile şiddet uygulayan ve uygulama ihtimali bulunan kişi hakkında alınabilecek koruyucu ve önleyici tedbirler ayrıntıları ile düzenlenmiştir. Korunan kişi hakkında; barınma yeri tespiti, geçici maddi yardım yapılması, psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal destek hizmetlerinin verilmesi, resen geçici koruma altına alınması ve kreş imkânından faydalandırılması hakkında verilecek koruyucu tedbir kararlarının mülki amir tarafından; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise ilgili kolluk amirlerince koruyucu tedbir kararı alınabilecek ve kararlar verilirken delil ve belge aranmayacaktır.”³⁵⁴

2012 yılında çıkarılan 6284 Sayılı Kanun kapsamında “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)” kurulmuş, şu anda bu merkezler, 68 ilde kadınlar için hizmet vermeye devam etmektedir³⁵⁵. 2017 yılında 92.415 kişi kanun çerçevesinde ŞÖNİM tarafından sunulan hizmetten faydalanmıştır. Yine bu kanun doğrultusunda kadını, uygulanan fiziksel, cinsel, psikolojik, duygusal, sözlü istismar gibi şiddet türlerinden korumak, sosyal ve ekonomik anlamda güçlendirmek, varsa çocuklarıyla birlikte ihtiyaçlarını gidermek, yaşadıkları travmaları atlatmak amacıyla ‘Kadın Konukevleri’ açılmıştır³⁵⁶. Tarihçilere göre Osmanlı’nın ilk kadın sığınma evi olarak kabul edilen ‘Hatuniye Dergâhı’ 1900’lere kadar kadınlara hizmet vermeye devam etmiştir³⁵⁷.

---

³⁵³ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁵⁴ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁵⁵ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁵⁶ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele/ Ulusal Eylem Planı (2016-2020)”, Ankara 2016, s. 1-90.

³⁵⁷ Adnan Küçükali, “Kadın Konukevi Müdürlüklerinden Hizmet Alan Kadınların Genel Profili ve Kurumlardan Aldıkları Hizmetlerin Verimliliği: Erzurum, Erzincan ve Bayburt Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 7, S. 14, Yıl 2016, s. 43-57.

Kamuya bağılı ilk kadın konukevleri 1990 yılında Ankara ve İzmir’de, STK’ya bağılı ilk kadın sığınma evi 1993 yılında Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV) tarafından hizmete açılmıştır. 2017 yılında kadın ve çocuk toplam 59.988 kişi kadın konukevlerinde kalarak sosyal hizmetten faydalanma imkânına kavuşmuştur³⁵⁸. Kadınlar, konukevlerinde kaldığı sürece okuma-yazma kursları, farkındalık eğitimleri, sosyal faaliyetler, mesleki eğitim kursları, hukuki destek gibi birçok hizmetten faydalanarak sosyal ve ekonomik yönden güçlenmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca ASPB’ye bağılı ve yine 6284 kanun kapsamında “Alo 183” hattı kurularak kadın, çocuk, aile, engellilerin şiddete maruz kaldığı ya da kalma riski taşıdığı durumları ortadan kaldırmak, yardıma ihtiyacı olan kişilere hukuki, psikolojik, ekonomik konularda yardımcı olarak danışma görevi üstlenmek ve kendi hakları konusunda bilgi vermek gibi işlevleri bulunmaktadır³⁵⁹.

Hükümet, kadına yönelik şiddeti önlemek, kadının güvenliğini korumak ve hızlı yardım almalarını sağlamak amacıyla 2018 yılında “Kadın Destek Uygulaması (KADES)” kadınların hizmetine sunulmuştur. Akıllı telefonlara indirilen programa kadınlar, gerekli kişisel bilgilerini yazıp konum bilgileri açık olmak ve programa özgü uygulama butonuna basmak şartıyla kolluk birimleri kadına ulaşarak şiddetin önlenmesi hedeflenmiştir. 2018 Mayıs ayında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu’nun açıklamasına göre 24. 584 kişinin programı cep telefonuna indirdiği ve 31 kadının da ihbarda bulunduğunu belirtmiştir.

Kadının çalışma hayatındaki sorunlarını gidermek ve istihdam oranını arttırmak amacıyla hükümet tarafından pek çok düzenleme yapılmıştır. Kadının çalışma hayatındaki yasal sorunlarını gidereceği önemli düzenlemelerden biri 10 Haziran 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 Sayılı yeni İş Kanunu’dur. İş Kanunu’nda yapılan yeni düzenlemeler çalışan kadınlara önemli ve yeni haklar sunmakla birlikte işgücü piyasasında oluşabilecek sorunları da önleme görevi görür. Bu yeni kanun ile iş hayatında yaşanan cinsiyet ayrımcılığının önüne geçmek temel hedeflerden biri

---

³⁵⁸ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁵⁹ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-74.

olmuştur. Yeni kanuna eklenen 'eşit işe eşit ücret' ilkesi de bu ayrımcılığın önüne geçmek hedefiyle konulmuştur. Ayrıca eşit değerdeki iş için kadın diye erkeğe göre düşük ücret verilmeyeceği, iş sözleşmesinin imzalanmasında, uygulanmasında veya sona erdirilmesinde gebelik ve cinsiyetten dolayı farklı işlemler yapılmayacağı, hamilelik ve doğumun iş sözleşmesini sona erdiren bir durum olmayacağı kanunda yer alan düzenlemeler arasındadır³⁶⁰.

İş Kanunu'nun birinci fıkrasında mevcut " 'Kadın işçiler doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir. Ancak sağlık durumu iyi, olduğu takdirde doktorun onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar iş yerinde çalışabilir. Bu durumda kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenir.' hükmüne 'Kadın işçinin erken doğum yapması halinde ise doğumdan önce kullanmadığı çalıştırılmayacak süreler, doğum sonrası sürelerle eklenmek suretiyle kullandırılır.' cümlesi eklenmiştir.³⁶¹"

Ayrıca kadın işçileri korumak amacıyla kadına, "yer ve su altında çalıştırma yasağı", "tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde çalıştırma yasağı", "gece çalıştırma yasağı", "doğum öncesi sekiz hafta doğum sonrası sekiz hafta çalıştırma yasağı" getirilerek bu konuda güvenlikleri sağlanmaya çalışılmıştır³⁶².

Devlet, kadının çalışma hayatındaki sorunlarını en aza indirmek için birçok çalışma ve proje başlatmış, eğitici projeler ile maddi açıdan yetersiz birçok kadın ve gençlere meslek sahibi olmalarının önünü açan nitelikte faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca kadınlar evde yaptığı nakış, dantel, örgü işleri, turistik eşyalar, tarhana, erişte gibi gıda ürünlerinden herhangi bir iş yeri açmadan elde ettiği kazançlar da gelir vergisinden muaf tutulması yeni düzenlemeler arasında yer almıştır.

³⁶⁰Hamza Ateş; Öznur Yavuz, "Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³⁶¹ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁶² Namık Hüseyinli; Yusuf Yiğit, "İş Hukuku'nda Kadın Çalışanların Korunmasına İlişkin Hukuki Düzenlemeler (Azerbaycan ve Türk İş Hukuku Karşılaştırmalı Olarak)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S.2, Yıl 2017, s. 279-328.

Yine 2008 yılında İş Kanunu'nda yapılan bir düzenleme ile kadın ve gençlerin istihdam oranını arttırmak için devlet, sigorta primini 5 yıl süre ile kademeli olarak ödemeye başlamıştır³⁶³.

Bütün bu söylenenlerden hareketle 4857 Sayılı yeni İş Kanunu ile 1475 Sayılı eski İş Kanunu arasında kıyaslama yapılarak kadınlar açısından getirilen yenilikler aşağıda tablo yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo: 1475 İş Kanunu ile Yürürlükte Olan 4857 Sayılı İş Kanunu'nun Karşılaştırılması³⁶⁴

Değişiklikler	1475 Sayılı Kanun (AK Parti Öncesi Dönem)	4857 Sayılı Kanun (AK Parti Sonrası Dönem)
Doğum İzni	“Doğumdan önce 6 doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere toplamda 12 hafta analık hali izni kullanılmaktadır.”	“Doğumdan önce 8 doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplamda 16 hafta analık hali izni kullanılmaktadır.”
İşçinin Haklı Nedenlerle Derhal Fesih Hakkı	“Kadın işçinin işveren, işçi veya üçüncü bir şahıs tarafından işyerinde cinsel tacize uğraması gibi bir hüküm bulunmamaktadır.”	“Kadın işçinin işveren, diğer bir işçi veya üçüncü bir şahıs tarafından işyerinde cinsel tacize uğraması haklı nedenlerle iş sözleşmesinin derhal fesih hakkını vermektedir.”
Gece Çalışma Süresi	“8 saati geçemez.”	“7,5 saati geçemez.”
İzin	“İşçiye; evlenmesi sebebiyle üç gün ücretli izin verilmektedir. Ana, babasının, eşinin, kardeşinin, çocuğunun ölümü hâlinde ise iki gün ücretli mazeret izni verilmektedir.”	“İşçiye; evlenmesi ya da ana, babasının, eşinin, kardeşinin, çocuğunun ölümü hâlinde üç gün ücretli mazeret izni verilmektedir.”
	“İşçinin evlat edinmesi durumunda herhangi bir mazeret izni bulunmamaktadır.”	“İşçiye evlat edinmesi halinde üç gün ücretli mazeret izni verilmektedir.”
	“İşçinin engelli ya da süregelen hastalığı olan çocuğu için mazeret izni bulunmamaktadır.”	“İşçinin en az yüzde yetmiş oranında engeli bulunan ya da süregelen bir hastalığı olan çocuğunun tedavisinin gerektiği hallerde hastalık raporuna dayalı olmak şartıyla bir yıl içinde on güne kadar ücretli mazeret izni bulunmaktadır.”

³⁶³ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³⁶⁴ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

Gebe veya Emzikli Kadınlar İçin Çalıştırılma	“Gebe veya emzikli kadın işçilerin hangi dönemde hangi işte çalışacağı, emzirme odaları, kreş kurulması Çalışma, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları tarafından birlikte düzenlenecek tüzük ile gösterilmektedir.”	“Gebe veya emzikli kadın işçilerin çalışma süreleri, çalıştırılacağı işler, emzirme odaları kreş kurulması “Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik” ile belirlenmiştir.”
---	---	---

Kaynak: “Tablo, yazarlar tarafından 1475 ve 4857 Sayılı İş Kanunu’ndan yararlanılarak hazırlanmıştır.³⁶⁵”

2011/2 sayılı İşyerlerinde “Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi Genelgesi” ile kadınları işyerlerinde uğradığı psikolojik tacizden korumak ve onlara bu konuda yardım etmek için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Merkezi’ne (ÇSGM) bağlı olarak çalışan “ALO 170” hattı oluşturularak psikologlar aracılığıyla kadına yardımcı olmaktadır³⁶⁶. 2011-2014 yılları arasında “Alo 170” hattını işyerinde 11.393 kişi psikolojik tacize uğrama gerekçesiyle arayarak yardım talebinde bulunmuştur³⁶⁷.

Sağlık ve sosyal güvenlik alanında ev hizmetlerinde çalışan kadınların sigorta kapsamına alınması, 2004 yılında Aile Hekimliği Kanunu’nun yürürlüğe girmesi, çocuk sahibi olamayan evli çiftler için tüp bebek uygulamasında maddi destek verilmesi, engelli çocuğu olan anne için 5 yıl erken emekli olma hakkı yapılması da yapılan düzenlemeler arasında yer alır³⁶⁸. Türkiye’de 2005 yılında yürürlüğe giren Engelli Kanunu ile de engellilerin tüm hakları yasal güvence altına alınmıştır. Engelli çocuğu olan annelere erken emeklilik hakkı getirilmiş, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmet ve giderleri devlet tarafından karşılanmıştır.

1 Haziran 2005 yılında yürürlüğe giren yeni TCK ile cinsiyet eşitliğini sağlayacak, kadına yönelik şiddeti yaptırımlarla engelleyecek düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Öncelikle eski TCK’da yer alan “kadın- kız, bakir-bakir

³⁶⁵Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

³⁶⁶ T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, Çalışma Genel Müdürlüğü, *İşyerlerinde Psikolojik Taciz (mobbing) Bilgilendirme Rehberi*, (Editör Ebru Öztüm Tümer), 2. bs., Ankara 2014, s. 1-41.

³⁶⁷ T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, Çalışma Genel Müdürlüğü, *İşyerlerinde Psikolojik Taciz (mobbing) Bilgilendirme Rehberi*, (Editör Ebru Öztüm Tümer), 2. bs., Ankara 2014, s. 1-41.

³⁶⁸ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

olmayan” şeklindeki tanımlar kanun metninden kaldırılmış, çocukların cinsel istismarı ve zorla ırza geçme kavramı yerine ‘cinsel saldırı’ kavramları tanımlanmış, 2014 yılında cinsel suçlara ilişkin cezai yaptırımlar arttırılmış, töre cinayetlerinde faillerin en yüksek cezayı almaları kabul edilmiştir³⁶⁹. Bu düzenlemeler ile birlikte “*dava veya cezanın ertelenmesini gerektiren etkin pişmanlık halleri düzenlenmiş, bu düzenleme ile kaçırılan veya alıkonulan ile sanık veya hükümlülerden biri evlendiği takdirde cezalarında indirim veya erteleme yapılması ya da bu cezaların silinmesinin mümkün olmayacağı hükme bağlanmıştır.*”³⁷⁰ Ayrıca feministlerin çokça eleştirdiği eski TCK’da yer alan 438. madde de kaldırılmıştır. 5237 Sayılı yeni TCK ile kadınlar için yapılan düzenlemeler ayrıntılı bir şekilde aşağıda tablo yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo: 765 Sayılı (Eski) Türk Ceza Kanunu ve 5237 Sayılı (Yeni) Türk Ceza Kanunu’nun Karşılaştırılması³⁷¹

765 Sayılı (Eski) Türk Ceza Kanunu	5237 Sayılı (Yeni) Türk Ceza Kanunu
“Birey ön planda değildir.”	“Birey ön plandadır.”
“Kadın birinin eşi veya kızı, çocuğu bir aile üyesi olarak görülmekteydi.”	“Kadın birey olarak görülmüştür.”
“Zorla ırza geçme”, “ırza tasaddi”, “sarkıntılık” gibi kavramlar yer almaktadır.”	“Zorla ırza geçme”, “ırza tasaddi”, “sarkıntılık” gibi kadını küçük düşürücü kavramlar kaldırılarak “cinsel saldırı” kavramı içerisinde yer almışlardır.”
“İrza geçme, ırza tasaddi fiilinin ne şekilde işlendiği muğlak ve fiilin nitelikli haline yer verilmemiştir.”	“Cinsel saldırı suç tipinin oluşmasını sağlayan fiilin nitelikli hallerine yer verilerek muğlaklık ve tereddüt hali giderilmiştir.”
“Evlilik içi zor kullanarak cinsel ilişki suç kapsamında değildi.”	“Evlilik içi zor kullanma ile cinsel ilişki suç kapsamına alınmıştır.”
“Kadın – kız (Tanımlar maddesinde), bakir – bakire olmayan ayrımı vardır.”	“Kadın - kız, bakir – bakire olmayan ayrımı yoktur.”
“Kız, kadın ve erkek kaçırılmasında kaçırılan kişi kadın ise ceza 2 kat ağırlaştırılmaktaydı. Mağdur bekârsa sanık daha az ceza almaktaydı.”	“Kız-kadın ayrımı kaldırılmıştır.”
-	“Aile içi şiddet “eziyet” başlığı altında düzenlenmiştir.”
-	“Kişi evli olsun veya olmasın gebe olan eşini veya birlikte yaşadığı kendisinden gebe kalmış kadını terk etmesi veya çaresiz bir şekilde ortada bırakması halinde bu fiil suç olarak kabul edilmiştir (md.233).”

³⁶⁹ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁷⁰ T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-74.

³⁷¹ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

<p>“Kasten katil cürmü failin veya karısının yahut anasının veya kızının ve torununun yahut kız evlatlığının veya kız kardeşinin haysiyet ve namusunu kurtarmak için yeni doğmuş çocuk aleyhine işlenmiş ise fail beş seneden on seneye kadar ağır hapisle cezalandırılır” (md.453) hükmü gereğince yeni doğmuş çocuğun öldürülmesinde ceza hükmolunmaktaydı.”</p>	<p>“Namus için çocuk öldürme suçunu işleyen fail için cezalar ağırlaştırılmıştır. “Kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması halinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir.” (md.99) maddesi ile bebeğin 20 haftaya kadar aldırılabilmesi getirilmiştir.”</p>
<p>“Kadının rızası ile çocuğunu düşürten kimse iki seneden beş seneye kadar hapse mahkûm olmaktadır. Rıza gösteren kadın da aynı cezaya çarptırılmaktadır (md.468).”</p>	<p>“Rızaya dayalı olarak gebelik süresi 10 haftadan fazla olan kadının çocuğunu düşürten kişi iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına mahkûm olmaktadır. Rıza gösteren kişi için ise bir yıla kadar hapis veya adli para cezası hükmolunmaktadır. Çocuk düşürme konusunda kadının (annenin) sağlığının tehlikeye atılmaması, korunmasına çalışılmıştır. Ancak çocuk düşürme konusunda cezaların hafifletildiği görülmektedir.”</p>
-	<p>“Hayata Karşı Suçlar” bölümünün “Kasten Öldürme” kısmında belirtilen müebbet hapis cezasını gerektiren nitelikli haller kısmına “töre saiki” eklenerek töre cinayeti işleyenlerin en yüksek cezayı almaları sağlanmaya çalışılmıştır.”</p>
-	<p>“Gebe olduğu bilinen kadına kasten öldürme suçu müebbet hapis cezasını gerektiren nitelikli haller kısmında yer almıştır (md.82).”</p>
-	<p>“Gebe bir kadına karşı işlenen kasten yaralama suçunun sonucunda çocuğun vaktinden evvel doğumuna sebep olmanın cezası (yeni TCK’da belirlenen cezaya göre) iki kat artırılmaktadır (md.87/1-e).”</p>
-	<p>“Gebe bir kadına karşı işlenen kasten yaralama suçunun sonucunda çocuğun düşmesine sebep olmanın cezası (yeni TCK’da belirlenen cezaya göre) iki kat artırılmaktadır (md.87/2-e).”</p>
<p>“Haksız tahrik” cezanın sorumluluğunu azaltan bir sebep olarak kullanılmaktaydı.”</p>	<p>“Haksız tahrik” md.29 ile tekrar düzenlenmiştir. Bunun sonucunda cinsel istismara uğrayan kadının, namus gerekçesi ile aile fertleri veya akrabaları tarafından öldürülmesi halinde öldürme fiilini işleyen kişinin haksız tahrik indiriminden yararlanmaması sağlanmıştır.”</p>

Kaynak: “Tablo yazarlar tarafından 765 Sayılı eski TCK ve 5237 Sayılı yeni TCK’ dan yararlanılarak oluşturulmuştur³⁷².”

³⁷²Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda da değişiklikler yapılmış, kadın memurların çalışma koşulları iyileştirilmiştir. Kanun doğrultusunda kadının çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik yapılan düzenlemeler aşağıda tablo yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo: 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu İle İlgili Olarak AK Parti Öncesi ve Sonrası Karşılaştırma³⁷³

	AK PARTİ ÖNCESİ DÖNEM	AK PARTİ DÖNEMİ (2011 Öncesi)	AK PARTİ DÖNEMİ (2011 ve Sonrası)
Doğum Öncesi İzin Hakkı	3 Hafta	8 Hafta	8 hafta
Doğum Sonrası İzin Hakkı	6 Hafta	8 Hafta	8 Hafta
Çoğul Gebelik Durumunda	Hafta eklenmemektedir.	2 Hafta eklenmektedir.	2 Hafta eklenmektedir.
Süt İzni	Böyle bir uygulama yoktur.	1,5 saat	3 saat
Doğum Yapan Memura Ücretsiz İzin Hakkı	Böyle bir uygulama yoktur.	12 Ay	24 Ay
Ücretsiz İzin Kademe İlerlemesi	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“Doğum nedeni ile ücretsiz izinde geçen süreler kademe ilerlemesinde değerlendirilecektir.”
Gece Çalışma	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“Kadın memurlara doktor raporu ile belirtilmesi şartı ile hamileliğin 24. haftasından itibaren doğum sonrasında sonra 1 yıl gece nöbet ve vardiyası verilmeyeceği hükmü getirilmiştir.”
	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“Engelli Memura isteği dışında gece vardiyası ve gece nöbeti verilmeyeceği hükmü eklenmiştir.”
Evlilik İzni	3 gün evlilik izni verilmektedir.	7 gün evlilik izni verilmektedir.	“7 gün evlilik izni verilmektedir.”

³⁷³Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

Doğumdan Sonra Yarım Gün Çalışma Tam Maaş	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“2016 yılı itibariyle doğum sonrası analık izninin bitiminden itibaren süt izni kullanmaksızın birinci doğumda iki ay, ikinci doğumda dört ay, sonraki doğumlarda ise altı ay süreyle günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışabilmektedir.”
Evlad Edinmede Ücretsiz İzin Hakkı	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“Evlad edinme durumunda çocuğun fiilen teslim edildiği tarihten itibaren memura 8 hafta verilmiştir.”
Prematüre Doğum	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“Prematüre doğumlarda kadın memurun analık izni süresi erken doğum süresi kadar uzatılmaktadır.”
Kısmi Zamanlı Çalışma (çocuk sebebiyle)	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“Memura çocuğu ilköğretime gelinceye kadar kısmi zamanlı çalışma getirilmiştir.”
	Böyle bir uygulama yoktur.	Böyle bir uygulama yoktur.	“6663 Sayılı kanun ile memura çocuğu ilköğretime gelinceye kadar kısmi zamanlı çalışma getirilmiştir. Mali hakları ve sosyal yardımlara ilişkin her bir ödeme unsurunun yarısı esas alınmaktadır.”

Kaynak: “Tablo yazarlar tarafından 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu’ndan ve diğer kanunlardan (5223, 6111) yararlanılarak oluşturulmuştur³⁷⁴.”

³⁷⁴ Hamza Ateş; Öznur Yavuz, “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Yıl 2017, s. 28-47.

D. İkinci Bölüm Özeti

Bu bölümde, kadınların ve kadın hakları alanında çalışan STK'ların, kadın haklarının elde edilmesindeki önemi ve yeri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Osmanlı Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar olan süreçte verilen mücadeleler ve hak kazanımları dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Sonuç olarak kadınların vermiş olduğu hak mücadelesi etkili olmuş, kadınlar birçok hakka sahip olarak yasal statülerini geçmişle kıyaslandığında yükseltmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE KADIN HAKLARININ ELDE EDİLMESİNDEKİ ETKİLERİ

A. Sivil Toplum Nedir?

Öncelikle STK'lar küreselleşmenin etkisiyle hemen hemen her ülkede nicel ve nitel anlamda önemi artan, toplumsal sorunlarla ilgilenen ve demokrasinin önemli bir parçası haline gelen aktörler arasında yer almaktadır. Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum hareketinden beslenip, belirli aşamalardan geçerek toplumda önemli bir yere gelmiştir. Sivil toplum, bireylerin ve grupların belirli ortak değerler etrafında bir araya gelerek devletten özerk ve bağımsız olarak hareket ettiği gönüllü örgütlenmeler alanıdır³⁷⁵. Latince “civis” kökünden türetilen “sivil”in kelime anlamı vatandaş, kenttaş veya medeni anlamına gelirken³⁷⁶, sivil toplum kavramı ise Fransızca “société civile”den türemiş olup³⁷⁷, bu kavram bir bakıma vatandaşlar veya yurttaşlar toplumu anlamına gelir³⁷⁸.

Bazen toplumda yaşanan siyasal gelişmelere bağlı olarak kavramın kişilerce askeri olmayana denk geldiği algısı oluşmuştur. Bu algı yanlış anlaşılma ile birlikte Şerif Mardin sivil toplumun karşıtının askeri toplum olmadığını, aslında terimin vurgusunun şehir adabından geldiğini, eğer bir karşıtlık aranacaksa bunun da ‘gayri medeni’ olabileceğini ifade etmiştir³⁷⁹. Sivil toplumu ihtiyaçların giderildiği alan olarak gören İdris Küçükömer ise Batı Avrupa’da feodal sistemin çöküp kapitalist

³⁷⁵ Seyfettin Aslan, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, 2010, s. 357-374.

³⁷⁶ Mustafa Talas, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, Sayı-29, 2011 Bahar, s. 387-401.

³⁷⁷“Fransızca Sözlük”, <http://www.fransizcasozluk.net/societe%20civile.htm> (22.06.2018).

³⁷⁸ Hülya Ercan, “Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, S. 1, Mayıs 2002, s. 69-79.

³⁷⁹ Şerif Mardin, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, (Derleyenler: Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder), İstanbul 2008, s. 9.

sistem içerisinde kendini gösteren burjuva sınıfıyla paralel olarak gelişen bir kavram olduğunu açıklamıştır ki genel kanı da bu yöndedir³⁸⁰.

Kısaca sivil toplum, “devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyet gösteren, özerk, gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve birey-devlet müzakeresini temin eden sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alan olarak tanımlanabilir.”³⁸¹

Tarihsel olarak sivil toplumun oluşması ve gelişmesinde dört temel kaynak öne çıkmaktadır³⁸²;

▪ Sivil toplumun zemininde yer alan ilk belirti, modernleşme öncesi dönemde dini değerler adı altında yapılan hayırseverlik çalışmalarıdır. Bu çalışmalar günümüz STK’lar tarafından hâlâ daha devam etmektedir.

▪ İkinci kaynakta yer alan sivil toplum, ileriki yıllarda kurulacak çağdaş sivil toplum örgütlerinin kurulmasına öncülük eden burjuva sınıfının doğmasıyla birlikte ortaya çıkan kamusal alandır.

▪ Üçüncü kaynak ve günümüzde sivil örgütlerin beslendiği alanın oluşmasına katkıda bulunan toplumsal hareketlerdir. Toplumsal hareketler, özellikle 1980’li yıllardan itibaren toplumun sorunları ve talepleri karşısında bir araya gelip sivil toplumu oluşturmuş ve kurumsallaşarak varlığını sürdürme eğilimine girmiştir. Örneğin insan hakları, çevre hareketi, kölelik karşıtlığı, çocuk işçiliği, kadın hareketi gibi konularda çalışan ve faaliyetlerde bulunan bu kuruluşlar, toplumsal hareketin birer parçasını teşkil etmektedir.

▪ Dördüncü kaynak, “Sivil toplum kuruluşlarının kaynaklandığı son alan devlet destekli örgütlenmelerdir. Çoğu ülkede meslek odalarının gelişimi ya da özerk

---

³⁸⁰ M. Zeki Duman, “İdris Küçükömer’in Sivil Toplum Anlayışı”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, Yıl 2004, s. 47-52.

³⁸¹ Seyfettin Aslan, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, 2010, s. 357-374.

³⁸² Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, *Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project* (2010-2012), s. 1-35.

kurumların oluşumu genel bir uygulama iken, kamu ya da siyasi iktidarlara yakın sivil toplum örgütlenmelerinin gelişmesi teşvik edilmiştir.³⁸³”

STK'ların her biri farklı alanlarda faaliyet gösterebilir de hepsinin sivil toplumun nasıl olması gerektiği ya da nasıl gelişebileceği konusunda hemfikir olduğu ortak noktalar bulunmaktadır³⁸⁴. Bu ortak fikirler açıklanacak olursa;

▪ Sivil toplum, bireylerin insan haklarını korumasına ve kendilerini geliştirmelerine yardımcı olan bir alandır. İnsan haklarının tanındığı ve korunduğu hukuk devletinde gelişen sivil toplum, örgütlenerek bu bağlamda birçok insanın haklarını koruma ve yol gösterme konusunda fayda sağlar.

▪ Örgütlenme özgürlüğünün sağlandığı alan olan sivil toplum, bu örgütlenme özgürlüğü içerisinde bireyin kendini ifade edebileceği, sosyal ve kültürel değerlerini yansıtabileceği ortam sunma özelliği taşır.

▪ Sivil toplum, kişilerin taleplerini, sorunlarını, değerlerini, kendine özgü kurallarını yansıttığı kamusal alandır. Özellikle toplumsal hareketler bu noktada etkili olarak kamusal alanın oluşmasına ve sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuştur.

▪ Sivil toplum, belirli kültürlerden beslenen sosyal hareketlerin alanıdır. Bireylere tanınan örgütlenme hakkı ile bireylerin kültürel değerleri bir araya gelerek sivil örgütlerin gelişmesine böylelikle katkıda bulunur.

Sivil toplumun tarihsel gelişimi incelendiğinde köklü bir geçmişinin olduğu, belirli aşamalardan geçtiği, devletle bütüncül ilişkisinin zaman içerisinde değiştiği gözlemlenmektedir. 1980'li yıllardan sonra daha çok gündeme gelen ve topluma nüfuz eden sivil toplum kavramı, Aydınlanma Çağı'na kadar ya da başka bir söylemle 18. yüzyıla kadar devletten ayrı bir varlık olarak düşünülmemiştir³⁸⁵. Özellikle devlet ile sivil toplumu bir görme anlayışı Antik Yunan düşünürlerinden Aristo'nun düşünceleriyle birlikte daha da perçinleşmiştir. Aristoteles sivil toplumu,

³⁸³ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012), s. 1-35.

³⁸⁴ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012), s. 1-35.

³⁸⁵ Mine Gözübüyük Tamer, “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 27, S. 1, Haziran 2010, s. 89-105.

“yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit kabul edilen yurttaşların bir siyasal toplumu” olarak ifade etmiştir³⁸⁶. “Böylece sivil toplum terimi, ilk kez, siyasal topluma; yani “polis”e atıfta bulunan Greko-Romen (Eski Yunan ve Roma) dönem boyunca kullanılmıştır.³⁸⁷”

Daha sonra Hobbes, Rousseau, Locke gibi toplumsal sözleşme kuramcıları siyasal toplumu veya bir başka deyişle sivil toplumu açıklarken, duruma bireyci bir anlayışla yaklaşmış, bireyin güvenliği için doğal halden çıkıp, toplumsal sözleşmeyle siyasal toplumun oluşmasını bireyin menfaati için gerekli görmüştür. Böylelikle bireyler, sözleşmeyle bütün yetkilerini devrederek siyasal veya sivil toplumun oluşmasını sağlamıştır.1767 yılında ‘Sivil Toplumun Tarihi Üzerine Bir Deneme’ adlı eser yazan Adam Ferguson, ilk kez ‘sivil toplum’ kavramını bir başlık olarak ele almış³⁸⁸, doğa halinin karşıtı olduğunu, uygar topluma denk geldiğini, birey özgürlüğünün ve toplumsal sözleşmeye bağlı olarak gelişen ilişkilerin kilit noktasını oluşturduğunu belirtmiştir³⁸⁹.

Sivil toplumun, devlet ile iç içe olma durumunun değişmesi, siyasi anlamdan sıyrılması daha önce bahsedildiği gibi Orta Çağ’da feodal sistemin çöküp, kentlerin doğuşu ile birlikte ortaya çıkan burjuva sınıfıyla gerçekleşmiştir. Kentsel yaşama geçiş; özel mülkiyetin yaygınlaşmasını, ticaretin gelişmesini ve pazar ekonomisinin canlanmasını beraberinde getirmiş, böylece burjuva sınıfı ekonomik yönden güçlenerek kendini güçlü hissettiği ‘ekonomik’ alanını devletten özerk bir şekilde düzenleme olanağına sahip olmuştur³⁹⁰. 18. yüzyılda Batı Avrupa’da girişim, özel mülkiyet ve özgürlük için uğraşan burjuva sınıfı, kent hayatının kazandırdıklarıyla birlikte kendisinden bahsettirmeyi başarmış, en önemlisi de devlet ile sivil toplumun ayrı düşünülmesine ve bundan sonra farklı kavramlar olarak ele alınmasına katkıda bulunmuştur.

---

³⁸⁶ Gülğün Erdoğan Tosun, *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul 2001, s. 30.

³⁸⁷ Murat Yıldırım, “Sivil toplum ve Devlet”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 27, S. 2, Aralık 2003, s. 226-242.

³⁸⁸ İlyas Doğan, *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde SİVİL TOPLUM*, İstanbul 2012, s. 71.

³⁸⁹ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, *Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012)*, s. 1-35.

³⁹⁰ Seyfettin Aslan, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, 2010, s. 357-374.

Sivil toplum, Aydınlanma Çağı'ndan sonra pek fazla gündeme gelen bir kavram olmamış, Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinin totaliter rejimden kurtulmalarıyla birlikte sivil toplum-demokrasi ilişkisi içerisinde terim yeniden ele alınmış ve farklı alanlarda örgütlenmeler de beraberinde gelmiştir.

Sivil toplum, her şeyden önce devletin yasa, tüzük, yönetmelik gibi hukuk kurallarıyla sınırlandırıldığı buna bağlı olarak keyfi bir yönetimin olmadığı, demokratik rejimi benimsemiş devlet içerisinde gelişme gösterir³⁹¹. Totaliter veya otoriter rejimde demokratik rejime nazaran baskı ve kısıtlama daha fazla olacağından sivil toplumun gelişmesi beklenemez. Bu bakımdan sivil toplumun gelişmesi, örgütlenebilmesi, bağımsız hareket edebilmesi adına çoğulcu demokrasi kavramı, demokrasinin unsurları ve devlet rejimi önemlidir. Çoğulcu demokrasi, düşüncelerin kısıtlanmaksızın dile getirilmesine ve demokratik platformlarda kendilerini duyurabilmesine katkı sağlamasından ötürü sivil toplum için temel unsurlardan biri haline dönüşmüştür. Kısaca sivil toplum ile demokrasi arasındaki bağ her ikisi için ortak özellik olarak görülen devlet iktidarını sınırlandırması, devletin yansızlığının sağlanması, devletle toplum arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, çoğulculuk, katılım ve özgür ifadeyi sağlayan birtakım fonksiyonların ortaklığından kaynaklanmaktadır³⁹².

Farklı alanlarda faaliyet gösteren günümüz STK'larının kurulmasına ve gelişmesine ilham kaynağı olan temel sivil örgütler ise aşağıdaki gibidir;

▪ 1812 yılında Venezuela'da yaşanan depremin ardından ilk insani yardım, bir girişim grubu sayesinde başlatılmıştır.

▪ Dünya üzerinde köleliğin kaldırılması için 'Anti-Slavery International (Kölelik Karşıtı Toplum)', 1839 yılında Birleşik Krallık'ta kurulmuş olup bireylerin özgürlüğü için uğraşmakta ve köleliğe karşı mücadele vermektedir³⁹³.

▪ ABD'de 8 Mart 1857 yılı, birçok doküman işçisi kadının insanca bir yaşam sürdürmek, ücret konusunda hak ettiği değeri almak, uzun süreli çalışmalardan

³⁹¹ Seyfettin Aslan, "Sivil toplum ve Demokrasi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.15, S.2, Yıl 2010, s.357-374.

³⁹² A. Tarık Gümüş, "Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet-Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.8, Yıl. 2014, s. 529-572.

³⁹³"Our History", <https://www.antislavery.org/about-us/history> (27.06.2018).

kurtulmak için birçok yerde kadın mücadelesinin başlamasının da zeminini oluşturan tarih olmuştur. Bu tarih kadın hareketi açısından önemli olup, BM tarafından da 8 Mart ‘Dünya Kadınlar Günü’ olarak kabul edilmiştir.

▪ 1902 yılında kadın sorunlarını çözmek amacıyla ‘Uluslararası Kadınlar Birliği’ kurulmuş, kadının ilerlemesi, özgürlüğü, eşit işe eşit ücret, dünya barışı gibi konulara dikkat çekmek ve bu konularda faaliyetlerde bulunmak amacıyla çalışmalar yapma görevi üstlenmiştir³⁹⁴.

▪ 1791 yılında Olympe de Gouges, Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni yayımlamış, ardından kadının oy hakkına sahip olması için Berlin’de Dünya Federasyonu’nun 1904 yılında kurulmasına katkıda bulunmuştur.

▪ 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı’nda ‘lambalı kadın’ olarak da bilinen hemşire Florence Nightingale, savaş sırasında birçok yaralıya yardım etmesi, salgın hastalık konusundaki mücadelesi, hijyen reformları, hastane işletmeciliği gibi bilgileriyle, modern hemşireliğin kurucusu olarak tarihe geçmiş ve hemşire örgütlerinin kurulmasını sağlamıştır³⁹⁵.

▪ Yardım derneklerinin kurulmasında savaş, doğal afetler (sel, deprem...) etkili olmuştur. Bu yardım dernekleri arasında ‘Uluslararası Kızılhaç Örgütü’ ve ‘Kızılay’ toplum için yardım çalışmalarını geçmişte olduğu gibi günümüzde de yürütmeye devam etmektedir.

▪ 1919 yılında Avusturya ve Almanya’da kötü durumda olan kadın ve çocuklara yardım etmek için Londra’da ‘Save the Children (Çocukları Kurtaralım Vakfı)’ ve ‘Fight the Famine Council (Açlıkla Mücadele Örgütü)’ kurulmuştur³⁹⁶. Açlıkla Mücadele Örgütü, günümüzde Somali, Yemen, Nijerya gibi ülkelerde yaşayan birçok çocuğun tedavi ve bakımlarını üstlenmiştir³⁹⁷.

▪ Avrupa’da yaklaşık yirmiye yakın insan hakları alanında çalışan örgüt bir araya gelerek 1922 yılında Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu’nu kurmuştur.

³⁹⁴ Müge Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, (Danışman: Kenan Kırkpınar), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

³⁹⁵ Gülcan Taşkıran; Ayla Bayık Temel, “Tutkulu Bir İstatistikçi: Florence Nightingale”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, C. 10, S.2, Yıl 2017, s. 113-120.

³⁹⁶ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012), s. 1-35.

³⁹⁷ “FIGHTING FAMINE: THE TIME TO ACT IS NOW”, <http://www1.wfp.org/fighting-famine> (28.06.2018).

▪ Yoksul insanlara yardım etmek için 1942 yılında Britanya’da ‘the Oxford Committee for Famine Relief (OXFAM)’ kurulmuştur. Uluslararası çalışan örgütün 20 ülkeden üyesi vardır³⁹⁸.

▪ Sağlık alanında çalışmalar yapmak için ‘American Care’ kurulmuştur.

▪ 7 milyondan fazla üyeye sahip olan ‘Uluslararası Af Örgütü’, 1961 yılında kurulmuş olup insan hakları konusunda bireylere destek olmaktadır.

▪ 1980’li yıllarda uluslararası çalışan örgütlerin sayısında artış olmuştur.

▪ 2000’li yıllarda kurulan ‘Başka Bir Dünya Mümkün’ sloganıyla çalışmaya başlayan ve yılda bir kez farklı yerlerde toplantı yapan Dünya Sosyal Forumu; yoksulluk, açlık, savaş karşıtı olup, ekonominin de kâra değil, insanlığa hizmet etmesi yönünde vurgu yapmaktadır.

Birçok alanda faaliyet gösteren STK’ların iki özelliği vardır: Birincisi devlet kamu tüzel kişiliğine veya kamu birimlerine bağlı olmaması, ikincisi bu örgütlerin kâr amacı gütmemesidir³⁹⁹. Kısaca “sivil”likten kasıt devlete bağlı bir birim olmaması, “toplum”dan kasıt ise kamusal özelliğinin ön plana çıkmasıdır⁴⁰⁰. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları olarak geçen kavram, dünya üzerinde Non Government Organizations (NGOs) olarak geçer ve hükümet dışı kuruluşlar olarak adlandırılır⁴⁰¹. Bazı kaynaklarda ise baskı ve çıkar grubu olarak özdeşleşen STK’lar, kendi üyelerinin menfaatlerini korumak, savunmak, siyasi iktidarı etkilemek ve kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek için oluşan insan grupları olarak tanımlanır⁴⁰².

B. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Kısa Bir Tarihçesi

Ülkemizde STK’ların içine dernek, kooperatif, vakıf, gönüllü kuruluşlar, sendika, siyasi partiler, meslek odaları, kâr amacı gütmeyen şirketler dâhil edilmektedir.

Dernekler: 2908 sayılı Dernekler Kanunu, AB Müktesebatına uygun olarak yeniden hazırlanarak 04-11-2004 tarihinde çıkarılan 5253 Sayılı Dernekler Kanunu

³⁹⁸ “History of Oxfam International”, <https://www.oxfam.org/en/countries/history-oxfam-international> (28.06.2018).

³⁹⁹ Ali Öztekin, *Yönetim Bilimi*, 5 bs., Ankara 2012, s. 95.

⁴⁰⁰ Öztekin, *Yönetim Bilimi*, s. 95.

⁴⁰¹ Mustafa Talas, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, Sayı-29, 2011 Bahar, s. 387-401.

⁴⁰² Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 6. bs., Ankara 2010, s. 118.

ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni yürürlüğe giren kanunda yapılan derneğin tanımı ise şu şekildedir: “Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır⁴⁰³.” 2018 yılı itibariyle faal olarak çalışan dernek sayısı 113.254’tür⁴⁰⁴.

Vakıflar: 2002 tarihli Medeni Kanunu’nun 101. maddesinde yer alan vakfın tanımı, “Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal veya hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.” şeklindedir⁴⁰⁵.

Amacı gelir elde etmek olmayan dernek ve vakıf tüzel kişiliklerinin temel felsefesi ise sosyal amaçları gerçekleştirmektir⁴⁰⁶.

Sendika: Kelime kökeni Antik Yunan’a dayanır. “Syndic”, Polis’in (Sitenin) temsilini sağlamak için görevlendirilen kimse anlamında kullanılmış; “Sydicat” ise “Syndic” olarak isimlendirilen görevli kimselerin fonksiyonlarının icrasını tanımlamak için kullanılmıştır⁴⁰⁷. Devletin bir üyesi olarak kullanılan “Syndic” terimi, günümüzdeki sendika kavramına Sanayi Devrimi’nden sonra kavuşmuş, işçilerin haklarını, çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan ve örgütsel alanı tanımlamak için kullanılan bir terime dönüşmüştür⁴⁰⁸.

Diğer Örgütlenmeler: Sosyal refahın sağlanmasında özellikle olağanüstü hallerde önemli aktörlerden olan kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, şirketler ve kooperatifler de STK’lar içinde yer alan ve menfaat odaklı çalışan örgütlenme gruplarıdır⁴⁰⁹.

---

⁴⁰³ 04.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu (RG. 23.11.2004/25649)

⁴⁰⁴“Dernekler Dairesi Başkanlığı, faal dernek sayısı”, <https://www.dernekler.gov.tr> (01.07.2018).

⁴⁰⁵ Turgut Akıntürk; Derya Ateş Karaman, *Medeni Hukuk*, 17. bs., İstanbul 2012, s. 213.

⁴⁰⁶ Şaban Kayıhan, *Hukukun Temel Kavramları*, 3. bs., Ankara 2011, s. 85.

⁴⁰⁷ Hamza Güneş, “Sendikal Haklar ve Ülkemizde Kamu Görevlileri Sendikacılığının Gelişimi”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, C. 1, S. 1, Temmuz-Eylül 2013, s. 62-79.

⁴⁰⁸ Hamza Güneş, “Sendikal Haklar ve Ülkemizde Kamu Görevlileri Sendikacılığının Gelişimi”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, C. 1, S. 1, Temmuz-Eylül 2013, s. 62-79.

⁴⁰⁹ Süleyman Özdemir, “Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KKG) ve Sosyal Refah’ın Sağlanmasında Artan Rolü”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 48, Yıl 2004, s. 129-161.

Türkiye’de sivil toplumun ve örgütlenmelerin görülmesi durumunu Osmanlı’ya kadar götürmek mümkündür. Ancak Osmanlı’da, Batı toplumunda görülen serbest piyasa ve özel mülkiyet olmadığı için devletin keyfi uygulamalarını sınırlandıran ve sivil toplumu temsil eden burjuva, aristokrat gibi sınıflar ortaya çıkmamıştır⁴¹⁰. Aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin güçlü merkeziyetçi-bürokratik anlayış içinde olması da farklı kesimlerin gelişmesini engellemiştir⁴¹¹. Zamanla güçlü devlet geleneği toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanına yansarak yerleşik duruma gelmiş, bölünmüş iktidar durumu olmadığından dolayı da Batı toplumlarında görülen ‘sivil toplum’ modeli Osmanlı’da görülmemiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, her ne kadar güçlü merkezi idareye sahip olsa da vakıf, lonca, tekke, tarikat, millet sistemi gibi kurumlar sivil toplum potansiyeli taşıyarak toplumda varlık göstermeyi başarmıştır⁴¹². Özellikle vakıf geleneği geniş bir uygulamayla yıllardır devam ederek sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli görevler üstlenmiştir⁴¹³. Vakıflarla birlikte dine dayalı ve çoğulcu bir özellik gösteren millet sistemi de sivil toplum içinde sayılabilecek özellik taşımaktadır. *“Bir yönüyle devlete bağlanmakla birlikte, azınlıklara merkezi idareden bağımsız bir kültürel ve hukuki alan oluşturma olanağı tanınması bakımından, ‘millet’ sisteminin Osmanlı toplumunda, sivil toplum konusunda en elverişli yapıya sahip olduğu söylenebilir⁴¹⁴.”* Yine loncalar da ticari alanda vatandaşın talep ve sorunlarını devlete aktarma bağlamında önemli konumda olduğu söylenebilir.

Osmanlı’da batılılaşma eğilimlerinin hissedildiği son yıllarda Batı’da görülen benzer sivil girişimlerin Tanzimat Dönemi’nde başladığı görülür. Ancak II. Meşrutiyet Dönemi’nde, sivil toplum adına daha ılımlı gelişmelerin yaşandığını söylemekte fayda vardır. 1876 yılında çıkarılan Kanuni Esasiye, İttihat ve Terakki yönetimi zamanında 1909’da değişikliğe uğramış ve bu yeni düzenlemeler içerisinde

---

⁴¹⁰ Seyfettin Aslan, “Türkiye’de Sivil Toplum”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 31, Kış-2010, s. 260-283.

⁴¹¹ Ömer Çaha, “Osmanlı’da Sivil Toplum”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 49, S. 3, Yıl 1994, s. 79-99.

⁴¹² Hanifi Yumuşak, “21. Yüzyıl Türkiye’inde Sivil Toplumun Dünü, Bugünü, Yarını”, *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, C. 3, S. 2, Yıl 2015, s. 23-28.

⁴¹³ Adem Dağ, “Osmanlı Devletinde Sivil Toplum ve Sosyal Hizmetlerin Temel unsurları”, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Araştırma 03*, s. 1-10.

⁴¹⁴ Ayşenur Akpınar Gönenç, *Sivil Toplum - Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*, Elektronik Kitap, Nisan 2001, s. 67.

dernek kurma hakkı da yer almıştır⁴¹⁵. Böylelikle dernek kurma hakkı çerçevesinde II. Meşrutiyet Dönemi, bir nevi ‘Cemiyetler Dönemi’ olarak adlandırılmış, farklı kesimlerin kamusal alanda kendilerini ifade edebileceği ‘ortam’ mümkün hale gelmiştir.

1923-1946 yılları arasında tek parti yönetiminin (Cumhuriyet Halk Partisi) sivil toplumun gelişmesi anlamında çaba sarf etmediği görülmektedir. Parti, dernek kurma hakkını yürürlükte tutsa da istikrarına ve ulusal bütünleşmeye gölge düşürmemek adına birtakım sınırlandırmalara gitmiş, bu da demokrasinin toplumsal ayağını oluşturan sivil hareketin gelişmesini engellemiştir⁴¹⁶.

1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte sivil toplumun gelişmesine olanak tanıyacak birtakım faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin temsili demokrasinin yerini katılımcı demokrasiye bırakması sivil toplumu geliştirecek önemli bir unsur olmuştur. Siyasi parti, dernek, vakıf, oda, sendikalaşma hakkı ile birlikte sendika sayısında da artış görülmüştür. Gönüllü üyeliklerin ortaya çıkması 1961 Anayasası ile daha görünür hale gelerek çok seslilik ön plana çıkmıştır. 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlüklerin geniş çerçevede düzenlendiği, demokratik ve çoğulcu unsurları barındırdığı bir anayasadır. Bu bakımdan bu anayasa, örgütlenme özgürlüğünün önünü açmasıyla birlikte STK’ların sayısında da artış gözlemlenmiştir. 1938 tarihine kadar yalnızca 205 dernek kurulmuşken, bu sayı 1961 Anayasası’nda kazanılan hakların genişlemesiyle birlikte 41.000’e ulaşmıştır⁴¹⁷. Fakat ilerleyen yıllarda 1971 Muhtırası olayının yaşanması ve yönetimin askeriyenin eline geçmesi yine sivil toplumun gelişmesini engellemiş, özellikle toplumda siyasal kaosun yaşanması, sağ-sol çatışmalarının sebebinin dernekler olduğu düşünülmüştür.

1980’li yıllar Türkiye’de sivil toplumun popüler olduğu, dönemin koşulları doğrultusunda gelişen bir kavram olarak karşımıza çıkar. 1980 yılında yaşanan askeri darbeden sonra sağ ve sol kesimin siyasi düşünceleri ortak noktada birleşmiş, güçlü devlet geleneği anlayışının değiştirilmesi ve demokratik unsurları taşıyan aktörler

⁴¹⁵ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa Mart-2012, s. 24.

⁴¹⁶ Ahmet Özkiraz, M. Nazan Arslanel, “Türkiye’de 1945-1960 Dönemindeki Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 1, Yaz 2015, s. 1-25.

⁴¹⁷ Cengiz Çiftçi, “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012), s. 1-35.

tarafından devletin daha çok denetlenmesi gerektiği konusunda fikir birliği yaşanmıştır⁴¹⁸. Özellikle yönetim konusunda dönüşümün sağlanması ve devletin denetlenmesinin sivil örgütler aracılığıyla etkili olacağı yönünde farklı kesimler tarafından uzlaşmaya varılmıştır. Darbeden sonra hazırlanan 1982 Anayasası ise devletin üstün niteliğine yeniden değinerek, siyasal yönden güçlü tarafın sadece devlet olacağı vurgusu yinelenmiştir. Askeri darbeden sonra yönetim, temel hak ve hürriyetleri içine alan tüm ilkeleri rafa kaldırmış, siyasi partileri kapatmıştır⁴¹⁹. Sivil toplumun 1980'lerde daha kararlı bir şekilde hareket etmesi, kendilerinden bahsettirmeyi başarması ve bir daha darbelerin yaşanmaması için sıklıkla gündeme gelmesi bundan dolayıdır.

1980 darbesinden sonra siyasi partilere ilişkin yasak kalkınca ilk seçim 1983 yılında gerçekleşmiş, genel seçimleri Turgut Özal'ın genel başkanlığını yaptığı Anavatan Partisi (ANAP) kazanmıştır. Özal, yeni dönemde askeri yönetimin meydana getirdiği toplumsal, ekonomik, hukuki ve siyasal olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışması, ekonomide liberal politikalar izlemesi ve pazar ekonomisinin ön plana çıkarması şeklinde yaptığı farklı çalışmalarla sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca Latin Avrupa ve Doğu Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmeler de Türkiye'yi etkilemiş, sivil toplumun gelişmesinde etkili olmuştur.

1980'lerde STK'ların ön plana çıkmasında uluslararası alanda yapılan çalışmaların da etkisi vardır. Dünyada evrensel sorunların üstesinden gelebilmek adına sivil örgütlerin öneminden bahsedilmiş, yönetimdeki dönüşümle birlikte önemi giderek artmıştır. Türkiye'de 1996 yılında gerçekleştirilen 'Habitat II Konferansı İstanbul Zirvesi'nde', "Sivil Toplum Kuruluşları (STK)" terimi ilk kez kullanılmıştır⁴²⁰. Yerel yönetimlerin demokratik yönden güçlendirme çabalarını temsil eden 'Yerel Gündem 21', 'Kent Konseyleri', 'Proje Demokrasisi' gibi etkinlikler de STK'ların ön plana çıkmasında etkili olmuştur.

---

⁴¹⁸ Özkan Yıldız, "Sivil Toplum Örgütleri, 'Özerklik': Kavramsal Bir Açılım", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, Yıl 2007, s. 53-58.

⁴¹⁹ Yusuf Tekin; M. Çağatay Okutan, *Türk Siyasal Hayatı*, 2. bs., Ankara 2012, s. 194.

⁴²⁰ Seyfettin Aslan, "Türkiye'de Sivil Toplum", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 31, Kış-2010, 260-283.

1980’li yılların başka bir özelliği de Türkiye’de toplumun tamamını ilgilendiren konulardan ziyade sağlık, insan hakları, çevre, dinsel haklar, kadın hakları, çocuk hakları gibi spesifik konulara yoğunlaşmanın olması ve bu konular üzerine sosyal grupların gelişerek hak isteme talebinde bulunmasıdır. Özellikle 1990’lı yıllarda ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal alanda yaşadığı gelişmeler ve değişimlerin dahi toplumdaki belli sorunları ortadan kaldırmasına yetmemesi üzerine farklı kesimlerin sivrildiği görülür. Örneğin insan hakları, çevrecilik, feminist hareketler bunlardan birkaçıdır. “*Nitekim Türkiye’de 1993’te özel radyo ve televizyon yayınları ve 1995’te siyasal partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler arasında organik ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan anayasa maddelerinin kaldırılması da sivil toplumun gelişmesine katkı sağlayan düzenlemelerdir*⁴²¹.”

Çağdaş toplumun vazgeçilmez unsurlarından biri olan STK’lar günümüzde yasal statüsüne kavuşarak toplumda farklı kesimleri temsil eden varlık haline dönüşmüştür. Ayrıca Türkiye’nin AB’ye girme sürecinde katılımcı ve demokratik toplumu oluşturabilmek adına sivil örgütlerin önemi daha çok ön plana çıkmış, birçok alanda temsil edilme özelliğine kavuşmuştur. Küreselleşmeyle birlikte ulus-devlet anlayışı yerini yönetişime bırakmış, bu da sivil örgütlerin aktifliğini, çalışmalarını, işlevselliğini pozitif yönde etkilemiştir. Uluslararası ve ulusal yönde sivil örgütlere olan bakış açısı demokratikliği, çoğulculuğu, çok sesliliği, sorunlara karşı çözümü akla getirdiği için olumlu yönde ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

Günümüz Türkiye’inde ise sivil örgütler; uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde faaliyet göstermektedir. Katılımcılığın sadece oy vermeye sınırlı olmadığını vurgulayan STK’lar, bireyleri pasif yurttaş olmaktan çıkarıp aktif yurttaş olmasına yardımcı olma bağlamında bu zamana kadar önemli bir yere gelmiştir.

Günümüzde ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ihtiyaçları karşılamaya yönelik çalışan STK’lar, farklı alanlarda hizmet etmek için teşkilatlanarak modern toplumun vazgeçilmez bir parçası konumunda yer almaktadır. Gönüllülük üzerine çalışan, yaptığı hizmetleri karşılıksız olarak yapan ve hukuki uygulamaları geniş

---

⁴²¹Seyfettin Aslan, “Türkiye’de Sivil Toplum”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 31, Kış-2010, 260-283.

çerçevede yorumlayan sivil örgütler, birçok alanda kurumsallaşarak günümüz Türkiye'sinde faaliyet göstermeye devam etmektedir.

Türkiye'deki STK'ların ana sektöre göre sınıflandırılması aşağıdaki gibidir;

- İnsani yardım kuruluşları,
- İnsan hakları kuruluşları,
- Eğitim kuruluşları,
- Kalkınma ve üçüncü sektör kuruluşları,
- Sosyal alanda çalışan kuruluşlar,
- Kültürel alanda çalışan kuruluşlar,
- Çevre kuruluşları,
- Kadın kuruluşları,
- Çocuk kuruluşları,
- Gençlik kuruluşları,
- Barış ve çatışma yönetiminde çalışan kuruluşlar,
- İş insanları ve mesleki kuruluşları şeklinde faaliyet gösterdiği alanlar bu şekildedir⁴²².

C. Kadın Hakları Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları

Öncelikle Türkiye'de kadın STK'lar, kadın hakları konusunun gündeme gelmesi ve bu konuda mücadeleye başlanmasıyla birlikte kurulmaya ve ön plana çıkmaya başlamıştır. Kadın haklarıyla ilgili çalışmaların Osmanlı Dönemi'nde başlatıldığı düşünülürse bu bağlamda kadın STK'ların da köklü bir geçmişinin olduğunu söylemekte fayda vardır.

Kadın hareketinin kurumsal zeminini oluşturan kadın STK'lar, çalışmalarına modernleşmenin ve demokratikleşmenin zeminini oluşturan Tanzimat Dönemi'nde başlamış ve bu dönemden itibaren kadına ait kalıplaşmış yargıları ortadan kaldırma mücadelesine girişmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'ne gelindiğinde ise kadın hakları mücadelesinin hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. Bunda 1876 Kanuni Esasiye ile eğitim hakkının kadına verilmesinin önemli bir payı vardır. Bu haktan

⁴²² Cengiz Çiftçi, "Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları", Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012), s. 1-35.

faydalanmak, kadınların bilinçlenmesinde önemli bir rol oynamış ve farklı alanlarda daha çok faaliyet göstermelerinin önünü açmıştır. Örneğin daha çok konferans ve kurs düzenlenmiş, farklı görüşler doğrultusunda dergi ve gazete yazılmış ve farklı alanlarda hizmet veren kadın STK'ların sayısı artmıştır. Kadın STK sayısının artmasına katkı sağlayan bir diğer faktör “Dernek Kurma Hakkı”nın kazanılmasıdır. 1909 yılında kazanılan “Dernek Kurma Hakkı”yla birlikte kadın derneklerin sayısında artış meydana gelerek zamanla dernekler, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkışın ‘aracı’ konumuna gelmiştir. Çok eşliliğin ortadan kaldırılması, boşanma üzerindeki sınırlandırmaların kalkması, kız çocuklarının ve kadınların daha çok eğitim hakkından yararlanması, kültürel yönden gelişmeleri, çalışma hayatına katılması gereği gibi konular kadın kuruluşların önemle üzerinde durduğu konular arasında yer almıştır. Böylelikle dönemin öncü kadınları evlilik, boşanma, kültür, eğitim ve çalışma hayatı ile ilgili talep ve sorunları dernekler aracılığıyla kamuya ileterek değer yargılarını ve düşüncelerini özgürce ifade edebilme olanağına sahip olmuş, sorunlara karşı duyarsız kalmamıştır.

Kadınların siyasal haklarını kazanmak için bir araya gelerek örgütlenmesi ise 15 Haziran 1923 yılında “Kadınlar Halk Fırkası”nı kurmasıyla gerçekleşmiştir. Bu fırka, kadınların tarihte kurduğu ilk siyasi parti olarak geçmiş, ancak faaliyetlerine kadınlara henüz seçme ve seçilme hakkı verilmediğinden dolayı daha fazla devam edemeyecekleri söylenmiş, bunun üzerine TKB adıyla kurdukları dernek aracılığıyla çalışmalarına devam etmiştir. 1924 yılında kurulan dernek, Cumhuriyet Dönemi’nin ilk kadın cemiyeti olarak geçmiş, o dönemde toplumsal ve siyasal alanda kadının hak ettiği değere ulaşması için uğraşmıştır ki bugün de aynı amaçları gerçekleştirmek için çaba sarf etmektedir. Özellikle cinsiyet eşitsizliğine yol açan kanun maddelerinin kaldırılması için özel önlemler almıştır. Örneğin 1996 tarihinde “Yasalar Önünde Tam Eşitlik” kampanyasını başlatarak Ceza Kanunu ve Medeni Kanunun değiştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir⁴²³. Yine kadına yönelik şiddeti önlemek için 2007 yılında çıkarılan “Ailenin Korunmasına Dair Kanunu”nun hazırlanmasında ve yazımında da yer almıştır.

---

⁴²³ “TARİHÇE”, <http://www.turkkadinlari.org/tr/kurumsal/1/Tarihce> (10.05.2019).

Kadınların siyasal hakları, toplumda temsil edilmeleri, eğitimi, maruz kaldıkları baskılar, tüm hakların halka benimsetilmesi gibi konularda faaliyet gösteren Türk Ocakları, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında kadın adına önemli çalışmalarda bulunmuştur⁴²⁴. 1923 -1960 yılları arasında yer alan kadın kuruluşlar incelendiğinde ise sosyal yardım için kurulan kadın örgütler çoğunlukta olmakla birlikte kültür, eğitim ve kadın hakları için kurulan kadın örgütler de mevcuttur. Veremle Mücadele Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Cemiyeti (Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti), Yetimler Koruma Cemiyeti, Yoksulları Koruma Cemiyeti, Meslek Kadınları Derneği (Soroptimist Kulüpler), Üniversiteli Kadınlar Cemiyeti, Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği bu yıllarda faaliyetlerine başlayan dernekler arasında yer almaktadır⁴²⁵.

1960 darbesiyle yaşanan Türk siyasal yapısındaki olumsuzluklara karşın 1961 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlerin genişlemesiyle sivil toplum alanında hareketlilik yaşanmış, kadınlar anayasanın tanıdığı örgütlenme özgürlüğü ile birlikte bu haktan yararlanmayı bilmiştir. Örneğin 1965 yılında solcu bir yaklaşım üzerine kurulan “İlerici Kadınlar Derneği(İKD)” bunlardan bir tanesidir⁴²⁶. Bu dernek, “çalışan” kadınların haklarını korumak için kurulan ilk “milli” dernektir⁴²⁷. İKD, çalışan kadınlar arasında yer alan gündelikçilerin de yaşadığı sorunları unutmayarak, onların sigortalanması için çözüm önerileri sunmuştur. Hatta bu konuyla ilgili bir de imza kampanyası başlatarak kadınların taleplerini dile getirmiştir: “sigorta hakkının verilmesi”, “kadınların İş Kanunu kapsamına Alınması”, “Sosyal Sigortalar Kurumu Yasasının değiştirilerek eve işe giden kadınların sağlık, analık, kaza, ihtiyarlık sigortası kapsamına alınması” ve “sigortalanmak için eve işe kadınların yerel emek kooperatiflerinde örgütlenmesi” şeklinde öneriler sunmuştur. Bunun yanında “Yine

---

⁴²⁴Semra Kahraman, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydınla Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları*, (Danışman: Ayten Can Tunalı), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

⁴²⁵Semra Kahraman, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydınla Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları*, (Danışman: Ayten Can Tunalı), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

⁴²⁶ Banu Terkan, “Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, Yıl 2010, s. 34-55.

⁴²⁷“1970'lerin en kitlesel kadın örgütü: İlerici Kadınlar Derneği”, <http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=626#.XNTSifZuLIU> (10.05.2019).

Devrimci Kadınlar Derneği”, “Türk Hukukçu Kadınlar Derneği” ve “Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu” da sosyalist düşünce ışığında kadını korumaya yönelik faaliyetlerde bulunarak adından bahsettirmeyi başarmıştır.

1970’li yıllara gelindiğinde özellikle 1975 yılı BM tarafından “Kadının On Yılı” olarak adlandırılmış, kadının güçlendirilmesi konusuna dikkat çekilmiştir. Bu konuya duyarlı olan ve hemen girişimlere başlayan sol kesim, birçok kadın grubunun örgütlenmesine de ön ayak olmuştur. Bu duruma yine örnek kuruluş olarak İKD gösterilebilir. Bu doğrultuda birçok şube ve temsilcilik açan dernek, 8 Mart 1976 tarihinde Türkiye’de Dünya Emekçi Kadınlar Günü’nü kutlayan ilk kadın dernek olmuştur⁴²⁸. Ayrıca eşitlik, özgürlük, adalet için uğraşan ve kapitalizme karşı olduğunu duyuran İKD; fabrikalarda, tarlada, büroda kısaca her yerde ‘eşit işe eşit ücret’ ilkesinin kanunlarda yer alması gerektiği konusunda da çok çaba sarf etmiştir. Ayrıca Osmanlı’nın son zamanlarında kadınların hak mücadelesi için sokak ve eylemlerle tanışmasına benzer bir örnek Cumhuriyet yıllarında ilk kez İKD aracılığıyla gerçekleşmiştir⁴²⁹.

1980’li yıllarda kadın hareketinin daha geniş alanda toplumda varlık gösterdiği görülmektedir. Daha öncede bahsedildiği gibi bu yıllardan itibaren ülkenin tamamını ilgilendiren konulardan ziyade spesifik konular üzerine yoğunlaşan farklı kesimlerin ortaya çıkması söz konusudur. Toplumsal hareket içinde yer alan feminist hareketin kadın sorunlarını gündeme getirmesinde, ilgilenmesinde ve çözüm arayışlarına yönelmesindeki önemi yadsınamaz. Patriyarkî, devlet, kadınlık, bilim, aile, kadın yazını gibi konuları küresel boyutta inceleyen feministler, yılların verdiği tecrübeyle birçok kadın örgütünün kurulmasına da katkıda bulunmuştur⁴³⁰. 1980’li yıllardan sonra kadın etkinliklerinin artmasının önemli bir nedeni de feministlerin kadın sorununu siyasetin bir konusu yapmasındaki başarısıdır⁴³¹. Bu durumun ulusal alana

---

⁴²⁸ Ömer Çaha, *Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, (Çev. Ertan Özensel), Ankara 1996, s. 131.

⁴²⁹“Türkiye’de Kadın Hareketinin Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?”, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degis-en-bir-sey-var-mi> (11.07.2018).

⁴³⁰ Banu Terkan, “Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, Yıl 2010, s. 34-55.

⁴³¹ Çiğdem Esin, “Türkiye’de Kadın Kuruluşları ve Etkinlik Alanları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Yıl 2003, s. 1-3.

yansımasının göstergesi ise Türkiye'nin 1985 yılında imzaladığı CEDAW'la birlikte yaşadığı gelişmelerdir. Türkiye CEDAW'ın 9, 15, 16 ve 29. maddelerine çekince koyarak bu sözleşmeyi imzalamıştı. Sözleşmede çekince koyulan maddeler ise aşağıdaki gibidir. CEDAW'ın;

9. maddesi, *“Taraf devletler vatandaşlığın kazanılması, değiştirilmesi, sürdürülmesi konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar tanır. Taraf Devletler özellikle, bir yabancı ile evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın vatandaşlık değiştirmesinin, otomatik olarak kadının da vatandaşlık değiştirmesine, vatansız kalmasına veya zorla kocanın vatandaşlığına geçmesine neden olmamasını sağlar.”*

15. maddesi, ‘hukuk önünde eşitlik hakkı’ başlığı altında; *“Taraf Devletler kadınların erkeklerle hukuk önünde eşitliğini kabul eder. Taraf Devletler, hukuki meselelerde kadınların erkeklerle aynı hukuki ehliyete sahip olmalarını ve bu ehliyeti kullanmaları için aynı imkânlarla sahip olmalarını kabul eder. Taraf devletler, kişilerin seyahat hakkı ve yerleşme ve konutu seçme özgürlüğü ile ilgili yasalarda erkeklere ve kadınlara eşit haklar tanımayı kabul eder.”*

16. maddesi, ‘evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar’ başlığı altında; *“Evlenmede aynı hakka sahip olma, serbestçe eş seçme ve kendi rızasıyla evlenmede aynı hakka sahip olma, evlilik ve boşanma sırasında aynı haklara sahip olma, medeni durum ne olursa olsun anne ve baba olarak çocuklarla ilgili konularda aynı haklara sahip olma, soyadı, meslek ve iş seçme hakları da dâhil karı ve koca olarak aynı kişisel haklara sahip olma...”* gibi hükümleri içermektedir.

29. maddesi, *“İki veya daha fazla Taraf Devlet arasında iş bu Sözleşme'nin yorum veya uygulanmasından doğan ve müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebi ile hakem kuruluna götürülecektir...”*

Bu maddelere koyulan çekinceler Türk Medeni Kanunu'nda yer alan aşağıdaki maddelere dayanmaktadır.

Türk Medeni Kanunu 152. madde, *“Koca birliğin revidir. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip veçhile iâşesi, ona aittir.”*

Türk Medeni Kanunu 21. madde, “Kocanın ikametgâhı, karının ve ana babanın ikametgâhı velayetleri altındaki çocuğun ve mahkemenin bulunduğu yer vesayet altındaki kimsenin ikametgâhı addolunur.”

Türk Medeni Kanunu 153. madde, “Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir. Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir.”

Türk Medeni Kanunu 154. madde, “Birliği koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun koca, tasarruflarından şahsen mes’ul olur.”

Feministler, CEDAW’ın uygulamaya geçmesi ve çekince koyulan maddelerin bir an önce değiştirilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle ‘Dilekçe Kampanyası’ başlatmış, 1987 yılında 7000 imza meclise sunulmuştur⁴³². Ayrıca “Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği”, “Eşitlik İzleme Komitesi” ve “Mor Çatı Vakfı”, 1997 yılında CEDAW’ın uygulanmasına ilişkin STK Gölge Raporu hazırlamış ve bu konudaki eksiklikleri açıklamışlardır⁴³³. Örneğin Medeni Kanunda yer alan “Aile birliğinin reisi kocadır.” hükmünün CEDAW’ın 15. ve 16. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiş, eşitsizlik içeren bu maddelerin bir an önce değiştirilmesi gerektiği uyarısında bulunulmuştur. Aile içi şiddete maruz kalan kadınların durumuna değinilmiş, yaklaşık 30.000.000 kadın olan Türkiye’de, sadece 9 kadın sığınma evinin olması hükümetin bu alandaki en önemli eksikliklerden bir tanesi olduğu belirtilmiştir. Namus cinayetlerine de değinilmiş, ailenin erkek üyelerinin namus adı altında savunmalar yaparak ceza indirimlerinden faydalanmaları şiddetle kınanmış, kültürel tutum ve değerlerin hiçbir şekilde cezai indirime sebep olmaması gerektiği ifade edilmiştir. Hâkim, savcı, avukat ve kolluk kuvvetlerine toplumsal cinsiyet

⁴³²Banu Terkan, “Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, Yıl 2010, s. 34-55.

⁴³³Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği, Eşitlik İzleme Komitesi ve Mor Çatı Vakfı, “Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) Uygulanmasına İlişkin Türkiye STK Gölge Raporu”, Ocak 1997, s. 1-12.

eşitliği eğitimlerinin verilmesi ve kadınların istihdam olanaklarının artırılması için kalıcı projeler hazırlanması gerektiği de raporda yer almıştır.

Bu rapordan hareketle denilebilir ki 1980 ve 1990'larda gerek kadınların gerek kadın kuruluşların en çok üzerinde durduğu konular yukarıda belirtilenler gibidir. Özellikle kadın örgütler, bu konularda baskı haline gelip hükümeti birçok konuda eleştirmiş, yaşanan hak ihlalleri konusunda uyarılar yapmıştır. Kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması, bekâret kontrolü, TCK'da yer alan 438. maddenin kaldırılması, kadın sığınma evlerinin açılması en çok ilgilenilen konular arasında yer almıştır⁴³⁴. Özellikle kadına yönelik şiddet sorununa çözüm olarak kurumsallaşmaya gitme yönünde hareketlilik yaşanmıştır⁴³⁵. 1990'larda birçok kadın kuruluşu, şiddet konusu üzerinde durarak temel çalışma alanlarından biri olmasına ve günümüzde de bu alanda faaliyet göstermesine katkıda bulunmuştur. Örneğin 1990 yılında kurulan "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı", Türkiye'de şiddete maruz kalan kadınları korumak amacıyla kurulan ilk vakıf olmuştur.

Yine bir kadın örgütü çeşidi olan ve üniversiteler bünyesinde kurulan "Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi" de toplumda kadın sorunlarını görünür kılan önemli merkezlerden bir tanesidir. Günümüzde sayıları giderek artan bu merkezlerin ilki İstanbul Üniversitesi bünyesinde açılmıştır. Amaçları incelendiğinde toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla atölye çalışmaları yapmak, kadın konulu panel, seminer ve konferans düzenlemek, kadın sorunlarını görünür kılmaya yönelik bilgi açığa çıkarmak, kadın çalışmaları alanında yüksek lisans programları açarak bu konuda bilinç yükseltme çalışmalarında bulunmak şeklinde ifade edilebilir. Toplumda zihniyet dönüşümünü sağlayacak bir kesimin de akademisyenler olduğu düşünülürse bu merkezlerin önemi gün geçtikçe daha çok artmaktadır.

---

⁴³⁴“Aksu Bora Anlatıyor: 90'lardan Bugüne Türkiye'de Feminizm”, <https://bianet.org/bianet/kadin/161091-aksu-bora-anlatiyor-90-lardan-bugune-turkiye-de-feminizm> (11.07.2018).

⁴³⁵Banu Terkan, "Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, Yıl 2010, s. 34-55.

1990 yılında İstanbul'da kurulan “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi” de Türkiye'nin “ilk Kadın Kütüphanesi” olarak tarihe geçmiştir⁴³⁶. Bu merkez, kadın konulu en önemli arşiv, dokümantasyon ve bilgi merkezi olarak görev yapmaktadır⁴³⁷.

Kadın grupları arasında yer alan Kürt kadınları, 1990'lı yıllardan itibaren siyasal talepler üzerine kamusal alana çıkarak birçok kadın örgüt kurmuş ve dergiler çıkarmıştır. Bu örgütler, Kürt kadınlarını görünür kılarak, toplumda cahil, köylü, terörist, bir şey bilmeyen gibi ön yargıları ortadan kaldırmak amacıyla birçok işlevi yerine getirmek amacı üstlenerek, iyi bir pratik olduğu da kadınlar tarafından ifade edilmiştir⁴³⁸. “Diyarbakır Kardelen Kadın Merkezi”, “KAMER (Kadın Merkezi)”, “Kürdistan Kadınlar Birliği”, “Özgür Kadınlar Derneği” ve “Yurtsever Kadınlar Derneği” Kürt kadınların kurduğu derneklerden birkaçıdır⁴³⁹.

2000'li yıllar incelendiğinde ise kadın STK'ların, sadece feministlerden değil İslamcı, muhafazakâr, Atatürkçü/Laik düşünce etrafında birleşen birçok kadın gruplarından oluştuğu görülmektedir. “Mor Çatı”, “Van Kadın Derneği (VAKAD)”, “Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER)” ve “AMARGİ” feminist görüşlere sahip kadın örgütleri iken; “Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)”, “Anne ve Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV)”, “Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği (TÜKD)” Atatürkçü/Laik düşünce etrafında toplanan kadın örgütler arasında yer almaktadır⁴⁴⁰. İslamcı olarak adlandırılan kadın örgütler ise bazı konularda ayrımcılığa uğrayan kadınların haklarını korumak amacıyla kurularak hukuki yönden destekleme faaliyetlerini üstlenmiştir. Türkiye'de bir zamanlar başörtüsünden dolayı eğitimini tamamlayamayan, çalışamayan, siyasete katılamayan birçok kadın

---

⁴³⁶Banu Terkan, “Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, Yıl 2010, s. 34-55.

⁴³⁷Çaha, s. 264.

⁴³⁸Münevver Azizoğlun Bazan, “Türkiye'deki Kürt Kadın Hareketi ve Görünür Olma Serüveni”, *Türkiye'deki Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu*, Eylül 2017, s. 1-20.

⁴³⁹Münevver Azizoğlun Bazan, “Türkiye'deki Kürt Kadın Hareketi ve Görünür Olma Serüveni”, *Türkiye'deki Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu*, Eylül 2017, s. 1-20.

⁴⁴⁰Songül Sallan Gül; Büşra Özen; Özlem Kahya, “Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42, Aralık 2017, s. 199-226.

olmuştur. Bu hak ihlaline maruz kalan kadınların haklarını korumak amacıyla İslamcı olarak nitelendirilen birçok kadın örgütün kurulması ardından gelmiştir. “Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AKDER)”, “Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı (HEKVA)”, “HAZAR Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği (HAZAR)”, “Kadın Sağlıkçılar Eğitim ve Dayanışma Vakfı (KASAV)” bunlardan birkaçıdır⁴⁴¹. Muhafazakâr bir kimliğe sahip olan “Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)” ise 2013 yılında kurularak demokrasinin inşası için kadın bilincini sağlamak derneğinin temel görevlerinden bir tanesidir.

Kadın STK’lar, geçmişten bu zamana kadar kadın hakları konusunda mücadele eden ve hak ihlallerine karşı sessiz kalmayarak düşüncelerin özgürce beyan edildiği platformlar olmuştur. Kadınlar, öncelikle eşit haklar mücadelesine girişmiş eğitim hakkı, çalışma hakkı, siyasal yaşama katılma hakkı, evlilik kurumundaki sorunların giderilmesi gibi birçok alanda mücadele etmiş ve bu mücadelenin vazgeçilmez bir aracı da kadın STK’lar olmuştur. 1926 Medeni Kanun ile birlikte kadın haklarında yeni bir döneme girilmiş, kadınların bir zamanlar mücadele ettiği ve sorun yaşadığı alanlardaki eksiklikler giderilmiştir. Bu kanunla kazanılan haklar; kadınların hayat seviyesinin yükselmesi, sorunların çözüme kavuşturulması ve toplumda hak ettiği yere ulaşması amacı üstlenerek o dönemin en önemli gelişmeleri arasında yer almış, 1935 yılında ise kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilerek siyasi alanda etkin duruma gelmeleri hedeflenmiştir.

Kadın haklarındaki gelişmelerle birlikte neredeyse 1970’lerden başlayıp 2000’li yıllara kadar olan süreçte kadınları memnun etmeyen ve mevcut yasal hükümlerin ‘cinsiyet eşitliğine’ aykırı olduğu gerekçesiyle -önceden eşit haklar konusundaki birikimle birlikte- yeniden ve daha kararlı bir şekilde hak ihlalleri konusunda girişimler başlattıkları görülür. Özellikle bu yıllarda kadın örgütler, Medeni Kanununun 152, 153 ve 154. maddeleri ve TCK’nın 438. maddesinde düzenlemeye gidilmesi, kürtajın yasalaşması, eşit işe eşit ücret ilkesinin İş Kanunu’na eklenmesi, aile içi şiddet konusunda yasa çıkarılması ve korunması, daha

---

⁴⁴¹ Songül Sallan Gül; Büşra Özen; Özlem Kahya, “Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42, Aralık 2017, s. 199-226.

çok sığınma evinin açılması gibi konularda baskı haline gelerek kadınların hukuki yönden eksikliklerini gidermek ve toplumda erkeklerle eşit olmasını sağlamak temel hedeflerinden olmuştur.

2000’li yıllardan sonra Anayasal düzenlemelerin yanı sıra 2002 yılında yeni Medeni Kanun, 2003 yılında yeni İş Kanunu, yeni Devlet Memurluğu Kanunu, 2004 yılında ise yeni TCK’nın yürürlüğe girmesi ve yapılan düzenlemeler ile birlikte kadınların bir zamanlar dillerinden düşürmediği ve eleştirdiği kanun maddelerinde hak ihlallerini önlemeye yönelik birçok değişiklik yapılmıştır. Özellikle de Medeni Kanun ve bunun içinde düzenlenen aile hukuku alanında kadın ihtiyaçlarını giderecek önemli değişiklikler yapılmıştır⁴⁴². Nitekim Ömer Çaha da yapılan yasal düzenlemeler arasında kadınlar için can alıcı noktasını Medeni Kanunu’nun oluşturduğunu ifade etmiştir⁴⁴³.

Kadın haklarının bu sürece gelmesinde, kanun hükümlerinin cinsiyet eşitliğini sağlayacak şekilde düzenlenmesinde, birçok yasal reformist hareketin yaşanmasında Kadın STK’ların kararlılıkları ve mücadelesi büyük önem arz eder⁴⁴⁴. Kadın STK’lar, her zaman bir baskı aracı haline gelip kadın sorunlarına ve hak ihlallerine neden olabilecek kanun maddelerini, sosyal, siyasal ve ekonomik faktörleri eleştirel bir tarzda dile getirerek kadın hakları konusunda hükümeti etkileyebilme görevine sahiptirler. Günümüzde ise kadın STK’lar, kadın haklarının belirli aşamaya geldiğini ve bu doğrultuda birçok olumlu gelişmenin yaşandığını belirtse de yine de bunların pratikte uygulanmadığını, hukuki aksaklıkların devam ettiğini, bazı kanunlarda ise eksikliklerin olduğunu dile getirmişlerdir. Örneğin bunlardan birkaçına değinilecek olursa;

Günümüzde kadınların sorun yaşadığı, hak ihlalleriyle karşılaştığı temel alanlardan biri eğitimidir. Aslında eğitim konusu kadınların geçmişten bu zamana kadar üzerinde durduğu, mücadele ettiği ve sonunda ise eğitim hakkına kavuşmayla

---

⁴⁴²T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-74.

⁴⁴³Çaha, s. 292.

⁴⁴⁴Şafak Parlak Börü, “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017(Özel Sayı), s. 43-63.

bittiği bir süreçtir. Kadının eğitim hakkından yararlanmasına olanak sağlayan ulusal mevzuat aşağıdaki gibidir:

- 1876 “Kanuni Esasi” ile kız ve erkek çocuklar için ilköğretim zorunlu hale gelmiştir.

- 1924 “Tevhidi Tedrisat Kanunu” ile öğretimde birlik sağlanmıştır.

- “Milli Eğitim Temel Kanunu” ve “İlköğretim ve Eğitim Kanunu”nda eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı belirtilmiştir.

- Yine Anayasanın 42. maddesinde, “*Kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.*” denilerek eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanacağı ifade edilmiştir⁴⁴⁵. Eğitim hakkının geçtiği uluslararası mevzuatlar ise aşağıdaki gibidir:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- CEDAW
- Pekin Deklarasyonu ve Eylem Taahhüdü
- Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Binyıl Kalkınma Hedefleri

Ayrıca devlet, kız çocuklarının okuması ve eğitime eşit katılımı için birçok proje ve faaliyette bulunmuştur. Bunlar aşağıdaki gibidir⁴⁴⁶:

- Özellikle kırsal kesimlerde ekonomik düzeyi düşük çocuklar için yatılı ve pansiyonlu ilköğretim okulları açılmış,

- Dağınık yerleşim birimlerinde yaşayan öğrenciler için ‘Taşımali İlkokul, Ortaokul ve Ortaöğretim Uygulaması’ yürütülmüş,

- Bursluluk hizmetleri vermeye başlanmış,

- 2010 yılında kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmak amacıyla ‘Ortaöğretimde Kız Çocuklarının Okullaşması Genelgesi’ yayımlanmış,

---

⁴⁴⁵c. ANAYASA’NIN 10. VE 42. MADDELERİ DEĞİŞTİ”, www.memursen.org.tr/anayasanin-10-ve-42-maddeleri-degisti (10.05.2019).

⁴⁴⁶T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Kadın*, Haziran 2018, s. 1-76.

▪ Eğitimde kadın-erkek arasındaki kalıplaşmış yargıların ortadan kaldırılması amacıyla 2014 yılında başlayan ve 24 ay süren ‘Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Teknik Destek Projesi’ 40 pilot okulda uygulanmış,

▪ Aile içi ilişkilerde kadın ve erkeğin görev ve sorumluluklarını dengelemek amacıyla ‘Aile Eğitim Kurs Programı’ düzenlenmiş,

▪ 2008 yılında ‘Ana-Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası’ başlatılmış olup, 2.139.981 kadın okuryazarlık belgesi almıştır.

▪ 2018 yılında ulusal kaynaklı 3 milyon 250 bin TL’lik bütçe ile “Kız Çocuklarının Okullaşması Projesi” henüz planlanma aşamasındadır.

Kadın STK’lar, hükümetin her ne kadar kadınların eğitim sorununu projeler, programlar, kurslar, yasal düzenlemelerle ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yaptığını doğrulasa da hâlâ daha eğitimin bazı kadın ve kız çocukları için ulaşılmaz olduğunu, hayatlarında eksik parçayı temsil ettiğini ve yasal anlamda yaşanan olumlu gelişmelerden yararlanamadığını belirtmiştir. Türkiye’nin eğitim durumu ve bunun içinde kadının eğitimi, ülkenin gelişmesindeki en büyük engellerden biri olduğu ifade edilmiş, ayrıca CEDAW’ın 10. maddesinde düzenlenen eğitim hakkıyla ilgili hükümlere -kadınların okuma-yazma oranlarını kapsayan veriler doğrultusunda- hükümetin tam olarak riayet etmediği de eleştiriler arasında yer almıştır. Fırsat eşitliği, cinsiyet eşitliği, eğitim alanında kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapılmaması gerektiğini özetleyen kanun maddelerinin tam anlamıyla uygulanmadığı belirtilmiştir. Kadın STK’lar, eğitim alanında hak ihlallerine neden genel faktörleri ise şu şekilde sıralamıştır:

▪ Kadının eğitim hakkından yararlanamamasında bölgeler arası dengesizlik söz konusudur. Bu dengesizlik ise kadının bu alanda hak ihlalleriyle karşı karşıya kalma riskini arttırmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’de yaşayan kız çocukları ve kadınlar bu konuda sorun yaşamaya devam etmektedir⁴⁴⁷.

▪ Maddi yönden yetersizlikler, özellikle kırsal kesimde daha çok görülmektedir.

▪ Cinsiyet eşitsizliğinin ve geleneksel yaklaşımların devam etmesi,

⁴⁴⁷“Bölgeler Arası Eğitim Farklılığı”, <https://sites.google.com/site/edayildizegitim sitesi/uelkemizdeki-egitim-sorunlari/boelgeler-arasi-egitim-farklilikgi> (14.05.2019).

▪ Çok sayıda eğitim fakültesi mezunu öğretmen adayı olmasına rağmen öğretmen açığının devam etmesi kadının eğitim alanında sorunlar yaşamasına neden olan faktörler arasında yer almaktadır.

▪ Bazı kadın STK'lar da Eğitim Kanunu'nda yapılan yeni düzenlemelerden biri olan '4+4+4 sisteminin' kız çocuklarını eğitim hakkından yoksun bırakabileceğini, çocuk gelin ve çocuk işçi sayısını arttırabileceğini söylemiştir. Örneğin Türk Kadınlar Derneği Başkanı Ayşe Uzunlu, *“Rakamlar 8 yıllık kesintisiz eğitimle, kız çocuklarının 16 yaşında evlenme oranlarının yüzde 44, aynı yaşta doğum yapma oranını ise yüzde 36 azaldığını ortaya koymaktadır. 4+4+4 sisteminin çocuk işçi sayısını arttıracaklarını düşünüyoruz.”* demiştir⁴⁴⁸. Türkiye'de 4+4+4 sistemi, kesintisiz bir eğitim değil kademeli bir eğitim sunmaktadır ve 1. kademe bitirildikten sonra kız ve erkek öğrencilere örgün eğitimden ayrılma hakkı verdiği için genellikle erkek çocukların çocuk işçi olabileceği, kız çocuklarının ise çocuk gelin olma yolunu açtığı düşüncesinden hareketle kadın STK'lar arasında bu kanun tartışma konusu olmuştur.

Kadın STK'lar, öncelikle bütüncül bir eğitim sistemini desteklemektedir. Bunun için hükümete verilen öneriler aşağıdaki gibidir⁴⁴⁹:

- Eğitimin her alanında fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Kırsal alanda yaşayan kız ve erkek çocuklar için yatılı ve pansiyon okullarının sayısının artırılması,
- Taşınmalı eğitim sisteminin daha da yaygınlaştırılması,
- Yurt olanaklarının sayısının artırılması,
- Öğretmen açığının kapatılması,
- Kamu kuruluşları ile STK'ların daha fazla işbirliği yapması,
- Eğitim kurumlarının her kademesinde “toplumsal cinsiyet eğitimi” derslerinin verilmesi,
- “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe” çalışmalarının başlatılması,
- “Cinsiyet Eşitliği Ombudsmanlığı” kurulması,
- Aile eğitimlerinin verilmesi,

⁴⁴⁸ “Eğitimci gözüyle 4+4+4”, <https://www.sabah.com.tr/egitim/2012/03/14/egitimci-gozuyle-444> (11.05.2019).

⁴⁴⁹“Eğitim Sistemimizdeki Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri Konulu Komisyon Raporu”, <https://komisyon.tbmm.gov.tr/dosyalar/egitim.pdf> (14.05.2019).

▪ Kadın rol modellerin ön plana çıkarılması gerektiği konusunda öneriler sunarak eğer bunlar sağlanırsa ancak o zaman Anayasanın 42. maddesinde düzenlenen eğitim konusundaki fırsat eşitliğinin sağlanacağı ifade edilmiştir.

Toplumda cinsiyet ayrımcılığının net bir şekilde görüldüğü ve hak ihlalleriyle karşılaştığı bir diğer alan sağlıktır. Türkiye'nin taraf olduğu CEDAW'ın 12. maddesi kadın sağlığıyla ilgili olup, kadınların sağlık hakkını tam anlamıyla kullanması ve erişimine ilişkindir⁴⁵⁰:

1. *“Taraf Devletler sağlık alanında erkekler ile kadınların eşit şekilde, aile planlaması hizmetleri de dâhil sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere kadınlara karar ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır”*,

2. *“Taraf Devletler bu maddenin birinci fıkrasındaki hükümlere bakmaksızın, hamilelik dönemi, doğum dönemi ve doğum sonrası dönem ile ilgili olarak kadınlara, gerektiği takdirde ücretsiz olarak, gerekli hizmetleri sağlar, bunun yanında hamilelik ve emzirme döneminde yeterli hizmet verir.”*

Ayrıca Türkiye, 1994'te düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'na katılmıştır. Bu konferansın sonunda kadının güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, üreme sağlığı ve üreme hakları ile ilgili Eylem Programı imzalanmış, böylelikle geleneksel yöntemler terk edilerek erkek ve kadını içine alan toplumsal cinsiyete duyarlı üreme sağlığı anlayışı benimsenmiştir⁴⁵¹.

“2015 yılında kabul edilen BM ‘Binyıl Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında da 2030 yılına kadar ‘anne sağlığının iyileştirilmesi’, ‘anne ve çocuk ölümlerinin azaltılması’, ‘HIV/AIDS, kızamık ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi’, ‘cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması’ ve kadınların eşit hak ve imkânlarla ulaşmaları için ‘toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi’ hedeflerine yer verilmiştir⁴⁵².”

⁴⁵⁰ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme, 3 Eylül 1981.

⁴⁵¹ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadın”, Haziran 2018, s. 1-76.

⁴⁵² AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadın”, Haziran 2018, s. 1-76.

Günümüzde kadın STK'ların kadın sağlığı ile ilgili araştırmaları incelendiğinde;

▪ Daha doğumda başlayan erkek çocuk beklentileri, hatta bunun bazı yerlerde ve bölgelerde baskı haline gelip kadınların ruh sağlığını bozması,

▪ Kız çocuklarının ergenliğe girmesiyle birlikte erken yaşta evlenmeye maruz kalması ve bunun meydana getirdiği psikolojik ve fiziksel sorunlarla karşılaşması,

▪ Yine bunlarla birlikte kadınların doğum öncesi ve sonrası yaşadığı sağlık sorunlarının yanı sıra menopoz ve menopoz sonrası dönemde ve yaşlılık döneminde ise kadınların sağlık sorunlarının çözümünde hükümetin daha az çaba sarf ettiği söylenmiştir⁴⁵³.

Sağlık Bakanlığı tarafından 2005-2015 yıllarını kapsayan “Sağlık Sektörü İçin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Ulusal Stratejik Eylem Planı” çerçevesinde birçok program düzenlenmiştir. “49 Yaş Kadın İzlemleri Programı”, “Evlilik Öncesi Danışmanlık Programı”, “Doğum Öncesi Bakım Programı”, “Gebe Bilgilendirme Sınıfı Programı”, “Doğum Sonu Bakım Programı”, “Anne Ölümelerini İzleme ve Önleme Programı” gibi programlar aracılığıyla kadın sağlığı gözetilmeye çalışılmışsa da⁴⁵⁴ “Türk Tabipler Birliği Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu” tarafından yapılan açıklamaya göre⁴⁵⁵;

▪ Kadının temel sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı,

▪ Kadın sağlığına tam anlamıyla bütüncül olarak yaklaşılmadığı, özellikle kırsal kesimlerde sağlık ocağı, sağlık evi gibi sağlık hizmetleri ünitelerinin yeterli sayıda olmaması,

▪ Personel dağılımındaki dengesizlikler ve bu personellerin mesleki anlamda yetersiz bilgiye sahip olması,

▪ Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde yaşayan kadınların dil sorunu yaşaması ve bunun için gerekli önlemlerin alınmaması,

---

⁴⁵³“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık”,http://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=667237c4-9232-11e7-b66d-1540034f819c (11.05.2019).

⁴⁵⁴T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın, Haziran 2018, s. 1-76.

⁴⁵⁵“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık”,http://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=667237c4-9232-11e7-b66d-1540034f819c (11.05.2019).

▪ Ayrıca hükümetin “Sağlıkta Dönüşüm Projesi” adı altında başlattığı “Aile Hekimi” ve “Genel Sağlık Sigortası” uygulamaları da kadın sağlığını olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında sıralanmıştır⁴⁵⁶. Bu uygulamaların, sağlığı bir hak olmaktan çıkardığı, piyasalaştırdığı, bu bağlamda tedavi edici hizmetleri öncelediği gerekçesiyle uygulamaların durdurulması gerektiği ifade edilmiştir. Sağlık alanında çalışan Mavi Kalemler Derneği de Aile Hekimlikleri’nin, yarı özel/ sözleşmeli bir kimliğe sahip olduğunu belirterek kadın sağlığı sorunlarının çözümünde beklentileri karşılayamadığı ifade edilmiştir.

Yine Kıbrıs Türk Tabipler Birliği de kadın sağlığı konusunda;

- Kadının doğurganlık hakları ve sağlığıyla ilgili devletin cinsel eğitim konusunda hiçbir şekilde rol üstlenmediği,
- Doğum kontrol yöntemlerinin öğretilmediği ve doğum kontrol araçlarının devlet tarafından sağlanmadığı,
- Gebe kadınların genetik taramalarının, takiplerinin ve aşılarının ücretsiz yapılmadığı,
- Yeni doğan bebeklerin topuk testlerinin ücretsiz yapılmadığı,
- Çocukların aşılarının sürekli, düzenli ve ücretsiz sağlanmadığı,
- Çocuk bakımı amacıyla çalışmasına ara veren kadınların kariyer ilerlemesinin kesintiye uğradığı hatta işini kaybettiği de belirtilmiştir⁴⁵⁷.

Kadın sağlığı konusu içinde yer alan kürtaj konusu da yıllardır kadın STK’ların üzerinde durduğu bir konudur. Kürtaj konusuyla ilgili ilk düzenleme, 1965 yılında “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” ile yapılmış, ancak bu kanun kürtaj sorununu çözmede yetersiz kalınca 1983 yılında yeniden düzenlemeye gidilerek 10 haftaya kadar kadına kürtaj hakkı tanınmıştır. Bu gelişme kadın için önemli olmakla birlikte bu haktan faydalanma konusunda kadınların sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Örneğin Mor Çatı’nın da dâhil olduğu 12 kadın örgüt, 12 ilde kürtaj konusunu kapsayan bir çalışma yapmıştır. 184 kamu hastanesiyle kürtajın yapılıp yapılmadığı konusunda

⁴⁵⁶“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık”,http://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=667237c4-9232-11e7-b66d-1540034f819c (11.05.2019).

⁴⁵⁷“Tabipler Birliği Kadın Sağlığı ve Doğurganlık Haklarına Dikkat Çekti”,
http://www.kibrispostasi.com/c77-SAGLIK_KISISEL_BAKIM/n282969-kibris-turk-tabipleri-birligi-kadin-sagligi-ve-dogurganlik (11.05.2019).

görülmüş, 74 hastanede kürtaj yapıldığı söylendiği halde sadece Ankara, İzmir ve İstanbul'da bulunan 9 hastanenin yasağa uygun şekilde kürtaj yaptığı çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır⁴⁵⁸. Araştırma yapılan bazı illerde ise kürtaj yapılmama nedenleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Bursa'da 3 hastanede “kadın-doğum biriminin” olmaması,
- Çanakkale'de iki hastanenin kürtajı yapacak niteliksel özelliklere sahip olmaması, bir hastanede ise doktorun “dini inançlarından” dolayı kürtaj yapmayı reddetmesi,
- Muş'ta bulunan iki hastanede “kadın doğum uzmanının olmaması”,
- Muğla'da bir hastanenin “donanımının” eksik olması”... gibi gerekçelerle kadınlar, bu haktan yararlanamamıştır⁴⁵⁹.

Kadın STK'ların kürtaj konusunda tepki gösterdiği bir diğer durum ise, eğer kadın evli ise eşinin iznini, değil ise velinin iznini alma şartıyla 10 haftalık yasal süreçten faydalanacağı yönündedir. Kadın STK'lar, yasal haklarına getirilen bu sınırlandırmaların tamamıyla hukuka uygun olmadığını dile getirmiş ve hâlâ daha tartışma konularından biri olarak dile getirmeye devam etmektedir. Yasal sürenin dışında çocuğu düşürtme eylemlerinin TCK'nın 99. ve 100. maddesinde düzenlenerek kadınlara cezai yaptırımlar uygulanması da en çok eleştirilen kanun maddeleri arasında yer almıştır. TCK'nın 99. ve 100. maddesi şu şekildedir:

“Tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur⁴⁶⁰.”

*“Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi halinde, bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur⁴⁶¹.”*şeklindedir.

- Öncelikle kadın STK'lar, kadınların kendi sağlıkları, cinsellikleri ve çocuk sahibi olmak isteyip istemediği konusunda hiçbir baskı, ayırım, şiddete maruz

⁴⁵⁸ “Fiili Kürtaj Yasağı Devam Ediyor!”, <https://www.morcati.org.tr/tr/370-fiili-kurtaj-yasagi-devam-ediyor> (11.05.2019).

⁴⁵⁹ “Fiili Kürtaj Yasağı Devam Ediyor!”, <https://www.morcati.org.tr/tr/370-fiili-kurtaj-yasagi-devam-ediyor> (11.05.2019).

⁴⁶⁰ 26.09.2004 tarih ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (RG. 12.10.2004/25611).

⁴⁶¹ 26.09.2004 tarih ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (RG. 12.10.2004/25611).

kalmaması gerektiğini belirtmektedir ki bu konuda da kadın STK'lar, çalışma göstererek özgür bir ortam sunmak amacıyla faaliyetlerde bulunmaya devam etmektedir.

- Kürtaj olmanın kendilerini suçlu yapmadığını ve toplumun bu konuda hassas olması gerektiği,
- Ücretsiz, pahalı olmayan sağlık hizmetlerinden ve doğum kontrol yöntemlerine erişimin lüks olmaktan çıkması gerektiği,
- Cinsellik eğitiminin ve danışmanlık hizmetine erişimde herkesin eşit şekilde yararlanması gerektiği,
- Cinsel taciz, tecavüz, namus cinayetleri, erken yaşta evlilikler ve şiddetten uzak özgür yaşama hakkının sağlanması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği,
- Kırsal kesimde yaşayan kadınlar için özel sağlık programları düzenlenmesi gerektiği,
- Kadın sağlığını olumsuz yönde etkileyecek kanun maddelerinin kaldırılması veya iyileştirmeler yapılması gerektiği,
- “Aile Planlaması Hakkında Kanunun” daha etkin hale gelmesi ve bütün bunları giderecek kadın sağlığı konusunda kapsamlı bir yasa çalışmasının ele alınması gerektiği Kadın STK'ların vurguladığı ve öneriler sunduğu temel maddelerdir⁴⁶².

Kadınların hak ihlaliyle karşılaştığı diğer bir alan da şiddettir. Kadına yönelik şiddet, sadece kadınları değil toplumu da etkileyen hatta toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan bir konudur. Türkiye’de, kadını yasal anlamda şiddetten korumak amacıyla 1998 yılında “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” çıkarılarak şiddet konusundaki ilk girişimlerden biri başlatılmış oldu. Bu kanun, kadını şiddetten korumak amacıyla çıkarılmasına rağmen kanunda “aile” kavramının yer alması geleneksel ve ataerkil değerleri ön plana çıkarmaya neden olabileceği düşüncesinden hareketle kanunun ismi kadınlar tarafından eleştiri konusu olmuştur. Buna rağmen ilk kez “aile içi şiddet”i devlet, bir sorun olarak görmüştür. Bununla birlikte kanun, 2007 yılında yeniden düzenlenerek yürürlüğe girse de tam anlamıyla kadınların

⁴⁶²“Kadın Haklarını Tehdit Eden Politikalar Yıkıcı Sonuçlar Yaratıyor”, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/kadin-haklarini-tehdit-eden-politikalar-yikici-sonuclar-yaratiyor> (11.05.2019).

ihtiyaçlarını gidermediği kadın kuruluşların üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Tartışmanın başlıca nedeni ise evlilik dışı ilişkilerde şiddet gören kadının kanun kapsamında korunup korunmayacağındaki belirsizliğin yaşanması noktasında olmuştur⁴⁶³. Kadın STK'lar, kanundan sadece belli bir kesimin değil bu alanda sorun yaşayan her kesimin kanun kapsamında korunması gerektiği düşüncesinde olmuştur.

Türkiye, 2011 yılında ise İstanbul Sözleşmesi'ni imzalamış olup, daha öncede bahsedildiği gibi kadına yönelik şiddeti önlemek için hazırlanmış uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşmenin 3/a ve 4/1 uyarınca⁴⁶⁴;

“kadına yönelik şiddetten, ister kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri anlaşılacaktır.”

“Taraflar devletler, gerek kamusal gerekse özel alanda tüm bireylerin özellikle de kadınların şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını sağlamak ve korumak için gerekli olan hukuki ve diğer önlemleri alacaklardır. Dolayısıyla Sözleşme, yalnızca ev içindeki (genellikle eş veya partnerler veya ebeveyn ve çocuklar gibi farklı kuşaklar arasında meydana gelen) kadınlara yönelik şiddeti değil, aynı zamanda kamusal alandaki (örneğin aynı evi paylaşmasa bile eski eşin veya partnerin kamusal alanda yönelttiği) şiddeti, işyerleri, okullar, karakollar, hapishaneler ve benzeri kurumlardaki kadınlara yönelik şiddeti de yasaklamaktadır.”

Kadın STK'lar, 2007 yılında yapılan düzenleme ile “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” yürürlüğe girse de bu kanunun İstanbul Sözleşmesi'yle uyumlu olmadığını söylemektedir. İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddeti geniş çerçevede yorumlayarak bu konuda kadınlar arasında ayırım yapılmayacağını belirtir. 2007 yılında düzenlenen kanunda ise şiddet tanımı sadece “aile içi şiddetle” sınırlı kaldığı için bu bağlamda İstanbul Sözleşmesi'ne kıyasla çok dar ve kısıtlı bir koruma sağlayacağı belirtilmiştir.

Son yıllarda kadına şiddet konusunda farkındalığın ve baskının artması, Türkiye'nin AB uyum sürecine girmesi ve İstanbul Sözleşmesi'nin kadına şiddeti etraflica yorumlamasının etkisiyle 2012 yılında “Ailenin Korunması ve Aile İçi

⁴⁶³“Ailenin Korunması Kanunu'ndaki Değişiklik Hakkında”, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/106837-ailenin-korunmasi-kanunu-ndaki-degisiklik-hakkinda> (14.05.2019).

⁴⁶⁴ “İstanbul Sözleşmesi”, <http://www.turkkadinlariBirliGi.org/tr/kurumsal/5/İstanbul+Sözleşmesi> (11.05.2019).

Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunun getirdiği en önemli yenilik, kadını şiddete uğradıktan sonra değil, şiddete uğrama tehlikesi altında da koruma altına alacağı noktasında görülmektedir. Bu olumlu gelişmeye rağmen kanunda yer alan eksiklikler aşağıdaki gibidir⁴⁶⁵:

▪ Kadın örgütlerin yıllardır üzerinde durduğu, dile getirdiği “tecavüz kriz merkezleri”, kadın mağdurların tekrar aynı sorunlarla karşılaşmaması ve mağdur edilmemesinde hayati öneme sahiptir. Kadın STK’lar, kanunda bu konuya yer verilmemesini, şiddete sadece “aile içi şiddet” gözüyle bakıldığının açık göstergelerinden biri olduğunu söylemiştir.

▪ Kanunda, şiddet türleri arasında yer alan cinsel şiddet konusunda kadınların ne yapacağını bilmemesi, bu travma ile nasıl başa çıkacağı konusunda bilgi verilmemesi de ayrı bir sorundur. Kanunda bu konudan bahsedilmemesi eleştirilen yanlarından birisi olmuş ve bu alanda uzman kişiler tarafından oluşan “merkez”lerin kurulması gerektiği kadın STK’ların önerileri arasında yer almıştır.

▪ Kanun, kadına adli yardım konusunda danışmanlık hizmeti vereceğini belirtse de kadın mağdurların, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde ücretsiz avukatlık hizmeti almasını sağlayacak düzenlemeye yer vermemesi de kanunun eleştirildiği noktalarından birisidir. Birçok kadının maddi imkânları el vermemesinden dolayı bu süreçlere adım atmadığı gibi yıllardır şiddete maruz kalmasına da neden olduğu ifade edilmiştir.

▪ Kanunda şiddet mağdurlarının tedbir kararları arasında “uygun barınma yeri” ibaresi yer alsada kanunda sığınma evlerine nicel ve nitel anlamda yer verilmemesi de eleştirilen bir diğer konudur.

▪ 2004 yılında çıkarılan yeni Belediyeler Kanunu’nda, “büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50 bini geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için sığınma evi açacaktır.” ibaresi yer alsada hâlâ belediyelerin bu konuyu dikkate almadığı ve göz ardı ettiği gerçeği söz konusudur⁴⁶⁶.

⁴⁶⁵Şafak Parlak Börü, “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017(Özel Sayı), s. 43-63.

⁴⁶⁶“Belediyeler Yasası değişti... İşte yeni yasanın getirdikleri”, <https://www.memurlar.net/haber/8013/belediyeler-yasasi-degisti-iste-yeni-yasanin-getirdikleri.html> (12.05.2019).

▪ Mahkemelerce verilen koruma kararlarının kadınları tam anlamıyla korumada yeterli olmadığı,

▪ Kolluk birimlerinin bazı zamanlarda şiddete duyarsız kalması, kadın şikâyet için gelse bile annelik/kadınlık rolleri hatırlatılarak ilgilenilmemesi de uygulamada yaşanan sıkıntılar arasındadır.

▪ Ayrıca kolluk birimlerinin, hastanelerin, sığınma evlerinin, okulların ve diğer kurumların şiddet konusunda daha hassas ve yeterli donanıma sahip olması gerektiği de öneriler arasında yer almıştır.

▪ Bütün bu sorunlardan yola çıkarak 2012 yılında çıkarılan 6284 Sayılı kanun, her ne kadar kadına şiddeti son verecek yenilikleri bünyesinde barındırsa da yine de eksikliklerin olduğu ve tam anlamıyla İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerine riayet edilmediği kadın STK'ların düşünceleri arasında yer almaktadır. Şiddetle mücadele eden kadın STK'lar ise tutum belgeleri hazırlama, kadın davalarına müdahil olma, cinsiyet eşitliği dersleri verme veya cinayet konusunda vaka verisi toplama gibi görevler yapmaktadır⁴⁶⁷.

Kadın STK'ların eleştirdiği diğer bir kanun “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun”dur. Kadın STK'lar, kadın hukukçular ve kadın komisyonlar, aile mahkemelerinin kurulmasını destekleseler de bu kanun için hazırladıkları önerilerin tam anlamıyla dikkate alınmadığını ve kanunda önemli sorunların olduğunu ifade etmiştir. Örneğin bunların birkaçı ifade edilecek olursa⁴⁶⁸:

▪ Aile mahkemelerinde, kişilerin kimseye söyleyemediği birçok sır, aile ilişkileri ve mahrem alanları ile ilgili bilgiler ortaya konulmak zorundadır. Özel hayatın gizliliğini ihlal eden bu durum, çoğu kişinin hareket alanını kısıtlamakta hatta aile mahkemelerine başvuruyu bile etkilemektedir. Bunun için hâkimin “gizlilik kararı” alabilmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

▪ Mağdur kişi ile mahkemelerde görev yapan uzman kişilerin görüşmelerinin düzenli ve güvenli bir ortamda yapılması gerekmektedir. Örneğin bir Büyükşehir

⁴⁶⁷“Kapanmayan Yara: Kadına Şiddet”, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/12/21/kapanmayan-yara-kadina-siddet> (12.05.2019).

⁴⁶⁸ Orhan Filiz, “Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Yıl 12, C. 7, S. 25, 2011, s. 73-96.

adliyesinde yer sıkıntısı çekilmesinden dolayı görüşme kafeteryada gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda uygun ortamların oluşturulması gerekmektedir.

▪4320 Sayılı kanun doğrultusunda koruma kararlarının sadece aile mahkemelerinde verilmesinden dolayı hafta sonları veya mesai saatleri dışında koruma kararının alınması mümkün olmamaktadır. Bu da yine kadın için önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Eleştirilen diğer konular ise⁴⁶⁹;

▪ Kanunda tam olarak “kadın-erkek eşitliğine” yer verilmemesi sorunu vardır. Bu durum görülen davalarda kadınların lehine kararların çıkmasını engelleyebilir.

▪ Mahkemelerde görev yapacak kadın hakları hukukçularına yer verilmemiştir. Yasanın görevlendirme konusunda eksik olduğu belirtilmiştir.

▪ Şiddet gören kadın için “gözetilmesi gerektiği” açıkça belirtilmemiştir.

▪ Bütçeden yargıya ayrılan paranın çok az olması adli personelin atanmasında ciddi bir problem olduğu dile getirilmiştir.

▪ Kadına yönelik şiddette, cezai yaptırımların artırılması da failin hareketlerini kısıtlayabilir düşüncesinden hareketle konuyla ilgili taviz verilmemesi ve yaptırımların daha sert olması da talepler arasında yer almıştır.

Kadın STK’ların üzerinde durduğu bir konu da ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitime bağlı yetersizliklerden dolayı kız çocuklarının “erken evlilik” yapması başka bir deyişle “çocuk gelin” konusudur. Kadın STK’lar, öncelikle bu konunun ataerkil ve gelenekçi anlayışların bir sonucu olduğunu söyler. Her ne kadar toplam evlilikler içerisinde 18 yaşın altında evlenen kız çocukların sayısında oransal olarak düşüş yaşansa da 2016 yapılan bir araştırma sonucuna göre çocuk gelin sayısının 27.637 olduğu belirtilmiştir⁴⁷⁰. Yine Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ise 15-17 yaş aralığında doğum yapan kız çocuk sayısının 16.396 olduğu tespit edilmiştir⁴⁷¹. Kadın STK’lar, çocuk yaşta evliliklerin yaşanmasına müsamaha gösteren bir durumun da Medeni Kanun’dan kaynaklandığını belirtmektedir. CEDAW’ın 16. maddesinde bu konuya değinilmiş, hiçbir gerekçeyle kız çocuğunun

⁴⁶⁹“Aile Mahkemeleri Yasasında Eşitlik Yok”, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/16215-aile-mahkemeleri-yasasinda-esitlik-yok> (13.05.2019).

⁴⁷⁰“Doğruluk Payı’ndan 8 Mart İçin Kadın Verileri”, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/194958-dogruluk-payi-ndan-8-mart-icin-kadin-verileri> (12.05.2019).

⁴⁷¹ “Doğruluk Payı’ndan 8 Mart İçin Kadın Verileri”, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/194958-dogruluk-payi-ndan-8-mart-icin-kadin-verileri> (12.05.2019).

nişanlanması ve evlenmesinin kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. Ulusal mevzuata bakıldığında ise Türk Medeni Kanunu'nun 11. maddesi ergin olma yaşını 18 olduğunu belirtmesine rağmen aynı madde evlenme ile ergin olunacağını hükme bağlamış, 124. maddede ise kız çocuğunun evlenme yaşını 17, olağanüstü hallerde ise 16 yaşını doldurduktan sonra hâkim kararıyla evlenebileceği belirtilmiştir⁴⁷². Bütün bunlardan yola çıkarak taraf olduğumuz CEDAW'ın 16. maddesinin ihlal edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadın STK'lar, tarafı da olduğumuz "Çocuk Hakları Sözleşmesi"nde 18 yaşına kadar her insanın çocuk olduğu maddeyi hatırlatarak, yasal mevzuatta evlenme yaşının 18 olacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir.

Ayrıca kadın STK'lar, 2016 yılında AKP'nin verdiği "çocuklara yönelik cinsel istismar faillerinin, mağdurlar ile evlendiklerinde cezadan muaf olmasını öngören önerge" ye de şiddetle karşı çıkarak istismarı, tecavüzü, erken yaşta evlilikleri meşru kılan her yasaya karşı direneceklerini de belirtmişlerdir⁴⁷³. Eğer bu önerge kabul edilirse, "2004 yılında TCK Reformu sürecinde TCK Kadın Platformu tarafından değiştirilmesi talep edilen ve kadın örgütlerinin verdiği mücadele ile değiştirilen 'mağdurun tecavüzcü ile evlendirilmesi durumunda failin affedilmesi' maddesinin geri gelmesi demektir." denilerek şiddetle kınanmışlardır⁴⁷⁴. Nitekim bu konuyla ilgili kamuoyundan tepki geldiği için ki bu tepki gösteren kesimin büyük bir kısmını Kadın STK'lar oluşturmaktadır ki önerge geri çekilmiştir.

Kadın STK'ların üzerinde durduğu başka bir konu, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Türk Medeni Kanunu'nda, "Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile müftülere evlendirme yetkisinin verilmesi konusudur. "Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu" başkanı Canan Güllü'ye göre bu yönetmelik, kadınların medeni hak kazanımlarını kaybetmesine, yok edilmesine ve hatta ülkeyi

---

⁴⁷²“Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu”, <http://ailedanismanlari.org/wp-content/uploads/2014/05/bilgilen-guclen-rapor1.pdf> (14.05.2019)

⁴⁷³“Çocuk İstismarı Yasa Taslağı ve Önergesine İtiraz Ediyoruz!”, <http://www.sigınaksizbirdunya.org/tr/haberler/55-cocuk-istismari-yasa-taslagi-ve-onergesine-itiraz-ediyoruz> (12.05.2019).

⁴⁷⁴“Kadın ve Çocuklara Tecavüz Hakkı Verecek Hiçbir Yasağı Kabul Etmeyeceğiz”, <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/180870-kadin-ve-cocuklara-tecavuz-hakki-verecek-hicbir-yasayi-kabul-etmeyecegiz> (12.05.2019).

rejim değişikliğine bile sürükleyebileceğini ifade ederek, Nüfus Kanunu'nda yapılan değişikliğin tam bir felaket ve Anayasaya aykırı olduğunu söylemiştir⁴⁷⁵.

Kadınların son günlerde üzerinde durduğu diğer bir konu da nafaka alanında yapılmaya çalışılan değişikliklerdir. Medeni Kanunun 175. maddesine göre;

“Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir⁴⁷⁶.” Kanun maddesinde geçen süresiz nafakaya, Bakanlık komisyonunca yapılan taslak çalışmasına göre sınır getirileceği belirtilmiştir. Bu çalışma yoksulluk nafakasını, “en az bir yıl” ve “en çok 5 yıl” ile sonlandırmayı düzenlemiştir⁴⁷⁷. “Boşanmış İnsanlar ve Aile Platformu” kurucu temsilcisi İlknur Birsal, “*Kadını acizleştiren, kayıtsız çalışmaya, nikâhsız yaşamaya iten, erkeği evlilik kurumundan soğutan, çalışma hayatında gelişmesini engelleyen kanunun 175. maddesinin değiştirilmesi, hakkaniyetli süreli nafaka yasasının bir an önce çıkmasını talep ediyoruz. Sayın Adalet Bakanımızdan net açıklama ve TBMM’den çok acil icraat bekliyoruz.*” açıklamasını yapmıştır⁴⁷⁸. Gelen tepkilerin ardından hükümet, bu yasa çalışmasını daha adil bir hale getireceğini açıklamıştır.

Türkiye’de kadının sorun yaşadığı başka bir alan da çalışma hayatına tam anlamıyla katılamamasıdır. Kadın STK’lar, hükümet tarafından ekonomik ve sosyal değişikliklere bağlı olarak kadınlara çalışma hayatıyla ilgili yasal ve toplumsal hak ve imkânlar sunsa da bu alanda yaşanan gelişmelerin tamamının kadınlar tarafından yaşama geçirilmesinde sıkıntılar olduğunu belirtmiştir. Bu sıkıntıların temelinde kadın ve erkeğe biçilen gelenekçi rollerin ağırlıkta olduğunu söyleyen kadın STK’lar, roller konusundaki düşüncelerin bir türlü aşamadığına dikkat çekmektedir. Ayrıca İş Kanunu’na eklenen “eşit işe eşit ücret” ilkesinin kurumlarda işlemediğine, kadın emeğinin hâlâ ucuz görülmesi anlayışının devam etmesi, psikolojik tacizler, ayrımcılık, baskı, çocuk bakımında ve ev işlerinde sorumluluğun büyük ölçüde

---

⁴⁷⁵“Canan Güllü: İç Tüzükte Böyle Bir Madde Varsa Felaket, Sadece Bana Uygulanıyorsa Kıyamet”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/canan-gullu-ic-tuzukte-boyle-bir-madde-varsa-felaket-sadece-bana-uygulaniyorsa-kiyamet> (12.05.2019).

⁴⁷⁶ 22.11.2001 tarih ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (RG. 8.12.2001/24607).

⁴⁷⁷ “Nafakaya 5 yıl sınırı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/nafakaya-5-yil-siniri-40808387> (13.05.2019).

⁴⁷⁸“Nafakaya 5 yıl sınırı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/nafakaya-5-yil-siniri-40808387> (13.05.2019).

kadınlara yüklenmesi ve bu da iş yaşamına katılmada engel olması çalışma alanında yaşanan sorunlar arasında yer almaktadır.

İlerici Kadınlar Derneği, kadınların çalışma hayatında karşılaştığı sorunları “Emekçi Kadınlar Kurultayı”nda ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Bu kurultay sonucunda şu sonuçlara ortaya çıkmıştır⁴⁷⁹:

▪ Kapitalizmin neden olduğu problemler, emekçi kadınlara yüklenerek haklarına el konulmaktadır.

▪ AKP’nin 1980’lerde başlattığı özelleştirme politikaları, işsizliğin artmasına, güvencesiz ve esnek uygulamaların yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

▪ Kıdem tazminatının fona dönüştürülmesi, iş güvencesini tamamen ortadan kaldırmaktadır.

▪ Kapitalizm, kadınları yedek ve ucuz iş gücü olarak görmesine neden olurken, kriz dönemlerinde ise aile bütçesine katkı sağlamak zorunda olan kadınları mecburi olarak düşük ücretle, güvencesiz olarak çalışmaya itmektedir.

▪ Türkiye’de kadınların hemen hemen yarısı özellikle tarım ve hizmet sektöründe kayıt dışı çalışmaktadır.

▪ Çalışan kadınlar ise doğum izinlerinin kısalığı ve kısıtlılığından yakınmaktadır.

▪ Çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığı yapılması, kadın istihdamında önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. “Eşit işe eşit ücret” uygulaması kurumlarda işlenmemekte olup, erkekle aynı işi yapan kadın, yüzde 20 daha az ücret almaktadır.

▪ Annelik rolünün kadın için daha çok ön plana çıkması da yaygın kabul edilen bir sorundur.

Yukarıda bahsedilen sonuçlardan hareketle bu dernek, aşağıdaki önerileri sunmuştur⁴⁸⁰:

▪ Ücret politikasının hayata geçirilmesi ve kriz dönemlerinde işten çıkarılma önceliğinin kadınlara verilmesi anlayışının değiştirilmesi gerekmektedir.

⁴⁷⁹“İlerici Kadınlar Derneği Emekçi Kadınlar Kurultayı Sonuç Deklarasyonu”, <http://ilericikadindernegi.org.tr/2019/03/18/ilerici-kadinlar-dernegi-emekci-kadinlar-kurultayi-sonuc-deklarasyonu> (13.05.2018).

⁴⁸⁰“İlerici Kadınlar Derneği Emekçi Kadınlar Kurultayı Sonuç Deklarasyonu”, <http://ilericikadindernegi.org.tr/2019/03/18/ilerici-kadinlar-dernegi-emekci-kadinlar-kurultayi-sonuc-deklarasyonu> (13.05.2018).

▪ Esnek çalışma adı altında sürdürülen sömürücü uygulamalara son verilmeli, çalışma saatleri düşürülmeli ve güvenli çalışma ortamı sunulmalıdır.

▪ İşsizlik yasaklanmalıdır.

▪ “Eşit işe eşit ücret” ilkesinin bütün kurumlarda kural haline getirilmesi gerekmektedir.

▪ Çalışan kadınların iş yerlerinde taciz edilmesinin önlenmesi bağlamında caydırıcı cezai yaptırımlar ve tedbirler uygulanmalıdır.

▪ Bireysel emeklilik konusundaki baskılara son verilmeli, kıdem tazminatının “budanması tasarıları” derhal rafa kaldırılmalıdır.

▪ Kadınların üretim sürecinden uzak kalmasına neden olan ev içi roller kamusal hizmet kapsamında değerlendirilip, hasta ve yaşlı bakımevi, kreş, ortak yemekhane ve çamaşırhane açılarak hizmet verilmelidir.

“Memur-Sen ve Eğitim-Bir-Sen Kadınlar Komisyonu” Başkanı Safiye Özdemir ise kadınların çalışma hayatındaki sorunlarını şu şekilde açıklamıştır⁴⁸¹:

▪ Çalışan kadınların doğum izin sürelerini yetersiz bulan Özdemir, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu’yla kadınlara verilen 16 haftalık izin süresinin yetersiz olduğunu kadınların talepleri doğrultusunda dile getirmiştir.

▪ Amirlerin inisiyatifine bırakılan süt izinlerinin ise mevzuatta düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir.

▪ Yönetim kademelerinde daha fazla kadının çalışması gerektiğini belirten Özdemir, bunun gerçekleşmesi halinde çalışan kadınları daha iyi anlayan kadın yöneticiler sayesinde sorunların üstesinden daha rahat gelebileceğini söylemiştir.

▪ Çalışan kadınlar için birçok kazanım elde edilmesine rağmen yine de alınması gereken çok yol olduğu da ifade edilmiştir.

5510 Sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu” ile kadınlara birtakım haklar verilse de yine de kadın STK’lar tarafından sorunların olduğu dile

---

⁴⁸¹ “Çalışan Kadınların Sorunları ve Çözüm Önerileri”, <http://www.memursen.org.tr/calisan-kadinlari-sorunlari-ve-cozum-onerileri> (13.05.2019).

getirilmiştir. “Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Grubu” kapsamlı bir araştırma yapmış ve şu sorunları tespit etmiştir⁴⁸²:

▪ Kadın çalışanların içinde kayıt dışı çalışanlar, gelir elde etse bile primli sistemden dışlanmaktadır.

▪ Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar sosyal güvenlik düzenlemelerinden yararlanamadıklarından dolayı hayat boyunca erkek bireylere bağımlı olmaya neden olmaktadır.

▪ Özel istihdam bürolarının yasalaştırmak istediği kiralık/geçici işçilik konusu, kadın için güvencesiz bir durum oluşturmaktadır.

▪ “Sosyal güvenlik alanında getirilen düzenlemelerin bir kısmı ise kadınlar açısından eksik ve eşitlikçi olmayan uygulamaları barındırmaktadır. Örneğin; erkeklerin askerlik borçlanmasından yararlanabilmesi için askere gitmeden önce sigortalı olması koşulu aranmazken; kadınların doğum borçlanması yapabilmesi için doğumdan önce sigortalı olması koşulu aranmaktadır. Bununla birlikte, engelli çocuğu bulunan kadın sigortalıya tanınan erken emeklilik hakkı, birçok kısıtlama nedeniyle tam anlamıyla amacına ulaşmaktan uzaktır. Örneğin; birden fazla engelli çocuğu bulunan kadın sigortalı bunlardan yalnızca biri için bu hakkı kullanabilirken; engelli çocuğun Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümlerine göre sürekli ve yatılı olarak korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretli veya ücretsiz faydalanması halinde kadın sigortalı böyle bir haktan faydalanamamaktadır.”

Kadınların bir başka sorunu, siyasi alanda varlık gösterememesidir. Fatmagül Bertay, kadınların siyasi alanda varlık gösterememe nedenlerini birçok faktöre bağlayarak açıklar⁴⁸³:

- Aile ve parti desteğinin olmaması,
- Siyasi yaşamın erkek niteliği,
- Ataerkil ideolojinin egemenliği,

⁴⁸²“Türkiye’de Kadınlar Sosyal Güvenliğin Neresinde? 5510 sayılı SSGSS Kanunu’nun Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi Raporu”, http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/Turkiyede_kadınlar_sosyal_guvenlik_rapor-1.pdf (14.05.2019).

⁴⁸³ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, Yıl 2004, s. 1-30.

- Maddi destek yokluğu ve
- Seçim sisteminin niteliği de kadını siyasetten uzaklaştıran nedenler arasındadır.

“İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi” ve “İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği”, kadının siyasi hayata katılımının yetersizliği sorununu kapsamlıca araştırmış ve aslında bunun bir kadın sorunu olmasının da ötesinde demokrasi sorunu olduğunu söylemiştir. Kadının siyasi yaşama katılmasındaki engelleri ise şu şekilde sıralamıştır⁴⁸⁴:

- Eğitimsizlik sorunu: 25 yaş üstü üniversite mezunu kadın nüfusu 1.210.885'tir.
- Toplumsal ve kültürel yapı: Günümüz Türkiye'sinde siyaset hâlâ bir erkek işi olarak görülmektedir.
- Ekonomik bağımsızlık: Kadınların tam manada siyaset yapabilmeye yetecek miktarda ekonomik bağımsızlığı yoktur.
- Siyasi sistem ve parti yapısı: Parti içinde tam anlamıyla bir demokrasinin olmayışı, siyasetin otel lobilerinde ve kahvehanelerde yapılması kadınların girişini zorlaştırmaktadır.
- Kadınların siyasete ilgisizliği: Yapılan araştırmalara göre kadınların %65'i siyasete ilgisizdir. Ancak bu konu, kadınların ekonomik bağımsızlığı ve eğitim durumları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Her iki kuruluş, kadınların siyasal yaşama katılabilmesinde ekonomi ve eğitim alanındaki donanımın tek başına etkili olmadığını belirterek Siyasi Partiler/Seçim Kanunu'nda kadın ve erkeğin eşit temsilini sağlayacak şekilde değişikliğe gidilmesinin de gerekli olduğu yönünde tavsiyede bulunmuştur⁴⁸⁵.

Kadınların siyasette varlık gösterebilmesi için 1983 yılında çıkarılan “Siyasi Partiler Kanunu” kapsamında siyasi partilere; kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yapılanmaları bünyesinde barındırabilme yetkisi vermiştir. Kadınlar, kadın kollarını siyasete katılmak için ilk zamanlarda önemli bir basamak olarak görse de aslında

^{484c}Kadınların Siyasetteki Durumu, Aslında Bir Demokrasi Sorunu”, <https://istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=11956> (13.05.2019).

^{485c}Kadınların Siyasetteki Durumu, Aslında Bir Demokrasi Sorunu”, <https://istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=11956> (13.05.2019).

kadın kollarının çok da işlevsel olmadığı bazı kadın kuruluşlarca dile getirilmiştir. Örneğin “Kadın Dernekleri Federasyonu” Başkanı Canan Güllü, “Siyasi Partiler Kanunu”nun yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kadın kollarının, kadınları siyasi alanda çok da aktif kılmadığını hatta geleneksel rollerin pekiştirildiği sıkıştırılmış bir alan olarak ifade etmiş ve aslında kadınların, siyasi kademelerde yükselmesinin önünde engel oluşturduğunu söylemiştir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan kanunlardaki eksiklikler ve uygulamada oluşan sorunların yanı sıra hükümetin kadın sorunlarını önleyecek politikalarının yetersiz olması, kadın sorunlarını giderecek miktarda bütçe ayrılmaması, temel alanlarda ataerkil düşünce yapılanmasının devam etmesi, toplumda tam anlamıyla zihniyet dönüşümünün sağlanamaması gibi sebepler sıralandığında kadın STK’lar, nasıl ki geçmişte yaşanan sorunları gidermek için kurulup varlık göstermişse bugün de gerek yasal eksikliklerden gerek sosyal, siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı oluşan kadın sorunlarının üstesinden gelebilmek ve ihtiyaçları gidermek için kurulmuştur.

Kadın STK’lar, kadın sorunlarına neden olabilecek konuları ayrıntılı bir şekilde inceleyip tespitlerde bulunarak hükümete çözüm önerileri sunar. Bu çözüm önerileri, hükümet tarafından her zaman dikkate alınmasa bile bu konularda ortak bir kamuoyu oluşmasına ve baskı yoluyla hükümeti etkileyerek keyfi uygulamaların önüne geçmesine yardımcı olur. Aynı zamanda kadın STK’lar, bu çözüm önerilerini sözde bırakmayıp kendi sivil alanında da uygulamaya geçirerek kadın sorunlarını çözme, kadınların yükünü hafifletme ve her anlamda yardımcı olma görevini kendilerine amaç edinerek kadını hak ettiği seviyeye ulaştırma noktasında çalışmaya devam etmektedir ki kadın hakları açısından önemi ve etkisi de bu noktada görülür.

Kadın sorunlarında duyarlılığı artırma konusunda süreklilik arz eden kuruluşlara daima ihtiyaç duyulmuştur. Her şeyden önce kadın STK’ların ihtiyaçlar doğrultusunda kurulduğu bir gerçektir. Kadınlar sürekliliği olan, sistemli hareket edecekleri, amaçları doğrultusunda özgür ortamlara ihtiyaç duymalarından ötürü kurumsallaşma fikri gün geçtikçe daha çok ön plana çıkmaktadır. Yıllar önce kadının eğitim, çalışma, siyasal yaşama katılma gibi kamusal alanda yer alma konularındaki sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla kurulan, yine bugün de haklar bağlamında talep ve sorunları dile getirmenin aracı olmakta olan kadın kuruluşlar, uluslararası,

ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde kadın ihtiyaçlarını gidermeye devam etmektedir. Hak kazanımları ve kadınlarla ilgili (Kız çocukları okumaz!, Kadın çalışmaz erkek evine bakmakla yükümlüdür!, Siyaset kadın işi değildir!, Koca hem döver hem sever! gibi) kalıplaşmış yargıların biraz daha yumuşadığı veya bu tarz düşüncelerin kısmen aşıldığı görülse de hâlâ kadın sorunlarının tam anlamıyla ortadan kalkmadığı ve birtakım sorunların yaşandığı gerçeği mevcuttur. Kadınların verdiği mücadelelerin daha etkili olabilmesi, somut ve gözle görülür bir hâl alması bakımından önemli bir aktör konumunda olan kadın kuruluşlar, kadınların hayatında önemli bir yer teşkil etmeyi başarmış, kadın sorunlarının sona erdirilmesi ve kadınların hukuki olarak erkeklerle eşit haklara sahip olması konusu kadın kuruluşların geçmişte olduğu gibi bugün de konularını oluşturmuştur⁴⁸⁶.

Türkiye’de kadın odaklı çalışmak için kurulan sivil kuruluşların sayısı artmaya devam etmektedir. Son yapılan bir araştırmaya göre ASPB’nin oluşturduğu veri tabanında 76 kadın kuruluş listelenmişken; Sivil Toplum Geliştirme Merkezi’nin oluşturduğu veri tabanında ise 623 kadın kuruluş olduğu tespit edilmiştir⁴⁸⁷.

Türkiye’de kadın STK’ları iki açıdan değerlendirmekte fayda vardır: Geniş çerçevede kadın örgütler, tümünün kadın politikaları ve toplumsal cinsiyet rollerine karşı kolektif gücü temsil etme konusunda birleştiği görülmektedir⁴⁸⁸. Dar açıdan bütün kadın kuruluşlar; birçok etkinlik, proje ve programlar ile eğitim, sağlık, çalışma hayatı, şiddet ve bütün bunları içeren kadın hakları bağlamında kadınların hayatını iyileştirmek, kolaylaştırmak ve onları bilinçlendirme işlevlerine yoğunlaşarak kadın gücünü temsil etme görevi görür⁴⁸⁹.

Türkiye’de ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın STK’ların hemen hemen hepsinin kadına dair tüm konuları içine alan çalışmalarda bulunduğu görülse de yine

---

⁴⁸⁶Şafak Kaypak; Mehmet Kahraman, “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 33, 2016, s. 298-315.

⁴⁸⁷ Bayram Oğuz Aydın; Salih Gürbüz, “Türkiye’de Kadınların Karşılaştığı Sorunlar ve Köprü Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 4, 2018, s. 579-586.

⁴⁸⁸ Çiğdem Esin, “Türkiye’de Kadın Kuruluşları ve Etkinlik Alanları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Yıl 2003, s. 1-3.

⁴⁸⁹ Çiğdem Esin, “Türkiye’de Kadın Kuruluşları ve Etkinlik Alanları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Yıl 2003, s. 1-3.

de faaliyetleri incelendiğinde çalışmalarına öncelik verdiği konu başlıklarının olduğu görülmektedir. Bunlar: eğitim, şiddet, insan hakları, sağlık, çalışma, siyaset şeklinde tespit edilmiştir⁴⁹⁰. Bu konu başlıkları altında İlk feminist bilinç, kadın hakları hareketi ve sivil kurumsallaşmanın zeminini oluşturan illerden biri olan İstanbul'da kurulan kadın STK'lar (ulusal düzeyde faaliyet gösteren çoğu kadın kuruluşunun merkezi İstanbul'dur) dikkate alınarak, kadın kuruluşların hükümete sunduğu kadın hakları konusundaki çözüm önerilerini kendi sivil alanında nasıl uygulamaya dönüştürdüğü ve sorunların nasıl aşılmaya çalışıldığı ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Kadının Güçlendirilmesi

Kadının güçlendirilmesi konusu uluslararası alanda faaliyet gösteren BM tarafından kullanılmış bir kavramdır. BM, kadının güçlendirilmesi konusunu daha ayrıntılı tanımlamak ve bu konuda çalışmalar yapmak için UN WOMEN'ı (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi) kurmuştur. Uluslararası çalışan UN WOMEN, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadının hayat standartlarını yükseltmek ve iyileştirmek amacıyla çalışan bir birimdir. Türkiye'de kadın kuruluşlarına da birçok yönden örnek olan UN WOMEN, birçok kadın örgütü için yol gösterici bir rol üstlenmiştir.

Erkeklerin toplumsal roller ve siyasi işlere daha uygun olduğu algısı, kadını kamusal alandan yoksun bırakarak ev içi rollerle bağdaştırılmasına sebebiyet vermiştir⁴⁹¹. Bu durum kadını toplumdaki soyutlayarak güçlü bireyler olmasını engellemiştir. Kadının güçlendirilmesi, hayat standartlarını yükseltmenin aracı olan 'eğitim' başta olmak üzere yardım ve kültürel faaliyetlerini kapsamaktadır. Nitekim bu grupta değerlendirilen kadın kuruluşları; kadın, çocuk ve gençlere yönelik yardım faaliyetleri, kültürel gelişim ve eğitim konusunda yardımcı olacak şekilde çalışmalar yaparak kadını güçlendirme görevi görür.

2017 TÜİK sonuçlarına göre kadının aldığı eğitim düzeyi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

---

⁴⁹⁰ Çiğdem Esin, "Türkiye'de Kadın Kuruluşları ve Etkinlik Alanları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Yıl 2003, s. 1-3.

⁴⁹¹ Jane Freedman, *Concepts in the Social Sciences Feminism*, USA/Philadelphia 2001, s. 13.

Tablo: Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+yaş) 2017 Türkiye

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	2.336.847	359.534	1.977.313
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	7.910.526	3.307.584	4.602.942
İlkokul mezunu	20.624.450	9.251.606	11.372.844
İlköğretim mezunu	8.691.859	5.032.195	3.659.664
Ortaokul veya dengi okul mezunu	7.745.909	4.339.831	3.406.078
Lise veya dengi okul mezunu	13.965.683	7.921.816	6.043.867
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9.246.078	5.014.120	4.231.958
Yüksek lisans mezunu	890.437	503.452	386.985
Doktora mezunu	203.811	121.250	82.561
Bilinmeyen	572.521	280.585	291.936
Toplam	72.188.121	36.131.973	36.056.148

Kaynak: “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Eğitim, Kültür ve Spor Veritabanı 2017Sonuçları”

* Yabancılar kapsama alınmamıştır.

Türkiye’de kadının hak ihlallerine en çok maruz kaldığı temel alanlardan biri eğitimidir. Kadınların eğitim düzeyi erkeklerle karşılaştırıldığında daha düşük bir oranda olduğu karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki kadınlar, eğitim sorununu giderecek,

okullaşma oranını arttıracak ve hayat şartlarını yükseltmelerine yardımcı olacak eğitim hakkını yıllar önce kazanmıştı. Yasal düzenlemeler incelendiğinde, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4. ve 8. maddesinde eğitim kurumlarının cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olduğu ve eğitimde fırsat eşitliği konularına vurgu yapılmıştır. Yine Eğitim Kanunu'nun 2. maddesinde, ilköğretimin kız ve erkek çocuklar için zorunlu ve parasız olduğu belirtilmiş, bu kanunda da 2012 yılında değişiklik yapılarak zorunlu olan eğitim süresinin ilkokul 4 yıl, ortaokul 4 yıl ve lise 4 yıl olmak üzere toplam 12 yıl olduğu ifade edilmiştir. Uluslararası sözleşmelerden biri olan ve Türkiye'nin de taraf olduğu CEDAW'ın 10. maddesi de taraf devletlere eğitim hakkı konusunda ayırım yapılmadan kadın ve erkeklerin eşit faydalanması gerektiği yükümlülüğünü getirmiştir. 1996 yılında Pekin Deklarasyonu ile kadın için kritik alanlardan birinin eğitim olduğu belirtilmiş, Türkiye 2000 yılına kadar kadın okuma-yazma oranını yüzde 100'e çıkarma taahhüdünde bulunmuştur. Ancak hükümet, taahhüdünü yerine getirmemekle birlikte UNESCO (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin 2015 yılına kadar ilk ve ortaöğrenim eğitiminde cinsiyet eşitliğini sağlayamama riskini taşıyan ülkelerden biri olduğu belirtilmiştir⁴⁹². ADNKS 2017 sonuçlarına göre Türkiye'de, 2.336.847 kişinin okuma-yazma bilmediği bu sayının 1.977.313'ünün kadın olduğu bilgisi yer almaktadır⁴⁹³.

Birçok gelişme ve düzenlemeye rağmen Türkiye, kadın eğitimi konusunda problemler yaşamaya devam etmektedir. Bu durum, hak kazanımlarının bir noktada etkili olmadığını, toplumda kadın ve erkeklerin eğitim konusundaki düşüncelerinde zihniyet dönüşümünün tam anlamıyla sağlanmadığını da göstermektedir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek adına hükümet birçok kampanya ve proje başlatmıştır. 'Eğitimime %100 Destek', 'Baba Beni Okula Gönder', 'Haydi Kızlar Okula', '7 Çok Geç' gibi toplumda farkındalık oluşturmak amacıyla başlatılan projelerdir⁴⁹⁴. Yine

---

⁴⁹²CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu ve TCK Kadın Platformu, Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu, Temmuz 2010, s.12.

⁴⁹³AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Türkiye'de Kadın", Haziran 2018, s. 1-76.

⁴⁹⁴ Kevser Özyayınık, "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı 33, Temmuz-Aralık 2014, s. 93-112.

eğitim konusunda önemli çalışmalar yapan ve kadın STK'lar içinde yer alan ağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin TURKCELL Anonim Şirket (A.Ő.) ile başlattığı 'ağdaş Türkiye'nin ağdaş Kızları Projesi' de kız çocukları için önemli projelerden biri olarak gemiřtir⁴⁹⁵.

Türkiye'de kadının eğitim sorunu belli yıllara özgü bir sorun değildir. Günümüzde çeşitli yerlerde, bölgelerde okuma-yazma bilmeyen, eğitimi kız çocuğu için önemsiz gören, cinsiyet tercihinde erkekten yana tavır sergileyen düşünce tarzlarının olduğunu görmekteyiz. Bu noktada kadın kuruluşların bir amacı da eğitim konusunda hak ihlallerinin üstesinden gelebilmek adına toplumsal zihniyet dönüşümünü sağlamak ve bunun için çalışmalarda bulunmak olmuştur. Toplumun ilerlemesi, gelişmesi ve her alanda eğitimin önemli bir araç olduğunu vurgulayan kadın örgütler, kadın ve kız çocukları için eğitim alanında çalışmalar yapmaya devam etmektedir. Maddi imkânları el vermeyen ailelerin çocukları için burs imkânları, okuma-yazma programları, eğitici seminer ve kurslar, okuma-yazmanın önemini vurgulayan bilinlendirmeler kadın örgütlerin eğitim faaliyetleri arasında yer alan çalışmalarıdır.

Türkiye'de ulusal düzeyde yardım faaliyetleri ve eğitim konusunda çalışmalar yapan kadın STK'lar aşağıdaki gibidir:

- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
- Hanımlar İlim ve Kültür Derneği
- Anne ve ocuk Eğitim Vakfı
- Türk niversiteli Kadınlar Derneği
- Kadının Sosyal Hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği
- Türk Anneler Derneği
- Türkiye Yardım Sevenler Derneği
- Hazar Eğitim ve Kültür Dayanışma Vakfı
- Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı
- İnsan Gelişimi ve Toplumsal Eğitim Vakfı

---

⁴⁹⁵ Kevser zaydınlık, "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, Sayı 33, Temmuz-Aralık 2014, s. 93-112.

- Vakıflar Yüksek Tahsil Kız Yurdundan Yetişenler Eğitim ve Kültür Vakfı
- Kadın Araştırma Derneği
- Köy Öğretmenleri Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği
- Kadından Topluma Eğitim Grubu
- Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu
- Uçan Süpürge

a) Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

1997 yılında kurulan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Atatürk ilke ve İnkılâpları çerçevesinde, çağdaş eğitim aracılığıyla toplumu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmayı amaçlayan ulusal düzeyde çalışan gönüllü bir kuruluştur⁴⁹⁶. Kadın hareketi içinde yer alan ÇYDD, çağdaş toplumu oluşturabilmek, insan haklarına saygılı ve toplumun fertlerini ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yönden geliştirmeyi hedefler. Temel çalışma alanı eğitimidir. Türkiye genelinde 102 şubesi bulunmaktadır.

Uygar bir toplum oluşturabilmek adına eğitimi önemli bir araç olarak gören dernek, bireylerin her alanda fırsat eşitliğini sağlaması için mücadele etmektedir. Nitekim dernek tüzüğünde de çalışma ilkeleri arasında eğitimdeki fırsat eşitsizliğini gidermek amacıyla kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmak ve kadının mesleki ve eğitim konusundaki eksiklerini gidermek yer almaktadır⁴⁹⁷.

ÇYDD'nin faaliyet raporları incelendiğinde, kız çocuklarının eğitim alması gerektiği konusunda hassas olduğu ve bu doğrultuda önemli birçok proje başlattığı görülmektedir. Bu doğrultuda 68.404 kız öğrenciye ilk- ortaöğretim ve 34.150 kız öğrenciye üniversite bursları verilmiştir⁴⁹⁸.

---

⁴⁹⁶ “Hakkımızda”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/hakkimizda-2> (09.04.2018).

⁴⁹⁷ “Tüzük”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/tuzuk-13> (09.04.2018).

⁴⁹⁸ “Genel Bilgi”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/genel-bilgi-64> (09.04.2018).

67.077 ilköğretim ve lise öğrencilerine burs verilmiş, bunlardan 19.877 öğrencinin bursu ‘Anadolu’da Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak Projesi’ kapsamında bireysel bağışçıların desteğiyle verilmiştir⁴⁹⁹. Yapılan diğer destekler ise;

▪ TURKCELL İletişim Hizmetleri A.Ş.’nin desteğiyle 2000 yılından bu yana ilköğretimde okuyan 30.215 kız öğrenciye burs verilmektedir. (Kardelenler-Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları Projesi),

▪ Doğan Gazetecilik A.Ş. ve bireysel bağışçıların desteğiyle 2005 yılından bu yana ilköğretime devam eden 11.197 kız öğrenciye burs verilmektedir. (Baba Beni Okula Gönder Projesi),

▪ Mercedes-Benz Türk A.Ş.’nin 2004 yılında başlattığı destek çerçevesinde meslek lisesinde okuyan 3.707 kız öğrenciye eğitim bursu sağlanmıştır. (Her Kızımız Bir Yıldız Projesi)⁵⁰⁰.

Bu projelerle birlikte;

- 769 anasınıfı ve 565 oyun parkı,
- 2 lise, 6 anaokulu, 24 ilköğretim okulu, 32 köy okulu, 36 öğrenci yurdu,
- 1 üniversite eğitim birimi, 20 eğitim ve kültür evi,
- 550 okula malzeme desteği,
- 3.550 kuruluş ve okula kitap, 30 okula kütüphane,
- Ve kitap toplama kampanyaları ile 5 milyondan fazla kitap ihtiyaç sahiplerine verilerek destek sağlanmıştır⁵⁰¹.

b) Anne-Çocuk Eğitim Vakfı

Anne-Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), 1980’li yıllarda Boğaziçi Üniversitesi akademisyenlerinin başlattığı araştırma projesi sonucunda kurulmuştur. Araştırma sonucu, o dönemde çocukların sadece %7’sinin okul öncesi eğitim aldığı yönündedir. Bu düşük oran sonucunda akademisyenler, alternatif bir okul öncesi eğitim modeli olan “Anne-Çocuk Eğitim Programı”nı (AÇEP) geliştirmiştir. Uygulamanın başarılı

⁴⁹⁹“İlköğretim/lise Kız Öğrenci Bursları”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/ilkogretim-lise-103> (31.05.2018).

⁵⁰⁰“İlköğretim/lise Kız Öğrenci Bursları”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/ilkogretim-lise-103> (31.05.2018).

⁵⁰¹“Genel Bilgi”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/genel-bilgi-64> (31.05.2018).

olmasının hemen ardından 1993 yılında vakıf şeklinde örgütlenerek kurumsal bir nitelik kazanmıştır.

Anne ve çocuğun (0-6 yaş) eğitimi odaklı çalışan AÇEV;

TÜİK verilerine göre Türkiye’de kadınların %43’ünün ilkokul mezunu olduğu, %8’inin okur-yazar olmadığı ve okur-yazar olmayan kadınların %74,9’unun dört veya daha fazla sayıda çocuk sahibi olduğu veriler doğrultusunda tespit edilmişti⁵⁰². Sonuçlar doğrultusunda dernek, Anne Destek Programı’nı geliştirmiş, bu noktada annelere 13 haftalık eğitim vererek çocuk üzerindeki gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Türkiye’de kadın hayatında önemli sorunlardan birini teşkil eden kadının okuma-yazma bilmemesi sorunu üzerine UN WOMEN Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Fonu’nun desteğiyle “Hayat Dolu Buluşmalar” adıyla okuma-yazma kursları düzenlemiştir⁵⁰³. Ayrıca AÇEV, okur-yazarlık oranını daha da yükseltmek amacıyla www.acevdeokuyaz.com yetişkin okur-yazarlığı portalı olarak hizmet vermeye devam etmektedir⁵⁰⁴. Derneğin birçok eğitim programı sayesinde 135.000 kadın okur-yazarlık programından yararlanmıştır⁵⁰⁵. Aynı zamanda toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla özel sektör çalışanlarına seminerler de vermektedir.

Uluslararası çalışmalar yapan AÇEV, 1997 yılında Erken Çocukluk Eğitimi Danışma Grubu’na dâhil olmuş ve ‘Erken Çocukluk Eğitimi Orta Asya Temsilcisi’ ilan edilmiştir⁵⁰⁶. Buradan hareketle Vakıf, UNESCO Erken Çocukluk İşbirliği Merkezi olarak Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa gibi ülkelerde konuyla ilgili birtakım eğitim faaliyetleri yürütmeye devam etmektedir⁵⁰⁷.

---

⁵⁰²“Anne Destek Programı”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/anne-destek-programi> (20.04.2018).

⁵⁰³“Hayat Dolu Buluşmalar”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/kadinlar-icin/hayat-dolu-bulusmalar> (20.04.2018).

⁵⁰⁴“AÇEV oku yaz programı”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/kadinlar-icin/acevde-okuyaz> (21.04.2018).

⁵⁰⁵“Temel ve İleri Okuryazarlık Çalışmaları”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/kadinlar-icin/temel-ve-ileri-okuyazarlik-calismalari> (21.04.2018).

⁵⁰⁶“Tarihçe”, <https://acev.org/biz-kimiz/tarihce> (10.06.2018).

⁵⁰⁷“Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Demokrasi –İstanbul’daki Kadın Kuruluşlarının Yerel Düzeydeki Siyasal ve Toplumsal Katılıma İlişkin Tutumları”, http://katalog.ibt.gov.tr/kutuphane2/YordamVt/projem_istanbul/pi_00012.pdf (10.06.2018).

2015 yılında AÇEV, Koç Topluluğu'nun yürüttüğü “Ülkem İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Destekliyorum Projesi”nin ortaklarından biri olarak eğitim konusunda toplumun tüm kesimlerinde farkındalık oluşturmak adına çalışmalar yapmıştır⁵⁰⁸. Ayrıca kurum, birçok yayın (kitap, bülten, rapor) çıkararak toplumun eğitim sorununa dikkat çekerek çok boyutlu çalışmalar yapmaya devam etmektedir.

c) Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği

Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği (TÜKD), Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve önder üniversitelerinden mezun olan kadınların bir araya gelip, 1949 yılında kurduğu bir dernektir⁵⁰⁹. Daha sonra 1955 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Uluslararası Üniversiteli Kadınlar Federasyonu'na üyeliği kabul edilmiştir. Ve ardından “TÜKD, ulusal ve uluslararası çalışmalarda GWI'ın (Graduate Women International-Uluslararası Üniversite Mezunu Kadınlar) tek yetkili organi⁵¹⁰” kabul edilmiştir.

Derneğin amacı, Atatürk ilkeleri doğrultusunda Türk kadınına sosyal, siyasal, kültürel anlamda güçlendirmektir. Dernek çağdaş, laik, demokrasi, insan hakları, kadının hakları gibi değerler doğrultusunda çalışır.

TÜKD, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak çağdaş eğitime ulaşmak için;

- Türkiye’de üniversite mezunu kadın sayısını arttırmak,
- Kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmak için projeler içinde yer almak,
- Kız çocuklarının okuması için burs vermek,
- Siyaset ve karar alma mekanizmalarında kadın konulu eğitici programlar düzenlemek ve
- Üniversiteli kız öğrencilere çağdaş bir toplum için birçok konu üzerine bilinçlilik oluşturmayı hedefler⁵¹¹.

Ayrıca kadının insan haklarıyla ilgili amaçları ise şu şekildedir;

⁵⁰⁸ “Tarihçe”, <https://acev.org/biz-kimiz/tarihce> (10.06.2018).

⁵⁰⁹ “Tarihçe”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=34 (16.04.2018).

⁵¹⁰ “Tüzük”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=414 (06.06.2018).

⁵¹¹ “Miyon”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=107 (16.04.2018).

- CEDAW’ın çalışmalarını izlemek,
- Kadın erkek eşitliğini sağlamak için uluslararası sözleşmelere destek olmak,
- Kadının insan hakları için kamuoyu oluşturmak,
- Kadına şiddete son vermek amacıyla çalışmalar yapmak,
- Karar mekanizmalarında kadına yer vermek ve
- Kadın istihdamını artırıcı etkinlikler düzenlemek yer alır⁵¹².

Derneğin en önemli çalışması üniversiteli kız öğrencilere burs vermektir. Kız çocuklarının daima okumasından yana olan dernek, bunu sağlamak amacıyla eğitim süreci içinde burslar vererek bu konudaki hassasiyetini belirtmiştir. Ayrıca dernek, kadın ve kız çocukları için basın açıklamaları yapıp kamuoyunu bilgilendirme görevi de üstlenir. Kadına yönelik şiddet, kadın-erkek eşitliği, kadın ve yurttaş hakları, kadın sağlığı gibi konular üzerinde durarak gerek eğitim programları gerek makaleler doğrultusunda kadın sorunlarına dikkat çekecek şekilde destek olmaya devam etmektedir.

ç) Türkiye Yardım Sevenler Derneği

Milli Mücadele Dönemi’nde Türk kadının yaptığı fedakârlıklar, Türk tarihine geçmiş ve kadının ulusal bilinç, vatan, millet için gösterdiği uğraşlar hafızalara kazınmıştır. 19 Ocak 1928 tarihinde Kırklareli milletvekili Fuat Umay, Ankara’da kadınlara bir çağrıda bulunmuş, madden ve manen durumu iyi olmayan kadınların korunmasının kendileri için bir görev olduğunu, kadına yapılan yardımın çocuğa da faydası dokunacağı ve kapsamlı çalışmaların ancak dernek kurularak yapılabileceğini açıklamıştır. Bu çağrının üzerine kadınlar, Doktor Umay’ın başkanı olduğu Himaye-i Etfal Cemiyeti’nde toplanarak komisyon kurmuş, bu komisyon kurulacak olan derneğin adını “**Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti**” olarak adlandırmış ve 19 Şubat 1928 yılında resmi olarak kurulmuştur⁵¹³.

Derneğin yapmış olduğu faaliyetleri yakından takip eden Atatürk, “*Büyük varlık ve faziletleri unutulmamış Türk kadınlarına ayağa kalkarak hürmetlerimizi*

⁵¹² “Miyon”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=107 (17.03.2018).

⁵¹³ “Hakkımızda”, <http://www.tysd.org.tr/hakkimizda/tysd.html> (20.04.2018).

göstermeliyiz. Türk kadını yoksul olamaz. Türk kadını bizatihi bir varlıktır.” diyerek derneğe ‘Yardım Sevenler Derneği’ adını vermiştir⁵¹⁴.

1930’lu yıllarda derneğe bağlı atölyelerde kıyafetler dikilerek yoksul annelere dağıtılmıştır. Ayrıca bu dernekte bir taraftan üreten kadınlar çalışarak para kazanma olanağına sahip olurken; diğer taraftan yoksul kadınların ihtiyaçları karşılanmıştır. 1939 Erzincan Depreminde Kızılay’ın yanında yer alarak yardımda bulunmuştur.

Dernek, 1940’lı yıllarda İkinci Dünya Savaşı’nın ülkemize sıçraması tehlikesi doğrultusunda sınırda nöbet tutan askerlere giysiler hazırlayarak ilgili makamlara göndermiştir. Dernek, kadınlara cephe gerisi hizmet sunmak amacıyla hasta bakıcı kursları açmış, 95 kadın ‘Fahri hemşirelik’ belgesi almıştır. Üniversiteli kız öğrenciler için de yurt yapılmıştır.

1950’li yıllarda atölye sayılarının artmasıyla dernekte çalışan kadın işçi sayısı da yükselmiş, böylelikle “emek karşılığı yardım” yaygınlaştırılmıştır.

1960’lı yıllarda sosyal yardım sisteminin henüz oluşmadığı yıllarda bireylere ve ailelere yardım yapılarak hükümete destek olmuştur. Yeni kız öğrenci yurtları açılmış, burs olanakları artırılmış, okuma-yazma kursları açılmış, 1964 yılında Kıbrıs’ta bulunan soydaşların maddi ihtiyaçlarını giderebilmek için Kıbrıs’a yardım pulu çıkarmada karar alan beş büyük hayır kurumunun içinde yer almıştır.

1980’li yıllarda Semra Özal’ın katkılarıyla kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi amacıyla ‘Ana-Çocuk Sağlığı Merkezi’ açılmıştır. Bununla birlikte verilen burs sayısı ve miktarı artırılmış verilen bursun adına “*ATATÜRK BURSU*” denilmiştir. Bu yıllarda ayrıca huzurevi ve çocuk yuvaları da dernek aracılığıyla açılmıştır.

1990’lı yıllara Bosna Hersek’te insanlık dışı vahşete maruz kalan kadınlar için derneğin 65. yıl kutlamalarında elde edilen bağış Bosnalı Kadın Sığınma Evi’ne teslim edilmiştir. Terörle mücadele eden askerlerin ailelerine bağış çeki verilmiş, “Mehmetçikle El Ele Kampanyası” ile rehabilitasyon merkezine bağış yapılmıştır.

Derneğin çalışmaları incelendiğinde;

---

⁵¹⁴“Hakkımızda”, <http://www.tysd.org.tr/hakkimizda/tysd.html> (20.04.2018).

- 5 İlköğretim Okulu- Diyarbakır, Burdur, Urfa, Denizli ve Mardin,
- 1 Lise-Van,
- 1 Çıracılık Okulu-İstanbul,
- 6 Öğrenci Yurdu- Ankara, İstanbul, Ardahan, Tavşanlı, Ünye, İzmit,
- 3 Sağlık Ocağı- Samsun, İzmir, İstanbul,
- 3 Huzurevi- İzmir, Bartın, Dinar,
- 2 Acil Yardım İstasyonu- İstanbul,
- 1 Kan Merkezi- İstanbul,
- 2 Öğretmen Lojmanı- Adapazarı, Mardin,
- 1 Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi-Eskişehir,
- 1 Otistik Çocuklar İş Eğitim Merkezi- Eskişehir'e armağan etmiştir⁵¹⁵.

d) Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği

1993 yılında “Hazar Grubu” olarak faaliyetlerine başlayan grup, 2006 yılında Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği (HAZAR) olarak örgütlenmiştir⁵¹⁶.

Deneğin amacı; *“kadınların, gençlerin, çocukların mevcut durum ve problemlerini tespit ederek hukuki, sosyal, siyasal ve ekonomik varlıklarını geliştirecek çözüme yönelik projeler üretmek, kişiler ve gruplar arası diyalog, iletişim, dayanışma, işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak, kadınların ve gençlerin kişisel gelişimine yönelik çalışmalar yapmak, eğitim ve öğretim açısından donanımlı hale getirmek, kadınları maddi ve manevi açıdan desteklemektir⁵¹⁷.”*

Derneğin en önemli faaliyet alanı eğitim olup, kadınları eğitim aracılığıyla toplumsal hayata kazandırarak aktif ve güçlü bireyler haline getirmeyi amaçlamıştır.

⁵¹⁵“Hakkımızda”, <http://www.tysd.org.tr/hakkimizda/tysd.html> (20.04.2018).

⁵¹⁶ Ömer Çaha, Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Demokrasi –İstanbul’daki Kadın Kuruluşlarının Yerel Düzeydeki Siyasal ve Toplumsal Katılıma İlişkin Tutumları Raporu-, Mart 2008, s. 49.

⁵¹⁷“Tüzük”, <http://www.hazarderneği.org/tuzugumuz> (11.04.2018).

Dernek; kadın, genç ve çocuklar için çalışmalarını sürdürür. Derneğin çalışmaları 4 başlık altında toplanmıştır:

- Kadın çalışmaları,
- Kadın buluşmaları,
- Mülteci çalışmalar ve
- Bağımlılık çalışmaları şeklindedir.

(1) Kadın Çalışmaları ve Kadın Buluşmaları

Derneğin kadın konulu çalışmaları incelendiğinde dünya ülkelerinde ve Türkiye’de evrensel olarak adlandırılan konular üzerinde faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Öncelikle kadın konulu çalışmalarını ASPB, KSGM, ŞÖNİM ve diğer kadın STK’larla birlikte yürütmektedir. Dernek;

- “Kadına Yönelik Şiddet”, “Kalkınmada Kadının Rolü”, “Kadın ve Yoksulluk”, “Kadın, Barış ve Güvenlik” gibi kadın konulu ulusal ve uluslararası toplantılara katılarak kadınların her alanda güçlendirilmesi gerektiği mesajını vermektedir.

- ASPB’nin başlattığı “Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi” kapsamında “Wo/women For Women Projesi”ni yürüten HAZAR, projenin kapanış toplantısına katılmıştır. Bu proje ile birlikte 26 ilde kadınlarla ilgili mevcut durum analizi yapılmış, eğitime ihtiyaç duyulan noktalar tespit edilmiş ve il eylem planları tamamlanmıştır⁵¹⁸. Ayrıca ilgili bakanlıklarla yapılan protokoller doğrultusunda 65 bin sağlık personeli, 47 bin 600 din görevlisi ve 71 bin polise kadına yönelik şiddet konusunda eğitim verilmiş, 326 hâkim ve savcıya seminerler düzenlenmiş, 34 bin Türk Silahlı Kuvvetleri personeliyle 464 bin askere eğitimler verilmiştir⁵¹⁹.

- HAZAR 2016 yılında “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İstanbul İl Eylem Planı Çalıştayı”na ortak olarak 26 ilde 1275 kişiye ‘Cinsiyet Eşitliği’ ve ‘Kadına Yönelik Şiddet’ eğitimleri verileceğine karar verilmiş, ayrıca konukevlerinin mevcut durumunun iyileştirilmesi, kadın sorunlarıyla ilgili uzman kadroların genişletilmesi,

⁵¹⁸cc. “Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi”, <http://www.hazardernegi.org/aile-ici-siddetle-mucadele-projesi-kapanis-toplantisi> (11.04.2018).

⁵¹⁹cc. “Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi”, <http://www.hazardernegi.org/aile-ici-siddetle-mucadele-projesi-kapanis-toplantisi> (11.04.2018).

yeni konukevlerinin ve danışma merkezlerinin açılması teklif edilmiştir⁵²⁰. Ayrıca şiddete uğrayan kadınların mesleki beceri elde etmesi konusunda “Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)” ve “İl Milli Eğitim Müdürlükleri” tarafından meslek edinme kursları verilmiştir.

▪ “Kadın Hayattır- STK Buluşmaları” toplantılarıyla birçok kadın STK, bir araya gelerek ülkede yaşanan kadın sorunları ve bu sorunlar karşısında karşılıklı çözüm yolları sunarak fikir alışverişinde bulunma imkânına sahip olmuştur.

▪ Dernek; Diyarbakır, Ankara, Çorum, Antalya, İstanbul, Afyon gibi şehirlerde bulunan kadın STK’larla buluşmalar düzenleyerek “Avrupa Birliği”, “Kadın Personel İstihdamı”, “CEDAW Raporlarının Değerlendirilmesi”, “Bireysel ve Hukuki Haklar” gibi konularda danışma, işbirliği ve düşünceler paylaşarak çözümler üretmektedir⁵²¹.

e) Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı

Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı (HEKVA), kurulduğu 1988 yılından bu yana “toplumun ekonomik yoksunluk içinde bulunan kesimlerini kendi kendine yeter duruma getirmek, kültürel ve sosyal zenginliğe ulaşabilme zeminini hazırlamak, sivil toplum ve yardımlaşma bilincini toplumda yaygınlaştırarak zıtlasma ve kutuplaşmaları azaltmak” misyonuyla çalışmalarını yürüten bir kadın STK’dır⁵²².

Toplumun genel sorunlarını çözmeye noktasında sorumluluk hissedenden 49 kadının bir araya gelerek kurduğu bir vakıftır. Kurucuların temel amacı yoksul öğrenci, aile ve yetimlerin maddi- manevi ihtiyaçlarını karşılayarak ekonomik, kültürel ve eğitsel düzeyde iyileşmesine yönelik hizmet sunmaktır. Çalışma alanları ise şu şekildedir;

Eğitim faaliyetleri: HEKVA; ailenin, toplumun ve ülkenin gelişmesi ve kalkınması için eğitimin şart olduğu vurgusu yaparak maddi imkânları yetersiz olan öğrencilere burs vermektedir⁵²³.

⁵²⁰“Şiddetle Mücadele İl Eylem Planı Çalıştayı”, <http://www.hazardernegei.org/kadina-yonelik-siddet-il-eylem-planı-2> (11.04.2018).

⁵²¹“Kadın Buluşmaları”, <http://www.hazardernegei.org/kadin-bulusmalari> (11.04.2018).

⁵²²“Hakkımızda”, <http://www.hekva.org.tr/hakkimizda> (21.04.2018).

⁵²³“Eğitim Çalışmaları”, <http://www.hekva.org.tr/egitim-egitim-calismalari> (21.04.2018).

Gençlik faaliyetleri: Derneğin bünyesi altında kurulan “Gençlik Komisyonu”, sivil toplum alanında çalışmalar yapmak isteyen gençlerden oluşarak sosyal sorumluluk kampanyaları, kültürel etkinlik ve seminerler düzenleme faaliyetlerinde bulunur⁵²⁴.

Kültürel ve Sosyal Faaliyetler: toplumu sosyal anlamda geliştirmeye yönelik faaliyetlerde de bulunan HEKVA, yurt içi ve yurt dışı seyahat organizasyonlarında bulunur⁵²⁵.

Yardım Faaliyetleri: Boşanmış, yetim, yaşlı, engelli, öğrencilerin hayatlarını iyileştirmeye ve kolaylaştırmaya yönelik yardım faaliyetlerinde bulunan HEKVA, “aynı ve nakdi yardımlar” ve yiyecek ihtiyaçlarının karşılandığı “aşevi” faaliyetlerinde bulunmaktadır⁵²⁶.

Kariyer Rehberlik ve Eğitim Merkezi: Bu merkez, 2004 yılında İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen “Çocuklar ve Gençler Mali Destek Programı” kapsamında hayata geçirilen “Gelişim İçin Fırsat Eşitliği Projesi” çerçevesinde yeniden yapılandırılarak, vakfın rehberlik ve eğitim hizmetlerini bir çatı altında toplamıştır⁵²⁷. Bu merkez aracılığıyla kadınların sağlıklı yaşam sürmelerini engelleyen yoksulluk, sınırlı eğitim gibi etkenleri en aza indirmek için kadınlara yönelik el sanatları kursu, ailelere yönelik psikolojik ve rehberlik danışma hizmetleri verilmektedir.

Mutfak Atölyeleri: Vakıf, 2015-2016 döneminde İstanbul Kalkınma Ajansı “Kadın İstihdamının Arttırılması Mali Destek Programı” kapsamında “İstihdam Garantili Mutfak Atölyeleri Projesi”ni hayata geçirmiştir⁵²⁸. Proje kapsamında meslek kurslarına katılan kadınlar için kariyer, iş hayatı, yasal haklar, psikolojik farkındalık ve güçlendirme, kişisel gelişim ve koçluk, işe yönlendirme/yerleştirme seminerleri verilmiş ve bu süreçte grubun %25’i istihdam imkânlarıyla buluşmuştur.

---

⁵²⁴“Gençlik Faaliyetleri”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-komisyonlar-genclik-komisyonu> (21.04.2018).

⁵²⁵“Kültürel ve Sosyal Faaliyetler”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-komisyonlar-kulturel-ve-sosyal-etkinlikler> (21.04.2018).

⁵²⁶“Yardım Faaliyetleri”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-komisyonlar> (21.04.2018).

⁵²⁷“Kariyer Rehberlik ve Eğitim Merkezi”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-karem> (21.04.2018).

⁵²⁸“Mutfak Atölyeleri”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-mutfak-atolyeleri> (21.04.2018).

Dernek, kuruluşundan bu yana 9 proje başlatmıştır.

İstihdam Garantili Mutfak Atölyeleri Projesi: Temel amaç kadının istihdam ve girişimcilik olanaklarını arttırmaktır⁵²⁹.

Genç Temsilciler Uluslararası Arenada Projesi: Bu proje bir eğitim projesi olarak tasarlanmış, HEKVA ve diğer ortaklar ile var olan ‘genç temsil’ açığını kapatmak amacıyla hazırlanmıştır⁵³⁰. Bu projenin ölçütü, 20-30 yaş arasındaki genç kızlardır. 20 gence proje kapsamında; feminizm, sivil toplumun tarihsel gelişimi, insan hakları ve demokrasi, AB ve Türkiye’nin AB’ye uyum süreci, sürdürülebilir kalkınma aktörü olarak sivil toplum gibi konularda eğitimler verilmiştir.

Kardeş Payı Projesi: Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla başlatılan bir projedir. Örneğin “Kardeş Payı Batman Projesi” ile okuldaki öğrencilere bot ve mont yardımı yapılmıştır⁵³¹.

Paylaş ki Okusunlar Projesi: Vakıf, kitap eksikliği olan okullara “Kitaplara Ulaşabilmek Herkesin Hakkı” sloganıyla başlattığı proje ile bağışta bulunarak okullarda kütüphanelerin açılmasına katkıda bulunmuştur⁵³².

Yeni Oyunlar-Yeni Oyuncaklar Projesi: Sosyal sorumluluk kampanyaları kapsamında başlatılan proje ile çocukların kişisel gelişimine katkıda bulunmak hedeflenmiştir⁵³³.

Gelişim İçin Fırsat Eşitliği Projesi: Bu proje ile kadınlara psikolojik destek verilmiş, el sanatları kursları kapsamında eğitimler verilmiştir⁵³⁴.

STK’LAR Geleceğin Liderlerini Arıyor Projesi: Proje, İstanbul Kadın ve Kadın Kuruluşları Derneği (İKKD) ve HEKVA tarafından başlatılmış, 4 ilden gelen (İstanbul, Samsun, Diyarbakır ve İzmir) 30 kız öğrenciye eğitimler verilmiştir⁵³⁵.

---

⁵²⁹“İstihdam Garantili Mutfak Atölyeleri”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-istihdam-garantili-mutfak-atolyeleri> (21.04.2018).

⁵³⁰“Genç Temsilciler Uluslararası Arenada”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-genc-temsilciler-uluslararasi-arenada> (21.04.2018).

⁵³¹“Kardeş Payı”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-kardes-payi> (21.04.2018).

⁵³²“Paylaş Ki Okusunlar”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-paylas-ki-okusunlar> (21.04.2018).

⁵³³“Yeni Oyunlar- Yeni Oyuncaklar (Yo-Yo)”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-yeni-oyunlar-yeni-oyuncaklar-yo-yo> (21.04.2018).

⁵³⁴“Gelişim İçin Fırsat Eşitliği”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-gelisim-icin-firsat-esitligi> (21.04.2018).

Kadın Ürünleri Pazar Yerleri Projesi: Kadınlara gelir ve iş imkânı sağlamak amacıyla başlatılan projeye 2404 kadın katılmış, proje ile 196. 837. 80 YTL gelir elde edilmiştir⁵³⁶.

Akademik Konferanslar Dizisi Projesi: Vakıf, bursiyerlerinin sosyo-kültürel gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla toplam 62 program hazırlamıştır⁵³⁷.

f) Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu

Soroptimist, “en iyiyi amaçlayan kadınlar” anlamına gelmekte olup, soroptimist derneklerine de “kulüp” adı verilmektedir. İlk soroptimist kulüp California/ Oakland’da kurulmuş ve ardından bunu Kuzey Amerika’da kurulan kulüpler izlemiştir⁵³⁸. Türkiye’de ise 1948 yılında aydın bir kişilik olan Müfide Feride Tek tarafından kurulmuştur. Türkiye’deki kulüp, uluslararası soroptimist Avrupa üyesi olup bunun yanında 19 şehirde 39 kulübü ve 1000’e yakın üyesi bulunmaktadır⁵³⁹.

Fedarasyon; eğitim, ekonomik güçlenme, kadına şiddetin ortadan kaldırılması, sağlık ve sürdürülebilir çevre üzerine faaliyet göstererek kadın ve kız çocuklarının hayatında olumlu gelişmelerin yaşanmasını amaçlamaktadır. Kadın okuma-yazma oranının artırılması yoluyla eğitimde fırsat eşitliğini hedeflemektedir. Mikro kredi imkânları, mesleki eğitim, iş becerileri eğitimi, iş arayan kadınlar için çocuk bakımı gibi konularda kadınlara yardımcı olarak onların ekonomik yönden güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik barınak inşası, danışmanlık hizmetleri, lobicilik faaliyetleri de yapmaktadır. Ayrıca, tıbbi malzeme temini, hemşire/ebe eğitimi, çevre yeşillendirme girişimlerinde bulunmaktadır⁵⁴⁰.

---

⁵³⁵“STK’lar Geleceğin Liderlerini Arıyor”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-stklar-gelecegin-liderlerini-ariyor> (21.04.2018).

⁵³⁶“Kadın Ürünleri Pazar Yerleri (KÜP)”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-kadin-urunlerdi-pazar-verleri-kup> (21.04.2018).

⁵³⁷“Akademik Konferanslar Dizisi”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-akademik-konferanslar-dizisi> (21.04.2018).

⁵³⁸“Tarihçe”, <http://soroptimistturkiye.org/icerik/tarihce> (19.04.2018).

⁵³⁹“Tarihçe”, <http://soroptimistturkiye.org/icerik/tarihce> (19.04.2018).

⁵⁴⁰“Ana Faaliyet Alanlarımız”, <http://soroptimistturkiye.org/icerik/ana-faaliyet-alanlarimiz> (08.06.2018).

Derneğin faaliyetlerinden biri de kız çocuklarına burs vermektir. Özellikle bu yardım, maddi açıdan durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarını kapsamaktadır⁵⁴¹. Ayrıca federasyon; gençlik kampları düzenleyerek sağlıklı yaşam, kendini ve rol modelleri tanıma, kişisel ve duygusal gelişim gibi birçok yönden bireylere bilgi sağlamaktadır.

Federasyon kadın ve kız çocuklarının hayat koşullarının iyileşmesi adına birçok proje hazırlamıştır. Bunlardan birkaçı açıklanacak olursa;

1.) Dünyada çocuk istismarı %1 ila %10 arasındayken; Türkiye’de % 10 ila %53 arasında değişmektedir. İstismara maruz kalan çocukların %70’i 2-10 yaş arasında olup, bunun yaklaşık yarısının kız çocuğu olduğu tespit edilmiştir⁵⁴². Bunun önüne geçebilmek adına federasyon, **“Bir Avuç Tohumdur Çocuklar Geleceğimizde Projesi”**ni başlatmıştır. Proje ile kurum, kuruluş ve kişilere eğitim seminerleri verilmiş çocuk istismarını özellikle duygusal istismarın sonuçlarının fark ettirilmesi ve azaltılması amaçlanmıştır⁵⁴³.

2.) Başka bir proje **“Değişim Atölyesi”** olup kamu kurumları ve STK’larla işbirliği yapılarak şiddet görmüş kadınlara yardımcı olmak amacıyla başlatılmıştır⁵⁴⁴. 18 ay süren projenin sonunda kadınlara drama dersleri verilerek bireysel anlamda güçlenmeleri sağlanmış; suskunluk, utanç ve suçluluk duygularından kurtulmaları amacıyla psikolojik destek verilmiştir⁵⁴⁵.

3.) **“Erken Doğanları Yaşatalım Projesi”** prematüre doğan çocukları yaşatmak amacıyla ihtiyaç duyulan hastanelere ‘kuvöz’ yardımı yapılmaktadır⁵⁴⁶.

---

⁵⁴¹“Burslar”, <http://sroptimistturkiye.org/icerik/burslar> (19.04.2018).

⁵⁴²“Bir Avuç Tohumdur Çocuklar Geleceğimizde Projesi”, <http://sroptimistturkiye.org/icerik/bir-avuc-tohumdur> (08.06.2018).

⁵⁴³“Bir Avuç Tohumdur Çocuklar Geleceğimizde Projesi”, <http://sroptimistturkiye.org/icerik/bir-avuc-tohumdur> (19.04.2018).

⁵⁴⁴“Değişim Atölyesi”, <http://sroptimistturkiye.org/UserFiles/Uploads/evdegul-projesi.pdf> (19.04.2018).

⁵⁴⁵“Değişim Atölyesi”, <http://sroptimistturkiye.org/UserFiles/Uploads/evdegul-projesi.pdf> (19.04.2018).

⁵⁴⁶“Erken Doğanları Yaşatalım Projesi”, <http://sroptimistturkiye.org/icerik/erken-doganlari-yasatalim-tskf-projesi> (19.04.2018).

4.)“**Sosyal Girişimcilik Projesi**” ile açılan ‘Balat Kültür Evi’ kadın ve kızlara meslek kazandıracak bir alan sunarak ekonomik yönden güçlendirmeye ve kişisel yeteneklerini geliştirmeye yönelik kurularak önemli bir sanat evi haline gelmiştir⁵⁴⁷.

g) Kadın Araştırmaları Derneği

Kadın Araştırmaları Derneği (KAD), ilk olarak 1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi”nin çalışmalarını desteklemek amacıyla “Kadın Sorunları ve Uygulama Merkezi Derneği” adı altında kurulmuştur⁵⁴⁸. 1990 yılında ise bu merkezden ayrılıp KAD olarak isim değiştirmiştir.

“Derneğin amacı eğitim, kültür, hukuk, siyaset ve sağlık alanlarında kadınlara ilişkin bilimsel araştırma ve kültürel programlar hazırlamak; Atatürk İlke ve Devrimleri ile kazanılmış olan hakları korumak, yaygınlaştırmak, geliştirmek ve bu alanda yurt çapında eğitim yapılmasına çalışmaktır⁵⁴⁹. ”

KAD, kuruluşundan bu yana amaçlarını gerçekleştirmek için çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir. Türkiye’de kız çocuklarının okuması ve okullaşma oranını arttırmak için burs programlarının başlatılmasına ve birçok yerde kadın araştırma kurumunun kurulmasına öncülük etmiştir⁵⁵⁰.

Derneğin çalışma alanları çok yönlü olup Türkiye’nin mevcut kadın sorunları ile ilgili her alanda faaliyet gösterdiği söylenebilir. Kadına yönelik şiddet, cinsel istismar, kadın cinayetleri, erken yaşta evlilikler ya da bazı kanun maddelerini eleştirip protestolar yapmak, eğitici seminerler düzenleyerek sorunların aşılması hedeflenmek istenmiştir. Yine dernek, kadın konulu birçok yayın çıkararak, kadınların bilgi sahibi olması ve bilinçlendirilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır. İnsan hakları, kadın hakları, kadın eğitimi ve sağlığı, demokrasi, sanat, edebiyat gibi birçok konuda konferanslar düzenleyerek toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak adına birçok faaliyette bulunmaya devam etmektedir.

⁵⁴⁷“Balat Kültür Evi”, <http://www.balatkulturevi.org/Home/Sayfa/2> (08.06.2018).

⁵⁴⁸“Biz Kimiz”, <http://www.kadinarastirmalariderneği.org> (12.04.2018).

⁵⁴⁹“Tüzük”, <http://www.kadinarastirmalariderneği.org/tuzuk> (12.04.2018).

⁵⁵⁰“Biz Kimiz”, <http://www.kadinarastirmalariderneği.org/biz-kimiz> (01.06.2018).

Kadının güçlendirilmesi alanında çalışan kadın odaklı STK'lar, her şeyden önce kadının statüsünü ve konumunu yükseltmek amacıyla çalışmalarına başlamıştır. Eğitimi sadece kadın için değil toplumun kalkınması ve gelişmesi için de önemli gören STK'lar, bunun bilincinde olarak bu alanda çalışma yapmaya yönelmiştir.

Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü alanlardan biri eğitimidir. Geçmişe kıyasla kadının eğitim durumu araştırmalar sonucunda daha iyi bir konumda olduğu belirtilse de yine de Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve kırsal kesimde yaşayan kadınlar başta olmak üzere genel itibarıyla kadınlar eğitim hakkında tam anlamıyla yararlanma konusunda sorun yaşamaya devam etmektedir. Öncelikle Türkiye'de kadının eğitim sorunu tek bir nedene bağlı olmayan bir konudur. Eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kalan kadın ve kız çocukları; maddi imkânların yetersizliği, sosyal ve kültürel nedenler, geleneksel yaşam biçimlerinin sürdürülmesi, kız çocuklarının okuması gerekliliğiyle ilgili zihniyet dönüşümünün tam anlamıyla sağlanamaması, bilinçsizlik, hukuki eksiklikler, hükümetin kadınları bu alanda yeteri kadar gözetememesi bu haktan yararlanamamalarındaki engelleri oluşturmaktadır.

Yukarıdaki sıralanan sebeplerden dolayı kadın odaklı çalışan STK'lar, Türkiye'nin bu olumsuz durumundan etkilenerek bu alanda çalışmalar yapılması bilinciyle bir an önce örgütlenme yoluna gitmiştir. Kalkınmış bir toplum için kadının güçlendirilmesini ve bunun içinde önemli bir payı olan nitelikli 'eğitim'i kadın için önemli bir güç olarak gören STK'lar, net bir tavır sergileyerek çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir.

Genel olarak maddi imkânı el vermeyen ailelerin kız çocuklarını okutmak, burs vermek, kısaca maddi destek vermek eğitim çalışmalarının başında gelir. Bu doğrultuda birçok kız öğrenciye genellikle başlatılan projeler kapsamında yardım edilmektedir. Bunun yanında bağışlar aracılığıyla okul, kütüphane, anasınıfı, eğitim merkezleri ve kız öğrenci yurtları yaparak eğitim sorununu bir nebze de olsa çözmeye noktasında gayret göstermektedir.

Yine eğitimin yanında yardım ve kültürel faaliyetlerle de ilgilenen STK'lar, kadını sosyal anlamda güçlendirme çabaları ile ev dışındaki insanlarla etkileşime geçebilmesi için de çalışmaktadır. Bu doğrultuda kültür evleri açmak, yurt içi ve yurt

dışı seyahat etkinliklerinde bulunmak, kitap, bülten, rapor gibi yayınlar çıkarmak ve kadın buluşmaları yapmak STK'ların, yardım ve kültür alanındaki çalışmalarını oluşturmaktadır.

Kısaca eğitim, kültür ve yardım faaliyetleri alanında çalışan STK'lar, üzerine düşen sorumluluğun farkında olarak hareket etmektedir. Bu bağlamda kadın ihtiyaçlarını giderme noktasında önemli bir işleve sahiptir.

2. Kadına Yönelik Şiddet

Öncelikle kadına yönelik 'şiddet' konusu her kadın kuruluşun ilgilendiği, faaliyette bulunduğu ve çalışmalar yürüttüğü bir alandır. Dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadına yönelik şiddet, kadın sorunları arasında yer alan temel konuların başında gelir. Şiddetin uzantısı olan cinsel istismar, erken yaşta evlilikler, psikolojik ve ekonomik baskılar Türkiye'nin en önemli kadın sorunları arasında yer alır. Kadın ve erkeğin politik ve sosyal alanda eşit olmamasının bir sonucu olarak görülen şiddet, kadın için en çok maruz kaldığı hak ihlallerinin başında gelir.

Şiddet mağduru çoğu kadın; maddi imkânsızlıklar başta olmak üzere toplum baskısı, ne yapacağı konusunda bir şey bilmemesi, çocuklarına tek başına yetememe gibi nedenlerden dolayı yıllarca uygulanan şiddete katlanmak zorunda kalmış ve hâlâ daha kalmaya devam etmektedir.

İlk kez KSGM tarafından 2008'de "**Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**" çalışması yapılmış, bu araştırma kadına şiddet konusuyla ilgili büyük ölçekli araştırma olarak kayıtlara geçmiştir⁵⁵¹. İkinci araştırma, 2014 yılında gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre;

- Fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %36,
- Duygusal şiddete maruz kalan kadınların oranı %44,
- Cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı %12,

---

⁵⁵¹ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Türkiye'de Kadın", Haziran 2018, s. 1-76.

▪ En az bir kere cinsel veya fiziksel şiddete uğrayan kadınlar içinde hiçbir eğitim almayanların oranı %43 iken; üniversite ve yüksek lisans mezunu olup şiddete uğrayan kadın oranı %21,

▪ Şiddet görüp de kimseye anlatmayan kadınların oranı ise %44 olarak tespit edilmiştir⁵⁵².

▪ Kadınların yaşı arttıkça ve eğitim seviyesi düştükçe kadının cinsel şiddete maruz kalma oranının arttığı da araştırma sonuçları arasında yer almıştır⁵⁵³.

Bu konuda başta devlet gerek ulusal gerek uluslararası çalışmalarda bulunarak şiddetin üstesinden gelebilmek adına bir dizi işlevsel faaliyette bulunmuştur. Yasal düzenlemeler incelendiğinde;

▪ **“Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)”** 2014 yılında imzalanmıştır.

▪ 2012 yılında kabul edilen **“6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”** çıkarılmıştır.

▪ **“Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri”** kurulmuştur.

▪ 2015 yılında **“Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu”** kurulmuştur.

▪ Ayrıca eğitim çalışmaları ve Ulusal Eylem Planları da devletin çalışmaları arasında yer almaktadır.

Devlet bu konuda birçok çalışma yürütse de kadına şiddet sorunu yaşanmaya devam etmektedir. Bu konuyu ele alan kadın örgütler özellikle çalışmalarına 1980’li yıllarda başlayarak toplumun ilgisini çekmeyi ve sistemli hareket etmeyi başarmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi ise **“Dayağa Karşı Kadın Dayanışması”** sloganıyla başlatılan kampanya olmuştur. Kampanya sonunda 1990 yılında **“Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı”** kurulmuştur. İmza kampanyaları, grevler, el kitapları çıkarma gibi

⁵⁵² AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadın”, Haziran 2018, s. 1-76.

⁵⁵³ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadın”, Haziran 2018, s. 1-76.

faaliyetlerle kadınların ezilmesine ve ikincil planda kalmasına sessiz kalmayan kadınlar kuruluşlar, toplumun şiddet sorununa duyarlı olması noktasında tavsiyeler de vermektedir.

Bu alanda çalışma yapan kadın STK'lar aşağıdaki gibidir:

- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı,
- Kadın Dayanışma Vakfı,
- Şefkat-Der (Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği),
- Van Kadın Derneği (VAKAD) ve
- AMARGİ Kadın Kooperatifi şeklindedir.

Aşağıda şiddet konusunda çalışma yapan birkaç derneğin gönüllü üyelerinin şiddeti tanımlama ve mücadeleleri açıklanmıştır.

Şefkat-Der kadın görüşmecinin ataerkillik ile ilgili düşünceleri şu şekildedir:

“Aslında kadın hep yönetilen konumda zaten askeri güç erkeklerin elinde, parasal güç erkeklerin elinde. Yani para, miras mesela kadın erkek kadar pay alamıyor ki ne Doğu’da ne Batı’da. Hep erkek çocuklar kayırılıyor. Miras da alamıyor. Kadın güçsüz. Siz babanızdan kalan mirası bile alamıyorsunuz. Çünkü erkek egemen sistem bunu üretiyor. Ve yasalarda böyle olmasına rağmen erkek egemenliğinde öyle bir dayanışma var ki sizi bundan mahrum bırakıyor. Düşünün ki silah onların elinde, ordu, ticaret, holdingler yani para akışı erkeklerin elinde. Hâkime savcıya gidiyorsunuz. Kadını öldürmüş adam tahrik indirimi alıyor. Resmen teşvik ediyor⁵⁵⁴.”

Mor Çatı gönüllüsü ise “erkek şiddeti”ni şu sözlerle ifade etmiştir:

“Esasında şiddeti doğuran sebep erkeğin kadını kontrol etme düşüncesi. Kadını kendi belirlediği alana hapsetme gayesi. Kadınlar çoğunlukla kocasından, babasından, abisinden şiddet görüyor. Bu yaşam alanlarının bir arada olmasından kaynaklanıyor. Adam evlendiği zaman karısını boşasa dahi kendi malı olarak görmeye devam ediyor. Kendisine ait bir şey olarak görmeye devam ediyor. Boşansa dahi onun hayatında söz sahibi olmak istiyor. Abi, baba yine keza öyle. Toplumun onlara verdiği rol kız çocukların onların çizdiği alanın içerisinde kalmaları

---

⁵⁵⁴ Songül Sallan Gül; Büşra Özen; Özlem Kahya, “Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42, Aralık 2017, s. 199-226.

kendilerine verilen rollere tabi olmaları. Dolayısıyla da bu sınırın, rollerin dışına çıkan kadınlar şiddetin bir öznesi haline gelebiliyorlar⁵⁵⁵.”

Mor Çatı’da gönüllü olarak çalışan kadın, şiddetle mücadele konusunda şu ifadelerde bulunmuştur:

“ Mor çatı, çok farklı feminist gruplarla da örgütlerle de birlikte çalışmalar yapabiliyor. Özellikle Mor Çatı’nın hukukçuları o medeni kanundaki yasalardaki değişikliklerde öncülük yapmışlardır. Kampanyalar, dayağa karşı farkındalık çalışmaları, bazen gazetelerde belirli zamanlarda çeşitli kampanyalar başlatır Mor Çatı. Duyarlılık kazandırmak için yayınlar çıkarıyoruz, izleme raporları, kitaplar. Geçen sene 3 tane kitap çıkarttı Mor Çatı. Buradaki bilgi ve deneyimi dışarıya aktarmanın yöntemlerini arıyoruz. Aslında bu alanda çalışan birçok platform oluyor. Kadın örgütlerinin örgütlenmesi biraz daha platformlar üzerinden oluyor. Bu platformların üyesiyiz. Kürtaj haktır, kadın cinayetlerine karşı acil önlem grubu, şiddete son gibi platformların bir parçasıyız. Basın demeçlerimiz oluyor...⁵⁵⁶”

Mor Çatı dâhil kadına şiddet konusunda faaliyet gösteren diğer kadın örgütleri de ataerkil ideolojinin uzantısı olan şiddeti hiçbir kadının hak etmediği konusunda hemfikirdir. Bunun için kadın örgütler; kampanya, basın açıklamaları, uluslararası kadın konulu konferanslara katılma, farkındalık oluşturma, kadını şiddetin olumsuz sonuçlarından olan suçluluk duygusundan kurtarma, psikolojik destekler, sığınma evlerine yerleştirme şiddet konusunda yapılan çalışmaları arasında yer almaktadır.

a) Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Mor Çatı, Türkiye’de kadın sorunlarından biri olarak görülen kadına şiddeti ortadan kaldırmak, durdurmak, yardımcı olmak ve toplumda farkındalık oluşturmak adına 1990 yılında feministlerin bir araya gelerek kurduğu vakıftır. Kadınlar, vakıf şeklinde örgütlenmeden önce grev yaparak, kampanyalar düzenleyerek ve kadınlar için bilgilendirme mahiyetinde el kitapları çıkararak faaliyetlerine başlamışlardı. 1989’da kadınlara şiddet konusunda yardımcı olmak ve destek vermek için telefon ağı oluşturulmuş; ancak bu da çözüm olarak yetersiz kalınca kadınlar için sığınma evi kurulmasına karar verilmiştir. Mor Çatı’nın temel amacı aile içi şiddet karşısında kadına yardım etmenin de ötesinde kadın “dayanışma”sı olmuştur.

⁵⁵⁵ Songül Sallan Gül; Büşra Özen; Özlem Kahya, “Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42, Aralık 2017, s. 199-226.

⁵⁵⁶ Songül Sallan Gül; Büşra Özen; Özlem Kahya, “Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42, Aralık 2017, s. 199-226.

Mor Çatı'nın yaptığı çalışmalar 3 grupta toplanmaktadır: İlk olarak vakıf 'danışma merkezi' sayesinde kadınlarla telefonla, e-posta yoluyla veya yüz yüze konuşarak hukuki ve psikolojik destek verme konusunda yardımcı olmaktadır. İkinciolaraksığınak faaliyetlerini yürütmektedir. Son olarak toplantı, seminer, konferans ve kadın konulu eylemleri içine alan bilgi ve deneyim paylaşımları yapmaktadır.

(1) Danışma Merkezi Çalışmaları

2012 yılı faaliyet raporuna göre 1 yıl içinde danışma merkezine toplam 964 kadın başvurmuş ve bu kadınlarla yaklaşık 1300 kez görüşme yapılmıştır⁵⁵⁷. Faaliyet raporuna göre kadınların şiddet türleri arasında en çok psikolojik şiddete maruz kaldığı ve 1 yıl içinde 915 kadının yardım talebinde bulunduğu belirtilmiştir. 564 kadın fiziksel şiddet, 186 kadın cinsel şiddet, 203 kadın ise ekonomik şiddete maruz kaldığını belirterek yardım istemiştir. Kadının çalıştırılmak istenmemesi, az miktarda harçlık verilmesi, maaşına el konulması ekonomik şiddete maruz kalan kadınların şikâyetleri arasında yer almıştır. Görüşülen kadınlara sosyal hizmet yardımı alabileceği kurumlar hakkında bilgi verilmiş, 125 kadına ise psikolojik desteğin yanı sıra yasal hakları konusunda bilgi sahibi olmadığı konular üzerine gönüllü avukatlar aracılığıyla hukuki destek sağlanmıştır⁵⁵⁸. Bunun yanında kadınlara tıbbi destek de verilerek sağlık birimlerine yönlendirme yapılmıştır. Ayrıca vakıf, kadınları kürtaj hakkı konusunda bilgilendirerek yasal haktan faydalanmalarını sağlamıştır. Aile içi şiddetten sadece kadın değil çocuğun da etkilendiği gözlemlenerek çocuk psikologlar tarafından yardım almaları sağlanmış bunun yanı sıra çocuklar burs imkânına kavuşturularak eğitim konusunda kendilerine destek verilmiştir. 342 kadın, şiddetten dolayı sığınma talebinde bulunmuş, talepte bulunanların 15'inin başvurusu kabul edilip Mor Çatı Kadın Sığınağı'na yerleştirilirken diğer kadınlar ASPB ve belediyelerin sığınma evlerine yönlendirilmiştir⁵⁵⁹.

⁵⁵⁷ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 1.

⁵⁵⁸ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 2.

⁵⁵⁹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s.5.

2013 faaliyet raporuna göre danışma merkezine başvuran 1472 kadına sosyal, 57 kadına psikolojik, 310 kadına ise hukuki destek verilmiştir⁵⁶⁰. Ayrıca iltica raporu, psikolog raporu, adli tıp raporu, istihdam, çocuklara burs imkânı, kira ve eşya yardımı, İngilizce kursu ve kürtaj destekleri verilmiştir⁵⁶¹. 13 kadın kürtaj hakkından yararlanma ve bilgi sahibi olma imkânı elde etmiştir.

2014 faaliyet raporuna göre eş, eski eş veya partnerinden psikolojik, fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddet gören 832 kadın danışma merkezine başvurmuş, merkeze başvuran kadınların yarısından fazlası 25-44 yaş aralığında olup, şiddet türleri arasında en çok psikolojik şiddetle karşılaştıkları tespit edilmiştir⁵⁶². Hakaret, aşağılama, giyime karışma, nasıl güleceği, yüzüne kezzap atma, cinsel yaşantısını dijital ortamla paylaşma, iftira atma, çocuklarını veya kadının kendisini ölümle tehdit etme kadının en çok maruz kaldığı psikolojik şiddet türleri arasında yer almıştır⁵⁶³. Psikolojik şiddetten sonra kadınların maruz kaldığı ikinci şiddet türü fiziksel şiddet olarak tespit edilmiştir. “*Mor Çatı’da destek alan kadınlar vurmak, itmek, boğazını sıkamak, yumruklamak, balkondan atmak, iple boğmak, bıçaklamak, baltayla kafasına vurmak, ateşli silahla saldırmak, yakmak, üzerine eşya fırlatmak, vücudunda sigara söndürmek, üzerine kaynar su dökmek, kafasına çuval geçirmek, bağlamak gibi fiziksel şiddet biçimlerine maruz kalmıştır*⁵⁶⁴.”

Danışma merkezlerine başvuran kadınların uğradığı diğer şiddet türleri ise cinsel ve ekonomik şiddettir. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (European Union Agency For Fundamental Rights- FRA), 2014 yılında yayımladığı kadına şiddet konusundaki raporunda cinsel şiddeti şöyle tanımlanmıştır: “*İstemediği halde ve/veya istemediği biçimlerde cinsel ilişkide bulunmak, İstemediği halde ve/veya istemediği biçimlerde cinsel ilişkide bulunmaya teşebbüs etmek, cinsel ilişkiye girmeyi reddettiği durumda olacaklardan korktuğu için cinsel ilişkiye girmek zorunda kalmak şeklinde tanımlanmıştır*⁵⁶⁵.”

⁵⁶⁰ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu,s.6.

⁵⁶¹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu, s.6.

⁵⁶² Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s.1-4.

⁵⁶³ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s. 4.

⁵⁶⁴ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s. 4.

⁵⁶⁵ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s. 5.

Danışma merkezine başvuran kadınların maruz kaldığı ekonomik şiddet türlerinden bazıları ise şu şekildedir: “Kadının adına kredi çekip kadını borçlandırmak, İşyerini kadının üzerine açmak ve vergi, malzeme ve sigorta bedellerini ödememek, nafakayı ödememek, nafakayı ödememek için gelirini olduğundan az göstermek, iş yerinde kadını patronuna kötüleyerek, sıkça arayıp rahatsız ederek, iş yerini basarak ya da sosyal medyadan kadın hakkında olumsuz şeyler söyleyerek işten atılmasına neden olmak, kadınla ortak edinilen mülkü kadının haberi olmaksızın satmak ve parayı harcamak, kadından devamlı para istemek vermeyince cezalandırmak⁵⁶⁶.”

2015 yılı faaliyet raporuna göre 1 yıl içinde 695 kadınla 1516 kez görüşme yapılmış, bu kadınların %66’sına sosyal destek verilirken; adliye, mahkeme süreci ve dilekçe yazımı konusunda usulü bilmeyen kadınlara gönüllü avukatlar hukuki destek, 31 çocuk ve kadın için psikolojik destek vermiştir⁵⁶⁷. 2016 yılında 912 kadınla, 2017 yılında ise 1001 kadınla görüşülmüş destek verilen alanlar arasında en büyük payı sosyal hizmet desteği alırken ardından bunu hukuki ve psikolojik destekler takip etmiştir⁵⁶⁸.

Vakıf, şiddet türlerine maruz kalan kadınlara sosyal, hukuki veya psikolojik destek vererek veya başka birimlere yönlendirerek kadına yardımcı olmaktadır.

(2) Sığınak Faaliyetleri

- Mor Çatı 2012 yılında 26 kadın ve 21 çocuk toplam 47 kişi⁵⁶⁹,
- 2013 yılında 23 kadın ve 23 çocuk olmak üzere 46 kişi⁵⁷⁰,
- 2014 yılında 29 kadın ve 31 çocuk olmak üzere 60 kişi⁵⁷¹,
- 2015 yılında 31 kadın, 12 çocuk ve 8 ergen olmak üzere toplam 51 kişi⁵⁷²,

⁵⁶⁶ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s.5-6.

⁵⁶⁷“Mor Çatı 2015 Yılı Faaliyet Raporu”, <https://www.morcati.org.tr/tr/neler-yapiyoruz/faaliyet-raporlari/359-mor-cati-2015-yili-faaliyet-raporu> (05.04.2018).

⁵⁶⁸“Mor Çatı 2017 Yılı Faaliyet Raporu”, <https://www.morcati.org.tr/tr/neler-yapiyoruz/faaliyet-raporlari/451-mor-cati-2017-yili-faaliyet-raporu> (05.04.2018).

⁵⁶⁹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 7.

⁵⁷⁰ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu, s. 8.

⁵⁷¹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2014 Yılı Faaliyet Raporu, s. 11.

⁵⁷² Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2015 Yılı Faaliyet Raporu, s. 8.

- 2016 yılında 27 kadın, 1 trans erkek ve 24 çocuk olmak üzere toplam 52 kişi⁵⁷³,
- 2017 yılında ise 18 kadın ve 23 çocuk toplam 41 kişiye sığınak desteği verilmiştir⁵⁷⁴.

(3) Bilgi ve Deneyim Paylaşımları

Atölye Çalışmaları: Mor Çatı, sığınak faaliyetlerini ve dayanışma merkezini feminizm ideolojisi çerçevesinde yürütmesi ve kadına uygulanan şiddet konusunda farkındalık oluşturması amacıyla bu çalışmayı yürütür⁵⁷⁵. Genellikle kadın örgütler ve üniversitelerle bir araya gelerek ev içi şiddet, deneyim paylaşımları, toplumsal cinsiyet ve roller gibi konular üzerinde durularak bilgi aktarımı sağlanır.

Gönüllü Ağının Genişlemesi: Mor Çatı'da çalışan gönüllülere vakfın amaçları, ilkeleri ve politikası feminizm ideolojisi çerçevesinde anlatılarak, erkek şiddetiyle mücadelenin birer parçası haline gelmeleri hedeflenmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi gönüllü olarak çalışanların başında psikolog, psikiyatr ve avukatlar gelmektedir.

Gençlere Yönelik Çalışmalar: Yurt içi ve yurt dışından gelen öğrencilere kadın şiddeti, toplumsal cinsiyet, sığınak ve danışma merkezinin yürüttüğü çalışmalar hakkında bilgi verilmekle birlikte öğrenciler bu vakıfta staj yapma imkânına da sahiptir.

Mor Muhabbetler: Gönüllüler bu etkinlik ile bir araya gelerek kadın konuları üzerinde durup tartışma imkânına sahip olmaktadır.

Yayımlar: Mor Çatı; broşür, rapor, kitap, makale ve e-bülten aracılığı ile kadına şiddet konusunda bilgi vermeyi amaçlar. Örneğin yayımlanan birkaç broşür hakkında bilgi verilecek olursa; “**Mor Çatı Veri Toplama Modeli ve Başvuru Takip Sistemi**” hakkında bir broşür hazırlanmıştır. Öncelikle bu sistem, kadına uygulanan şiddet karşısında mücadelenin somut veriler üzerine şekillenmesi amacıyla geliştirilmiştir. “*Kadına yönelik erkek şiddetine dair veriler, şiddetin yapısı, biçimi,*

⁵⁷³ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, s. 8.

⁵⁷⁴ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, s. 10.

⁵⁷⁵“Atölyeler”, <https://www.morcati.org.tr/tr/neler-yapiyoruz/atolyeler> (24.05.2018).

sıklığı, yaygınlığı ve etkilerini, şiddeti sonlandırmak için talep edilen ve verilen destekler, hizmetler ve yasal tedbirleri, bunların sağlandığı koşulları ve sağlanma biçimlerini kapsar⁵⁷⁶.”Broşür, kadına şiddetle mücadele eden ve bilgi üretmek isteyenler için hazırlanmıştır. Yine “**Erkek Şiddetini Önlemede 6284 Sayılı Kanun**” adında broşür hazırlanarak kanunun tüm yönleri izah edilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de kadına şiddeti önlemeye yönelik önemli düzenlemelerden biri olan “**6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun**” 2012 yılında çıkarılmıştır. “*Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir*”⁵⁷⁷.” Kanun kapsamında kadın; sığınak talebi, geçici koruma, şiddet uygulayan kişinin evden uzaklaştırılması, can güvenliğini tehdit eden durum varsa adresin gizlenmesi, kimlik ve diğer bilgilerin değiştirilmesi, geçici velayet... gibi birçok konuda en yakın karakol, ŞÖNİM, Aile Mahkemeleri, Cumhuriyet Başsavcılığı, Valilik ve Kaymakamlığa başvurarak önlem alma imkânına kavuşmuştur⁵⁷⁸. ŞÖNİM de 6284 Sayılı kanun ile kurulmuş olup şu anda 40 ilde hizmet vermeye devam etmektedir⁵⁷⁹. Bu kanunun tanıtılması amacıyla broşür hazırlayan Mor Çatı, ayrıca kanun doğrultusunda kadına sosyal, psikolojik ve hukuksal destek vermeye devam etmektedir. Başka çıkarılan broşür, “**Sığınaklar Nasıl Olmalı?**” konusuyla ilgilidir. Dünyada örnekleri olduğu gibi Türkiye’de de feministler, sığınaklarda barınan kadın ve çocukların şiddetsiz yaşama geçiş yapmalarıyla ilgili pek çok deneyim yaşamıştır. Kadınların sığınakta yalnız hissetmemesi, onlara güvenmek, güven vermek, “Haklı Dayak Yoktur” sloganıyla ve dayanışma merkezi ile çalışarak kadınların güçlü bir şekilde hayata

---

⁵⁷⁶“Mor Çatı Veri Toplama Modeli ve Başvuru Takip Sistemi”, <https://www.morcati.org.tr/attachments/article/457/basvuru-takip-sistemi-kullanim-klavuzu.pdf> (26.05.2018).

⁵⁷⁷ 08.03.2012 tarih ve 6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (RG. 20.03.2012/28239)

⁵⁷⁸“Erkek Şiddetini Önlemede 6284 Sayılı Kanun”, <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/brosurler/256-erkek-siddetini-onlemede-6284-sayili-kanun> (28.05.2018).

⁵⁷⁹“Erkek Şiddetini Önlemede 6284 Sayılı Kanun”, <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/brosurler/256-erkek-siddetini-onlemede-6284-sayili-kanun> (28.05.2018).

atılmalarına katkı sağlayacak bir ortam olması yönünde bilgilendirme amaçlı broşür hazırlanmıştır⁵⁸⁰.

Mor Çatı açıklananlara ilaveten 8 Mart etkinlikleri, basın açıklamaları, radyo spotu, kampanya, kadına yönelik şiddet konusu ve sığınaklarla ilgili her yıl kurultay düzenleyerek çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir. Vakıf, çalışmalarını ve faaliyetlerini sponsor ve bağışlar aracılığı ile sürdürür.

b) Kadınlarla Dayanışma Vakfı

Dernek, ilk olarak 1999 Marmara Depreminde maddi-manevi zarar gören kadın ve çocuklar için dayanışmaya koşan kadınlar tarafından kurulmuştur⁵⁸¹. İlk olarak 'Kadınlarla Dayanışma Grubu' şeklinde çalışmalar yapmış sonra kurumsal bir yapı kazanmıştır.

2001 yılında kurulan Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), Türkiye'de kadın hareketinin içinde yer alarak toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadınlara psikolojik ve sosyal destek verip erkek şiddetini önleme amacını da üstlenerek faaliyetlerine devam etmiştir⁵⁸². KADAV, afet sonrasında sağlanan uluslararası kaynaklar ile Kocaeli'de "Yeni Adım Kadın Eğitim ve Kültür Sitesi"nin temellerini atmış, kadınlara bilgisayar, kuaförlük, muhasebe, istihdama katılım danışmanlığı gibi konularda kurslar vererek ekonomik ve sosyal anlamda kendilerini güçlendirmelerini hedeflemiştir⁵⁸³. Çalışmalarını feminist bir çerçevede sürdüren KADAV, çeşitli yerlerde grup çalışmaları yaparak kadınların birçok eğitim programına katılmasını sağlamaktadır. Derneğin çalışmaları incelendiğinde;

Kadına yönelik şiddet: Aile içinde şiddet gören kadınlar, şiddetten kurtulmak amacıyla derneğe başvurarak sosyal ve psikolojik destek alabilmektedir⁵⁸⁴.

Göçmen kadınlara yönelik cinsiyet temelli şiddet: Cinsiyet ayrımcılığına ilaveten göçmenlikten dolayı şiddete maruz kalan ve korunmasız olan kadınların

---

⁵⁸⁰“Kadın Dayanışma Merkezleri ve Sığınaklar Nasıl Olmalı? Pratik Bilgiler El Kitabı”, <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/brosurler/191-siginaklar-nasil-olmalı> (28.05.2018).

⁵⁸¹“Biz Kimiz”, <http://www.kadav.org.tr/kimiz> (22.04.2018).

⁵⁸²“Ne yapıyoruz”, <http://www.kadav.org.tr/ne-yapiyoruz> (22.04.2018).

⁵⁸³“Tarihçe”, <http://www.kadav.org.tr/tarihimiz> (22.04.2018).

⁵⁸⁴“Ne yapıyoruz”, <http://www.kadav.org.tr/ne-yapiyoruz> (22.04.2018).

görünürlüğünü arttırmak için göçmen kadınlara ve bunun içinde yer alan Suriyeli kadınlara, yaşadığı yerlere gidip yerinde danışmanlık desteği vermektedir⁵⁸⁵.

Kadın Emeği ve İstihdamı: Kadınların istihdam olanaklarının artırılması için çalışmalar yapan KADAV, Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi (KEİG) platformunun sekreteryasını sürdürmektedir. Platformda araştırma, kampanya ve eğitim faaliyetleri yapılmaktadır⁵⁸⁶.

Kadın ve LGBTİ mahpuslarla dayanışma çalışmaları: *“Hapishane deneyimi yaşamış/yaşamakta olan, hapisane içinde ve dışında cinsiyetleri üzerinden de cezalandırılan mahpuslarla çeşitli konularda dayanışma örgütlemekte ve savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirmektedir⁵⁸⁷.”*

c) AMARGİ Kadın Kooperatifi

Kadın hareketinin önemli bir parçası olan, feminizm ideoloji çerçevesinde hareket eden ve yaklaşık on ilde daha örgütlenen AMARGİ, 2001 yılından beri kadın sorunları konusunda mücadele etmek amacıyla kurulmuştur. Kadın sorunlarını gidermeyi kendine amaç edinen kooperatif, sorunu ortadan kaldırmak adına kadının bilinçlenmesi ve kendini geliştirmesini önemli bir görev olarak bilir. Bunun için eğitim ve yayın faaliyetlerinde bulunur. Kendi ifadeleriyle amaçları *“Felsefi kuramlardan, siyasal teorilere, örgüt yönetim tarzından siyaset algısına, bilgiye yaklaşımdan gündelik hayata, dostluk biçimlerinden aşk ilişkilerine, sanattan dile, giyimden mimariye, hukuk kurallarından ahlaka kadar köklü alışkanlıklar, ‘olmazsa olmaz’ sanılan gelenekler biçiminde süren ataerkilliğin ve onunla iç içe geçmiş iktidar sistemlerine karşı”* mücadele etmektedir⁵⁸⁸. Resmiyette kooperatif olmasına rağmen akademi olarak da çalışır. AMARGİ’nin kafe şeklinde işleyen bir kitapevi, ‘Tiyatro Amargi’ adında grupları, 2006’dan beri ‘Amargi’ adında yayımlanan dergisi

⁵⁸⁵“Ne yapıyoruz”, <http://www.kadav.org.tr/ne-yapiyoruz> (22.04.2018).

⁵⁸⁶ “Ne yapıyoruz”, <http://www.kadav.org.tr/ne-yapiyoruz> (22.04.2018).

⁵⁸⁷ “Ne yapıyoruz”, <http://www.kadav.org.tr/ne-yapiyoruz> (22.04.2018).

⁵⁸⁸ Ömer Çaha, Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Demokrasi –İstanbul’daki Kadın Kuruluşlarının Yerel Düzeydeki Siyasal ve Toplumsal Katılıma İlişkin Tutumları Raporu-, Mart 2008, s. 41.

ve bu dergiye ilaveten bir de ‘Amargi Bülteni’ olup kadınların kooperatif alanında yapmış olduğu faaliyetler bu bültende anlatılır⁵⁸⁹.

Türkiye’de kadına şiddet sorunu, sadece kadını değil toplumu ilgilendiren toplumsal sorunların başında gelmektedir. Kadınların geçmişten bu zamana kadar en çok muzdarip olduğu ve belli bir zaman dilimine kadar hukuki anlamda korunmasız kaldığı bir konu olmuştur. Neredeyse 1980’lere kadar Türkiye’nin tam anlamıyla ilgilenmediği kadına yönelik şiddet konusu, kadınların vermiş oldukları hak mücadelesi birikimleriyle birlikte konuya tepki göstermesine, toplumda farkındalığın oluşmasına ve sivil kurumsallaşma yoluyla hükümete baskı yaparak hukuki çalışmalarının başlamasına katkıda bulunmuştur.

Kadınlar ilk olarak şiddete tepki mahiyetinde grev, gösteri ve eylemlerde bulunarak tepki göstermiş, erkek egemenliğinin uzantısı olarak gördükleri “şiddet”i hiçbir kadının hak etmediğini vurgulama cesaretinde bulunarak birçok insan, kurum ve kuruluşun örgütlenmesine yardımcı olmuştur.

Örneğin 1990 yılında kadın hareketinin kurumsallaşmasıyla birlikte Mor Çatı, Türkiye’de kadına şiddet konusunda faaliyet gösteren ilk vakıf olmuştur. Bu vakıf, dönemim şartları göz önünde bulundurulduğunda kadın için büyük bir adım atarak kadına bu alanda yardımcı olma bağlamında büyük işler başarmıştır. Ardından diğer kuruluşlar örgütlenerek kadının en çok sorun yaşadığı şiddet alanında çalışmalarda bulunmuştur.

Bu örgütlerin kadına şiddet konusunda sağladığı en önemli fayda sığınma ihtiyaçlarını karşılama noktasında görülmektedir. Sığınma konusunda bu STK’ların yeteri sayıda kadınları yerleştireceği sığınma evleri olmasa da kendilerine danışan kadınlar için yönlendirmelerde bulunarak ilgilenmektedir. Bu örgütlerin kadına sağladığı başka bir katkı da hukuki anlamda korunmasız oldukları bu alanda kanunun hazırlanmasına yaptıkları katkıdır. 1997 yılında çıkarılan “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” bu duruma örnek gösterilebilir. Her ne kadar kanunun ismi ve ihtiyaçları

---

⁵⁸⁹ Ömer Çaha, Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Demokrasi –İstanbul’daki Kadın Kuruluşlarının Yerel Düzeydeki Siyasal ve Toplumsal Katılıma İlişkin Tutumları Raporu-, Mart 2008, s. 42-44.

karşılama konusunda anlaşılmasa da ileride kanunlar adına yapılacak çalışmaların zeminini oluşturması noktasında başlangıç gösterilmiştir. Yine 2014 yılında “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”un hazırlanmasında görüş ve önerilerini sunarak kadını şiddetten korumak için sessiz kalmayıp taleplerini beyan ederek kanunun kadını koruma noktasında iyi bir yere gelebilmesinde önemli payları olmuştur.

Kısaca bu alanda çalışma gösteren STK’lar, sığınma ihtiyaçlarını giderme veya başka bir kuruma yönlendirme, hukuki ve psikolojik destek sağlama, kanunları tanıtmaya ve anlatmaya noktasında bilinçlendirme seminerleri düzenleme, kısa süreli maddi destek sağlama gibi faaliyetlerde bulunarak kadına şiddetin olumsuz yönlerini en aza indirme işlevlerine sahip olarak çalışmalarda bulunmaya devam etmektedir.

3. Kadının İnsan Hakları

1981 yılında yürürlüğe giren CEDAW, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de olumlu sonuçların yaşanmasına katkıda bulunmuştur. Bu katkı öncelikle kadın haklarının insan hakları başlığı altında tanınmasına ve kadınların her türlü ayrımcılığa uğramasına engel olacak stratejilerin ve politikaların belirlenmesi konusundadır⁵⁹⁰. Ayrıca kadın haklarının insan hakları içinde yer alan haklar olduğu söylemlerinin yaygınlaşmasında kadın kuruluşlarının etkisi büyüktür.

Bu alanda çalışan kadın örgütler, insan hakları içine giren ve kadın için hak ihlali olan her durumla ilgilenme yoluna gitmektedir. Kadın örgütlerinin, üzerinde çalıştığı kadının insan hakları konuları ise aşağıdaki gibidir;

Kadının **evlilik** ile ilgili hakları;

- İsteddiği kişiyle evlenme hakkı,
- Eşit miras hakkı,
- Evlilik içinde cinsel birleşmeyi reddetme hakkı,
- Şiddete maruz kalmama hakkı,
- Kendi malına sahip olma hakkı,

---

⁵⁹⁰ Çiğdem Esin, “Türkiye’de Kadın Kuruluşları ve Etkinlik Alanları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Yıl 2003, s. 1-3.

- Kumayı reddetme hakkı,
- Resmi nikâh hakkı şeklindedir⁵⁹¹.

Kadının **boşanma** ile ilgili hakları;

- Ev tutarak ayrı yaşama hakkı,
- Boşanmak için mahkemeye başvurma hakkı,
- Çocuklarının velayetini alma hakkı,
- Nafaka alma hakkı,
- Kendi malını beraberinde götürme hakkı şeklindedir⁵⁹².

Kadının **bedensel** hakları;

- Tecavüzsüz ve tacizsiz yaşama hakkı,
- Doğum kontrolünü kullanma veya kullanmama hakkı,
- Sağlıklı yaşama hakkı,
- Kadının bedeninin yalnızca kendine ait olması hakkı şeklindedir⁵⁹³.

Kadının **kamu yaşamındaki** hakları;

- İsteddiği zaman kocasından izin almadan istediği işte çalışma hakkı,
- Eşit ücret hakkı,
- Eşit eğitim hakkı,
- Kendi istediği partiye oy verme hakkı,
- Siyasi partiye katılma hakkı,
- Ev kadını veya tarımda aile işçisi olarak çalışsa bile sigortalı olma hakkı,
- Dini yaşama katılma ya da katılmama hakkı şeklindedir⁵⁹⁴.

Öncelikle kadın kuruluşların gönüllü avukatları, yukarıda sayılan haklar doğrultusunda çalışma gösterir. Özellikle çoğu kadının kendi haklarını bilmemesi ve bilinçlenmesi gerektiği konusunda uzlaşan kuruluşlar, haklarla ilgili programlar

---

⁵⁹¹c“Neden Kadının İnsan Hakları?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari> (21.07.2018).

⁵⁹²c“Neden Kadının İnsan Hakları?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari> (21.07.2018).

⁵⁹³c“Neden Kadının İnsan Hakları?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari> (21.07.2018).

⁵⁹⁴c“Neden Kadının İnsan Hakları?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari> (21.07.2018).

hazırlayarak kadınların bilgilendirilmesini amaçlar. Araştırmalar, talep ve şikâyetler sonucunda sorun tespiti yapılır ve bu doğrultuda kadın kuruluşlar bir araya gelerek ona göre strateji belirler. Bu konuda çalışma yapan kadın örgütler aşağıdaki gibidir:

- Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği
- Kadın Haklarını Koruma Derneği
- Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği
- Türk Hukukçu Kadınlar Derneği
- Kadınlara Hukuki Destek Merkezi Derneği
- Tecavüze Karşı Kadın İnisiyatifi
- Kadın Merkezi (KA-MER)
- Kadın ve Demokrasi Derneği
- HEINRICH BÖLL STIFTUNG Derneği Türkiye Temsilciliği
- Sosyal Demokrasi Vakfı
- Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı
- Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı

a) Kadın Haklarını Koruma Derneği (Association Of Women’s Rights Protection)

Derneğin tarihçesine bakıldığında 1954 yılında öğretmen; Mediha Gezin, Safiye Karaduman, Yazar; Saide Çald, Eski Tokat Milletvekili; Muammer Develi tarafından kurulmuş olup, Dünyada ve Türkiye’de kurulan ilk ‘Kadın Hakları Koruma Derneği’ olarak geçmektedir⁵⁹⁵.

Dernek, kadın haklarını korumak, geliştirmek, cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadını aile ve toplumda hak ettiği yere ulaştırmak amacıyla kurulmuştur. Geçmişten günümüze kadar kadınların hakları için mücadele ettiği ve hâlâ daha bu mücadelenin devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda dernek bu noktada kadın adına birçok çalışma yürütmüştür. Derneğin çalışmaları incelendiğinde ise;

▪ *“Türkiye’de kadın, hem kendi emekli maaşını ve hem de ölen eşinin emekli eşinin veya babasının maaşını alıyorsa ve erkek de, ölen karısından maaş alıyorsa,*

⁵⁹⁵“Tarihçe”, <http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/biz-kimiz/tarihce> (15.04.2018).

Emekli Sandığı Kanunu'ndaki bu değişiklik, derneğin teklif ve baskıları sonucu kabul edilmiştir.”

▪ Kadın hâkimlere ayrılan %10'luk kontenjan, dernek sayesinde %25'e çıkarılmış, evli kadınların yurt dışına çıkması yasakken derneğin verdiği mücadele ve çalışmaları sonucunda yasak ortadan kalkmıştır,

▪ Derneğin öncülüğünde Türkiye'de ilk defa 1972 yılında “Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi” kurulmuş ancak parti, 1980 Darbesinden dolayı kapatılmıştır,

▪ “*Medeni Kanundaki ve TCK'daki kadın erkek ayırmacılığını taşıyan maddelerin değiştirilmesi ve evlilikte edinilen malların, karı koca arasında eşit olarak mülkiyetlendirilmesi hususundaki ilk yasa teklifi, yine dernek tarafından 1974 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur.*”

▪ Dernek; okuma-yazma kursları, biçki-dikiş kursları, kırsal kesimlerde yaşayan kadınların ürettiklerini satma ve onları destekleme teşviki yapmıştır.

▪ Eğitimde birliğin sağlanması için çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun uygulanması için çağdaş eğitimin savunuculuğunu yapma görevi üstlenmiştir.

▪ Birçok kadının hakkını araması ve yol göstericilik mahiyetinde ücretsiz hukuki destekler devam etmektedir,

▪ Dernek ayrıca Amerika ve Japonya'daki kadın dernekler ile irtibat halindedir.

▪ “*Kadın Sığınma Evlerinin açılması, kadınların da askere alınması, ev kadınlarına emeklilik hakkının sağlanması, aile planlaması ve ‘Eğitebileceğin Kadar Çocuk Yap’ sloganı ile cinsel eğitim, kadın polis yetiştirilmesi ve her karakola en az bir kadın polis konması teklifi dernek tarafından yapılmış olup, kadın adına yapılan çalışmalar devam etmektedir*⁵⁹⁶.”

Derneğin 2014 yılında yapmış olduğu çalışmalara göre 672 telefon görüşmesi yapılmış bu görüşmelerden 504'ü aile içi şiddetten dolayı olduğu belirtilmiştir. Kadınlara bu konuda hukuki ve psikolojik destek verilmiştir. Kadınların en çok problem yaşadığı konular ise yapılan görüşmeler doğrultusunda imam nikâhlı evlenmeler ve töre cinayetleri olmuştur. Dernek, kız çocuklarının okumaları için burs vermiş ve hâlâ vermekte olup üniversitelerde kadın hakları, şiddet, demokrasi gibi

⁵⁹⁶“Çalışmalarımız”, <http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/cal-smalar-m-z> (15.04.2018).

konularda konferans ve seminer faaliyetleri de düzenlemektedir⁵⁹⁷. Ayrıca derneğe başvuran tüm kadınların boşanma, nafaka, velayet, taciz, tecavüz, tazminat ve gayrimenkul davalarına bakılarak, kadını mağdur durumdan kurtarmak için yardım etmeye devam etmektedir⁵⁹⁸.

b) Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği (Women For Women's Human Rights)

Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ), 1993'te dünyada ve Türkiye'de kadının insan haklarını korumak, geliştirmek ve yol göstermek amacıyla kurulmuştur⁵⁹⁹. Dernek, ismini aynı sene Avusturya/Viyana'da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kadın haklarının insan haklarının içinde yer alacağı belirtildikten sonra bu durumdan etkilenerek koymuştur⁶⁰⁰.

Dernek, gerek dünya ülkelerinde gerek Türkiye'de evlilik, boşanma, şiddet, miras, kamusal alanda yer alma, yasal haklar, ekonomik haklar, cinsel istismar, kadınların cinsel, doğurganlık ve bedenleriyle ilgili hakları üzerine yoğunlaşarak kadınlara bu konularda yardımcı olmayı hedefler. Bu doğrultuda temel amacı kadının insan haklarını savunup toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamaktır. Demokrasi, kadın ve insan hakları ile ilgilenen tüm STK'lar ile işbirliği içine girerek sadece İstanbul'da değil bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda etkin bir şekilde çalışmaya devam etmektedir. Dernek, kadınların haklarını tanımasını sağlamak ve yol göstermek için eğitim ve programlar düzenler. Bu programlar aşağıda açıklanmıştır.

1.) KİH-YÇ için “**Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP)**” bir toplumsal dönüşüm aracıdır. Dernek, 1993-1996 yıllarında İstanbul, Ankara, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde “kadının insan hakları” ile “aile içi şiddet” konularında bir saha araştırması yapmış ve bu araştırmalar sonucunda kadının haklarını tanımadığı ve bilmediği sonucu ortaya çıkmıştır⁶⁰¹. Bunun üzerine KİHEP geliştirilerek kadınların anayasal hakları, medeni hakları, şiddete karşı stratejileri, iletişim, kadın ve cinsellik, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet konularını kapsayan

⁵⁹⁷“Çalışmalarımız”, <http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/cal-smalar-m-z> (15.04.2018).

⁵⁹⁸“Etkinlikler”, <http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/etkinlikler> (15.04.2018).

⁵⁹⁹“Hakkımızda”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/biz-kimiz/hakkimizda> (15.04.2018).

⁶⁰⁰“Hakkımızda”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/biz-kimiz/hakkimizda> (03.06.2018).

⁶⁰¹“KİHEP Nedir?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/kihep-nedir> (03.06.2018).

çalışmalar yaparak kadının bu yöndeki ihtiyaçlarının karşılanması, bilgilendirilmesi ve haklarını kullanmaya geçmesi hedeflenmiştir. Geliştirilen program, dünyada ve Türkiye’de uygulanmakta olan en yaygın ve kapsamlı eğitici programlardan biri olarak geçmektedir⁶⁰². Program 28 ilde uygulanmıştır. Uygulandığı yerler;

- Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri,
- Antalya Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği,
- Ayvalık Bağımsız Kadın İnisiyatifi,
- Çanakkale Kadının El Emeğini Değerlendirme Derneği (EL-DER),
- Diyarbakır Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM),
- Feminist Atölye (Kuzey Kıbrıs),
- İzmir Bayraklı Türk Kadınlar Birliği Şubesi,
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Kadın Danışma Merkezi,
- İzmir Kadın Dayanışma Derneği,
- Marmaris Kadınlarla Dayanışma Derneği,
- Van Kadın Derneği (VAKAD)⁶⁰³.

Program sonrasında kadınların kendilerini daha güçlü hissettiği, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşı mücadele edecekleri belirtilmiş, aile tutumları değişmiş, kadın derneklere üye olmuş, çalışma hayatına katılma talebinde bulunmuş, kamu kurumlarına yaklaşmaya ve hak talep etme özgüvenine sahip olma becerisi kazanmıştır⁶⁰⁴.

2.) KİH-YÇ, feminist bir çerçevede kadın hareketine önem vermesinin yanı sıra birçok kadın örgütlenmenin kurulmasına da teşvikte bulunmuştur. Toplumda kadınları ezilmişlikten kurtarılması adına sadece merkezi değil yerelde de etkin olabilmenin önemini savunan KİH-YÇ, “**Yerel Kadın Grupları ve Örgütlerinin Güçlendirilmesi Programı**” düzenlemiştir⁶⁰⁵. Dernek bu doğrultuda kendi bilgi ve

⁶⁰²“KİHEP Dönüştürücü Gücü ve Etkisi”,

<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/donusturucu-gucu-ve-etkisi> (03.06.2018).

⁶⁰³“KİHEP Nedir?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/kihep-nedir> (03.06.2018).

⁶⁰⁴“KİHEP Dönüştürücü Gücü ve Etkisi”,

<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/donusturucu-gucu-ve-etkisi> (03.06.2018).

⁶⁰⁵“Yerel Örgütlerin Kapasitelerinin Geliştirilmesi”,

<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/yerel-orgutlerin-kapasitelerinin-gelistirilmesi> (16.04.2018).

becerilerini yerel kadın gruplarına aktararak politik süreçte yer alması, finans desteği sağlayarak kadın örgütlerin aktif çalışması ve güçlenmesi konusunda destek nitelikli bir program hazırlamıştır.

3.) Haklar bağlamında yasaların cinsiyet ayrımcılığına yol açmaması adına “**Savunuculuk Programı**” geliştirilmiştir⁶⁰⁶. Programın düzenlenmesindeki amaç, ulusal ve uluslararası karar mekanizmalarını etkilemektir. Dernek, bunu yaparken basın, radyo ve televizyon aracılığıyla kamuoyu oluşturur ve broşür çıkararak veya kadın konulu yazılar yazarak farkındalık oluşturur. Ayrıca ulusal ve uluslararası birçok çalışmaya katılmıştır. Örneğin; Ortadoğu’da ve Kuzey Afrika’da yaşayan kadınları cinsel ve bedensel hakları konusunda bilgilendirmek ve haklar bağlamında güçlendirmek için “**Müslüman Toplumlarda Cinsel ve Bedensel Haklar Koalisyonu**” kurulmuş ve dernek, bu koalisyonun kurucuları arasında yer almıştır⁶⁰⁷. Yine BM’nin düzenlediği “**2010 Binyıl Kalkınma Zirvesi**”nde “kız çocukların ilköğretime katılımı”, “anne sağlığının iyileştirilmesi”, “parlamentoda kadın oranının artırılması” gibi konular üzerinde durulmuş ve dernek, bu zirveye de katılarak kadın haklarının savunuculuğunu her yerde yapma kararlılığını devam ettirmiştir⁶⁰⁸.

4.) Dernek, anti-demokratik yapılanmaların ve erkek egemenliğinin ortadan kaldırılması amacıyla “**Feminist Bilgi Üretimi ve Paylaşımı**” adında bir program oluşturmuş ve bu doğrultuda feminizm ideolojinin ilkeleri ve politikaları, internet ağları, sosyal medya, diğer kadın örgütlerle işbirliği, ulusal ve uluslararası platformlar ile duyurularak kadına yararlı bilgilerin aktarılması hedeflenmiştir⁶⁰⁹.

---

⁶⁰⁶“Savunuculuk Programı”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk> (16.04.2018).

⁶⁰⁷“Savunuculuk Programı”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/uluslararasi-duzeyde-savunuculuk> (16.04.2018).

⁶⁰⁸“Savunuculuk Programı”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/uluslararasi-duzeyde-savunuculuk/post-2015-sdgs> (16.04.2018).

⁶⁰⁹“Feminist Bilgi Üretimi ve Paylaşımı”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/feminist-bilgi-uretimi-ve-paylasimi> (04.06.2018).

c) Kadınlara Hukuki Destek Merkezi Derneği

Kadınlara Hukuki Destek Merkezi Derneği (KAHDEM), kadının insan haklarını fiilen gerçekleştirmek, geliştirmek, korumak ve hak ihlali durumunda bunu tespit ederek kadına hukuki destek vermek amacıyla kurulmuş bir dernektir⁶¹⁰.

Derneğin faaliyetleri başlıca şu şekildedir:

- Aile hukuku, kadına şiddet, kadının yasal statüsü konusunda adaletin tesisi için taraf olmak,
- Cinsiyete dayalı ayrımcılıklarda ulusal ve uluslararası alanları etkilemek, lobicilik yapmak,
- Kadınlara hukuki, sosyal ve psikolojik destek vermek,
- Hak ihlallerinin önlenmesi amacıyla farkındalıklarını artırıcı eğitici programlar düzenlemek,
- şiddete uğrayan kadınlar için acil yardım hattı oluşturmak,
- Kadın konusunda faaliyet gösteren kurum, kuruluş ve diğer kadın STK'larla işbirliği yapmak⁶¹¹.

Dernek özet olarak kadına şiddet, evlilik, boşanma, cinsel istismar, mülkiyet, miras gibi konularda haklar bağlamında mağdur durumda olan kadınlara gönüllü avukatlar aracılığıyla hukuki destek sağlayarak faaliyetlerini yürütmektedir.

c) Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği

Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AKDER), ayrımcılığa uğramış, özellikle eğitim, siyaset ve çalışma hakları üzerinde toplum, aile ve koca tarafından hak ihlallerine maruz kalan kadınları korumak, bilinçlendirmek, yol göstermek, kadınlar arasında dayanışmayı ve toplumsal dönüşümü sağlamak amacıyla kurulmuřtur⁶¹². Dernek bu amaçlarına ulaşmak için;

⁶¹⁰“Dernek Hakkında”, http://www.kahdem.org.tr/?page_id=4 (16.04.2018).

⁶¹¹“Dernek Hakkında”, http://www.kahdem.org.tr/?page_id=4 (16.04.2018).

⁶¹²“Tüzük”, <http://www.ak-der.org/akder-tuzuk> (08.04.2018).

- Seminer, açık oturum, panel, sempozyum ve kadın adına her türlü toplantıya katılır,
- Dernek, insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak için vakıf, kurum ve diğer derneklerle işbirliği içindedir,
- Eğitim hakkını tam anlamıyla kullanabilmek adına öğrenciler için kurs, aynı ve nakdi yardımlarda bulunur.
- Ayrımcılığa uğramış kadınlara maddi, manevi ve hukuki destek sağlar,
- Dernek amaçlarını gerçekleştirmek ve her türlü hak ihlaline karşı tepki göstermek, toplumda cinsiyet eşitliği adına düzenlenen kadın konulu her türlü mevzuat çalışmalarına katılmakla birlikte gerek resmi gerek özel kurumlarla etkileşim halinde olur⁶¹³.

AKDER, 1980'lerde Türkiye'nin gündeminde yer alan türban sorunu ve kadınların başörtüsünden dolayı çalışma yaşamından, eğitimden, kamusal alandan yoksun bırakılmalarına tepki mahiyetinde 1999 yılında kurulmuştur⁶¹⁴. Başörtünün sorun olarak algılanmasını hak ihlali olarak gören AKDER, bunun mücadelesini vermekle beraber kadının diğer alanlarda yaşadığı hak konulu problemleri çözmek için uğraşarak ulusal ve uluslararası platformlarda kararlılıklarını göstermektedir. 2008'de BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde özel danışmanlık statüsüne sahip olmuştur⁶¹⁵.

(1) Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar

- Romanya, Macaristan, Malezya, Azerbaycan, Bosna Hersek, Avusturya gibi ülkelerde eğitim alan 300 öğrenciye burs verilmiştir,
- Türkiye'de üniversite öğrencileri için 2016'dan itibaren burs vermeye devam etmektedir,
- Yurt dışında okumak isteyen birçok öğrenci için eğitim danışmanlığı yapılmıştır,

---

⁶¹³“Tüzük”, <http://www.ak-der.org/akder-tuzuk> (08.04.2018).

⁶¹⁴ “Ak-Der Hakkında”, <http://www.ak-der.org/biz-kimiz> (08.04.2018).

⁶¹⁵ “Türkiye’de Kadın Hakları İle İlgili Çalışmalar Yapan Sivil Toplum Kuruluşları” https://www.academia.edu/5775247/%C3%96rnek_tez_kad%C4%B1n_haklar%C4%B1_ve_stk_lar_Ve_ab (30.05.2018).

▪ Başta eğitim konusu olmak üzere AB, sağlık, siyaset ve kadın konulu eğitim seminerleri düzenlemiştir⁶¹⁶.

(2) Hukuk Alanında Yapılan Çalışmalar

Kadının başörtüsünden dolayı hak kullanımından mahrum kalan 1200'den fazla kadın davası takip edilerek hukuki anlamda desteklenmiştir⁶¹⁷. Dava takibiyle birlikte konuyla ilgili miting ve seminerler düzenleyerek kamuoyunun ilgisini çekmeyi başarmıştır.

AKDER, Ayrıca TCK yasa tasarısında kadınlar lehine değişiklik yapılması istemi, Ailenin Korunmasına Dair Yasa Tasarısı'nın genişletilmesi talebi, TCK'da çocuklara karşı cinsel saldırı suçlarına ilişkin yasa teklifi sunmuştur⁶¹⁸.

d) Kadın ve Demokrasi Derneği

2013 yılında kurulan Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)'in amaçları;

1.) Türkiye'nin mevcut siyasal, sosyal ve ekonomik gelişimine katkı sağlamak amacıyla kadınların birikimlerini ve yeteneklerini verimli olarak kullanabilecekleri uygun zemini sağlamak,

2.) Kadının aile içi ve sosyal rollerinin dengelenmesi adına, kadın hakları ve fırsat eşitliği konusunda toplumda ortak bir bilincin oluşmasını sağlamak,

3.) Kadının insan haklarını koruyarak hukukun üstünlüğünün, demokrasinin ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve sağlamaştırılmasına katkıda bulunmak,

4.) “Kadın ve aile ile ilgili olarak hayatı anlamlandıran sağlık, hukuk, çevre, sanat, spor, medya ve ahlaki değerler gibi her konuyu çalışma sahası içerisinde kabul etmek”,

5.) “Kadınların aile içinde, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta üretken bireyler olmalarını desteklemek, örgütlü sivil toplumun; kadınların vatandaşlık hakları, insan hakları ve demokratik reformlarla ilgili çalışmalarını desteklemek”,

⁶¹⁶“Ak-Der Hakkında”, <http://www.ak-der.org/biz-kimiz> (08.04.2018).

⁶¹⁷“Ak-Der Hakkında”, <http://www.ak-der.org/biz-kimiz> (08.04.2018).

⁶¹⁸“Ak-Der Hakkında”, <http://www.ak-der.org/biz-kimiz> (08.04.2018).

6.) “Bu çerçevede KADEM, kadınların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal hayata aktif katılımlarını sağlayarak, kadınların demokratik haklarının bilincinde olmalarını destekleyici, mesleki gelişimlerine yönelik projeler ve aktiviteler gerçekleştirerek; araştırma, inceleme ve yayın çalışmalarını teşvik etmek, yürütmek ve yaymayı amaçlamaktadır⁶¹⁹.”

KADEM’in faaliyetleri incelendiğinde;

Kadın konulu zirve ve kongrelere aktif bir şekilde katılmak ve düzenlemek başta gelir. Örneğin bu yıl dördüncüsü düzenlenen “Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi”; KADEM, İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Aile Araştırma Merkezi’nin işbirliği ile düzenlenmiştir. Toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak için düzenlenen kongrede; aile birliği ve desteklenmesi, boşanma, adalet, hukuk başlıklarıyla konuya dikkat çekerek farkındalığı arttırmak amaçlanmıştır⁶²⁰.

“Uluslararası İstihdam ve Kariyer Kongresi”, İŞKUR ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB) tarafından düzenlenmiş olup KADEM Başkanı Sare Aydın da bu kongrede konuşmacı olarak şu sözleri ifade etmiştir:

“Kadınların istihdama katılımlarının önündeki en önemli engelin kültür, gelenek ve ayrımcı uygulamalardan kaynaklandığına değinerek, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve bu iş bölümü üzerinde şekillenen toplumsal cinsiyet rollerin kadınları ev işleri ve çocuk, hasta, yaşlı bakımından sorumlu tuttuğunu ve iş gücü piyasasına çıkmasını, iş aramasını büyük ölçüde engellemektedir⁶²¹” demiştir.

“I. Uluslararası Kadın Zirvesi” Almanya’da düzenlenmiş olup, KADEM Genel Başkanı Sare Aydın, Türkiye’nin Suriyeli kadınlara gösterdiği özveriye “Suriyeli Mülteci Kadınlar” başlıklı sunumuyla ifade etmiştir⁶²².

⁶¹⁹“Misyonumuz”, <http://kadem.org.tr/kadem-hakkinda> (30.04.2018).

⁶²⁰“8 Mart 2018’de Gerçekleştirilecek IV. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi’nin Programı Açıklandı”,<http://kadem.org.tr/8-mart-2018-de-gerceklestirilecek-iv-toplumsal-cinsiyet-adaleti-kongresinin-programi-aciklandi> (01.05.2018).

⁶²¹“Uluslararası İstihdam ve Kariyer Kongresi Ankara’da Gerçekleşti”, <http://kadem.org.tr/uluslararasi-istihdam-ve-kariyer-kongresi-ankarada-gerceklesti> (01.05.2018).

⁶²²“1.Uluslararası Kadın Zirvesi Almanya’da Gerçekleşti”, <http://kadem.org.tr/1-uluslararasi-kadin-zirvesi-almanyada-gerceklesti> (01.05.2018).

KADEM, “**Woman20 Summit(W20)**” zirvesine kadınları ekonomik yönden desteklemek amacıyla katılmıştır⁶²³.

“**Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi**” KADEM tarafından düzenlenmiştir. Zirveye 25 ülkeden gelen akademisyenler, kadınların yaşadığı sorunlar üzerine bilgi vermiştir.“Kadınların Sivil Toplumdaki Yeri”, “Kadınlara Karşı Şiddet ve Ayrımcılıkla Mücadele Yolları”, “Kadın ve Barış”, “Suriyeli Kadın Mülteciler ve Sorunları” gibi konular üzerine durulmuştur⁶²⁴.

KADEM, “**Uluslararası Müslüman Kadınlar Zirvesi**”ne katılarak kadının statüsü ve devlet politikaları üzerinde durulmuştur⁶²⁵.

KADEM 6 proje hazırlamıştır:

1.) **Mülteci Kadınlara Yönelik Kültürel ve Ekonomik Entegrasyon Projesi:** Proje, İstanbul ve Ankara’da yaşayan 5.150 bin sığınmacı kadının sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemek amacıyla başlatılmıştır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile gerçekleştirilen projeden çıkan sonuç, kadınlara hukuki ve psikolojik destek verilmesi, dil eğitimi ve sosyal hizmetlerden faydalanması gerektiği yönündedir⁶²⁶.

2.) **Kadınlar Göç Yolunda Projesi:** Proje, Türkiye Uluslararası Mülteci Hakları Derneği’nin işbirliği ile başlatılmış olup, mülteci kadınların sosyo-ekonomik ve hukuki sorunları araştırılarak önerilerde bulunulmuştur. Bunlardan birkaçı açıklanacak olursa;

---

⁶²³“2015 Yılında Türkiye’nin G20 Dönem Başkanlığında Kurulan Woman20 Summit (W20) zirvesinin Üçüncüsü Berlin’de 25 ve 26 Nisan 2017 tarihlerinde Gerçekleştirildi”, <http://kadem.org.tr/w20-komite-uyesi-kadem-berlindeki-w20-zirvesine-katildi> (01.05.2018).

⁶²⁴“II. Uluslararası Kadın Ve Adalet Zirvesi’nin 2.gününde 25 ülkeden onlarca akademisyen kadınların yaşadığı sorunları tartıştı”,<http://kadem.org.tr/ii-uluslararasi-kadin-ve-adalet-zirvesinin-2-gununde-neler-yaptik> (01.05.2018).

⁶²⁵“KADEM, Malezya’nın Kuala Lumpur kentinde 23-25 Eylül 2016 tarihleri arasında Dünya İslami Forumu, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi ve TASAM işbirliği ile düzenlenen “Uluslararası Müslüman Kadınlar Zirvesi”ne katılıyor”,<http://kadem.org.tr/kadem-malezya-daki-uluslararasi-musluman-kadinlar-zirvesine-katiliyor> (01.05.2018).

⁶²⁶“Türkiye ve Suriye Kültür Buluşması’nda, Sığınmacı Kadınlar Araştırma Raporu’nun Sonuçları Düzenlenen Basın Lansmanı İle Açıklandı”, <http://kadem.org.tr/turkiye-ve-suriye-kultur-bulusmasinda-siginmaci-kadinlar-arastirma-raporunun-sonuclari-duzenlenen-basin-lansmani-ile-aciklandi> (02.05.2018).

- Türkiye genelinde Suriyeli mültecilere hukuki danışmanlık ve psikolojik destek sağlayan danışma merkezleri kurulmalı,
- Geçici Koruma Statüsü, mülteci hakları ve mültecilere yönelik hizmetler hakkında bilgi içeren Arapça broşürler hazırlanmalı,
- Boşanmış kadınlar için özel hizmetler sağlanmalı,
- Suriyeli kadınlara yönelik dil ve mesleki eğitim kurslarının önemi hakkında oryantasyon ve seminerler verilmeli⁶²⁷.

3.) **Geleceğe İşbaşı Projesi:** Kızların eğitilmiş olması ve istihdama hazır hissetmesi bağlamında başlatılan bir projedir⁶²⁸.

4.) **İnovasyonda Kadın Projesi:** Kadınların ekonomik sürece aktif olarak katılması bağlamında başlatılmıştır. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu işbirliği ile düzenlenen proje kapsamında girişimcilik kampları kurulmuştur⁶²⁹.

5.) **AB-TR Siyasette Kadın Sivil Ağı Projesi:** Kadınların siyasal yaşama katılımını arttırmak ve TR-AB arasındaki sivil ağı güçlendirmek amacıyla başlatılmış ve amacı gerçekleştirmek için çalıştay ve sempozyum düzenlenmiştir⁶³⁰.

6.) **Hizmet Sektöründe Çalışan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Yükselmelerinin Önündeki Engeller Projesi:** Proje, 306 kurum ve 2040 kadınla gerçekleştirilmiştir. Proje sonucuna göre kadınların iş hayatında yükselmelerinin önündeki en büyük engel, aile ve iş hayatında dengeyi oluşturamamak olmuştur. Ayrıca yuva ve kreş sorunları da kadının yaşadığı sorunlar arasında yer almıştır⁶³¹.

---

⁶²⁷“Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar”, http://kadem.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/kadem_sivil_toplum_diyologu_kadinlar_goc_yolunda_brosuru.pdf (02.05.2018).

⁶²⁸“Geleceğe İşbaşı-II -Sağlık” projesinden mezun olan genç kızlar yapılan kutlamada kep attı”, <http://kadem.org.tr/gelecege-isbasi-ii-saglik-projesi-mezuniyet-toreni> (02.05.2018).

⁶²⁹“İnovasyonda Kadın Projesinin I. ve II. Girişimcilik Kamplarında finale kalan proje sahipleri KADEM Genel Merkezinde bir araya geldi”, <http://kadem.org.tr/inovasyonda-kadin-projesinin-i-ve-ii-girisimcilik-kamplarinin-katilimcileri-bir-araya-geldi> (02.05.2018).

⁶³⁰“Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sivil Toplum Diyaloğu Çerçevesinde Finanse Edilen AB-TR Siyasette Kadın Sivil Ağı Projesinin Final Lobcilik Etkinliği Gerçekleştirildi”, <http://kadem.org.tr/ab-tr-siyasette-sivil-agi-projesi-final-lobcilik-etkinligi> (02.05.2018).

⁶³¹“Hizmet Sektöründe Çalışan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Yükselmelerinin Önündeki Engeller Araştırma Sonucu Basın Lansmanı”, <http://kadem.org.tr/cam-tavan-arastirma-raporu-basin-lansmani-yapildi> (02.05.2018).

Toplumda kadına yönelik ayrımcılığın ve sorunların ortadan kaldırılması adına KADEM, kampanyalar düzenleyerek tepkisini ortaya koyar. Örneğin kadına şiddeti ortadan kaldırmak adına # Şiddete Hakkın Yok, # CinsVarCinsVar, “Erkeksen Öfkeni Yen”, Meclis’te kadın milletvekili sayısını arttırmak için “Kadın Adayları Destekleme Kampanyası” gibi demokrasinin kadınsız gerçekleşmeyeceğini vurgulayan KADEM, “Kadın Varsa Demokrasi Var” kampanyası ve son olarak erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesine tepki mahiyetinde “İnsafa Gelin” kampanyası düzenleyerek tepkisini ortaya koymuş ve bu kampanyalarla farkındalık oluşturmak istemiştir.

KADEM, kadının uğradığı hak ihlallerine karşı da mücadele etmiş, bu noktada birçok kadın davasının takipçisi olmuştur. Bunlardan örnek verilecek olursa;

Fatma Dilara Aslıhan Davası: Dernek, başörtüsünden dolayı bindiği otobüste sözlü şiddete maruz kalan 16 yaşındaki kız için davanın takipçisi olmuştur⁶³².

Nisa Ece İnçke: Eşinden gördüğü şiddetten dolayı boşanmak isteyen ancak dava sonuçlanmadan eşi tarafından öldürülen kadının davası takip edilerek en ağır cezanın verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur⁶³³.

Sezgi Kırıt Davası: 16 yaşında sosyal medyada tanıştığı erkek tarafından kaçırılıp uyuşturucu verilerek tecavüze uğrayan Sezgi Kırıt Davası’nda katil için müebbet hapis cezası verilip dosya istinaf mahkemesine taşındıktan sonra dava yeniden görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine müebbet hapis cezasının tekrar verilmesi için KADEM, bir üst mahkemeye davayı taşınması istemiyle ölen kızın ailesinin yanında olarak en ağır ceza talebinde bulunmuştur⁶³⁴.

---

⁶³²“Fatma Dilara Aslıhan Yiğit Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/fatma-dilara-aslihan-yigit-davasi-kamuoyu-aciklamasi> (02.05.2018).

⁶³³“Nisa Ece İnçke Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/nisa-ece-incke-davasi-kamuoyu-aciklamasi-3> (02.05.2018).

⁶³⁴“Sezgi Kırıt Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/sezgi-kirit-davasi-kamuoyu-aciklamasi> (02.05.2018).

İzmir’de davası görülen, kız çocuklarına toplu cinsel istismarda bulunan okul müdürünün en ağır cezayı alması için KADEM avukatları davayı takip etmiş ve davanın sonucunda müdür, 79 yıl 1 ay hapis cezasına çarptırılmıştır⁶³⁵.

Özge Can Aslan Davası: Dernek, Mersin’de tecavüze uğrayarak öldürülen Özgecan Aslan için cezadan indirim yapılmadan suçluların en ağır cezayı alması için davanın takipçisi olmuştur⁶³⁶.

Kadın hakları kavramı kadın mücadelesinin anahtar kelimelerinden olan, kendilerini bu kavramla gösteren birçok kadının dillerinden düşürmediği ve hükümeti etkilediği geniş bir kavramdır. Kadın hakları kavramı kadınlar tarafından, toplumda dikkat çekmek için kullanılmış, daha sonra bazı örgütler bu kavramın kadını ötekileştirebileceğini düşünerek kadının insan hakları kavramını kullanmaya başlamıştır. Aslında bu iki kavramın hareket noktası aynı olduğu için yapılan çalışmaların daha önemli olduğu vurgusu daha çok yapılmaktadır.

Kadın hakları ile ilgili çalışmalar Tanzimat’ta başladığı düşünülürse köklü bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Ancak bununla birlikte haklar bağlamında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sebepten dolayı Türkiye’de daha çok dikkat çekmek için kadınlar, bu başlık altında örgütlenerek çalışmalarına başlamıştır. Kadınların hakları konusunda tam anlamıyla “bilinçli” olmadığını açıklayan STK’lar, işe bilinçlilik faaliyetleriyle başlayarak birçok kadının bilinçli olmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda bu alanda çalışan STK’ların temel görevlerinden biri program, seminer, konferans ve etkinliklerle hakları konusunda kadınları bilgilendirmektir. Bu sayede kadınların bilinçlenmesinde yatan rolleri ile birçok kadının bilgi sahibi olması ve kendilerine özgüvenlerinin gelmesi noktasında önemli başarılar elde etmiştir.

Bu alanda çalışan STK’ların başka bir başarısı ise 2000’li yıllardan sonra Anayasa’da değişikliklerin yapılmasına katkı sağlayarak yasal anlamda cinsiyet eşitliğini gözetken kanun maddelerinin hazırlanmasında önemli etkileri olmuştur.

---

⁶³⁵“İzmir’de davası görülen, kız çocuklarına toplu cinsel istismarda bulunan sapık, indirimsiz en ağır cezayı alarak 79 yıl 1 aya mahkum edildi”, <http://kadem.org.tr/takipcisi-oldugumuz-sapik-mudur-davasinda-adalet-yerini-buldu> (02.05.2018).

⁶³⁶“Özgecan Aslan Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/ozgecanlaricinadalet-yerini-buldu> (02.05.2018).

Ayrıca boşanma, nafaka, velayet, tecavüz, cinsel istismar gibi davalara bakarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

4. Kadın Emeği ve Çalışma

Toplumda cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü alanlardan biri de çalışma hayatıdır. İyi bir eş ve anne olmaktan öte başka hiçbir amaç taşımayan kadın algısı yıllarca bu tarz düşünce sistemiyle yoğrulmuştur. Bu yargıları ortadan kaldırmak hiç kolay olmamıştır. Kadın emeğinin değeri ucuz görülmüş, çalışsa bile sınırlı alanlarda ve işlerde düşük ücretle çalışmıştır. Belirli işlerin veya mesleklerin kadınlara uygun görülmemesi ya da çalışmanın ‘kadın işi’ olarak görülmemesi düşüncesi kadınların çalışma hayatında yaşadığı sorunlar arasında yer almıştır.

Türkiye’de araştırmalar sonucunda kadının istihdam alanında yaşadığı problemler aşağıdaki gibidir⁶³⁷:

- Kadının eğitim düzeyi ile işgücüne katılım olanakları arasında doğru orantı vardır denilebilir. Bunun için gerek kadınların çalışma hayatına kolay katılması gerek emeğinin nitelikli bir hal alması bakımından örgün eğitimle birlikte kadınların beceri ve bilgilerini geliştirmeye yönelik yaygın eğitime de ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.

- Belirli iş ve mesleklerin kadınlar için uygun görülmemesi anlayışı devam etmektedir. Örneğin mühendis, doktor, şoför erkek işi iken öğretmenlik kadın için en uygun meslektir.

- Toplumda ‘kadın işleri’ ve ‘erkek işleri’ gibi ayrışmaların olması ve kadınlar için geleneksel olarak uygun görülen işlere yoğunlaşma durumu mevcuttur.

- Kadınlar gıda, tekstil, tütün, hazır giyim gibi emek-yoğun iş kollarında daha çok çalışmaktadır.

- Kadınlar çalışma hayatına katılıp yükselememesi veya kısa bir dönem çalışıp bırakmasının aile içi yükümlülüklerden kaynaklandığı belirtilmiştir. Kadının yaşlı ve hasta bakımı konusunda sorumluluk hissetmesi, çocuklarını bırakabilecek bakımevi veya kreş hizmetlerinin yetersiz olması gibi durumlar kadınları çalışma hayatından uzaklaştıran nedenler arasında yer almıştır.

---

⁶³⁷AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadın”, Haziran 2018, s. 1-76.

Devlet kadının istihdam sorunun üstesinden gelebilmek adına birçok çalışma başlatmıştır. Bunlardan birkaçı açıklanacak olursa;

a) Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi: ASPB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Borusan Holding A.Ş. ile gerçekleştirilen proje kapsamında 2019 yılına kadar 10 Organize Sanayi Bölgesi'nde kreşlerin açılması hedeflenmiştir⁶³⁸.

b) Kadın İstihdamın Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi: Kadınların çalışma hayatından çekilmesini önlemek ve aynı zamanda kültür aktarımına da yardımcı olmak için 0-3 yaş aralığında çocukların büyükanne ile yetiştirilmesi projesi başlatılmıştır. İstanbul, İzmir, Bursa, Konya, Antalya, Sakarya, Kayseri, Tekirdağ gibi illerde hayata geçirilen proje kapsamında toplam 6500 büyükanneye aylık 425 TL ödenmektedir⁶³⁹.

c) Türkiye'nin Mühendis Kızları Projesi (2016-2020): Bu proje kapsamında mühendis olmak isteyen kız öğrencilere destek vermek, bu alanda kadın istihdamını arttırmak ve sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmek hedeflenmiştir. 2016 yılında mühendislik fakültelerinde okuyan 40 öğrenciye burs verilmişken, bu sayı 2017 yılında 102'ye çıkmıştır⁶⁴⁰.

d) Genç Fikirler, Güçlü Kadınlar Projesi: ASPB ile Kadın Girişimciler Derneğinin (KAGİDER) başlattığı proje ile “*Türkiye genelinde 18-30 yaş arası gençlerin teknoloji kullanarak üretecekleri yenilikçi fikirler ile kadınların yaşadıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri üretmesi*” amaçlanmaktadır⁶⁴¹.

Bu projelerin yanında “**Ev Hanımlarına Yönelik Finansal Okuryazarlık Seminerleri**”, “**İş'te Eşitlik Platformu**”, “**Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi**” çalışmalarıyla kadınların istihdam oranını arttırmak ve çalışma hayatındaki cinsiyet eşitliğini sağlamak hedeflenmiştir.

⁶³⁸ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “*Türkiye’de Kadın*”, Haziran 2018, s. 1-76.

⁶³⁹ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “*Türkiye’de Kadın*”, Haziran 2018, s. 1-76.

⁶⁴⁰ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “*Türkiye’de Kadın*”, Haziran 2018, s. 1-76.

⁶⁴¹ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “*Türkiye’de Kadın*”, Haziran 2018, s. 1-76.

Hükümet birçok çalışma ve proje başlatmasına rağmen kadınların çalışma hayatındaki yeri aşağıdaki gibidir.

TÜİK, İşgücü İstatistikleri(15+ yaş) 2017 yılı verilerine göre⁶⁴²;

▪ 2017 yılında kadın istihdam oranı %28,9 iken, kadınların işgücüne katılma oranı %33,6 olduğu tespit edilmiştir.

▪ Kadınların sektörlere göre istihdamda bulunduğu alanlar %56,1 oranla hizmet sektörü başta gelirken bunu ardından %28,3 tarım, %15,6 ile sanayi sektörü takip etmiştir.

▪ Kadınların %63,4'ü yevmiyeli veya ücretli olarak çalışırken, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranı %25,9, kendi hesabına çalışanların oranı %9,4 işveren olarak çalışanların oranı ise %1,3 olarak açıklanmıştır.

▪ Eğitim durumuna göre kadın işgücüne katılımı % 72,7 ile en fazla yükseköğretim düzeyindeki kadınlar başta gelirken, mesleki veya teknik lise mezunu %42,6 ve lise mezunu %34,3 olarak sıralanmıştır.

▪ Ev işlerini öne sürüp çalışmak istemeyen kadınların oranı %55,4'tür.

Kadının emeğini önemseyen, maddi anlamda kendisi, ailesi ve topluma faydası dokunan kadın profili için uğraşan Türkiye'deki ilk kadın örgüt 1986 yılında kurulan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı'dır. İş geliştirme destekleri, maddi destekler, yeni ürün geliştirme yöntemleri ile kadını ekonomik yönden güçlendirmeyi amaçlayan dernek, dar gelirli kadınlara yardımcı olmaktadır. Ekonomik yönden kadını güçlendirmeyi hedefleyen kadın örgütler; mesleki programlar, çalışma alanında kadın ve erkek için fırsat eşitliği, istihdam teşviki, girişimcilik eğitimleri, mikro kredi destekler ve rehberlik hizmetleri ile kadının bu alanda önünü açmaktadır. Bu konuda çalışma yapan kadın örgütler ise aşağıdaki gibidir:

- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
- Akdeniz Kadın İstihdamını Destek Eğitim Grubu Derneği
- İmece Kadın Dayanışma Grubu
- Kadın Girişimciler Derneği

⁶⁴² AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Türkiye'de Kadın", Haziran 2018, s. 1-76.

- Türkiye İş Kadınları Derneği
- Aktif İş Kadınları Derneği
- Kadın ve Genç Girişim Merkezi Derneği
- Girişimci Kadın Derneği
- Çanakkale El Emeğini Değerlendirme Derneği
- Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Ağı

a) Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

Dar gelirli kadınları maddi anlamda güçlendirmek, yaşam kalitelerini arttırmak ve böylece ülke ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla 1986 yılında kurulan bir vakıftır. Dernek faaliyetlerini İstanbul'da yaşayan dar gelirli semtler, deprem bölgeleri ve başta Ege ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere diğer tüm illerde sürdürür⁶⁴³. KEDV, her yıl yaklaşık 3000 çocuk ve kadına eğitim ve diğer kapasite geliştirme olanakları sunar⁶⁴⁴.

KEDV, uluslararası alanda çalışan kuruluşların toplantılarına katılır; Hindistan, Amerika, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerin yoksul bölgelerinde yaşayan kadınlar için yardımda bulunan sivil toplum örgütlerine deneyimlerini sunar⁶⁴⁵.

4 program üzerine faaliyetlerini sürdürür. Bunlar:

Afete Hazırlık ve Afet Sonrası Yeniden Yapılanma: KEDV, deprem sonrasında kadınları ve insanları merkeze alıp bütüncül bir kalkınmayı hedef alarak bunu kişi, kurum ve sektörlerle benimsetmeyi amaçlar. Bu program, afetten sonra kadınların yeniden kalkınması için hazırlanmıştır. 1999 Marmara depreminden sonra KEDV, evlerinden hiç çıkmamış kadınların beceri ve kapasitelerini geliştirerek örgütlenmelerini, 3-6 yaş çocuklar için eğitim hizmeti vermeyi, ekonomik girişimler başlatmalarını ve diğer sektörlerle ortaklık geliştirmelerini sağlamıştır⁶⁴⁶.

---

⁶⁴³ “Hakkımızda”, <http://www.kedv.org.tr/hakkimizda> (11.06.2018).

⁶⁴⁴ <http://www.kedv.org.tr> (11.06.2018).

⁶⁴⁵ “Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı- KEDV”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=30 (21.04.2018).

⁶⁴⁶ “Afete Hazırlık ve Afet Sonrası Yeniden Yapılanma”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=54 (21.04.2018).

Ekonomik Güçlendirme: KEDV, bu program aracılığıyla kadının maddi imkânları el vermemesinden dolayı çalışma yaşamına katılamaması yönündeki olumsuzlukları gidererek eğitim, kredi, danışmanlık ve pazarlama desteği verir⁶⁴⁷.

Bu bağlamda KEDV;

▪ İş Geliştirme Desteği Programı: kadınların iş alanında fikir üretmeleri ve iş planı oluşturmaları için eğitim ve izleme desteği verir. Böylelikle kooperatif çatısı altında sabun üretimi, gıda üretimi, tekstil, hazır yemek, 2. el eşya satımı gibi alanlarda ortak işler kurmalarına destek vermektedir⁶⁴⁸. Bu zamana kadar 3000 kadın bu programdan yararlanmıştı.

▪ Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi: Maya, 2002 yılında KEDV tarafından kurulan Türkiye'nin ilk mikro kredi kurumudur⁶⁴⁹. KEDV, iktisadi işletmesi 'maya' kanalıyla iş kurmak ya da işlerini geliştirmek isteyen kadınlara küçük kredi verir. Program kapsamında Eylül 2015 itibariyle kadınlara 12.200 adet kredi verilmiş olup, toplamda bu rakam 12 milyon TL'dir.

▪ Yeni Ürün Geliştirme: Pazarda talep olan ve kendi yetenekleriyle ürünlerin ortaya çıkmasına yardımcı olmak için kurslar aracılığıyla eğitim verilerek yeni ürünler geliştirilir⁶⁵⁰.

▪ Tasarruf Grupları: "Tasarruf gruplarıyla kadınlar, 10'ar kişilik gruplar halinde kendi küçük tasarruflarını bir araya getirerek kendi ihtiyaçları için kullanabilecekleri bir fon oluştururlar. Bu yolla para yönetmeyi, borç alma ve ödemeyi öğrenen kadınlar, iş amaçlı krediler için beceri kazanırlar⁶⁵¹."

▪ NAHİL: KEDV'nin bir diğer iktisadi işletmesi olan 'NAHİL' ile kadınların yapmış olduğu ürünler internet sayfaları üzerinden satılarak ekonomik yönden güçlenmeleri hedeflenmiştir⁶⁵².

Erken Çocukluk Eğitiminin Yaygınlaştırılması: Bazı kadınlar, çalışmak istese bile çocuklarını bırakabilecekleri yer olmadığından ötürü çalışma hakkından yararlanamamıştır. Hem kadının çalışma yaşamına katılması hem de çocukların

⁶⁴⁷ "Ekonomik Güçlendirme", http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (21.04.2018).

⁶⁴⁸ "Ekonomik Güçlendirme", http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (22.04.2018).

⁶⁴⁹ "Ekonomik Güçlendirme", http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (22.14.2018).

⁶⁵⁰ "Ekonomik Güçlendirme", http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (22.04.2018).

⁶⁵¹ "Ekonomik Güçlendirme", http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (22.04.2018).

⁶⁵² "Ekonomik Güçlendirme", http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (22.04.2018).

kişisel gelişimine katkıda bulunması açısından önemli olan program sayesinde olumlu sonuçlar elde edilmiştir. ‘Her Mahalleye Bir Yuva’ hedefiyle 12 ilde her yıl 2000’den fazla kadın ve çocuğun yararlandığı 23 Kadın ve Çocuk Merkezi açmıştır⁶⁵³.

Kapasite Geliştirme: Kadınların bireysel yeteneklerini geliştirmeyi hedefler. Bu doğrultuda ‘Kadın ve Çocuk Merkezleri’ açarak kadınların kendilerini ifade edebilme, yeteneklerini artırma ve yerel yöneticilerle diyaloglarını güçlendirme işlevi görür⁶⁵⁴. Dernek, kadınların iş kapasitelerini geliştirmek için kooperatifleşme hareketini başlatmasının yanı sıra eğitim programları da düzenler⁶⁵⁵.

b) Kadın Girişimciler Derneği

2002 yılında kurulan Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), kadınları girişimcilik yoluyla güçlendirmek ve onları çalışma hayatına hazırlamak amacıyla kurulmuş bir dernektir⁶⁵⁶. Çalışma hayatındaki fırsat eşitsizliğinin önüne geçebilmek adına kurulan KAGİDER, ulusal ve uluslararası çalışmalarda bulunarak kadın istihdamının artırılmasına yardımcı olmaktadır.

2017 TÜİK temmuz işgücü istatistiklerine göre, Türkiye’de kadın girişimci oranı %8,8 olup bu da 119.000 kadına tekabül etmektedir⁶⁵⁷. Yine istatistiklere göre kadın istihdama katılım oranı %29,3’tür. Bu oranlar göz önünde bulundurulduğunda KAGİDER’in amacı, gerek girişimci kadın sayısını gerek istihdama katılım oranını arttırmaktır.

KAGİDER, stratejiler doğrultusunda amaçlarını gerçekleştirmek için birçok proje ve etkinlikler düzenlemektedir. Bunlardan birkaçı açıklanacak olursa;

---

⁶⁵³“Erken Çocukluk Eğitiminin Yaygınlaştırılması”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=39 (22.04.2018).

⁶⁵⁴ “Kapasite Geliştirme”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=50 (22.04.2018).

⁶⁵⁵ “Kapasite Geliştirme”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=50 (22.04.2018).

⁶⁵⁶ <http://www.kagider.org/docs/default-source/T%c3%bcz%c3%bck/i-bolum-kurulus-hukumleri.pdf?sfvrsn=4> (13.04.2018).

⁶⁵⁷ http://www.kagider.org/docs/default-source/kagider-raporlar/kagider_sunum_2018.pdf?sfvrsn=4 (02.06.2018).

1.) 2014 yılında başlatılan “**Kadın Liderlik Platformu**”, özel sektörde kadın girişimciliğini ve istihdamı arttırmak için özel sektörde başarılı kadınların tavsiye, tecrübe ve fikirleri çerçevesinde yılda 4 kez düzenlenir⁶⁵⁸.

2.) İşe alım sürecinde kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğinin önüne geçmek amacıyla “ **Fırsat Eşitliği Modeli (FEM)** ” geliştirilmiştir. Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Forumu’nun danışmanlık desteğiyle başlatılan pilot çalışma 2011 yılında başlayarak 12 özel sektör tarafından uygulanmıştır. Bunun sonucunda KAGİDER bir sertifikasyon enstitüsüne dönüşerek birçok şirket sertifikasını almış, fırsat eşitliğini sağlama mücadelesinde kararlılığını belirtmiştir⁶⁵⁹. FEM Sertifikasını TURKCELL, VODAFONE, SIEMENS, AKBANK, ANADOLU EFES, AVON, ECZACIBAŞI, BOSCH, BOYNER HOLDİNG, FORD OTOSAN olmak üzere toplam 25 kurum almıştır⁶⁶⁰.

3.) Yönetim alanında kadına yer vermek ve bu alanda dışlanmalarını önlemek amacıyla Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından yürütülen ‘Sivil Toplum Diyalogu III-Siyasi Kriterler Hibe Programı’ kapsamında “**Yönetimde Kadın Projesi**” başlatılmıştır⁶⁶¹.

4.) KSGM, Intel Türkiye ve KAGİDER’in düzenlediği “**Genç Fikirler Güçlü Kadınlar Projesi (2012-2016)**” ile kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlara çözüm önerileri sunarak fırsat alanları oluşturmayı amaçlar⁶⁶². Bu proje kapsamında “Fikir Kampları” oluşturulmuştur.

5.) “**Kadından Kadına Köprü Projesi (2005-2007)**” ile projenin amacı Mardin’deki kadınların sosyo-ekonomik durumları araştırılarak, statülerinin

---

⁶⁵⁸“Kadın Liderlik Platformu”,<http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/kad%C4%B1n-liderlik-platfomu> (15.04.2018).

⁶⁵⁹“Fırsat Eşitliği Modeli-FEM”,<http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/f%C4%B1rsat-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-modeli> (15.04.2018).

⁶⁶⁰“Fırsat Eşitliği Modeli-FEM”,<http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/f%C4%B1rsat-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-modeli> (02.06.2018).

⁶⁶¹“Yönetimde Kadın Projesi”,<http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/y%C3%B6netimde-kad%C4%B1n-projesi> (02.06.2018).

⁶⁶²“Genç Fikirler Güçlü Kadınlar Projesi”,<http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/gen%C3%A7-fikirler-g%C3%BC%C3%A7l%C4%B1nlar-projesi> (02.06.2018).

yükseltilmesi amaçlanmıştır⁶⁶³. Yöresel ürünlerin ortaya çıkarılması, yerel çapta kadın kooperatiflerinin girişimcilik yönünün arttırılması, finansman desteğinin sağlanması proje faaliyetleri arasında yer almıştır. Proje dâhilinde 90 kadına eğitim verilmiş ve yöresel ürünlerinin örneğın yöresel masa örtüleri gün yüzüne çıkarılmış olup, DHL Express, Cemil İpekçi'nin tasarladığı ve Mardinli kadınların üreterek, isimlerini üzerine yazdıkları el yapımı Mardin masa örtülerini "Gift Express" kataloğının içine koymaya karar vermiştir⁶⁶⁴.

6.) **“İyi ki Annem Çalışıyor”**: KAGİDER, Danone Türkiye ile “Çalışan Annelerin İşe Dönüşü Araştırması” yapmıştır. Bu araştırma ile işi bırakan annelerin %60'ının çalışmayı özlediğı sonucu ortaya çıkmış ve sonucunda da “İyi ki Annem Çalışıyor” farkındalık kampanyası başlatılmıştır. 1.3 milyon kadın, çocuk bakımı nedeniyle işgücüne katılamamaktadır. Bunun için dernek; belediyelere, şirketlere gerekli bakım hizmetinin sağlanması, kreş hizmeti, çocuk hizmeti, kurumlarda süt odalarının bulunması konusunda çağrıda bulunmuştur.

KAGİDER kurulduğu andan itibaren aşağıda sıralanan faaliyetleri gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye de devam etmektedir. Buna göre;

- Türkiye'nin Kadın Girişimci Yarışması ile 8 yılda 28.000 başvuruya ulaşmış,
- Kadın Girişimci Buluşmaları ile 32 ilde temsilciliklerle buluşmuş,
- Teknolojide kadın hareketi ile 1300 kadını teknolojiyle buluşturmuş,
- İşimi Kuruyorum Eğitimleri 2006'dan beri devam etmektedir,
- Mentör ağı ile 26 girişimciyi 20 KOBİ sahibi mentör ile buluşturmuş,
- Ayrıca Türkiye'nin kadın girişimci derneklerini tek bir portalda toplayan Türkiye Kadın Girişimci Platformu'nu oluşturmuşlardır⁶⁶⁵.

⁶⁶³ “Kadımdan Kadına Köprü Projesi”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/kad%C4%B1ndan-kad%C4%B1na-k%C3%B6pr%C3%BC-projesi> (15.04.2018).

⁶⁶⁴ “Kadımdan Kadına Köprü Projesi”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/kad%C4%B1ndan-kad%C4%B1na-k%C3%B6pr%C3%BC-projesi> (02.06.2018).

⁶⁶⁵ “KAGİDER KİMDİR?”, http://www.kagider.org/docs/default-source/kagider-raporlar/kagider_sunum_2018.pdf?sfvrsn=4 (15.04.2018).

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği ile KAGİDER'in iş birliği ile hazırlanan “Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset” adlı rapora göre, toplumda cinsiyet eşitsizliğinin en görünür alanları eğitim, istihdam ve siyaset olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim alanında yapılan araştırma raporuna göre;

▪ Türkiye kadın okumaz-yazmazlığı önemli bir sorun olarak saptanmıştır. Türkiye, Pekin Deklarasyonu'nda yer alan 2000 yılına kadar kadın okur- yazarlığını yüzde yüze ulaştırma hedefini gerçekleştirememiştir.

▪ Okullaşma: Bir Kız Çocuk Sorunu: 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'ndan sağlanan verilere göre Türkiye'de 15-49 yaş arasında hiçbir eğitimi olmayan kadınların oranı %16,7'dir. Mutlak sayılarla ifade edildiğinde 2, 877, 856 kadının CEDAW'ın 10. maddesinde yer alan eğitime erişim hakkıyla ilgili hiçbir olanaktan yararlanamadığı anlamına gelmektedir.

▪ Okul öncesi eğitimin yetersiz olduğu, kız ve erkek çocukların eğitim olanaklarından yararlanma durumundaki eşitsizliğin okul öncesi eğitimden başladığı ortaya çıkmıştır.

▪ İlköğretime kız çocuklarının hâlâ eşit katılmadığı ortaya çıkmıştır.

▪ Öğretmenlik kadının en eski mesleği olarak görülmektedir.

▪ Kadınların akademik görevler içerisinde yer alan okutmanlık ve uzmanlık kadrolarında daha çok yoğunlaştığı ve çalıştığı görülmektedir.

Öneriler arasında özellikle Pekin Deklarasyonu'nda da yer alan eğitimde kız çocuklarının katılımını arttırmak için siyasal iradenin uluslararası organları, Stk'lar, özel sektör, bölgesel, yerel örgütler, siyasal parti ve sendikalar gibi güç alanlarıyla yakın işbirliği yapılması gerektiği yönünde olmuştur. Erkek ve kadın arasındaki temel güç ilişkilerinin yeniden yapılandırılması, kaynak yetersizliğinin giderilmesi, eğitime ayrılan payın daha fazla olması, yoksul ailelerin kız çocukları için maddi destek mekanizmalarının kurulması gerektiği öneriler arasında yer almıştır.

Türkiye’de çalışma hayatındaki durum ise kadının kentlerdeki işsizlik oranı erkek işsizlik oranıyla karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. “Erkek çocukların, ailenin refahı ve geleceğin garantisi için okutulmaları gerektiği, kız çocuklarının ise ev kadını olacakları ve bu nedenle okuyup meslek edinmelerine gerek olmadığı görüşü, en hâkim ve yaygın görüş olarak varlığını sürdürmektedir.” Çalışan kadınların bazıları ise ev içinde işlerini aksatmayacak görevler seçmeye özen göstermektedir. Yine kadınların çocuklarını bırakabileceği bir yerin (kreş vs.) olmaması, ekonomik büyümenin yetersizliği, yatırımların sınırlılığı kadının çalışma hayatına girememesinin nedenleri arasında yer alır. Öneriler arasında yine toplumda cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yer almaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için eylem planları ve politikalar geliştirilmeye çalışılmalıdır. Cinsiyet eşitsizliğine tepki gösterenlerden kuşkusuz kadın hareketleri, olumsuz durumların ortadan kaldırılması için çaba göstermektedir. Kısaca kadınların toplumsal konumunu yükseltmek amacıyla atılan adımların ve oluşturulmaya çalışılan toplumsal cinsiyet duyarlılığının arka planında, 1980’lerden itibaren düşünsel ve eylem alanlarında gelişen bir kadın hareketinin varlığı da unutulmamalıdır. Gerek devlet kurumları gerek kadın örgütler yaşanan olumsuzlukların ortadan kaldırılması için mücadele etmeye devam etmektedir.

Siyasetteki durum ise toplumun kadını siyasetle bağdaştıramadığı, karar alma süreçlerinde eşitsizliğin devam etmesi ve siyasette erkek egemen bir modelin oluşturulması da araştırmalar arasında yer almıştır.

Ve bütün bunlara çözüm olarak sunulan şey: toplumun zihinsel anlamda dönüşüme ihtiyacının olduğu yönündedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak olan kuruluşlardan birinin de sivil toplum örgütlerinin olması, okul öncesi eğitimden başlayarak yüksek öğrenim gören öğrencilere kadar toplumsal cinsiyet eşitliği derslerinin verilmesi gerektiği açıklanmıştır. Eğitimin, toplumun ve demokrasinin gelişmesindeki en önemli faktör olduğu ve eğitimsel gelişmelerin diğer alanlara da olumlu yansıtacağı belirtilerek ona göre bir yol izlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Akademisyenlerin ve eğitimcilerin cinsiyetçi uygulamalara tepki gösterebileceği ağlar kurmaları yönündeki talepler de öneriler arasında yer almaktadır⁶⁶⁶.

c) Türkiye İş Kadınları Derneği

Türkiye İş Kadınları Derneği (TİKAD), demokrasi ve insan hakları çerçevesinde iş kadınlarının çalışma hayatındaki statüsünü, rolünü güçlendirmek ve demokratikleşme sürecinde yer almak için kurulmuştur⁶⁶⁷. Çağdaş bir toplum için uğraşan dernek, kadınları ekonomik yönden güçlendirerek ülke ekonomisine katkıda bulunmayı hedefler. Derneğin faaliyet alanları arasında;

- Girişimcilik, sermaye ve işgücünün birbirini tamamlayan unsurlar olduğu inancı ile gelişmenin sosyal uzlaşma içinde gerçekleşmesi;
- Dünya pazarlarına açılımın hızlandırılması ve dengeli, hızlı bir sosyo ekonomik büyüme sürecinin devamlılığının sağlanabilmesi amacı doğrultusunda ihracatı teşvik edecek politikaları destekler;
- Türkiye’de aktif olarak çalışan yatırımcıların uluslararası platformlarda tanıtılması ve ilişkilerinin güçlendirilmesi amacı ile önemli dış pazarlarda ve ticari bloklarda gerekli girişimleri yapar;
- Ülkenin her tarafında istihdamı artırıcı girişimleri destekler, yasal mevzuata uygun kredi sağlar, aynı konuyla ilgili olarak ilgili mevzuatın izin verdiği ölçüde kamu kurumları, STK’lar ve özel kuruluşlar ile işbirliği yapar;
- Ülkede özellikle işsiz kadınlara iş kazandırma kapsamında işsizliği önleyici projeler üretir, toplumsal barışa katkı sağlar
- Kadınların karar-alma mekanizmalarında yer alabilmeleri ve yerel, ulusal ve uluslararası politika düzeyinde etkinliklere aktif olarak katılabilmeleri için kadınları güçlendirmeyi teşvik eder⁶⁶⁸.

⁶⁶⁶ “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3667-turkiyede-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi-sorunlar-ocelikler-ve-cozum-onerileri> (20.04.2018).

⁶⁶⁷ “Hakkımızda”, <http://www.tikad.org.tr/hakkimizda.html> (19.04.2018).

⁶⁶⁸ “Tüzük”, <http://www.tikad.org.tr/tuzuk.html> (06.06.2018).

TİKAD tarafından yapılan bir araştırmaya göre kadın girişimcilerin finans ve mentorluk konusunda eksik olduğu bundan dolayı işini büyütememe ve kişinin performans arttıramama problemlerinin de ardından geldiği belirtilmiştir. Bunun önüne geçebilmek adına dernek TİKAD Yatırım Şirketi'ni kurma kararı almıştır. TİKAD Başkanı Nilüfer Bulut şu bilgileri vermiştir: “Kadınlara destek vermek için kadınlar tarafından kurulan böyle bir yatırım destek şirketi kendi alanında bir ilk olma özelliği taşıyor. Şirket, işletmesini kurmuş, belli bir aşamaya getirmiş ve büyüme konusunda tıkanmış girişimci kadınlar için bir kaldıraç etkisi oluşturmayı ve kadınların Türkiye üretim ekonomisi içindeki hacimlerinin büyütülmesini hedefliyor⁶⁶⁹.” demiştir.

TİKAD, sosyal, ekonomik ve siyasal hayatın tam ortasında yer alır ve faaliyet alanları da bu yönde gerçekleşir. Sadece ulusal değil yabancı ülkelerle de temas halinde olarak işbirliği, proje ve yatırım alanında fırsat arayışları içinde olmaya devam etmektedir.

Türkiye’de cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı temel alanlardan biri de kadınların çalışma hayatına katılamamasında yaşanan eşitsizliktir. Kadınlar, yıllardır toplum tarafından özel alan olarak nitelendirilen ev ile özdeşleştirilmiş, kamusal alanda yer almalarına engel olunmuştur. Ayrıca kadın çalışsa bile değeri düşük ücretle çalışmış ve bugün de çalışmakta olup, istihdam alanında yüksek bir konuma gelip hak ettiği değere henüz daha ulaşamamıştır. Bu sorunun farkında ve bilincinde olan kadın odaklı STK’lar, çalışma hayatında yaşanan sorunları gidermek amacıyla örgütlenmiş ve çalışmalarına başlamıştır.

Bu alanda çalışan STK’lar, öncelikle kadını ekonomik bağlamda güçlendirecek ve onların kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak şekilde faaliyetlerini sürdürerek kadına yardımcı olmaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere kadının çalışma hayatında yaşadığı sorunlar arasında özellikle özel sektörde çalışan kadınlar, işten çıkarılma, fazla mesai, düşük ücrete tabi tutulma gibi sorunlarla karşı karşıya gelerek cinsiyet ayrımcılığına maruz kalabilmektedir. Bunun önüne geçebilmek

---

⁶⁶⁹ “TİKAD Başkanı Nilüfer Bulut; TİKAD Yatırım, Kadın Girişimciler İçin Kaldıraç Etkisi Yaratacak”, <https://www.istekadinlar.com/kadin-orgutleri/tikad-baskani-nilufer-bulut-tikad-yatirim-kadin-girisimciler-h1808.html> (06.06.2018).

adına STK'ların faaliyetleri incelendiğinde projeler kapsamında özel şirketlerle işbirliği yaparak cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına dair etkin çalışmalar yapılmaktadır. Bu projeler, özellikle diğer şirketler için de örnek teşkil etmiştir. Bazı STK'lar ise kendi kurdukları iktisadi işletmeler aracılığıyla kadınları ekonomik yönden güçlendirmiş, verilen kredi destekleri ile birçok kadının iş yeri açmasına katkı sağlamıştır. Bu STK'lar tüm kadınların ihtiyaçlarını giderecek sayıda olmasa da yukarıda açıklanan kuruluşlar kadın hayatında işlevsel bir rol üstlenerek yardımcı olma bağlamında önemli işler başarmıştır.

5. Kadın ve Siyaset

Türkiye'de kadın hareketleri Tanzimat Dönemi'nde başlamış, ancak kadınların siyasal yaşama katılım konusu Cumhuriyetin ilanından sonra gündeme gelmiştir. Kadınlar, 1934 yılında siyasal yaşama katılmanın önünü açan seçme ve seçilme hakkını kazanmıştır. Kadınların karar alma mekanizmalarında daha çok yer alması ve siyasetin erkek egemen bir nitelik almaması bakımından BM tarafından 1952 yılında "**Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme**" imzalanmıştır⁶⁷⁰. Bu sözleşme, kadının siyasal hakkının uluslararası alanda tanınması, siyasal süreçte yer alması ve siyasal alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması adına önemli bir sözleşmedir⁶⁷¹. Türkiye'nin taraf olduğu CEDAW'ın 7. maddesi de kadının oy verme, seçme ve seçilme, siyasi parti kurma, düşünce özgürlüğünü içine alan haklarından yararlanması hükmü getirilmiştir. Yine Pekin Deklarasyonu'nda 'Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadınlar' başlığıyla kadın için kritik alanlardan biri olduğu belirtilmiştir. "*Anayasa'nın 10. maddesinde 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişiklikler ile yetki ve karar alma mekanizmalarında kadın erkek eşitliğinin sağlanması da dâhil pozitif ayrımcılık uygulamalarının önünü açmıştır. 68. maddesinde yer alan "siyasal partilerin kadın kolu kuramayacaklarına ilişkin yasak, 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı yasa ile kaldırılmış; böylece siyasal partilere, kadınlar için ek bir katılma alanı açma fırsatı verilmiştir*"⁶⁷².

⁶⁷⁰ Kalabalık, s. 92

⁶⁷¹ Kalabalık, s. 92-93

⁶⁷² AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Türkiye'de Kadın", Haziran 2018, s. 1-76.

Kadınların siyasal süreçte daha fazla yer alması vurgusu uluslararası ve ulusal düzeyde yapılırsa da genel seçimlerde sonucun değişmediği görülmektedir.

Parlamentodaki kadın milletvekili oranlarının seçim yılları bakımından durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo: Türkiye’de kadın milletvekili oranları

Seçim yılı	Parlamentodaki milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Toplam içindeki pay (%)
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	455	9	2.0
1950	487	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	610	7	1.1
1961	450	3	0.7
1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1983	400 (1 boş)	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	22	4.0
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.4
2015(Haziran)	550	98	17.8
2015(Kasım)	550	81	14,73

Kaynak: TBMM Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.

Ulusal düzeyde kadın ve siyaset ikilisiyle ilgili çalışma yapan Kadın Adayları Destekleme Derneği (KADER), Türkiye’de kadınların siyasete aktif katılımını

sağlamak, kadın adayları desteklemek, siyasal hakları konusunda bilgi vermek ve bilinçli yurttaş yapmak için uğraşan tek kadın örgüttür.

a) Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER), 1997 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Derneğin amacı, *“kadınların seçimle ve atamayla gelinen her türlü karar alma mekanizmaları ile siyasal görevler ile kamu görevlerindeki sayısını ve oranını arttırmak, kadın seçmenlerin eşit temsil hakkından yararlanmasını sağlayarak demokrasinin ve tüm toplumun güçlendirilmesi için çalışmaktır*⁶⁷³.” Dernek bu amaçlarını gerçekleştirmek için;

- Kadın seçmenleri, tüm hakları ve özellikle temsil hakkı konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için eğitim seminerleri, kurs, basın-yayın kampanyası, kongre ve konferanslar düzenler,

- Kadınları, herhangi bir siyasi partiye üye etme bağlamında teşvik etmek,

- Kadınların seçim çevrelerinde listeye girebilmeleri adına çalışmalar yapmak,

- Kadın adaylara düzenlenen seçim kampanyaları sırasında her türlü desteği sunmak,

- Kadınların siyasi temsil oranını arttırmak için ASPB, Üniversitelerin Kadın Birimleri, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, belediyeler ve diğer kadın STK'larla iş birliği ve bilgi alışverişi yapmak,

- Kadın konulu seminerler, konferans, panel düzenlemek,

- Sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunarak kadın çalışmalarını yürütmek yer alır⁶⁷⁴.

KA-DER, her fırsatta ve alanda kadın erkek eşitliğini savunur. Eşitliğin siyaset boyutuyla ilgilenecek kadınların bu konudaki eksik yanlarını tamamlamak için çalışmalar yapar. Dernek, kadın ve siyaset ilişkisi adı altında 5 proje hazırlamıştır. Bunlar;

⁶⁷³ “Tüzük”, <http://ka-der.org.tr/tuzuk> (12.04.2018).

⁶⁷⁴ “Tüzük”, <http://ka-der.org.tr/tuzuk> (12.04.2018).

KA-DER Siyaset Okulları (2003-2015): 12 yıl sürmüş bir projedir. Derneğin düzenlediği siyaset okullarına; AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi), CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), DP (Demokrat Parti), SHP (Sosyal Demokrat Halk Partisi), ANAVATAN (Anavatan Partisi), TDP (Kıbrıs Toplumcu Demokrasi Partisi), Yeşiller Partisi, HYP (Halkın Yükselişi Partisi), YTP (Yeni Türkiye Partisi), DSP (Demokratik Sol Parti) ve ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi)’nden gelen 250 kadın siyasetçi katılarak proje başlatılmıştır⁶⁷⁵.

Bu proje, 2009 yerel seçimlerinde seçilmiş kadın sayısını arttırmak, farklı partilerden kadınları buluşturarak iletişimi, dayanışmayı sağlamak ve kadınlara siyaset konusunda eğitimler vermek amacıyla hazırlanmıştır. Böylelikle siyaset okulları kapsamında 21 ile gidilerek 68 eğitim verilmiştir⁶⁷⁶. Yerel seçimlerin sonunda siyaset okullarında eğitim gören 2 kişi muhtar olarak seçilmiştir.

KA-DER Siyaset Okulları (2009-2011): Proje, ‘Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA)’ tarafından verilen destek ile başlatılmıştır⁶⁷⁷. Projenin amacı 2011 genel seçimlerinde kadın milletvekili sayısını arttırmak olmuştur. Projeye birlikte siyaset okulu katılımcılarından 33 kadın milletvekili aday adayı, 12 kadın milletvekili aday ve 1 kadın milletvekili olmuştur⁶⁷⁸.

Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi (2008-2011): ‘BM Demokrasi Fonu’ desteği ile başlatılan bir projedir. Projenin temel amacı ise kadına kendi hakları hakkında bilgi vererek kadınların hak temelli politika yapma kapasitelerini güçlendirmektir⁶⁷⁹. 14 ilden katılan 358 kadına eğitici eğitim verilmiştir.

Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi (2013-2015): ‘Avrupa Komisyonu Demokrasi ve İnsan

---

⁶⁷⁵ “KA.DER Siyaset Okulları (2003-2015)”, <http://ka-der.org.tr/ka-der-siyaset-okullari-2008-2009> (12.04.2018).

⁶⁷⁶ “KA.DER Siyaset Okulları (2003-2015)”, <http://ka-der.org.tr/ka-der-siyaset-okullari-2008-2009> (12.04.2018).

⁶⁷⁷ “KA.DER Siyaset Okulları (2009-2011)”, <http://ka-der.org.tr/kader-siyaset-okullari-2009-2011> (12.04.2018).

⁶⁷⁸ “KA.DER Siyaset Okulları (2009-2011)”, <http://ka-der.org.tr/kader-siyaset-okullari-2009-2011> (12.04.2018).

⁶⁷⁹ “Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi (2008-2011)”, <http://ka-der.org.tr/kadin-yurttaslarin-guclendirilmesi-projesi-2008-2011> (12.04.2018).

Hakları için Avrupa Aracı (DIHAA)' tarafından sağlanan hibe desteği ile proje başlatılmıştır⁶⁸⁰. 2014 yerel seçim öncesinde kadınlara destek olmak ve aday sayısını arttırmak için başlatılmış bir projedir.

Yerel Politikacılar İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi: 'Kanada Yerel Girişimler Fonu' tarafından başlatılmış olup amacı farklı siyasi partilerdeki genç kadın siyasetçileri bir araya getirerek, gerek toplumsal eşitlik konusunda gerek yerel siyaset alanında bilgi verilmesi amaçlanmıştır⁶⁸¹.

Projelerin yanı sıra 7 kampanya düzenlenmiştir:

2004 Yerel Seçim Kampanyası: **Şimdi aday olmanın tam zamanı!**

2007 Genel Seçim Kampanyası: **Erkek olmak şart mı?**

2009 Yerel Seçim Kampanyası: **Üçümüz de aynı fikirdeyiz!**

2011 Genel Seçim Kampanyası: **275 kadın milletvekili**

2013 Yerel Seçim Kampanyası: **Kadın adayları unutma!**

2015 Genel Seçim Kampanyası: **Biz ne diyoruz, siz ne anlıyorsunuz?**

2017 Referandum Kampanyası: **Evet mi? Hayır mı?** gibi seçim zamanlarında kampanyalar düzenleyip kadınlar adına farkındalık oluşturarak siyasetten uzak bir kadın modeli yerine haklarını tanıyan, bilen ve bu yönde harekete geçen bir kadın siyasi kimliği için birçok çalışma yapmaya devam etmektedir.

Kadınların siyasal yaşamla tanışması 1934 yılında kadınlara "seçme ve seçilme" hakkının verilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu hakla birlikte kadın, oy kullanma hakkına sahip olmuş, meclise girerek milleti temsil etme görevinde bulunmuştur. Yıllar öncesinde siyasal yaşama katılmanın bir basamağı olarak görülen bu hak, ne yazık ki kadınları ileriye götürememiş, siyasal yaşamdaki aktiflik sınırlı düzeyde kalmıştır. Bunun temel sebebi genellikle erkek egemenliğinin siyasette baskınlığı ve siyasetin kadın işi olarak görülmemesidir. Türkiye'de, bu geleneksel düşüncelerden

⁶⁸⁰ "Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi(2013-2015)", <http://ka-der.org.tr/kadin-yurttaslarin-ve-aktivistlerin-secmenler-ve-aktif-yurttaslar-olarak-guclendirilmesi-projesi-2013-2015> (12.04.2018).

⁶⁸¹ "Yerel Politikacılar İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi", <http://ka-der.org.tr/yerel-politikacilar-icin-toplumsal-cinsiyet-esitligi-projesi> (12.04.2018).

kurtulup, kadınları siyasal hayatın merkezine yerleştiren tek örgüt KADER olmuştur. KADER ise projeler, kampanya ve konferanslar aracılığıyla elinden geldiğince siyasal bağlamda kadına yardımcı olmaya devam etmektedir.

D. Üçüncü Bölüm Özeti

Üçüncü bölümde, kadın hakları alanında faaliyet gösteren STK'lar incelenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye'de kadın haklarının tarihsel gelişiminde, kadınların ve bağımsız çalışan örgütlerin bu bağlamda katkısı olduğu yadsınamaz. İhtiyaç alanlarını doğru tespit edip, bu bağlamda hak taleplerinde bulunarak birçok kanunun hazırlanmasında veya var olan kanunu kadın için daha iyileştirici konuma getirmesinde önemli yeri vardır.

Geçmişe kıyasla haklar bağlamında birçok gelişme yaşansa da günümüzde kadın, birçok alanda sorun yaşamaya devam etmektedir. Bu kanunlardan doğan eksiklikler, geleneksel yaşantı biçimleri, kadın ve erkeğe dair kalıplaşmış yargılar gibi cinsiyet eşitsizliğine neden olan faktörler kadını yine mağdur duruma sokabilmektedir. Bu bağlamda kadın hareketi, özellikle 1990'lı yıllardan sonra kurumsallık kazanarak çalışmalarını daha somut ve sağlam bir şekilde yürüterek kadın haklarını yürütme çabasında bulunmuştur. Sonuç olarak günümüzde önemli işler çıkaran bu STK'lar, her geçen gün önemini koruyarak kadınların; eğitim, sağlık, siyaset, çalışma, istihdam gibi alanlarda yaşadığı sorunları, hak ihlallerini ve mağduriyetlerini en az düzeye indirme çabasıyla toplum ve kadın hayatında önemli bir aktör olarak yer almaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, kadın adına günümüzde önemli kazanımlara imza atan ve kadın hakları alanında faaliyet gösteren STK'lar (kadın STK'lar) incelenmiştir. Kadınlar, geçmişten bu zamana kadar her alanda erkeklerle eşit konumda olma mücadelesi vermiş, geleneksel toplumsal roller karşısında düzenin değiştirilmesi için çaba sarf etmişlerdir. Kadın haklarının elde edilmesi konusunda, tarihin değişik dönemlerinde değişik mücadele, yöntem ve örgütlenmelere gidilmiştir. Bunlardan öne çıkanların başında feminizm ideolojisinin geldiği görülmektedir. Feminizm, hak arama mücadelesinin önemli bir aracı olmuş, kadınlar bu ideolojiyle kitlesel bir hale gelerek kadın ve erkek üzerindeki kalıplaşmış yargılara tepki göstermiştir. Ayrıca toplumda farkındalık oluşturarak sorumluluk bilincinin aşılmasına ve farklı görüşlere sahip birçok kişinin bir araya gelip örgütlenmesine de katkıda bulunmuştur. Zamanla devletlerin demokratikleşmeye başlaması ve insan hakları konusunda daha duyarlı hale gelmesinin ardından farklı görüşlere sahip kadınlar, kendilerinden bahsettirmeyi ve hatta zaman zaman baskı aracı haline dönüşen düzenin değiştirilmesi konusuna sessiz kalmayarak, kadın sorunlarının iyileşmesine ve birçok hakka kavuşmalarına katkıda bulunmuştur.

Dünyada kadın hareketi 18. yüzyılda, Türkiye'de ise 19. yüzyılda başladığı görülmektedir. Başka bir deyişle Türkiye'de kadının hak arama serüveni Tanzimat Dönemi'nde başlamıştır. Genel çerçevede Osmanlı Dönemi'nde; çok eşliliğin yasal kabul edilmesi, kadınların boşanma taleplerine istisnalar getirilmesi, çocuğun velayetinin babaya verilmesi, mal paylaşımında karı-koca arasında eşitliğin olmaması, mahkemede iki kadının şahitliği bir erkeğe denk olması gibi sorunlar mevcuttu. Bunlarla birlikte kadının giyim kuşamına karışılması, ev dışında kiminle, nasıl konuşacağına ve davranacağına kadar yapılan müdahaleler de birleşince kadınlar, sınırlama ve hak ihlallerinin neden kendilerine uygulandığı üzerine sorgulama sürecine girerek bu dönemden itibaren kadın hakları mücadelesini başlatmıştır. Böylece Tanzimat Dönemi'nde yayımlanan "Terakki-i Muhadderat" dergisinde ilk kez kadın haklarından bahsedilerek kadın çalışmalarının yasal süreci başlamıştır. Bu dönemde özellikle kadının eğitimiyle ilgilenilmiş, bu doğrultuda

Kanun-i Esasiye ile kız ve erkek çocuklar için ilköğretim zorunlu hale gelmiş, kadınlar Tıbbiye Mektebi'nde ebelik eğitimi almış, Kız Sanayi Mektepleri açılmıştır. Böylelikle eğitim alanında yaşanan gelişmeler, kadınların bilinçlenmesine ve ilerleyen yıllarda daha kararlı hareket etmelerine katkıda bulunmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi ise kadın için “kadın devrimi” olarak nitelendirilmiştir. Bu şekilde adlandırılmasında Tanzimat Dönemi'nde kazanılan eğitim hakkından istifade eden birçok kadının bilinçlenmesi etkili olmakla birlikte hürriyetlerin genişlemesi ve faydalanmalarındaki etkinlik derecesi de büyük önem arz etmiştir.

Kadınlar, Tanzimat Dönemi'nde önemli sayılabilecek temel haklara kavuşsa bile bunu yeterli görmemiş, kendi sorunlarını duyurabilmek için kamusal alanda daha çok görünür olmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda kadın, dönemin vazgeçilmez iletişim araçlarından olan dergi ve gazetelerde yazılar yazarak mevcut kadın sorunlarını eleştirel tarzda dile getirmiş ve ayrıca kadın haklarını daha sistemli savunmak için dernekler kurmaya başlamışlardır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde, dernek kurma hakkını kazanan kadınlar, bu haktan yararlanarak birçok alanda faaliyet gösteren dernekler aracılığıyla kadınlara fayda sağlamıştır. Osmanlı'nın ilk feminist derneği “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti” başta olmak üzere dönemin diğer cemiyetleri de baskı aracı haline gelip sorunların daha çabuk çözülmesine ön ayak olması bakımından dönemin koşulları doğrultusunda büyük başarılar elde etmiştir. Örneğin birçok kadına iş imkânı sunulmuş, memur olmaları sağlanmış, bir kampanya başlatarak Osmanlı'nın ilk kadın üniversitesi olarak geçen “İnas Darülfununu” adında üniversitenin kurulmasına katkıda bulunmuştur. Nitekim bu dönemin sonunda birçok kadın; fabrikalarda işçi olarak çalışmış, Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile aile yapısı hukuki anlamda düzene girmeye başlamış, lise ve üniversiteler açılarak kız çocukları ve kadınların eğitim seviyesi yükselmeye başlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi ise her alanda görülen ve hissedilen yeniliklerin dönemsel adı olmuştur. Atatürk, yeni kurulan rejimle birlikte devrim niteliğinde toplumsal dönüşümlere yer vermiş ve bu dönüşümlerin içinde kadını da unutmuyarak kadın hakları bağlamında bir dizi yenilikleri kadının hayatına sunmuştur. Örneğin 1926 Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle çok eşlilik ve boşanmaya istisnalar

getirilmesi durumu kalkmış, eşit miras hakkı ve evlenmeye yaş sınırı getirilmiş, resmi nikâh zorunlu hale gelerek erkeklerin bu konuda keyfi iradelerini engelleyecek sınırlandırmalarla kadın hakları konusunda yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde getirilen diğer bir düzenleme ise kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkıdır. Bu dönemde kadınlar, siyasal yaşama katılma konusunda talepte bulunmuş, Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılarak kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Böylece kadınlar, dışlandığı siyasal ortama adım atmış ve genel seçimlerde önemli bir başarı yakalayarak 17 kadın meclise girmeyi başarmıştır. Bu dönemde kadınların eğitimi konusuna yeniden vurgu yapılmış, “Tevhidi Tedrisat Kanunu” çıkarılarak kız çocuklarının okullaşma oranı artırılmıştır. “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” ile kadın sağlığına yönelik çalışmalar yapılmış, “Kılık Kıyafet Kanunu” ile kadınların giyim-kuşamıyla ilgili baskı ve dayatmalar ortadan kalkmıştır.

1970'lere gelindiğinde yukarıda da temel olarak değinilen yeniliklerle birlikte Türkiye, uluslararası sözleşmelere taraf olmuş, kadın haklarının korunması yönünde daha ciddi bir sorumluluğun altına girmiştir. Örneğin CEDAW, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve İstanbul Sözleşmesi bunlardan birkaçıdır. Sözleşmelerin en önemli özelliği cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin her alanda eşitliğin sağlanması ve bu konuda hükümetin sorumluluk altına girmesi yönünde olmuştur. Bu sorumlulukla birlikte Türkiye, cinsiyet eşitsizliğine yol açan kanun maddelerini değiştirme yoluna gitmiştir. Özellikle bu değişiklikler, 2000'li yıllarda yapılmaya başlanarak kadını hukuki anlamda mağdur bırakacak birçok kanun maddesi kaldırılmıştır. Örneğin kadın ve kadın kuruluşların sıkça eleştirdiği “Aile birliğini koca temsil eder” hükmü “Evlilik birliğinin temsilini eşler beraber yönetirler” şeklinde değiştirilmiştir. Yine kadının çalışmasının kocanın iznine bağlayan kanun maddesi kaldırılmış, edinilmiş mallara katılma rejimine geçiş yapılmış ve aile mahkemeleri kurularak kadın konulu davaların çabuk görülmesi sağlanmıştır.

“Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ile şiddete uğrayan kadınlar için tedbir kararları, psikolojik ve hukuki destek, telefon yardım hatlarının kurulması, geçici olarak maddi destek imkânı, konukevleri ve

sığınma evlerine yerleştirme gibi yeniliklerle şiddete uğrayan mağdur kadınların sorunları giderilmeye çalışılmıştır.

İş Kanunu'nda yapılan değişiklikle doğum izin süreleri arttırılmış, kadına haklı nedenlerle iş sözleşmesini fesih hakkı verilmiş, gece çalışma süreleri azaltılmış ve izin süreleri arttırılmıştır. TCK'da kadını ikincil konuma düşüren kanun maddeleri kaldırılmış, birey anlayışı ön plana çıkmış, eski TCK'da yer alan kadın-kız, bekâr-evli gibi kadın için ayrımcılıklara neden olan bu kavramlarla birlikte suçlu kişinin sebep göstererek aldığı cezai indirimler de kaldırılmıştır. Yine ayrıca "Devlet Memurları Kanunu" ile kadın memurların çalışma koşulları iyileştirilmiştir.

Tanzimat'tan başlayıp günümüzde kadar olan süreçte toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadını hak ettiği değere ulaştırmak ve statülerini yükseltmek amacıyla kanunlar doğrultusunda kazanılan hakların önemli olduğunu savunan kadınlar, birçok yasal hak elde ederek bu bağlamda çok yönlü başarı elde etmiştir. Ancak mücadeleler sonucunda yaşanan yasal gelişmelerin pratikte uygulanmadığı, kadın adına birçok çalışma yapılmış olsa da yine de tam anlamıyla istenilen düzeye ulaşılmadığı araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda bugün kadın; erkeğe göre yine ikincil planda kalmaya eğitim, şiddet, istihdam, insan hakları, sağlık gibi temel alanlarda sorun yaşamaya devam ettiği görülmektedir.

Bu doğrultuda devam eden kadın sorunları ve hak ihlalleri üzerine sistemli ve çözüm odaklı çalışmak için gerek kamuda gerek sivil alanda kurumsallaşmaya gitme yönünde fikir birliği yaşanmıştır. Bu noktada sivil kuruluşlar arasında yer alan kadın STK'lar devreye girerek geçmişte olduğu gibi bugün de kadın hakları konusunda önemli bir aktör haline geldiği görülmektedir. Kadın hakları konusu gibi kadın alanında faaliyet gösteren STK'ların da köklü bir geçmişi vardır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan kadın sorunlarına çözüm bulmak ve ihtiyaçları gidermek amaçlı kurulan bu kuruluşlar, 1990'lardan itibaren kadın hareketinin kurumsallaşmaya başlamasıyla birlikte yeniden ve daha çok gündeme gelmiş, kadınların farklı alanlarda yaşadığı sorunlar karşısında örgütlenme ihtiyacı daha fazla hissedilmiştir. Kadın için sistemli hareket etmek, ihtiyaç alanlarını doğru bir şekilde

tespit etmek, yol göstermek, yaygın erkek üstünlüğü anlayışına son vermek amacıyla zihniyet dönüşümünü sağlamak ve haklar çerçevesinde kadınların eksikliklerini gidermek bağlamında önemli işlemlere sahip olan bu STK'lar, yaptıkları çalışmalarla baskı aracı haline gelerek hükümeti etkilemeyi başarmıştır.

Günümüzde yukarıda da ifade edildiği gibi kadın; eğitim, sağlık, şiddet, insan hakları, siyaset ve çalışma alanlarında sorun yaşamaya devam etmektedir. Bundan hareketle kadın STK'lar, kadın gücünü temsil ederek yaşanan sorunları tespit etme, gözlemlene ve bunu ifade etmede eleştirel bir tavır sergileyerek hükümete baskı yapıp, sorunları gerçekçi bir şekilde dile getirerek kamuoyunu bilgilendirmek adına önemli işlemlere sahiptir. Ve aynı zamanda bu sorunlara getirdikleri çözüm önerilerini kendi sivil alanında çözmek için çaba sarf etmektedir.

Kısaca genel bir ifadeyle açıklanacak olursa kadın odaklı çalışan STK'lar, kadın haklarını geliştirmek ve korumak amaçlı çalışma göstermektedirler. Ancak aktif ve etkin olma veya dinamiklik bağlamında her STK'nın aynı kapasitede olmadığını söylemekte fayda vardır. Elbette bunun altında yatan pek çok sebep bulunur. Örneğin her STK'nın diğer bir STK'yla tam bir işbirliği içinde olmaması, iktidarın kısıtlayıcı tavırları, üyelik anlamında yaşanan insan kaynağı sorunu, medyanın STK'ların kadın çalışmalarını yeteri kadar halka yansıtması veya duyuramaması bunda etkilidir. Ayrıca yaşanan maddi kaynak problemi, her STK'nın kadın haklarını geliştirecek etkili projeler üretememesi, ortak platformlar oluşturamaması ve her STK içerisinde alanında yetkin, profesyonel elemanların olmaması da kadın örgütlerin etkinliğini etkileyen unsurları oluşturmaktadır. Bu örneklerle anlatılmaya çalışılan sorunlardan her kadın örgüt etkilenmekle birlikte, tezin üçüncü bölümünde anlatılmaya çalışılan ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın odaklı kuruluşlar bundan daha az etkilenerek çalışmalarını aktif bir şekilde yapmaya devam etmektedir. Bunda kadın sorunlarını çözmeye konusunda sergiledikleri kararlılık ve destek büyük önem arz etmektedir. Kısaca bu sorunları aşmaya ve etkili olmaya çalışarak kendilerini ispatlamış ve ayrıca birçok ilde şubeler açarak sadece buldukları ilde değil diğer illerde de faaliyet göstererek bütün kadınların ortak sesi olmuşlardır.

Ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın örgütlerin, kadın hakları konusunda yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde, kadınların en çok sorun yaşadığı alanlar üzerine yoğunlaşarak hak ihlallerini en az düzeye indirmeye çalıştıkları görülmektedir. Örneğin bunlardan bir tanesi eğitim sorunudur. Öncelikle bu alanda çalışan örgütler, bazı kadın ve kız çocuklarının eğitimde ciddi manada hak ihlalleriyle karşılaştıklarını söylemektedirler. Yani belli bölgelerde ve yerlerde kız çocuklarının eğitim olanaklarından tam anlamıyla yararlanamadığını, maddi problemlerden dolayı okula gönderilmediğini, kız çocukları için okula gitme zorunluluğunun bazı ailelerce dikkate alınmadığı, sorun olarak görülmediği, önemsenmediği bugün Türkiye'nin eğitim alanında yaşadığı problemlerin başında geldiğini ifade etmektedirler. Bu sorunlardan dolayıdır ki kadınlar, örgütlenme ihtiyacı hissetmişlerdir. Örneğin bu alanda örgütlenenler arasında yer alan ÇYDD, kadın ve kız çocukları için birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. Kuruluşunun ilk yılları düzenlediği fotoğraf sergisinde, dini gruplar tarafından saldırıya uğramış, derneğin dini inanca zarar verebileceği düşünülmüştür. Bunun gibi birçok eleştiriye maruz kalan dernek, kararlılığından taviz vermeyerek kuruluş amaçlarını gerçekleştirmeye devam etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de birçok projenin öncüsü olmuş, kız çocuklarının okuması gerektiği konusunda farkındalığın artmasına katkıda bulunmuştur. “Baba Beni Okula Gönder”, “Gençlerle El Ele Projesi”, “Her Kızımız Bir Yıldız”, “Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları”, “Anadolu'da Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak” gibi büyük projeleri başlatarak çok sayıda kız çocuğunun okumasına, bireysel, kurumsal ve firmaların desteğiyle burs imkânına kavuşmasına ve farkındalık aracılığıyla ailelerin bilinçlenmesine yardımcı olmuştur.

ÇYDD'nin eğitime diğer bir katkısı ise 1998 yılında AÇEV ile iş birliği yaparak her okula anasınıfı açılması konusunda MEB'e başvuru yapması olmuştur. Bunun ardından MEB, konuyla ilgili genelge yayımlayarak konuya dikkat çekileceği ve gereken düzenlemelerin yapılacağını bildirmiştir. Ayrıca ders kitaplarının içerik bağlamında çağdaş eğitimle bağdaşmadığını öneri paketleri ve çerçeve programları ile belirterek ilgili kuruluşlara ilk raporları vermiştir. Birçok miting, konferans, yürüyüş, kitap yayımlama, kadınların kültürel yönlerini geliştirme noktasında sergiler açma ve imza kampanyaları ile de aktif olma çabalarını sürdürmektedir.

Kısaca başta ÇYDD olmak üzere bu alanda çalışan kadın odaklı STK'lar; maddi durumu iyi olmayan kız çocuklarına, lise ve üniversite öğrencilerine burs vererek, eğitim evleri açarak, kız çocuklarına yurt imkânı sunarak, okuma-yazma kursları, seminer ve konferans düzenleyerek eğitimde yaşanan hak ihlallerini giderme noktasında çalışmaktadırlar.

Kadının maruz kaldığı hak ihlallerinden bir diğeri de kadına yönelik şiddet olup kadın STK'ların üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Türkiye'de kadına uygulanan şiddete neredeyse 1980'lere kadar sessiz kalınmış, kadın hukuki yollarla korunamamıştır. Bu durum özellikle feministlerin dikkatinden kaçmayıp, sorunun kamuya taşınmasının zamanı olduğunu dile getirecek şekilde eylemlere başlamıştır. “Dayağa Karşı Kadın Dayanışması”, “Mor İğne Kampanyaları”, “Bedenimiz Bizimdir” gibi kampanya ve sloganlar, şiddete tepkinin ve eyleme dökme girişimlerinin temelini oluşturmuştur. Ancak kadınlar, bu faaliyetlerin yetersiz olduğunu düşünerek, sistemli ve kalıcı çözümler için kurumsallaşmanın daha etkili olabileceği yönünde fikir birliğinde bulunmuştur. Kurumsallaşmanın ilk kıvılcımı ise Mor Çatı aracılığıyla gerçekleşmiştir. Mor Çatı Vakfı, şiddete maruz kalan kadınları korumak amacıyla kurulan ilkvakıf olma özelliğine sahiptir. Bu vakıf, düşünce bağlamında iktidara yakın olmasa da kadın dayanışmasını en iyi şekilde sağlayarak kadına şiddete son vermek, kadının sığınma ihtiyacını karşılamak ve onların bu konuda yükünü hafifletmek noktasında önemli işler başardığı, kuruluşundan bu yana aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Örneğin Türkiye'nin 1985 yılında kadın için daha çok önem arz eden maddelerine çekince koyarak imzaladığı CEDAW'ın tam anlamıyla uygulanması konusunda çaba sarf etmiştir. Bunun için “Dilekçe Kampanyası” başlatarak, 7000 bin imzayı meclise sunmuştur. Ayrıca KİH-YÇ, EŞİTİZ ve Mor Çatı, konuyla ilgili STK Gölge Raporu hazırlayarak, kanunda yer alan maddelerin CEDAW'la uyumlu olması gerektiğini eleştirel tarzda söylemiştir ki hükümet, yapılan eleştirileri göz önünde bulundurarak birçok kanunda cinsiyet eşitsizliğini giderecek yasal değişikliklerde bulunmuştur.

Bu katkısının yanı sıra Türkiye'nin kadına şiddet konusundaki en büyük eksiği kadınları şiddetten yasal yollarla koruyacak bir kanunun hazırlanmasını sağlaması

yönünde olmuştur. Mor Çatı başta olmak üzere diğer kuruluşlar, bunun kadın için büyük bir eksik olduğunu dile getirerek 1998 yılında “Ailenin Korunmasına Dair Kanunun” hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu kanunun özelliği ise ‘aile içi şiddet’ kavramının ilk kez hukuksal anlamda tanımlanmış olmasıdır. Kadını şiddetten koruma yolunda bu kanun önemli bir başlangıç olsa da ne yazık ki kadınların tamamının ihtiyaçlarını karşılayacak özellikte olmayışı büyük bir eksiklik olarak dile getirilmiştir. Bunun üzerine bu alanda çalışan birçok STK, kanunun eksiklerini dile getirerek yeniden ve daha çok ihtiyacı karşılayacak şekilde kanunun hazırlanması noktasında hükümeti uyarmıştır. Bu uyarılar ve STK’ların kanun için yaptığı öneriler dikkate alınarak 2014 yılında “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” çıkarılmıştır. Kanun ile birlikte kadınlar için koruyucu ve önleyici tedbirler alınmış, maddi yardımlar yapılmış, psikolojik, hukuki ve sosyal hizmet destekleri sağlanmış, ŞÖNİM, konukevleri açılarak kadına hizmet verilmesi sağlanmıştır. Mor Çatı, kuruluşundan bu yana danışma merkezi aracılığıyla şiddete uğrayan birçok kadınla görüşerek şiddet konusunda Türkiye’nin gerçeklerini sunmaya devam etmektedir. Bireysel ve özel kuruluşların sağladığı destekle birçok çalışma yürüten vakıf, bünyesinde barındırdığı psikolog, avukat, sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla birçok kadına yardımcı olmaya, sığınma ihtiyacını karşılamaya ve yol göstermeye devam etmektedir. Ayrıca şiddet alanında çalışan KADAV da bu bağlamda bir ilke imza atmış, ilk kez STK’ya bağlı kadın sığınma evini açarak kadın için önemli bir işi başarmıştır.

Kuruluş yıllarında en çok üzerinde durulan, sığınma ve kadın konukevlerinin azlığı konusunda şikâyetle bulunan başta Mor Çatı ve KADAV olmak üzere diğer STK’lar, bu bağlamda geçmişe kıyasla ve bu konunun üzerinde tam manada durarak birçok yeniliğin getirilmesine katkıda bulunmuştur. Kısaca erkek egemenliğinin uzantısı olarak gördükleri şiddet konusunda kadın STK’lar, kadınlara psikolojik ve hukuki destek vermek, ilgili konu üzerine kampanyalar yapmak, basın açıklamalarında bulunmak, sığınma ihtiyaçlarını karşılamak ve bilinçlendirmek amaçlı çalışmaktadır. Yine ayrıca nafaka, boşanma, velayet konulu davalarda maddi durumu el vermeyen birçok kadına yardımcı olmaktadır.

Kadın adına yaşanan bir diğerk hak ihlali de çalışma hayatına katılamama sorunu olup bu alanda çalışan STK'ların ekonomik güçlendirmeler ile kadını çalışma hayatına teşvik etmek ve onların iyi bir girişimci olmasını sağlamak amacıyla faaliyet gösterdiği görölmektedir. Türkiye'de bu amaçları gerçekleştirmek için kurulan ilk örgüt, KEDV olup kuruluşundan bu yana birçok kadını ekonomik bağlamda güçlendirmeye yardımcı olmuştur. Bu dernek için maddi destek sağlayan önemli bir kitlenin olduğu da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda iyi şekilde koordine olan KEDV çalışanları ise yaptığı etkinlikler aracılığıyla kadına destek sağlayarak önemli işler başarmıştır. Örneğin yaklaşık 3000 bin kadın ve çocuğa kapasite geliştirme imkânı sunmaktadır. Ekonomik bağlamda güçlendirmek için programlar aracılığıyla iş geliştirme desteği vererek kadınların kooperatifleşmesi ve ortak işler yapmasına katkıda bulunmuştur. Yine KEDV, ekonomik destek amaçlı MAYA (- Türkiye'nin ilk mikro kredi kurumudur-) ve NAHİL adında iktisadi işletme açarak, kadınlara kredi desteği sağlamaktadır. Bu olanaklardan yararlanan birçok kadın; iş yeri açarak, kendi yaptığı el ürünlerini derneğin internet sayfası üzerinden satarak, para yönetmeyi öğrenerek hayatlarında birçok kazanıma sahip olduğu kadınlar tarafından ifade edilmiştir. Kadınları girişimcilik yoluyla çalışma hayatına kazandırmayı amaçlayan KAGİDER ise güçlü projeler ile toplum ve kadın için önemli işler başardığı görölür. Özellikle farklı STK'lar ile işbirliği yaparak kadın adına kapsamlı araştırmalarda bulunup o doğrultuda çalışmaktadır. “İyi Ki Annem Çalışıyor”, “Kadından Kadına Köprü Projesi”, “Yönetimde Kadın Projesi” gibi önemli projeler hazırlayarak kadın hayatına ekonomik açıdan yardımcı olmaktadır. Ayrıca girişimcilik yarışmaları, girişimci buluşmaları, mentörlük gibi faaliyetlerle çalışma hayatındaki hak ihlallerini en az düzeye indirmek için çaba sarf etmektedir.

İktidara görüş bakımından yakınlığı ile bilinen KADEM, kısa bir zaman önce kurulsa da kuruluşundan bu yana önemli işler başardığı, etkinlik, zirve, projeler ile ulusal ve uluslararası alanda çalışma gösterdiği görölmektedir. Kadını geleneksel değerler içerisinde kaybolmasına izin vermeyen KADEM, kadına değer verilmeyen bir toplumda demokrasinin tam manasıyla işlemeyeceğinin farkında olduğunu duyurarak faaliyetlerine başlamıştır. Bu bağlamda en önemli faaliyetlerindenbiriside, kadın konulu davalara bakarak duruma sessiz kalmamayı kendine amaç edinmesi

gösterilmektedir. Türkiye’de cinsel istismar, tecavüz, şiddetin örneklerini teşkil eden ve mahkemeye taşınan olayları örneğin “Özgecan Aslan Davası”, “Fatma Dilara Aslıhan Davası”, “Nisa Ece İnçke Davası”, “Sezgi Kırıt Davası”nı derneğin avukatları aracılığıyla takip eden KADEM, suçluların en ağır cezayı almaları konusunda ciddi savunuculuk geliştirdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca KADEM, birçok kurum ve kuruluşla proje ve etkinlikler doğrultusunda işbirliği yaparak durum tespiti yapmak ve ona göre bir yol izlemek noktasında önemli işler başarmıştır.

Türkiye’de kadınların siyasal yaşama katılımını etkileyen önemli faktörlerin başında “geleneksel cinsiyet rolleri” gelmektedir. Yapılan birçok düzenleme, çalışma ve reforma rağmen bu alanda erkek egemen yapılanmanın devam etmesi Türkiye gerçekleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla kadınların geleneksel rollere sıkıştırılması kadının siyasal yaşama katılmasında önemli bir engel olmuş, apolitik bir dünyanın merkezine yerleştirilmiştir. Kadının geleneksel rollerle bağdaştırılması siyasal yaşama katılımını etkilediği gibi ekonomik nedenler de etkileme bağlamında önemli bir etken olarak görülmüştür. Maddi imkânların yetersizliği kadını siyasal yaşamdan soyutlamıştır. Ayrıca siyasi partilerin mevcut yapısı, kadının kadın kollarına hapsolması veya kadın kollarının güçsüzlüğü de siyasal yaşamdaki aktifliğini etkileyen unsurlar olarak görülmüştür. Partilerin cinsiyet eşitliğine olan bakış açısı ideolojik görüşlerine göre şekillenmektedir. Bazı partiler, ideolojisi veya görüşleri doğrultusunda kadını, aile kurumuyla özdeşleştirdiği için siyasete katılsalar bile siyasi faaliyetleri gönüllülük üzerine yürütmek koşuluyla desteklemektedir. Bu anlayışta olmayan partiler de her alanda kadın erkek eşitliğini savunsa da yine de siyasi iradenin bu manada gerçekleşmediği söz konusudur. Türkiye’de kadın kollarının faaliyetleri incelendiğinde ise genel anlamda kermes, piknik, çay ve etkinlik düzenlemek ve hangi partidense onun ideolojisini evlere dolaşarak aile halkına aşılama çalışmakla görevli oldukları görülmektedir. Bu ise kadın ve siyaset arasındaki dengeyi düzene koyacak bir durum değildir.

Kadınların siyasal yaşama katılmasının zemini 1934 yılında “seçme ve seçilme hakkı” ile oluşsa da ne yazık ki bugün Türkiye’de, kadın siyasette yetkin ve aktif bir konumda değildir. Bütün bu olumsuzluklardan hareketle örgütlenmenin şart

olduğunu düşünen kadınlar, 1997 yılında KA-DER'i kurmuştur. Birçok kurum ve kuruluş içinde kadın temsil oranını arttırmak için uğraşan KA-DER; yabancı fon kaynakları, BM ve AB hibe destekleri ile birçok kurumla işbirliği yaparak projeler doğrultusunda çalışma göstermektedir. Bu projeler, uzun bir zaman dilimini kapsayarak kadınların milletvekili, belediye başkanı, muhtar olmalarını sağlamak veya birçok partinin kadın kollarında çalışan kadınları bir araya getirerek partiler arası kutuplaşmaları son vermek amaçlı oldukları görülmüştür. Ayrıca, “Şimdi Aday Olmanın Tam Zamanı”, “Erkek Olmak Şart Mı?”, “Kadın Adayları Unutma” gibi seçim zamanlarında bu sloganlar ile kampanyalar düzenleyerek toplumda farkındalık oluşturmaktadır. Kısaca siyasal yaşama katılmanın sadece oy verme ile sınırlı olmadığını vurgulayan KA-DER; kampanyalar, eğitici seminerler ve projeler doğrultusunda kadınları siyasetle tanıştırmaya devam etmektedir.

Tüm bunlardan hareketle ulusal düzeyde faaliyet gösteren kadın STK'ların ihtiyaçlar doğrultusunda kurulduğu gerçeği söz konusudur. Tezin üçüncü bölümünde açıklanmaya çalışılan bu STK'lar, kendi konularını ilgilendiren kanunları kadınlar için daha yapıcı hale getirme, zihniyet dönüşümleri ve farkındalık çabalarıyla kadın adına etkili birçok iş başarmışlardır. Bu sebepten dolayıdır ki Türkiye'de yaklaşık 600'e yakın kadın hakları odaklı çalışan STK olsa da üçüncü bölümde bahsedilen STK'lar, yapmış olduğu çalışmalarla ön plana çıkmış ve adlarını duyurmayı başarmıştır.

Kadın STK'lar, kadın haklarının elde edilmesinde büyük çaba gösterse de günümüzde kadın, kamusal ve özel alanda hak ettiği değere ve statüye henüz daha ulaşamadıkları bu çalışmayla varılan bir sonuçtur. Bunun bilincinde olan kadın STK'lar ise proje, program, işbirliği ve etkinlikler ile kadın haklarının savunuculuğunu yapma ve hak ihlallerini en az düzeye indirme gayretinde bulunarak toplum ve kadın hayatında önemli bir yer edinmiştir.

Kadın adına günümüzde önemli kazanımlara imza atan, toplum ve kadının ilerlemesi konusunda sorumluluk bilinciyle hareket eden bu STK'lar, yapmış olduğu faydalı işleri daha çok kamuoyuna duyurarak, kendilerinin toplumun önemli bir aktörü olduğunu belirtmeleri ve çalışmaları gerekmektedir. Kadın hakları üzerine

faydalı işler başaran STK'ların, bu bağlamda daha çok aktif olması gerektiği kendi varlıklarını duyurabilmeleri için önem kazanmaktadır. Zihniyet dönüşümü ve kadın hakları konusunda bilinçlenmeyi sağlamak için daha çok kurumlar arası iş birliği yapılmalıdır. Ayrıca farklı görüşler etrafından örgütlenen kadın STK'ların daha çok bir araya gelip, koordinasyonlu çalışarak kadın sorunlarına çözüm odaklı projeler üretmelidir. Çünkü kadın hakları konusunda sorumluluk bilinciyle hareket eden kadın kuruluşların, kendi aralarında çok fazla iletişime geçememesi görülen bir durumdur. Bunun yanında psikolog, sosyal hizmet uzmanı, avukat gibi alanında yetkin kişilerin kuruluş içinde daha fazla olması da faaliyetleri gerçekleştirmek ve sorunları çözmek adına önemlidir. Ayrıca sempozyum, konferans ve eğitici seminerlerin sayısı artırılmalı, kadın konulu imza kampanyaları, sloganlar ve broşürler medya üzerinden daha çok duyurulmalı, halkla özellikle kadınlarla doğrudan ve daha çok görüşmeler yaparak sorunlar hızlı bir şekilde giderilmeye çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- 01.03.1926 Tarih ve 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu (RG. 13.03.1926/320)
- 01.04.1965 tarih ve 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (RG. 10.04.1965/11976).
- 22.11.2001 tarih ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (RG. 8.12.2001/24607).
- 04.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu (RG. 23.11.2004/25649).
- 26.09.2004 tarih ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (RG. 12.10.2004/25611).
- 08.03.2012 tarih ve 6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (RG. 20.03.2012/28239)
- AKINTÜRK, Turgut ve KARAMAN, A.Derya; “Medeni Hukuk”, İstanbul: Beta Yayınları, 2012.
- AKPINAR, Aylin; YAYLACI, G. Filiz; GEDİK, B. Hande; IHLAMUR, G. Suna; UNCU, A. Baran; MAZLUM, C. Semra; AÇMA, Bülent ve YAYLACI, Faruk; “ Yeni Toplumsal Hareketler”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012.
- AKTAŞ, Gül; “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 2013, 53-72.
- AKTAŞ, Şerif; “Halide Edip Adıvar”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 20(1), 2013, 1-12.
- AKYILMAZ, S.Gül; “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(1-2), 2007, 471-502.
- ALDEMİR, Çiğdem; “Kadının Görünmeyen Emeğinin Görünür Kılınması: Ev İçi Emeğinin Ücretlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2016.
- ALPTEKİN, Duygu; “Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm”, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.20, 2008, 21-33.

- ALTIN, Hamza; “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13(1), 2008, 271-283.
- ALTINDAL, Aytunç; “Türkiye’de Kadın”, İstanbul: Melisa Matbaacılık, 2004.
- ARI, Asım; “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 2002, 181-192.
- ARIKAN, Gülay; “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 1997, 1-24.
- ARSLAN, Ali; ARSLAN, Gülten; ÖZER, Aysun; ve BAŞTÜRK, Sadettin; “Türk Toplumunda Aile Kurumunun Dünü, Bugünü ve Yarını”, Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi, S. 6, 2015, 149-174.
- ARSLAN, Gülay; “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXII (1-2), 2004, 3-43.
- ASLAN, O.Ender; “Cumhuriyet ve Kadın Memurlar”, Amme İdaresi Dergisi, 39(4), 2006, 117-149.
- ASLAN, Seyfettin; “SİVİL TOPLUM VE DEMOKRASİ”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 2010, 357-374.
- ASLAN, Seyfettin; “Türkiye’de Sivil Toplum”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(31), 2010, 260-283.
- ATAAY, Aytekin; “Bir ‘İnkılâp’ Yapıtı Olarak Medeni Kanun”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 45(1-4), 2011, 49-58.
- ATAY, Hazal; “Kürtaj Yasasının Arkeolojisi: Türkiye’de Kürtaj Düzenlemeleri, Edimleri, Kısıtları ve Mücadele Alanları”, Fe Dergi 9, S. 2, 2017, 1-16.
- ATEŞ, Hamza ve YAVUZ, Öznur; “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı, 2017, 28-47.

- AVCI, Müşerref; “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 55(1), 2016, 225-254.
- AYDIN, Hakan; “Kadın (1908-1909): Selanik’te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 22, 2009, 147-156.
- AYDIN, O.Bayram ve GÜRBÜZ, Salih; “Türkiye’de Kadınların Karşılaştığı Sorunlar ve Köprü Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(4), 2018, 579-586.
- AYDINGÖR, Figen; “TANZİMAT DÖNEMİNDE (1839-1876) KADIN YAŞAMINDAKİ MODERNLEŞME”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2006.
- AYYILDIZ, K.Melek; “Kadınlar Dergisinde Sunulan Kadın İmgesinin Feminist Yaklaşım Kavramlarıyla Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2015.
- BAKACAK, G. Ayşe “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 44, 2009, 627-638.
- BAKAN, Bekir; “Türkiye’deki Kadın Hak İhlalleri”, İstanbul: Cinius Yayınları, 2012.
- BALCI, Meral ve TUZAK, Mervener; “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi I, 2017, 43-51.
- BARKAN, L. Ömer; “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Arazi Kanunnamesi”, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1940.
- BARRETT, Michele; “Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı”, (Çev. Şen Sürer Kaya) İstanbul: Pencere Yayınları, 1995.

- BAZAN, A. Münevver; “Türkiye’deki Kürt Kadın Hareketi ve Görünür Olma Serüveni”, Türkiye’deki Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu, 2017, 1-20.
- BERKTAY, Fatmagül; “Kadınların İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi”, Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7, 2014, 1-30.
- BERKTAY, Fatmagül; “Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın”, İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- BOCK, Gisela; “Avrupa Tarihinde Kadınlar”, Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2004.
- BORA, Aksu; “Kadınların Sınıfı: (Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası)”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- BÖRÜ, P.Şafak; “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Özel Sayı, 2017, 43-63.
- CANDAN, Ö. Rabia; “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu”, Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu, 2015, 1-29.
- CANİKOĞLU, K.Seher; “Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)”, Ankara Barosu Dergisi, C. 3, 355-378.
- CAPORAL, Bernard; “Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I”, Çeviren: Ercan Eyüboğlu, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1999.
- CAPORAL, Bernard; “Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını”, Çeviren: Ercan Eyüboğlu, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1982.
- CEDAW SİVİL TOPLUM YÜRÜTME KURULU ve TCK KADIN PLATFORMU; “Türkiye’nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi’ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu”, Temmuz 2010.
- CUNBUR, Müjgan; “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 8(23), 1992, 1-14.

- ÇAHA, Ömer; “Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Demokrasi -İstanbul’daki Kadın Kuruluşlarının Yerel Düzeydeki Siyasal ve Toplumsal Katılıma İlişkin Tutumları-”,Mart 2008.
- ÇAHA, Ömer; “Osmanlı’da Sivil Toplum”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49(3), 1994, 79-99.
- ÇAHA, Ömer; “Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın”, Çeviren: Ertan Özensel, Ankara: Vadi Yayınları, 1996.
- ÇAHA, Ömer; “Sivil Kadın”, İstanbul: Savaş Yayınları, 2010.
- ÇAKIR, Serpil; “Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm”, Toplum ve Demokrasi Dergisi, 2(4), 2008, 185-196.
- ÇAKIR, Serpil; “Osmanlı Kadın Hareketi”, İstanbul: Metis Yayınları, 1994.
- ÇİFTÇİ, Cengiz; “Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları”, Kadın ve Kadın STK’ların Güçlendirilmesi Projesi/ Empowerment of Women NGOs Project (2010-2012), 1-35.
- ÇOBAN, Funda; “ Bir İnsan Hakkı Olarak Kürtaj Hakkına Erişim”, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2, 2015, 79-112.
- DAĞ, Adem; “Osmanlı Devletinde Sivil Toplum ve Sosyal Hizmetlerin Temel Unsurları”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Araştırma 03, 1-10.
- DAVULCU, Ebru ve TEMEL, Mustafa; “Osmanlı Devleti’nde Yayınlanan İlk Kadın İlavesi Terakk-i Muhadderat’taki Kadın Mektuplarının Tahlili”, Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S. 44, 2017, 227-242.
- DEMİR, Ö. Nilüfer; “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 16(2), 1999, 107-115.
- DİŞBUDAK, Müge; “Türk Kadınlar Birliği”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.

- DİŞSİZ, Melike ve ŞAHİN, H. Nevin; “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi, 1(1), 2008, 50-58.
- DOĞAN, İlyas; “Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde SİVİL TOPLUM”, İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.
- DOĞAN, M. Sait; “Sağlık Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Sağlık Planlaması”, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 86-100.
- DONOVAN, Josephine; “Feminist Teori”, Çeviren: Aksu Bora; Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- DULUM, Sibel; “Osmanlı Dönemi’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2006.
- DUMAN, M. Zeki; “İdris Küçükömer’in Sivil Toplum Anlayışı”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 2004, 47-52.
- DUMAN, Ö. Olcay; “Darülbeydi’den Tiyatro’ya Atipik Modernist Bir Kadın: Afife Jale ve Dönemi”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), S. 23, 2015, 63-83.
- ERCAN, Hülya; “Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 2002, 69-79.
- ERDEM, R.Ali; “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, BELGİ Dergisi, S. 9, Kış 2015, 1266-1277.
- ERKAN, V. Umut; “Türk Medeni Kanunu’nda Evlilik Birliği İçerisinde Kadının Ekonomik ve Sosyal Hakları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 134, 2018, 431-450.
- ESİN, Çiğdem; “Türkiye’de Kadın Kuruluşları ve Etkinlik Alanları”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, 2003, 1-3.
- FİLİZ, Orhan; “Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, Aile ve Toplum Dergisi, Yıl 12, 7(25), 2011, 73-96.

- FREEDMAN, Jane; “Concepts in the Social Sciences Feminism”, USA: Open University Press, 2001.
- GERHARD, Ute; “Kadının ve Kadın Yurttaşın Bildirisi Haklar Bildirgesi: Olympe de Gouges (7 Eylül 1791)”, Çeviren: Ece Göztepe, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 45, 1996, 185-193.
- GÖKALP, Ziya; “Türkçülüğün Esasları”, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- GÖNENÇ, A.Ayşenur; “Sivil Toplum- Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi”, Elektronik Kitap, ALTKİTAP Yayınevi, 2001.
- GÖNENÇ, Y. Aslı; “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S. 27, 2006, 63-84.
- GÖZE, Ayferi; “Siyasal Düşünceler ve Yönetimler”, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2011.
- GÖZLER, Kemal; “Türk Anayasa Hukukuna Giriş”, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2012.
- GÜL, S. Songül; ÖZEN, Büşra ve KAHYA, Özlem; “Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 42, 2017, 199-226.
- GÜLCÜ, Erdinç ve TUNÇ, Samiye; “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 2012, 155-176.
- GÜMÜŞ, A.Tarık; “Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet-Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, 2014, 529-572.
- GÜNEŞ, Fatime; “Feminist Kuramda Ataerki Tartışma Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(2), 2017, 245-256.

- GÜNEŞ, Hamza; “Sendikal Haklar ve Ülkemizde Kamu Görevlileri Sendikacılığının Gelişimi”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi, 1(1), 2013, 62-79.
- HARCAR, Tijen; ÇAKIR, Özlem; SÜRGEVİL, Olca ve BUDAK, Gönül; “Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu”, Toplum ve Demokrasi, 2(4), 2008, 51-70.
- HEYWOOD, Andrew; “Siyasi İdeolojiler”, Çeviren: Ahmet Kemal Bayram; Buğra Kalkan; Hüsamettin İnanç; Özgür Tüfekçi ve Şeyma Akın, Ankara: Adres Yayınları, 2007.
- HÜSEYİNLİ, Namık ve YİĞİT, Yusuf; “İş Hukuku’nda Kadın Çalışanların Korunmasına İlişkin Hukuki Düzenlemeler (Azerbaycan ve Türk İş Hukuku Karşılaştırmalı Olarak)”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(2), 2017, 279-328.
- İLYAS, Ahmet; “Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet’e Kadın Siyasal Hareketi”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, C.9, 2017, 465-476.
- KABASAKAL, Mehmet; “Sivil Toplum ve Demokrasi”, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Denetçi Yeterlilik Tezi, Ankara 2008.
- Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği, Eşitlik İzleme Komitesi ve Mor Çatı Vakfı; “Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) Uygulamasına İlişkin Türkiye STK Gölge Raporu”, Ocak 1997, s. 1-12.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme, 3 Eylül 1981.
- KAHRAMAN, Semra; “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydın’da Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, 2014.
- KALABALIK, Halil; “İnsan Hakları Hukuku”, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015.

- KANDEMİRÇİ, Duygu ve KAĞNICI, Y. Dilek; “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme”, Türk Psikoloji Yazıları Dergisi, 17(33), Haziran 2014, 1-12.
- KARACA, Şahika; “Fatma Aliye Hanım’ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S. 31, 2011, 93-110.
- KARATEPE, Şükrü; “Siyasi İdeolojiler”, İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- KARTAL, B.Cemile; “Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 3, 2016, 165-197.
- KAYIHAN, Şaban; “Hukukun Temel Kavramları”, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- KAYPAK, Şafak ve KAHRAMAN, Mehmet; “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(33), 2016, 298-315.
- KESKİN, Tülay; “Demet Dergisi’nde Kadın ve İlerleme Anlayışı”, Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 29(37), 2005, 289-312.
- KIRCA, Süheyla; “Kadın Dergileri: Popüler ve Politik Söylemin Buluştuğu Yer”, Kurgu Dergisi, S. 17, 2000, 143-155.
- KİA, A. Rukiye; “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXXIII(1), 2015, 7-20.
- KOLAY, Hale; “Türkiye’de Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları” Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni, S. 3, 2015, 5-11.
- KURNAZ, Şefika; “Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)”, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990.
- KURTOĞLU, Ayça; “8 Mart Dünya Kadınlar Günü Hakkında Kısa Bir Tarihçe”, Fe Dergi 7, S. 1, 2015, 78-85.

- KUTLAR, Mithat; “Osmanlı Kadın Dergileri İçinde Erkekler Dünyası Dergisi”, Fe Dergi 2, S. 2, 2010, 1-15.
- KÜÇÜKALİ, Adnan; “Kadın Konukevi Müdürlüklerinden Hizmet Alan Kadınların Genel Profili ve Kurumlardan Aldıkları Hizmetlerin Verimliliği: Erzurum, Erzincan ve Bayburt Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(14), 2016, 43-57.
- LOVENDUSKİ, Joni (edt.); “State Feminism and Political Representation”, Newyork: Cambridge University Press, 2005.
- M.JAGGAR, Alison; “Feminist Politics and Human Nature”, America: ROWMAN&LITTLEFIELD PUBLISHER, 1983.
- MAKAL, Ahmet; “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi”, Çalışma ve Toplum Dergisi, S. 2, 2010, 13-40.
- MARDİN, Şerif; “Türkiye’de Toplum ve Siyaset”, Derleyenler: Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI; “2012 Yılı Faaliyet Raporu”, 2012.
- MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI; “2013 Yılı Faaliyet Raporu”, 2013.
- MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI; “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 2014.
- MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI; “2015 Yılı Faaliyet Raporu”, 2015.
- MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI; “2016 Yılı Faaliyet Raporu”, 2016.
- MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI; “2017 Yılı Faaliyet Raporu”, 2017.
- MORALIOĞLU, Aylin; “80’li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 99, 2012, 291-296.
- NURDOĞAN, K. Ali; “ Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri”, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3(4), 2018, 78-95

- ODYAKMAZ, Zehra; “Anayasalarımızda Kadın Hakları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 5(14), 1989, 455-466.
- OKTAR, Tiğınçe; “Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Hayatı”, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1998.
- ÖRNEK, Serdar; “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 29, 2015, 105-129.
- ÖRS, H. Birsen; “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- ÖZAYDINLIK, Kevser; “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi”, S. 33, 2014, 93-112.
- ÖZÇATAL, Ö. Elif; “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Hayatına Katılımı”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), Güz 2011, 21-39.
- ÖZDAMAR, Demet; “CEDAW SÖZLEŞMESİ”, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.
- ÖZDEMİR, Süleyman; “Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) ve Sosyal Refah’ın Sağlanmasında Artan Rolü”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S. 48, 2004, 129-161.
- ÖZKİRAZ, Ahmet ve ARSLANEL, M. Nazan; “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3(1), 2011, 1-10.
- ÖZKİRAZ, Ahmet ve ARSLANEL, M. Nazan; “Türkiye’de 1945-1960 Dönemindeki Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), 2015, 1-25.
- ÖZTEKİN, Ali; “Siyaset Bilimine Giriş”, Ankara: Siyasal Yayınevi, 2010.
- ÖZTEKİN, Ali; “Yönetim Bilimi”, Ankara: Siyasal Yayınevi, 2012.
- PAMUKÇU, Y. Çiğdem; “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı kadın Derneklerinin İktisadi ve Beşeri Faaliyetleri”, Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Dersi Bitirme Ödevi, Ankara, Aralık 2012.

- PHİLLİPS, Anne; “ Demokrasinin Cinsiyeti”, Çeviren: Alev Türker, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- PINARCIOĞLU, Ş.Nihal; “Eril Siyasette Kadın Temsili(Mi?)”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 7(1), 2017, 12-24.
- POSTER, Mark; “Eleştirel Aile Kuramı”, (Çev. Hüseyin Tapınç), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1990.
- R. MCCANN, Carole ve KİM, Seung-kyung (edt.); “Feminist Theory Reader: Local and Global Perspectives”, Newyork: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.
- SARI, İbrahim; “Türk Tarihinde Kadın”, Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2017.
- SEZER, Ayten; “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 14(42), 1998, 889-905.
- ŞANAL, Mustafa; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kız Öğretmen Okulunun (Dârülmualimât) Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)”, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Uygulama Merkezi Dergisi, C. 26, 2011, 221-244.
- ŞANLI, S.Ayşem ve KARAKOÇ, Y.Duygu; “Türkiye’de Özel ve Kamusal Alan İkiliğinden Hareketle Feminist Hareketlere Bakmak”, TMMOB Şehir Plancıları Odası Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumu, Mart 11-12, 2017, Ankara, Türkiye.
- T.C. AİLE ve SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadın Raporu”, 2018, 1-76.
- T.C. AİLE ve SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele/Ulusal Eylem Planı (2016-2020)”, Ankara 2016, 1-90.
- T.C. ÇALIŞMA ve SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI; Çalışma Genel Müdürlüğü, “İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi”, Editör: Ebru Öztüm Tümer, Ankara 2014, 1-41.

- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI; Onuncu Kalkınma Planı, “Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu”, Ankara 2013, 1-378.
- TALAS, Mustafa; “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, Türklük Birimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR), S. 29, 2011, 387-401.
- TAMER, G. Mine; “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27(1), 2010, 89-105.
- TAŞ, Gün; “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, Akademik Hassasiyetler Dergisi, 3(5), 2016, 163-175.
- TAŞKIRAN, Gülcan ve TEMEL, B. Ayla; “Tutkulu Bir İstatistikçi: Florence Nightingale”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 10(2), 2017, 113-120.
- TEKİN, Yusuf ve OKUTAN, M. Çağatay; “Türk Siyasal Hayatı”, Ankara: Orion Kitapevi, 2012.
- TELLİOĞLU, İbrahim; “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 55(1), 2016, 209-214.
- TERCAN, Erdal; “Türk Aile Mahkemeleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(3), 2003, 20-53.
- TERKAN, Banu; “Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 6(3), 2010, 34-55.
- TİMİSİ, Nilüfer; “Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 47. Dönem Toplantısı”, İletişim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 2003, 145-150.
- TOKDOĞAN, Nagehan; “Kürt Kadınların Sesi: Bir Karşıt Kamusal Pratiği Olarak Hêviya Jinê Dergisi”, Fe Dergi 5, S. 2, 2013, 38-52.
- TOSUN, E.Gülğün; “Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi”, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

- TURAN, Fethi; “ Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Politikaları-Tarihsel Perspektif”, Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, S. 1, 2016, 1-10.
- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ; “Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, 1(717), 2015, 1-385.
- W. SCOTT'S, Joan; “ The Question of Gender: Joan W. Scott's Critical Feminism”, Editör: Judith Butler ve Elizabeth Weed, Indiana: Indiana University Press, 2011.
- W.SCOTT'S, Joan; “Feminist Tarihin Peşinde”, Derleyen: Fahriye Dinçer ve Özlem Aslan, İstanbul: BGST Yayınları, 2013.
- WOLLSTONECRAFT, Mary; “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi”, Çeviren: Deniz Hakyemez, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- YANIK, Aygül; HANBABA, Zeynep; SOYGÜR, Sevinç; AYALTI, Büşra ve DOĞAN, Meral; “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye'den Kanıt”, Elektronik Journal of Vocational Colleges, 2004, 104-111.
- YAZICI, Abdurrahman; “Osmanlı Hukûk-ı Âile Karamâmesi (1917) ve Sadreddin Efendi'nin Eleştirileri”, EKEV Akademi Dergisi, S. 62, 2015, 567-584.
- YILDIRIM, Murat; “Sivil Toplum ve Devlet”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(2), 2003, 226-242.
- YILDIZ, Özkan; “Sivil Toplum Örgütleri, ‘Özerklik’: Kavramsal Bir Açılım”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 2007, 53-58.
- YILMAZ, Ayfer; “Halide Edip'te Kadın Hakları”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 20(1), 2013, 119-134.
- YİĞİT, Yusuf ve TOPKAYA, Selda; “ Türk İş Hukuku'nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 6(14), 2017, 48-67.

- YUMUŞAK, Hanifi; “21. Yüzyıl Türkiye’sinde Sivil Toplumun Dünü, Bugünü, Yarını”, *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 3(2), 2015, 23-28.
- YURTSEVEN, Yılmaz; “1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukuka Getirdiği Yenilikler”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 2003, 199-250.
- YÜKSELBABA, Ülker; “Feminist Perspektiften Hukuk” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXXIV(1), 2016, 123-138.
- ZILFI, C. Madeline (edt); “Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları”, Çeviren: Necmiye Alpay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 111, 2000.

İNTERNET KAYNAKLARI

- “ ‘Geleceğe İşbaşı-II- Sağlık’ projesinden mezun olan genç kızlar yapılan kutlamada kep attı”, <http://kadem.org.tr/gelecege-isbasi-ii-saglik-projesi-mezuniyet-toreni> (02.05.2018).
- “ Kadın Haklarını Tehdit Eden Politikalar Yıkıcı Sonuçlar Yaratıyor”, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/kadin-haklarini-tehdit-eden-politikalar-yikici-sonuclar-yaratiyor> (11.05.2019).
- “1. Uluslararası Kadın Zirvesi Almanya’da Gerçekleşti”, <http://kadem.org.tr/1-uluslararası-kadın-zirvesi-almanya-da-gerçekleşti> (01.05.2018).
- “1970’lerin en kitlesel kadın örgütü: İlerici Kadınlar Derneği”, <http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=626#.XNTSifZuLIU> (10.05.2019).
- “1980’ler: Feminist Hareket Yeniden...”, <https://tr.boell.org/tr/2017/09/18/1980ler-feminist-hareket-yeniden> (08.12.2018).
- “2015 Yılında Türkiye’nin G20 Dönem Başkanlığında Kurulan Woman20 Summit (W20) Zirvesi’nin Üçüncüsü Berlin’de 25 ve 26 Nisan 2017 Tarihinde Gerçekleştirildi”, <http://kadem.org.tr/w20-komite-uyesi-kadem-berlindeki-w20-zirvesine-katildi> (01.05.2018).
- “5harfliler Hakkımızda”, <http://www.5harfliler.com/hakkimizda> (08.12.2018).
- “8 Mart 2018’de Gerçekleştirilecek IV. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi’nin Programı Açıklandı”, <http://kadem.org.tr/8-mart-2018-de-gerçekleştirilecek-iv-toplumsal-cinsiyet-adaleti-kongresinin-programi-aciklandi> (01.05.2018).
- “83 kadın, 448 gün direndi ve kazandı: O direniş kitap oldu”, <https://ozgurmanset.net/novamedli-kadin-iscilerin-direnisi-kitaplastirildi/> (08.12.2018)
- “AÇEV Oku Yaz Programı”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/kadinlar-icin/acevde-oku-yaz> (21.04.2018).
- “Afete Hazırlık ve Afet Sonrası Yeniden Yapılanma”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=54 (21.04.2018).

- “Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi”, <http://www.hazardernegi.org/aile-ici-siddetle-mucadele-projesi-kapanis-toplantisi> (11.04.2018).
- “Aile Mahkemeleri Yasasında Eşitlik Yok”, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/16215-aile-mahkemeleri-yasasinda-esitlik-yok> (13.05.2019).
- “Ailenin Korunması Kanunu’ndaki Değişiklik Hakkında”, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/106837-ailenin-korunmasi-kanunu-ndaki-degisiklik-hakkinda> (14.05.2019).
- “Akademik Konferanslar Dizisi”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-akademik-konferanslar-dizisi> (21.04.2018).
- “Ak-Der Hakkında”, <http://www.ak-der.org/biz-kimiz> (08.04.2018).
- “Aksu Bora Anlatıyor: 90’lardan Bugüne Türkiye’de Feminizm”, <https://bianet.org/bianet/kadin/161091-aksu-bora-anlatiyor-90-lardan-bugune-turkiye-de-feminizm> (11.07.2018).
- “Ana Faaliyet Alanlarımız”, <http://soroptimistturkiye.org/icerik/ana-faaliyet-alanlarimiz> (08.06.2018).
- “ANAYASA’NIN 10. VE 42. MADDELERİ DEĞİŞTİ”, www.memursen.org.tr/anayasanin-10-ve-42-maddeleri-degisti (10.05.2019).
- “Anne Destek Programı”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/anne-destek-programi> (20.04.2018).
- “Atölyeler”, <https://www.morcati.org.tr/tr/neler-yapiyoruz/atolyeler> (24.05.2018).
- “Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sivil Toplum Diyaloğu Çerçevesinde Finanse Edilen AB-TR Siyasette Kadın Sivil Ağı Projesi’nin Final Lobcilik Etkinliği Gerçekleştirildi”, <http://kadem.org.tr/ab-tr-siyasette-sivil-agi-projesi-final-lobcilik-etkinligi> (02.05.2018).
- “Balat Kültür Evi”, <http://www.balatkulturevi.org/Home/Sayfa/2> (08.06.2018).

- “Belediyeler Yasası Değişti... İşte yeni yasanın getirdikleri”,
<https://www.memurlar.net/haber/8013/belediyeler-yasasi-degisti-iste-yeni-yasanin-getirdikleri.html> (12.05.2019).
- “Benim Bedenim Benim Kararım ve Kürtaj Yasaklanamaz Vaka Analizi”,
<https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/BenimBedenimVakaAnaliziTR.06.11.13.pdf> (08.12.2018).
- “Beyoğlu’na feminist aday”, <https://t24.com.tr/haber/beyogluna-feminist-aday,28159> (08.12.2018).
- “Bilgilen Güçlen Proje Raporu Erken Evlilik Sorunu”,
<http://ailedanismanlari.org/wp-content/uploads/2014/05/bilgilen-guclen-rapor1.pdf> (14.05.2019).
- “Bir Avuç Tohumdur Çocuklar Geleceğimizde Projesi”,
<http://soroptimistturkiye.org/icerik/bir-avuc-tohumdur> (08.06.2018).
- “Biz Kimiz”, <http://www.kadav.org.tr/kimiz> (22.04.2018).
- “Biz Kimiz”, <http://www.kadinarastirmalaridernege.org> (12.04.2018).
- “Biz Kimiz”, <http://www.kadinarastirmalaridernege.org/biz-kimiz> (01.06.2018).
- “Bölgeler Arası Eğitim Farklılığı”,
<https://sites.google.com/site/edayildizegiteduymu/uelkemizdeki-egitim-sorunlari/boelgeler-arasi-egitim-farklilikgi> (14.05.2019).
- “Burslar”, <http://soroptimistturkiye.org/icerik/burslar> (19.04.2018).
- “Canan Güllü: İç Tüzükte Böyle Bir Madde Varsa Felaket, Sadece Bana Uygulanıyorsa Kıyamet”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/canan-gullu-ic-tuzukte-boyle-bir-madde-varsa-felaket-sadece-bana-uygulaniyorsa-kiyamet> (12.05.2019).
- “Cinsel Sağlık Programı”, <http://www.tapv.org.tr/tci/24/CINSEL-SAGLIK-PROGRAMI> (23.04.2018).

- “Çalışan Kadınların Sorunları ve Çözüm Önerileri”,
<http://www.memursen.org.tr/calisan-kadinlarin-sorunlari-ve-cozum-onerileri>
(13.05.2019).
- “Çalışmalarımız”, <http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/cal-smalar-m-z>
(15.04.2018).
- “Çocuk İstismarı Yasa Taslağı ve Önergesine İtiraz Ediyoruz!”,
<http://www.siginarsizbirdunya.org/tr/haberler/55-cocuk-istismari-yasa-taslagi-ve-onergesine-itiraz-ediyoruz> (12.05.2019).
- “Değişim Atölyesi”, <http://soroptimisturkiye.org/UserFiles/Uploads/evdegul-projesi.pdf> (19.04.2018).
- “Dernek Hakkında”, http://www.kahdem.org.tr/?page_id=4 (16.04.2018).
- “Dernekler Dairesi Başkanlığı, faal dernek sayısı”, <https://www.dernekler.gov.tr>
(01.07.2018).
- “Doğruluk Payı’ndan 8 Mart İçin Kadın Verileri”,
<https://m.bianet.org/bianet/kadin/194958-dogruluk-payi-ndan-8-mart-icin-kadin-verileri> (12.05.2019).
- “Düzensiz Göç Programı”, http://www.ikgv.org/duzensiz_goc.html (22.04.2018).
- “Eğitim Çalışmaları”, <http://www.hekva.org.tr/egitim-egitim-calismalari>
(21.04.2018).
- “Eğitim Sistemimizdeki Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri Konulu Komisyon Raporu”, <https://komisyon.tbmm.gov.tr/dosyalar/egitim.pdf> (14.05.2019).
- “Eğitimci gözüyle 4+4+4”, <https://www.sabah.com.tr/egitim/2012/03/14/egitimci-gozuyle-444> (11.05.2019).
- “Ekonomik Güçlendirme”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=52 (21.04.2018)
- “Ergen ve Gençlik Çalışmaları”, <http://www.tapv.org.tr/tci/48/ERGEN-VE-GENCLIK-CALISMALARI> (23.04.2018).

- “Erkek Şiddetini Önlemede 6284 Sayılı Kanun”,
<https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/brosurler/256-erkek-siddetini-onlemede-6284-sayili-kanun> (28.05.2018).
- “Erken Çocukluk Eğitiminin Yaygınlaştırılması”,
http://www.kedv.org.tr/?page_id=39 (22.04.2018).
- “Erken Doğanları Yaşatalım Projesi”, <http://sroptimistturkiye.org/icerik/erken-doganlari-yasatalim-tskf-projesi> (19.04.2018).
- “Etkinlikler”,<http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/etkinlikler> (15.04.2018).
- “Fatma Dilara Aslıhan Yiğit Davası Kamuoyu Açıklaması”,
<http://kadem.org.tr/fatma-dilara-aslihan-yigit-davasi-kamuoyu-aciklamasi>
(02.05.2018).
- “Feminist Bilgi Üretimi ve Paylaşımı”,
<http://www.kadininsanhaklari.org/programlar/feminist-bilgi-uretimi-ve-paylasimi> (04.06.2018).
- “FIGHTING FAMINE: THE TIME TO ACT IS NOW”,
<http://www1.wfp.org/fighting-famine> (28.06.2018).
- “Fırsat Eşitliği Modeli-FEM”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/f%C4%B1rsat-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-modeli>
(15.04.2018).
- “Fiili Kürtaj Yasağı Devam Ediyor!”, <https://www.morcati.org.tr/tr/370-fiili-kurtaj-yasagi-devam-ediyor> (11.05.2019).
- “Fransızca Sözlük”, <http://www.fransizcasozluk.net/societe%20civile.htm>
(22.06.2018).
- “Gelişim İçin Fırsat Eşitliği”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-gelisim-icin-firsat-esitligi> (21.04.2018).
- “Genç Fikirler Güçlü Kadınlar Projesi”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/gen%C3%A7-fikirler-g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC-kad%C4%B1nlar-projesi> (02.06.2018).

- “Genç Temsilciler Uluslararası Arenada”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-genc-temsilciler-uluslararasi-arenada> (21.04.2018).
- “Gençlik Faaliyetleri”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-komisyonlar-genclik-komisyonu> (21.04.2018).
- “Genel Bilgi”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/genel-bilgi-64> (09.04.2018).
- “Güldünya Yayınları”, <http://guldunyayayinlari.com> (08.12.2018).
- “Hakkımızda”, <http://www.hekva.org.tr/hakkimizda> (21.04.2018).
- “Hakkımızda”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/biz-kimiz/hakkimizda> (03.06.2018).
- “Hakkımızda”, <http://www.kedv.org.tr/hakkimizda> (11.06.2018).
- “Hakkımızda”, <http://www.tikad.org.tr/hakkimizda.html> (19.04.2018).
- “Hakkımızda”, <http://www.tysd.org.tr/hakkimizda/tysd.html> (20.04.2018).
- “Hakkımızda”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/hakkimizda-2> (09.04.2018).
- “Hayat Dolu Buluşmalar”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/kadınlar-icin/hayat-dolu-bulusmalar> (20.04.2018).
- “History of Oxfam International”, <https://www.oxfam.org/en/countries/history-oxfam-international> (28.06.2018).
- “Hizmet Sektöründe Çalışan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Yükselmelerinin Önündeki Engeller Araştırma Sonucu Basın Lansmanı”, <http://kadem.org.tr/cam-tavan-arastirma-raporu-basin-lansmani-yapildi> (02.05.2018).
- “II. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi’nin 2. gününde 25 ülkeden onlarca akademisyen kadınların yaşadığı sorunları tartıştı”, <http://kadem.org.tr/ii-uluslararasi-kadin-ve-adalet-zirvesinin-2-gununde-neler-yaptik> (01.05.2018).

- “İlerici Kadınlar Derneği, Emekçi Kadınlar Kurultayı Sonuç Deklarasyonu”, <http://ilericikadınlarderneği.org.tr/2019/03/18/ilerici-kadınlar-derneği-emekçi-kadınlar-kurultayı-sonuç-deklarasyonu> (13.05.2018).
- “İlköğretim/lise Kız Öğrenci Bursları”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/ilkogretim-lise-103> (31.05.2018).
- “İnovasyonda Kadın Projesi’nin I. ve II. Girişimcilik Kampları’nda finale kalan proje sahipleri KADEM Genel Merkezi’nde bir araya geldi”, <http://kadem.org.tr/inovasyonda-kadin-projesinin-i-ve-ii-girisimcilik-kamplarinin-katilimcileri-bir-araya-geldi> (02.05.2018).
- “İnsan Ticareti İle Mücadele Programı”, http://www.ikgv.org/insan_ticareti.html (22.04.2018).
- “İstanbul Sözleşmesi”, <http://www.turkkadınlarbirliği.org.tr/kurumsal/5/İstanbul+Sözleşmesi> (11.05.2019).
- “İstihdam Garantili Mutfak Atölyeleri”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-istihdam-garantili-mutfak-atolyeleri> (21.04.2018).
- “İzmir’de davası görülen, kız çocuklarına toplu cinsel istismarda bulunan sapık, indirimsiz en ağır cezayı alarak 79 yıl 1 aya mahkum edildi”, <http://kadem.org.tr/takipcisi-oldugumuz-sapik-mudur-davasinda-adalet-yerini-buldu> (02.05.2018).
- “KA.DER Siyaset Okulları (2003-2015)”, <http://ka-der.org.tr/ka-der-siyaset-okullari-2008-2009> (12.04.2018)
- “KA.DER Siyaset Okulları (2009-2011)”, <http://ka-der.org.tr/kader-siyaset-okullari-2009-2011> (12.04.2018).
- “KADEM, Malezya’nın Kuala Lumpur kentinde 23-25 Eylül 2016 tarihleri arasında Dünya İslami Forumu, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi ve TASAM işbirliği ile düzenlenen Uluslar arası Müslüman Kadınlar Zirvesi’ne katılıyor”, <http://kadem.org.tr/kadem-malezadaki-uluslararası-musulman-kadınlar-zirvesine-katiliyor> (01.05.2018).

- “Kadın Buluşmaları”, <http://www.hazardernegi.org/kadin-bulusmalari> (11.04.2018).
- “Kadın Dayanışma Merkezleri ve Sığınaklar Nasıl Olmalı? Pratik Bilgiler El Kitabı”, <https://www.morcati.org.tr/yayinlarimiz/brosurler/191-siginaklar-nasil-olmalı> (28.05.2018).
- “Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı-KEDV”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=30 (21.04.2018).
- “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Komisyon Hakkında Genel Bilgiler”, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm> (01.08.2018).
- “Kadın Liderlik Platformu”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/kad%C4%B1n-liderlik-platformu> (15.04.2018).
- “Kadın Sağlığı Eğitim Programı”, <http://www.tapv.org.tr/tci/27/KADIN-SAGLIGI-EGITIM-PROGRAMI> (23.04.2018).
- “Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Demokrasi - İstanbul’daki Kadın Kuruluşların Yerel Düzeydeki Siyasal ve Toplumsal Katılıma İlişkin Tutumları”, http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/YordamVt/projem_istanbul/pi_00012.pdf (10.06.2018).
- “Kadın Ürünleri Pazar Yerleri (KÜP)”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-kadin-urunlerdi-pazar-yerleri-kup> (21.04.2018).
- “Kadın ve Çocuklara Tecavüz Hakkı Verecek Hiçbir Yasayı Kabul Etmeyeceğiz”, <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/180870-kadin-ve-cocuklara-tecavuz-hakki-verecek-hicbir-yasayi-kabul-etmeyecegiz> (12.05.2019).
- “Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi (2008-2011)”, <http://ka-der.org.tr/kadin-yurttaslarin-guclendirilmesi-projesi-2008-2011> (12.04.2018).
- “Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi (2013-2015)”, <http://ka-der.org.tr/kadin-yurttaslarin-ve-aktivistlerin-secmenler-ve-aktif-yurttaslar-olarak-guclendirilmesi-projesi-2013-2015> (12.04.2018).

- “Kadından Kadına Köprü Projesi”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/kad%C4%B1ndan-kad%C4%B1na-%C3%B6pr%C3%BC-projesi> (15.04.2018).
- “Kadınların Siyasetteki Durumu, Aslında Bir Demokrasi Sorunu”, <https://istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=11956> (13.05.2019).
- “KAGİDER KİMDİR?”, http://www.kagider.org/docs/default-source/kagider-raporlar/kagider_sunum_2018.pdf?sfvrsn=4 (15.04.2018).
- “Kapanmayan Yara: Kadına Şiddet”, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/12/21/kapanmayan-yara-kadina-siddet> (12.05.2019).
- “Kapasite Geliştirme”, http://www.kedv.org.tr/?page_id=50 (22.04.2018).
- “Kardeş Payı”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-kardes-payi> (21.04.2018).
- “Kariyer Rehberlik ve Eğitim Merkezi”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-karem> (21.04.2018).
- “KİHEP Dönüştürücü Gücü ve Etkisi”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/donusturucu-gucu-ve-etkisi> (03.06.2018).
- “KİHEP Nedir?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/kihep-nedir> (03.06.2018).
- “Kültürel ve Sosyal Faaliyetler”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-komisyenlar-kulturel-ve-sosyal-etkinlikler> (21.04.2018).
- “Miyon”, <http://www.tapv.org.tr/tci/8/MISYON> (23.04.2018).
- “Miyon”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=107 (16.04.2018).
- “Miyonumuz”, <http://kadem.org.tr/kadem-hakkinda> (30.04.2018).
- “Mor Çatı 2015 Yılı Faaliyet Raporu”, <https://www.morcati.org.tr/tr/neler-yapiyoruz/faaliyet-raporlari/359-mor-cati-2015-yili-faaliyet-raporu> (05.04.2018).

- “Mor Çatı 2017 Yılı Faaliyet Raporu”, <https://www.morcati.org.tr/tr/neler-yapiyoruz/faaliyet-raporlari/451-mor-cati-2017-yili-faaliyet-raporu> (05.04.2018).
- “Mor Çatı Veri Toplama Modeli ve Başvuru Takip Sistemi”, <https://www.morcati.org.tr/attachments/article/457/basvuru-takip-sistemi-kullanim-klavuzu.pdf> (26.05.2018).
- “Mutfak Atölyeleri”, <http://www.hekva.org.tr/calisma-alanlari-mutfak-atolyeleri> (21.04.2018).
- “Nafakaya 5 yıl sınırı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/nafakaya-5-yil-siniri-40808387> (13.05.2019).
- “Ne Yapıyoruz”, <http://www.kadav.org.tr/ne-yapiyoruz> (22.04.2018).
- “Neden Güvenli Annelik Eğitimi?”, <http://www.tapv.org.tr/tci/26/GUVENLI-ANNELIK> (23.04.2018).
- “Neden Kadının İnsan Hakları?”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari> (21.07.2018).
- “Nisa Ece İnçe Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/nisa-ece-incke-davasi-kamuoyu-aciklamasi-3> (02.05.2018).
- “Our History”, <https://www.antislavery.org/about-us/history> (27.06.2018).
- “Özgecan Aslan Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/ozgecanlaricinadalet-yerini-buldu> (02.05.2018).
- “Paylaş Ki Okusunlar”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-paylas-ki-okusunlar> (21.04.2018).
- “Reçel Nedir?”, <http://recel-blog.com/recel>(08.12.2018).
- “Savunuculuk Programı”,<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk> (16.04.2018).
- “Savunuculuk Programı”,<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/uluslararasi-duzeyde-savunuculuk> (16.04.2018).

- “Savunuculuk Programı”,
<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/uluslararası-duzeyde-savunuculuk/post-2015-sdgs> (16.04.2018).
- “Sezgi Kırıt Davası Kamuoyu Açıklaması”, <http://kadem.org.tr/sezgi-kirit-davasi-kamuoyu-aciklamasi> (02.05.2018).
- “Sınırların Ötesi: İngiltere’de Binlerce Kadın Oy Hakkı İçin Yürüdü”,
<https://ekmekvegul.net/sinirlarin-otesi/ingilterede-binlerce-kadin-oy-hakki-icin-yurudu> (10.04.2019).
- “Sivil Toplumun Geliştirilmesi Programı”, http://www.ikgv.org/sivil_toplum.html
(22.04.2018).
- “STK’lar Geleceğin Liderlerini Arıyor”, <http://www.hekva.org.tr/projeler-stklar-gelecegin-liderlerini-ariyor> (21.04.2018).
- “Şiddetle Mücadele İl Eylem Planı Çalıştayı”, <http://www.hazardernege.org/kadina-yonelik-siddet-il-eylem-plani-2> (11.04.2018).
- “Tabipler Birliği Kadın Sağlığı ve Doğurganlık Haklarına Dikkat Çekti”,
http://www.kibrispostasi.com/c77-SAGLIK_KISISEL_BAKIM/n282969-kibris-turk-tabipleri-birligi-kadin-sagligi-ve-dogurganlik (11.05.2019).
- “Tarihçe”, <http://kadinhaklarinikorumader.org/index.php/biz-kimiz/tarihce>
(15.04.2018).
- “Tarihçe”, <http://soroptimistturkiye.org/icerik/tarihce> (19.04.2018).
- “Tarihçe”, <http://www.kadav.org.tr/tarihimiz> (22.04.2018).
- “Tarihçe”, <http://www.tapv.org.tr/tci/10/TARİHCE> (23.04.2018).
- “TARİHÇE”, <http://www.turkkadınlarbirliği.org/tr/kurumsal/1/Tarihçe> (10.05.2019).
- “Tarihçe”, <https://acev.org/biz-kimiz/tarihce> (10.06.2018).
- “Tarihçe”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=34 (16.04.2018).

- “Temel ve İleri Okuryazarlık Çalışmaları”, <https://acev.org/ne-yapiyoruz/kadinlar-icin/temel-ve-ileri-okuryazarlik-calismalari> (21.04.2018).
- “Tevhidi Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu ve Önemi”, <https://www.sosyalbilgiler.gen.tr/tevhidi-tedrisat-ogretim-birligi-kanunu-ve-onemi>(19.04.2018).
- “TİKAD Başkanı Nilüfer Bulut; TİKAD Yatırım, Kadın Girişimciler İçin Kaldıraç Etkisi Yaratacak”, <https://www.istekadinlar.com/kadin-orgutleri/tikad-baskani-nilufer-buluttikad-yatirim-kadin-girisimciler-h1808.html> (06.06.2018).
- “Toplumsal Gelişmeye ve Kadının Güçlendirilmesine Destek Programı”, http://www.ikgv.org/toplumsal_kalkinma.html (22.04.2018).
- “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (27.04.2019).
- “Türkiye ve Suriye Kültür Buluşması’nda Sığınmacı Kadınlar Araştırma Raporu’nun Sonuçları Düzenlenen Basın Lansmanı İle Açıklandı”, <http://kadem.org.tr/turkiye-ve-suriye-kultur-bulusmasinda-siginmaci-kadinlar-arastirma-raporunun-sonuclari-duzenlenen-basin-lansmani-ile-aciklandi> (02.05.2018).
- “Türkiye’de Kadın Hakları İle İlgili Çalışmalar Yapan Sivil Toplum Kuruluşları”, https://www.academia.edu/5775247/%C3%96rnek_tez_kad%C4%B1n_haklar_%C4%B1_ve_stk_lar_Ve_ab (30.05.2018).
- “Türkiye’de Kadın Hareketinin Tarihi: Değişen Bir Şey Var Mı?”, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi> (11.07.2018).
- “Türkiye’de Kadınlar Sosyal Güvenliğin Neresinde? 5510 sayılı SSGSS Kanunu’nun Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi Raporu”, http://www.keig.org/wpcontent/uploads/2016/03/Turkiyede_kadinlar_sosyal_g_venlik_rapor-1.pdf (14.05.2019).

- “Türkiye’de Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi”, <https://kazete.com.tr/haber/ataturkun-kadinlar-icin-soyledigi-sozler-unutulmaz-54864> (19.04.2018).
- “Türkiye’de Kadınların İlerlemesini Destekleyen Kurumsal Mekanizmalar”, <http://www.kadinhareketidernegi.org.tr/icerik.php?sayfa=25> (20.08.2018).
- “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3667-turkiyede-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi-sorunlar-ocelikler-ve-cozum-onerileri> (20.04.2018).
- “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık”, http://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=667237c4-9232-11e7-b66d-1540034f819c (11.05.2019).
- “Türkiye’de Üreme Sağlığının ve Haklarının Geliştirilmesi”, http://www.ikgv.org/ureme_sagligi.html (22.04.2018).
- “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar”, http://kadem.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/kadem_sivil_toplum_diyologu_kadinlar_goc_yolunda_brosuru.pdf (02.05.2018).
- “Tüzük”, <http://ka-der.org.tr/tuzuk> (12.04.2018).
- “Tüzük”, <http://www.ak-der.org/akder-tuzuk> (08.04.2018).
- “Tüzük”, <http://www.hazardernegi.org/tuzugumuz> (11.04.2018).
- “Tüzük”, <http://www.kadinarastirmalaridernegi.org/tuzuk> (12.04.2018).
- “Tüzük”, <http://www.tikad.org.tr/tuzuk.html> (06.06.2018).
- “Tüzük”, <https://www.cydd.org.tr/sayfa/tuzuk-13> (09.04.2018).
- “Tüzük”, https://www.tukd.org.tr/?page_id=414 (06.06.2018).
- “Uluslararası İstihdam ve Kariyer Kongresi Ankara’da Gerçekleşti”, <http://kadem.org.tr/uluslararasi-istihdam-ve-kariyer-kongresi-ankarada-gerceklesti> (01.05.2018).

“Yardımlı Faaliyetleri”, <http://www.hekva.org.tr/calisma- Alanlari-komisy onlar> (21.04.2018).

“Yeni Oyunlar - Yeni Oyuncaklar (Yo-Yo), <http://www.hekva.org.tr/projeler-yeni-oyunlar-yeni-oyuncaklar-yo-yo> (21.04.2018).

“Yerel Örgütlerin Kapasitelerinin Geliştirilmesi”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/yerel-orgutlerin-kapasitelerinin-gelistirilmesi> (16.04.2018).

“Yerel Politikacılar İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi”, <http://kader.org.tr/yerel-politikacilar-icin-toplumsal-cinsiyet-esitligi-projesi> (12.04.2018).

“Yıllara Göre Yasal Düzenlemeler”, <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler> (28.04.2019).

“Yönetimde Kadın Projesi”, <http://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/y%C3%B6netimde-kad%C4%B1n-projesi> (02.06.2018).

<http://www.kagider.org/docs/default-source/T%c3%bcz%c3%bck/i-bolum-kurulus-hukumleri.pdf?sfvrsn=4> (13.04.2018).

<http://www.kedv.org.tr> (11.06.2018).

